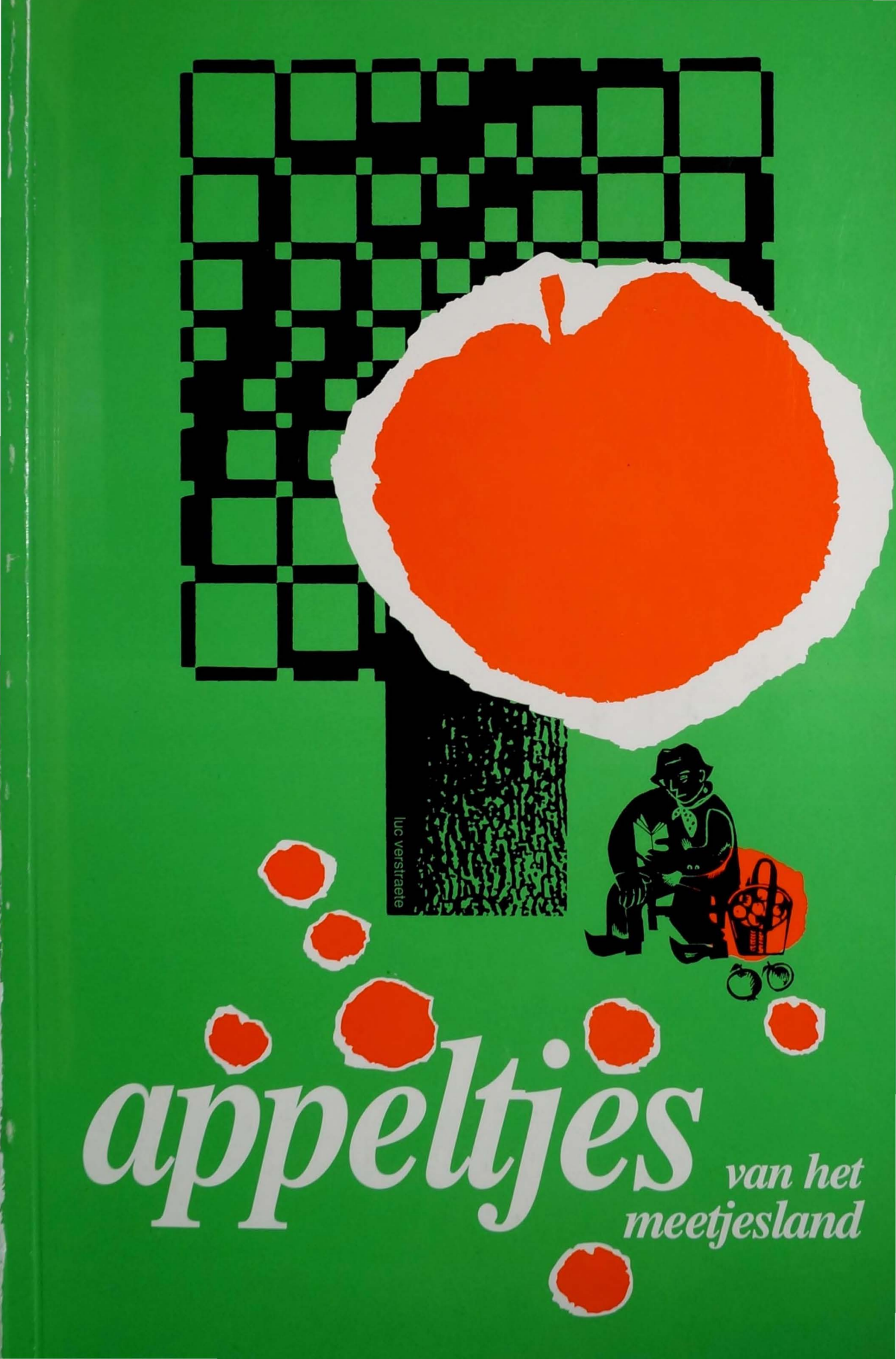

appeltjes van het meetjesland

Uitgegeven met de steun van
- de Vlaamse Gemeenschap
- het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen
- en de gemeenten - Aalter
- Evergem
- Kaprijke en
- Maldegem.

PO213487X

Bandversiering van Luc Verstraete

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Provincie Oost-Vlaanderen · Culturele Bibliotheek

JAARBOEK
van het
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 48 - 1997

MALDEGEM
1997

DE CONFERENTIE VAN SINT-VINCENTIUS à PAULO TE HANSBEKE (1854-1949)

Albert MARTENS

WOORD VOORAF

Het Sint-Vincentius à Paulogenootschap werd (aanvankelijk onder de benaming *Conférence de Charité)* in 1833 te Parijs door Frédéric Ozanam[1] gesticht onder het patronaat van Sint-Vincentius à Paulo[2], een priester die zich tijdens zijn leven hoofdzakelijk om de armenzorg bekommerd had.

Het genootschap telde weldra verscheidene plaatselijke afdelingen (conferenties genoemd) en werd één van de lekenverenigingen die concreet gestalte gaven aan de heropbloei van het katholieke leven in Frankrijk. Het kende een wereldwijde verspreiding en was in de 19e eeuw één van de voornaamste katholieke liefdadigheidswerken die uit godsdienstige bezieling gesticht waren. Het kreeg vanaf het begin de steun van de geestelijke overheid. In een breve van 10 januari 1845 keurde paus Gregorius XVI de grondregels van het genootschap goed en zijn opvolgers begunstigden het met talrijke aflaten.

Om de geest en de eenheid van het genootschap onder de duizenden over de gehele wereld verspreide conferenties te bewaren, werden hiërarchische raden ingericht. *Bijzondere raden* verenigden de verschillende conferenties van een stad of van een gewest met de uitgestrektheid van een dekenij of van een kanton. *Middenraden* overkoepelden de verschillende bijzondere raden van een bisdom of van een provincie, die op hun beurt onder de leiding stonden van *Opperraden,* ingesteld voor een land of voor een grote landstreek. Uiteindelijk berustte het gezag over alle opperraden bij de *Algemene raad* met zetel te Parijs. Deze hiërarchische raden waren enkel bestuursorganen die de algemene werking van het genootschap uitstippelden, richtlijnen gaven en raadgevingen verstrekten, maar geen inspraak hadden in de daadwerkelijke armenzorg van de conferenties.

Het genootschap had twee doelstellingen : de heiliging van haar leden en de verchristelijking van de evennaaste, door het peroonlijk beoefenen van de werken van barmhartigheid. De liefdadigheid van de *Vincentianen* bestond in het verstrekken van materiële steun aan de armen en het betrachten van hun geestelijk welzijn.

Als gevolg van de sociale en economische ontwikkeling, die de materiële ellende in grote mate wegwerkte, verliet het genootschap mettertijd de oude vormen van lief-

dadigheid en probeerde zich in te schakelen in het welzijnswerk[3]. Momenteel zijn er nog 47.000 Sint-Vincentiusconferenties met bijna een miljoen vrijwilligers, verspreid over 132 landen. Ze zijn werkzaam in de gezondheidszorg, bij jongeren en ouderen, bij dak- en werklozen.

De eerste conferentie van Sint-Vincentius à Paulo in België werd opgericht te Brussel in 1842. In 1845 werd te Gent een conferentie gesticht[4], te Eeklo in 1852[5]. Te Gent werd in 1845 ook een *Bijzondere raad* ingesteld[6], te Aalter in 1854[7]. In 1855 stichtte Joseph de Hemptinne een *Middenraad* te Gent[8]. De *Opperraad* van België was te Brussel gevestigd.

Te Hansbeke werd in 1854 de zogenaamde *Sociëteit van den H. Vincentius a Paulo* opgericht. Ze ressorteerde gedurende de eerste maanden onder de Bijzondere raad van Gent (nadien onder deze van Aalter) en onder de Middenraad van Gent.

Onderhavige bijdrage is een beschrijvende detailstudie van deze landelijke conferentie. Ze steunt op een (onvolledige) reeks bewaarde verslagboeken[9].

Stichting

In de crisisjaren 1840-1845 steeg het aantal behoeftige gezinnen te Hansbeke van 39 tot 67, het aantal behoeftigen van 198 tot 278 hetzij van 7,1% tot 10,5% van het aantal inwoners. Toen bovendien in de jaren 1845 en 1846 de graan- en aardappeloogsten mislukten, hetgeen tot grote hongersnood leidde, explodeerde het aantal hulpbehoevenden tot het dubbele van voorheen.

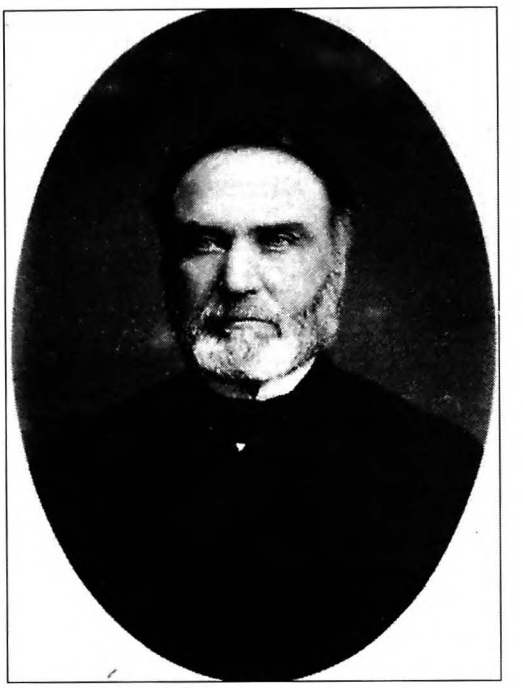
Door het *Weldadigheidsbureel* werd van overheidswege aan de armen hoogstnodige hulp geboden, door wekelijkse bedelingen van voedsel en kledij, door het verlenen van kosteloze woonst, door het verschaffen van werk. Wegens de beperktheid van beschikbare middelen moest de plaatselijke overheid uiteindelijk beroep doen op de liefdadigheid van welstellende inwoners[10].

Jan-Baptiste van de Woestijne[11], kasteelheer te Hansbeke met een ontzaglijk fortuin, kwam ter hulp. Gedurende jaren werden arme mensen van Hansbeke op zijn kosten gevoed en gekleed. In het hongerjaar 1846 liet hij een dagschool bouwen voor arme meisjes, evenals een kantwerkschool die de producten van haar leerproces ten bate van de leerlingen verkocht. Enkele jaren later liet hij een gods- en weeshuis oprichten voor oude, gebrekkige en zieke mensen en verlaten weesmeisjes. Het werd in 1852 opengesteld. Vierentwintig oudjes, twaalf mannen en twaalf vrouwen, en twaalf weesmeisjes kregen er kosteloos onderdak, onderhoud, kleding en verzorging[12].

Intussen waren in België reeds verscheidene conferenties van Sint-Vincentius à Paulo werkzaam, die behoeftige gezinnen op discrete wijze benaderden en materiële bijstand verleenden. Pieter-Frans Bullens[13], pastoor te Hansbeke sedert 1844, (die

E.H. Pieter-Frans Bullens

Charles Van Overbeke

bij Jan-Baptiste van de Woestijne d'Hansbeke steun en medewerking vond en hem *wellicht* tot de bouw van de armenschool en het gods- en weeshuis geïnspireerd had) propageerde de oprichting van een conferentie op zijn parochie. Op zijn verzoek en na ruggespraak met kanunnik Hoste van het bisdom Gent kwamen, begin 1854, drie Gentse Vincentianen te Hansbeke spreken over *"het vuur der christelijke liefde dat hen verteerde"*. Deze propagandisten waren Charles Malengie, De Rouck en graaf Jean-Baptiste d'Hane Steenhuyze. *"Hun overtuigend woord vond weerklank in de herten"* van enkele vrome parochianen.

De stichtingsvergadering van de conferentie greep plaats op woensdag 25 januari 1854 in aanwezigheid van pastoor Bullens, vermoedelijk in een klaslokaal van de gemeentelijke school nabij het station. Twaalf enthousiaste mannen, jonkmannen en jonggehuwden, woonden de bijeenkomst bij : Constant De Vriendt, Constant De Weirdt, Pieter-Jan Heyde, Frederik Sieron, Jan-Baptiste Standaert, Pieter Thol, Corneel Van Duyse, Charles Van Kerrebroeck, Charles Van Overbeke, Charles Van Ronslé, Jan-Francies Van Vynckt en August Verplaetse, allen afkomstig uit begoede en voorname families.

Volgens de standregels van het genootschap werd een conferentie bestuurd door een *bureel,* bestaande uit een voorzitter, één of twee ondervoorzitters, een schatbewaarder en een schrijver.
Zoals voorgeschreven door het reglement kozen de stichtende leden, in een geheime stemming, Charles Van Overbeke met een ruime meerderheid van stemmen tot hun

voorzitter. Hij was 25 jaar oud, nog ongehuwd, jongste zoon van Jan-Baptiste Van Overbeke die aan Hansbeke-Veer een handelsbedrijf runde en het burgemeestersambt bekleedde[14]. De voorzitter stelde vervolgens Jan-Francies Van Vynckt aan tot ondervoorzitter, Pieter-Jan Heyde tot schatbewaarder en Corneel Van Duyse, onderwijzer aan de gemeenteschool, tot secretaris. Op voorstel van Charles Van Overbeke werd pastoor Bullens unaniem tot erevoorzitter gekozen.

Tijdens de eerstvolgende vergadering op zondag 29 januari verklaarde Jan-Francies Van Vynckt echter *"dat hij de werkingen der sociëteit voorafgaendelijk niet wel begrepen"* had en gaf meteen zijn ontslag. Hij werd op 5 februari daaropvolgend door Constant De Weirdt als ondervoorzitter vervangen.

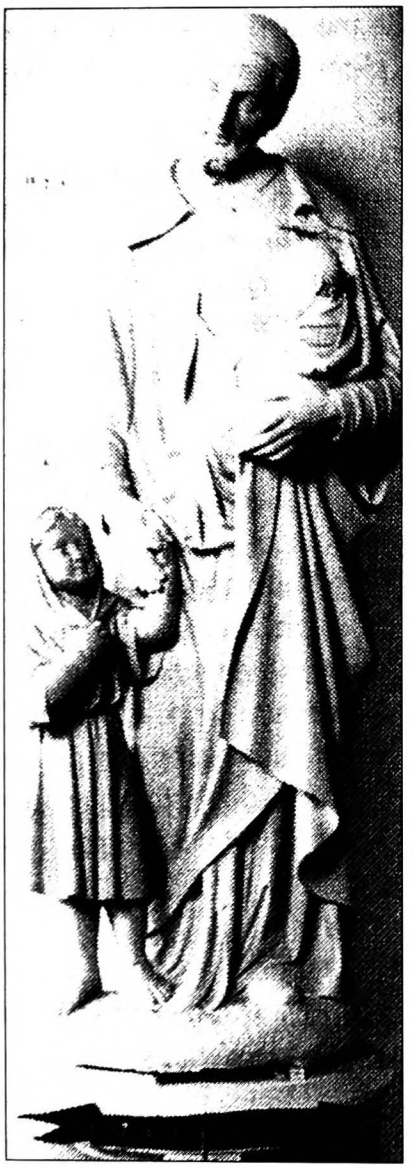
In het begin kreeg de conferentie enige kritiek te slikken en ondervond zekere tegenkanting. Het is niet duidelijk vanuit welke hoek de (tegen)wind waaide.
Vanuit het volk ? Mogelijk, want in de vergadering van 7 mei 1854 stelde voorzitter Van Overbeke voor geen onderstand te geven aan personen die niet op de gemeente woonden, ten einde de parochianen *"niet te ontstemmen"*.
Vanuit het Weldadigheidsbureel ? Mogelijk, want reeds gedurende de eerste weken kwam de conferentie (uiteraard) in het vaarwater van het *Armbestuur*. Tijdens de bijeenkomst van 23 april 1854 wees secretaris Van Duyse er op dat de godsdienstige opvoeding van verlaten kinderen, die door het Bureel van Weldadigheid in arme gezinnen geplaatst waren, er verwaarloosd werd. Hij verzocht de vergadering *"hieraen de hand te slaen"*. Een uitbestede wees werd om die reden door toedoen van de conferentie in een ander (pleeg)gezin geplaatst. Bovendien werden de conferentieleden door het volk veeleer als *armmeesters* dan als *bemiddelaars en raadgevers* aangezien. Misschien ontstond er ingevolge deze tussenkomsten en misverstanden enige wrevel bij de leden van het Weldadigheidsbureel.
Naderhand groeide niettemin een goede verstandhouding en samenwerking. Enkele arme gezinnen, die door de conferentie ondersteund werden, kregen op verzoek van de wijkmeester ook onderstand van het bureel, en vice versa.

Lidmaatschap

Het Sint-Vincentiusgenootschap was een lekenorganisatie waarin de clerus officieel niet vertegenwoordigd was. Wel bestonden nauwe relaties tussen de conferenties en de plaatselijke parochieherders, tussen de Middenraad en het episcopaat.

Het genootschap had uitsluitend mannelijke leden die in 5 groepen opgedeeld werden : werkende leden, aspiranten, corresponderende leden, studerende leden en ereleden.

Een *werkend lid* verbond zich tot het regelmatig bijwonen van de wekelijkse (werk)vergaderingen, tot het afleggen van wekelijkse huisbezoeken bij de gezinnen die hem werden toevertrouwd, en tot het behartigen van de secundaire werken van de

Beeld van de H. Vincentius à Paulo, in de kerk van Hansbeke, h = 1,50 m., witte steen, beeldhouwer Mathias Zens Gent 1883, gift van de weledele Frans-Gisleen Borluut.

(Verz. : Guido Van der Vennet, Hansbeke)

conferentie. Er werd van hem ook verwacht dat hij wekelijks een geldelijke bijdrage zou geven.
Ieman die als werkend lid tot de conferentie wenste toe te treden, werd op een vergadering door een lid voorgedragen en als nieuw lid aanvaard als er binnen de week geen bezwaren aan de voorzitter overgemaakt werden.
Het aantal werkende leden in de tweede helft van de 19e eeuw varieerde doorgaans tussen 12 en 18. De voorzitter merkte eens op dat een te groot aantal actieve leden niet verkieslijk was. Na de eeuwwisseling telde men meer dan 20 leden, in de crisis van de jaren dertig zelfs 25 à 30, in de laatste jaren nog steeds 25.

Jongeren, die hun *Eerste Communie* gedaan hadden, mochten als *aspirant* toetreden en al een bijdrage leveren tot armenzorg. Op 18-jarige leeftijd werden ze als voorwaardig lid aanvaard.

De 17-jarige Pieter-Jan De Muynck, die in 1854 toetrad, werd *"als bijgevoegden secretaris"* aangesteld. In 1855 werd Charles Van Hecke (later burgemeester te Hansbeke) als aspirant aanvaard en in 1856 als hulpschrijver ingeschakeld.

Vincentianen, die verhuisden of om één of andere reden uithuizig waren, konden als *corresponderende leden* aan het caritatieve doel van de conferentie blijven meewerken.
Ivo De Brouwer bv, die in 1863 aantrad, tijdelijk in Bellem woonde, en in 1919 naar Groot Bijgaarden verhuisde, was een trouw corresponderend lid.

Studenten (aan de universiteit, aan de hogescholen, of op kostschool) werden als *studerende leden* aanvaard of maakten er deel uit van een plaatselijke conferentie.
Ernest Leclercq bv., die te Gent aan een hogeschool studeerde, trad in 1899 toe als studerend lid. Zo ook werd Jozef Van Overbeke, seminarist te Gent, die reeds subdiaken gewijd was, in 1929 als lid aanvaard (hetgeen strikt genomen volgens de standregels van het genootschap niet toegelaten was).

Personen, die de werking van de conferentie genegen waren, maar zich bijvoorbeeld wegens tijdgebrek, ouderdom of ziekte niet konden of wilden engageren, mochten als *ereleden* toetreden. Ze werden uitgenodigd op het patroonfeest, op de (jaarlijkse) algemene vergadering en op andere activiteiten. Er werd van hen een jaarlijks lidgeld gevraagd. De werkende leden beijverden zich om ereleden aan te werven en belastten zich met het innen van de driemaandelijkse bijdragen. Werkende leden, die zich (wegens ouderdom of bij gebrek aan tijd) terugtrokken, bleven vaak erelid van de conferentie.
Men telde in het stichtingsjaar 42 ereleden, in 1857 zelfs 56, maar het aantal liep nog vóór de eeuwwisseling terug (tot een 10-tal ten tijde van het gouden jubileum in 1904, tot een 5-tal in het interbellum).

Bestuurswisselingen

De voorzitter van een conferentie werd voor een onbepaalde periode verkozen, normaliter voor zijn hele leven, tenzij hij zelf ontslag nam bv. wegens hoge leeftijd.

De conferentie telde slechts vijf voorzitters gedurende de 95 jaren van haar bestaan. Drie voorzitters zetelden tot aan hun dood, één gaf ontslag om persoonlijke redenen, de laatste bleef in functie tot aan de teloorgang.

De eerste voorzitter Charles Van Overbeke[15] meende dat hij aan zijn verplichtingen te kort kwam toen het hem in 1858 niet meer mogelijk was alle vergaderingen bij te wonen wegens *"de verandering welke in zijne familie had plaats gehad"*[16]. Hij vroeg toen aan de conferentieleden een vertrouwensvotum.
Na de eeuwwisseling bleef hij zeer dikwijls op de wekelijkse vergaderingen afwezig. Hij was toen al een 70-plusser. Hij nam uiteindelijk ontslag op 6 december 1903 toen

hij 75 jaar oud werd. Maar de leden verzochten hem, met het oog op het naderend gouden jubileum van de conferentie en van haar eerste voorzitter, op zijn beslissing terug te keren. Mede op aandringen van Albert Morel de Westgaver, voorzitter van de Bijzondere Raad van Aalter, trok hij zijn ontslag in.
Ook na het jubelfeest zat hij slechts enkele malen de vergaderingen voor. Toch maakte hij, bij het overlijden van ondervoorzitter Henri De Schuyter op 16 januari 1909, van zijn bevoegdheid als voorzitter gebruik om schriftelijk de fungerende schrijver Achiel Vuylsteke als nieuwe ondervoorzitter aan te duiden. Hij sprak meteen de wens uit dat deze hem, na zijn dood, als voorzitter zou opvolgen.

Charles Van Overbeke overleed op 5 september 1910. De conferentieleden eerbiedigden zijn ultieme wens en kozen op 18 september 1910 met algemene stemmen Achiel Vuylsteke[17] als nieuwe voorzitter. Die stelde Honoré Van Hecke, fungerende schrijver, als nieuwe ondervoorzitter aan en Cesar Muylaert, koster, als nieuwe schrijver. Ook Achiel Vuylsteke bleef voorzitter tot aan zijn dood, hetzij gedurende een periode van 21 jaar. Hij overleed op 11 december 1931.

Deze verschuivingen in het bestuur (van schrijver naar ondervoorzitter en van ondervoorzitter naar voorzitter) verzekerden een vlotte continuïteit in de leiding. Ook later gebeurden de bestuurswisselingen op dezelfde monopoliserende wijze.

Op 27 december 1931 kozen de conferentieleden, 21 in totaal, traditioneel de toenmalige ondervoorzitter Marcel Van Overbeke[18] als nieuwe voorzitter. Hij behaalde 14 stemmen tegen 5 stemmen voor Clement De Craene, hoofdonderwijzer en toenmalige schrijver, en 2 stemmen voor Frans Snellings, koster-onderwijzer. Hij duidde Clement De Craene aan als ondervoorzitter en Robert Van der Vennet, onderwijzer, als schrijver. Zijn voorzitterschap was echter van korte duur. Mettertijd bleef hij vaak afwezig. Hij nam uiteindelijk op 12 juli 1936 schriftelijk ontslag omdat het hem onmogelijk was *"regelmatig de vergaderingen van het genootschap bij te wonen, en diensvolgens als voorzitter het goede voorbeeld niet kon geven"*.

Bij het kiezen van een nieuwe voorzitter werd ditmaal met de traditie gebroken. Ondervoorzitter Clement De Craene stelde zelf aan de conferentieleden in vergadering op 12 juli 1936 voor André Van Overbeke[19], werkend lid, als voorzitter aan te duiden. Dit gebeurde met algemene goedkeuring, zonder stemming. En aangezien aldus geen bestuurszetel vacant werd, continueerden de andere bestuursleden.

Marcel en André Van Overbeke waren kleinzoons van de eerste voorzitter. Hun verkiezing tot voorzitter onderstreept toch wel de betrokkenheid van de familie Van Overbeke en het monopolie van het voorzitterschap.

Op 18 april 1942 overleed voorzitter André Van Overbeke in de zomer van zijn leven, 34 jaar oud. Ondervoorzitter Clement De Craene, aangewezen als nieuwe voorzitter, was intussen gepensioneerd en ambieerde het voorzitterschap niet. De verkiezing van een voorzitter werd uitgesteld. De ondervoorzitter bleef de conferentie leiden tot hij op 11 april 1943 ontslag nam *"om bijzondere redenen"*.

Een geheime stemming op 9 mei 1943 duidde Robert Van der Vennet[20], hoofdonderwijzer en fungerend schrijver, als nieuwe voorzitter aan met 6 stemmen, tegen drie stemmen voor Octaaf Martens, 2 stemmen voor Jozef Olivier en 1 stem voor René Van Der Vennet en Emiel Bauwens. De vacante bestuursfuncties werden toevertrouwd aan René Van Der Vennet (ondervoorzitter) en Armand Bauwens (schrijver).

Parochiegeestelijkheid

Tussen de conferentie en de parochieherders bestonden steeds nauwe relaties.

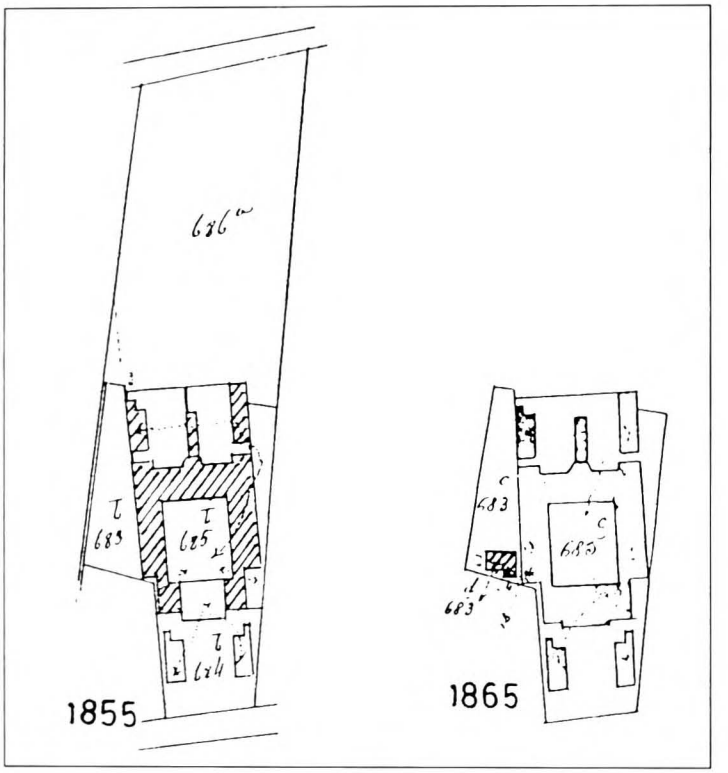
Het initiatief tot de oprichting van de conferentie was trouwens uitgegaan van pastoor Pieter-Frans Bullens. In de parochiekerk werd waarschijnlijk toen al gezegend met een rekikwie van de H. Vincentius à Paulo. Het bewijs van authenticiteit van de bewaard gebleven relikwie dateert immers van 27 december 1851. Deze reliek is geborgen in een zilveren reliquiarium met beeltenis van de heilige, versierd met een ovale krans van roosjes en bladstengels (gesigneerd Roquelay), vermoedelijk een gift van Jan-Baptiste van de Woestijne d'Hansbeke.
Als erevoorzitter kwam pastoor Bullens regelmatig eens aanlopen tijdens de wekelijkse vergaderingen om zich over de werking van de conferentie te laten inlichten, met een mededeling, een verzoek of een aanmoediging.
Aan een kerkpilaar werd in 1883, nog tijdens zijn pastoraat, een beeld van de H. Vincentius geplaatst, één van de tien stenen heiligenbeelden waarmede de familie Borluut-Kervijn het interieur van de verbouwde kerk verrijkte[21]. Sedert 1884 berust ook een tweede relikwie van de heilige in de parochiekerk.
De aanwezigheid van een beeld en van twee relieken van de H. Vincentius in de Sint-Petrus- en Pauluskerk illustreert de sympathiserende medewerking van de toenmalige parochieherder aan het liefdadigheidswerk van de Sint-Vincentiusconferentie.
Ook zijn opvolgers, waaronder vooral pastoor Willem Van de Putte, steunden de werking van de conferentie met woord en daad.

Gewone werking

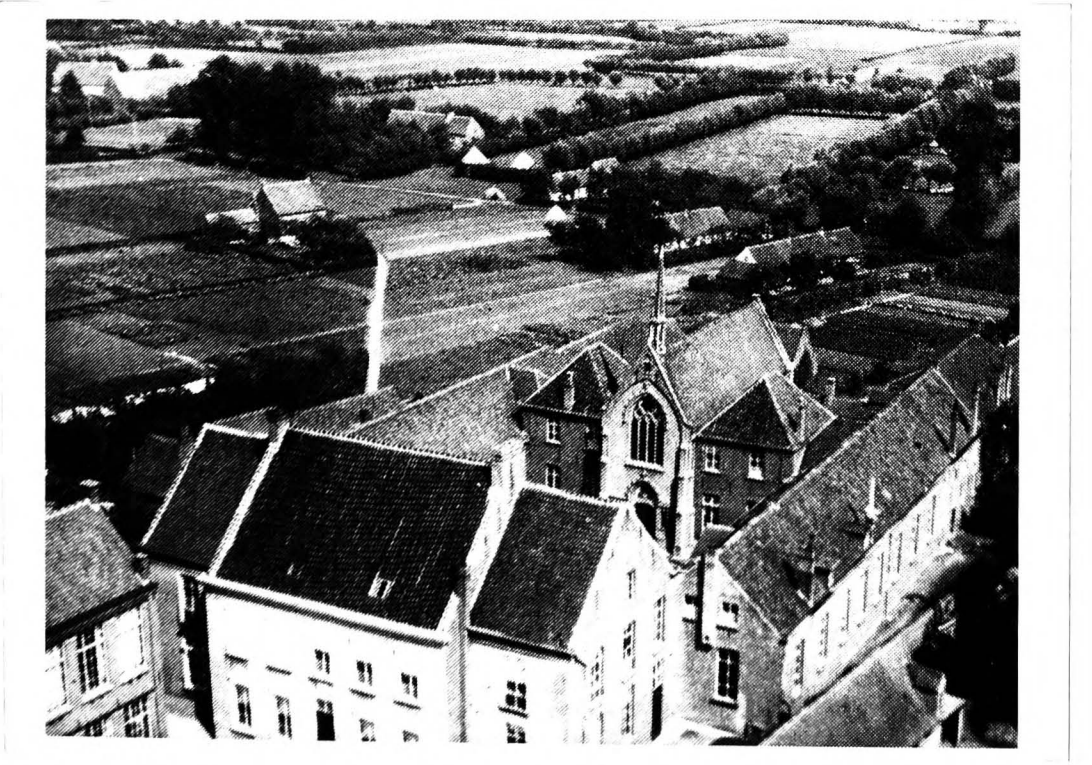
De normale werking van de conferentie bestond in het geven van materiële en geestelijke bijstand aan arme gezinnen. Ten einde deze hulpverlening te richten en te coördineren vergaderden de werkende leden op regelmatige tijdstippen en bezochten de behoeftigen aan huis.

Vergaderzaal

In de beginjaren vergaderde de conferentie in een klaslokaal van de gemeenteschool aan het station. Het was immers Corneel Van Duyse, gemeentelijke onderwijzer, die mededeelde dat de bijeenkomst van 31 augustus 1856 bij gebrek aan vergaderzaal

Kadastrale metingsschetsen van de dag- en kantschool, het klooster en het godshuis voor en na de bouw van de Vincentiuskapel.

Panorama van het klooster en het godshuis te Hansbeke met achterliggende Doornboswijk. In de hoek links-onder op de foto, bemerkt men een deel van de Sint-Vincentiuskapel onder zadeldak.

moest afgelast worden (wegens herstellingswerken aan het schoolgebouw). Ook hij stelde korte tijd nadien voor enkele stoelen ten behoeve van de vergadering aan te kopen.

Nog vóór 1865 liet Frans-Gisleen Borluut, kasteelheer en burgemeester te Hansbeke, op zijn kosten en ten bate van de conferentie een kapel bouwen op het westeinde van het perceel B683c langs de voetweg van het dorp naar Doornbos. Vanaf dan vonden de vergaderingen in de kapel plaats, die 's winters met een kolenkachel verwarmd werd.
De kapel bestond uit een ruime rechthoekige zaal (lengte 10,60 m, breedte 6,30 m) onder zadeldak, met een aanbouw (lengte 4,30 m, breedte 1,60 m) onder lessenaardak langs de westelijke zijgevel. Ze werd verlicht door twee spitsboogvensters in de oostelijke zijgevel. Ze was toegankelijk langs een tweedelige spitsboogvormige poort.
In de kapel stond een altaar en een tiental lange bid- en zitbanken. Een ingekaderde prent van Sint-Vincentius à Paulo was er op een ezel uitgestald. Later prijkte er een beeld van de patroonheilige op een console en hingen beschilderde *"beelden van de HH. Harten"* (van Jezus en Maria!) aan de muren.

August Cooreman kreeg in 1868 een jaarlijkse vergoeding van 10 fr. voor het toezicht en de opkuis van de kapel (die naderhand in de volksmond de Sint-Vincentiuszaal genoemd werd). Later zorgde een zekere Van Hove en vervolgens de vrouw van B. Naessens voor het onderhoud. In 1896 leverde Charles Van Overbeke 50 papestenen aan 1 fr. per stuk voor reparaties aan de zaal. Ook in 1911 werd enig timmer- en metselwerk uitgevoerd. In de laatste weken van de Eerste Wereldoorlog werd de Sint-Vincentiuszaal zwaar beschadigd door Duits artillerievuur vanaf de oostzijde van het Schipdonkkanaal. Wegens de slechte staat van het gebouw werden de vergaderingen van de conferentie van 22 december 1918 tot 20 januari 1919 geschorst. Nadien vergaderde men in het klooster. De zaal werd in 1921 hersteld, het altaar gerepareerd en de beelden herschilderd, ten dele betaald door graaf Antoine de Bousies. In 1924 ontving de conferentie 329,4 fr. in speciën en een titel van 1.000 fr. als vergoeding voor de opgelopen oorlogsschade.

Standaard

Reeds in het stichtingsjaar pronkte de conferentie met een standaard van de H. Vincentius à Paulo.

Pastoor Bullens verzocht de conferentieleden met de standaard op te stappen in de processie ter ere van Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenis op 27 mei 1855. Hij vroeg ook dat ze de Gentse bisschop, die in de maand juli het H. Vormsel kwam toedienen, met het vaandel zouden tegemoet treden. Op verscheidene activiteiten van de conferentie, maar ook bij het overlijden van een conferentielid werd de standaard (in de begrafenisstoet) meegedragen. Op de begrafenis van Charles Van Kerrebroeck in 1885 droeg Jan Van Ooteghem het vaandel.

In april 1887 leverde J. Poppe uit Gent een nieuwe standaard in rood fluweel met geborduurd medaillon in zijde, versierd met gouden galon, franjes, koorden en kwasten. De kostprijs bedroeg 1195,74 fr. (inbegrepen een overtrek, de draagstok en de *"corniche"* met toebehoorten), een in verhouding belangrijke geldsom van dezelfde orde van grootte als de jaarlijkse uitgaven aan materiële steun.

Wekelijkse vergaderingen

De werkende leden vergaderden iedere week, doorgaans op zondagvoormiddag een half uur vóór de hoogmis, die ze daarna gezamenlijk bijwoonden, soms wel eens 's namiddags na de vespers. Slechts in uitzonderlijke gevallen (verkiezingen e.a.) werd de wekelijkse bijeenkomst afgelast.

De vergaderingen verliepen steeds volgens een zelfde agenda. De voorzitter, of in zijn afwezigheid de ondervoorzitter, zat de vergadering voor die hij met een gebed opende. De (onder)voorzitter hield een stichtende lezing[22], de schrijver las het verslag van de voorgaande bijeenkomst, de schatbewaarder gaf een overzicht van de kas. Er volgde een naamafroeping terwijl de afwezigen (en/of de aanwezigen) door de secretaris genoteerd werden. De leden brachten vervolgens relaas uit over de door hen in de voorbije week afgelegde huisbezoeken, waarna de bedelingen aan de door de conferentie ondersteunde gezinnen voor de eerstvolgende week vastgelegd werden. Tenslotte mocht ieder lid nieuwe noodlijdende gezinnen ter ondersteuning voordragen, waarna onderling van gedachten gewisseld werd vooraleer tot een besluit te komen. Na een geldinzameling door de penningmeester onder de aanwezige leden, werd de vergadering met een gebed gesloten. De schrijver notuleerde de besproken agendapunten in een verslagboek.

Soms werd de vergadering bijgewoond door de voorzitter (of een vertegenwoordiger) van de Bijzondere raad van Gent (Aalter) of van de Middenraad van Gent, die in de werking van de conferentie geïnteresseerd was, een aanmoedigend of geestelijk woord sprak en meestal een caritatief voorstel deed.

Huisbezoeken

Gezinnen in nood die zich niet tot het Bureel van Weldadigheid (wilden) wend(d)en, en gezinnen waar men enige nood vermoedde, werden door de conferentie op discrete wijze benaderd.

Als een gezin door een conferentielid voor ondersteuning voorgesteld werd, of zelf om bijstand verzocht, brachten twee werkende leden een verkennend bezoek om de levensomstandigheden en de noden van het gezin na te gaan. Met deze huisbezoeken als oogmerk werden de actieve leden in groepen van twee opgesplitst die elk een bepaalde wijk of gehucht van de gemeente werden toegewezen. Deze wijkmeesters woonden doorgaans in dezelfde buurt. Ze konden er de mensen gemakkelijker en onopvallend benaderen. Ze informeerden naar de stoffelijke staat van het gezin

(samenstelling, behuizing, inkomen, uitgaven, levenswijze) en hadden ook aandacht voor de geestelijke staat van de gezinsleden (opvoeding en onderwjs van de kinderen, godsdienstige beleving).

Op de eerstvolgende vergadering werden hun bevindingen besproken. Een gezin dat voor ondersteuning in aanmerking kwam, werd vervolgens wekelijks of om de veertien dagen bezocht en geholpen. In sommige gevallen werd het voorstel of de aanvraag afgewezen omdat er geen eigenlijke nood was, omdat het gezin zichzelf kon beredderen, omdat het Armenbestuur reeds hulp verleende, omdat *"men er geen goed kon verrichten"*, omdat de betrokkene sedert zekere tijd op een andere parochie woonde waar ook een Sint-Vincentiusconferentie bestond.

Het al of niet toekennen van materiële bijstand, het aanvaarden of verwerpen van een voorstel tot ondersteuning ging soms met enige animo gepaard. Voorzitter Charles Van Overbeke achtte het eens nodig er op te wijzen dat onderstand enkel kon (mocht) verleend worden in geval van werkelijke nood, niet omdat men een bepaald gezin genegen was. Tijdens een nieuwjaarsbezoek aan de vergadering verzocht pastoor Bullens de conferentieleden elkander niet te onderbreken, nutteloze discussies te vermijden, het elkander niet kwalijk te nemen of niet *"kleinmoedig"* te worden als een voorstel niet aangenomen werd.

In noodsituaties werd de bijstand terstond, zonder voorafgaand huisbezoek, toegestaan. In enkele gevallen vroeg de conferentie de medewerking van het Weldadigheidsbureel. Soms hielp ze ook gezinnen die reeds door het Armbestuur ondersteund werden.

In de week na de stichtingsvergadering werd reeds aan 7 gezinnen bijstand verleend. Na zes maanden was het aantal ondersteunde gezinnen al opgelopen tot 20. Het bereikte vóór en ook nog na de eeuwwisseling maxima van 30 à 35.

Materiële steun

De wekelijkse hulpverlening aan de ondersteunde gezinnen bestond hoofdzakelijk in het toekennen van broodkaarten waarmee de betrokkenen bij een bepaalde bakker (bij voorkeur een bakker-inschrijver) brood mochten halen. Het toegestane wekelijkse bedrag aan broodkaarten was afhankelijk van de noden van het gezin en schommelde aanvankelijk tussen 0,25 en 1,00 fr. per gezin. Sommige gezinnen, waarvan de noden minder groot waren, werden slechts om de 14 dagen bedeeld.

Benevens broodkaarten werden, één enkele maal of meerdere malen naargelang de noodzaak, ook bons uitgereikt voor allerhande voedingswaren : aardappelen, melk, eieren, smout, boter, meel, runds- en varkensvlees, schenkel en koepoten om bouillon te maken, meestal aan gezinnen waar iemand ziek was. In 1856 kocht de conferentie een lading van 2310 kg aardappelen (21 zakken van 110 kg) aan 8 fr. per zak. Ze verkocht de aardappelen aan de arme gezinnen aan een verminderde eenheidsprijs

van 7 centiemen per kg. Op aanbeveling van de dokter bedeelde men bovendien ook levertraan die per vat aangekocht werd.

Sommige gezinnen mochten zich met een schriftelijke toewijzing bij een kleermaker of kleermaakster of in een kleermakerswinkel aanbieden om zich één of ander kledingstuk aan te schaffen. Maar veelal kregen ze tweedehandsklederen, die door parochianen afgestaan werden (lijfrok, kleed, voorschoot, hemd, broek, vest, onderbroek, ondervest, trui, rok, kousen, kiel, mantel, kostuum, handschoenen, muts, katoen voor broekjes en hemden, ook kloefen en schoenen.

De materiële steun beperkte zich niet alleen tot levensmiddelen en kledij. Ook kolen mochten afgehaald worden. Naargelang de noodwendigheden kwam men soms ter hulp met huisraad (onderbed, beddebak, wieg), beddengoed (kafzak, strozak, hoofdpeluw, hoofdkussens, lakens, dekens) of lijnwaad voor beddengoed, huisgerief (schaar, stoofpot, rooster, ketel), alaam (snijmes, spade, pik, boombijl, aalkuip, waskuip, kruiwagen) en diverse (kinderbril, breukband). Op voorstel van de Algemene raad van Parijs kocht de conferentie in 1854 twee ambulante *"dobbel gegarnierde"* bedden die (tijdelijk) ter beschikking gesteld werden aan gezinnen met een zieke.

In uitzonderlijke gevallen verleende men financiële hulp en betaalde men (een deel van) zieken- en begrafeniskosten (medicijnen, doodskist), onkosten voor allerhande herstellingen (huisgerief, alaam, weefgetouwen), aankopen (vlas, geit, varken, koe, boom), schulden, huishuur en later ook bijdragen aan pensioen- en ziekenkas.

De conferentie beschikte over een magazijn (waarschijnlijk bij een lid aan huis) waarin desgevallend aardappelen, levertraan, lijnwaad, vlas, kolen gedeponeerd werden. Frederik Sieron werd in 1854 als magazijnier en Pieter Thol als hulpmagazijnier aangesteld.

Geestelijke steun

Tijdens de vergadering van 30 april 1854 benadrukte de heer De Rouck, secretaris van de Bijzondere raad van Gent, *"dat het van veel meer belang is te zorgen voor de ziel dan voor het lichaam, want dat men met aalmoezen niemand rijk zal maken maer dat het bijzonderlijk door het geven van goeden raed is dat men een huisgezin kan bevoordeeligen"*. Op de wekelijkse vergaderingen werd dan ook aan de werkende leden herhaaldelijk met aandrang gevraagd zich ook te bekommeren om het geestelijk welzijn van de arme gezinnen die ze bezochten.

De gezinsleden moesten aangepord worden tot het volbrengen van hun christelijke plichten, tot het bijwonen van de goddelijke diensten, tot veelvuldig communiceren, om zich te onthouden van godslasteringen en grove woorden, om niet te twisten in het gezin, niet overdadig te drinken, tot het vereren van de H. Jozef in de maand maart, van O.L.Vrouw in de meimaand, van het H. Hart van Jezus in de maand juni, tot het bidden van de rozenkrans in de maand oktober (in deze maanden bedeelde

men kaarsen, devotieprentjes, gebedenboekjes, paternosters en ook wel H.-Hartbeeldjes en kruisbeelden).

De conferentieleden werden ook gevraagd bij hun huisbezoeken te waken over *"het te zamen slapen der verschillende geslachten"*, van *"meisjes van 12 à 13 jaren met mannekens van 5 à 6 jaren"* zoals bij kleinbehuisden dikwijls het geval was. Ze moesten eveneens de ouders aanzetten om hun kinderen van straat te houden en hen het spelen met kinderen van het andere geslacht verbieden.

Gezinsleden waarop iets aan te merken viel, werden vermaand bv. omdat een gezinshoofd *"zich stoutmoedig gedragen had tegen zijn huismeester"* of *"zich soms in den drank vergat"* of *"niet rechtzinnig was"*. Als de vermaningen niet opgevolgd werden, werd de materiële steun (tijdelijk) opgeschort.

In 1925 gingen de conferentieleden aankloppen bij *"de nijverheidswerklieden om hen in te schrijven in de christene mutualiteit in het vooruitzicht van de toepassing der nieuwe pensioenwet ten einde hen af te houden van de socialistische maatschappijen"*.

Algemene vergaderingen

Eén- of tweemaal per jaar (op het patroonfeest, op de feestdag van O.-L.-Vrouw Onbevlekt Ontvangenis) vond (na de hoogmis of na de vespers) een algemene vergadering plaats waarop de werkende leden, ereleden, inschrijvers, weldoeners en de parochiegeestelijkheid uitgenodigd werden, soms ook bijgewoond door een vertegenwoordiger van de Bijzondere raad en van de Middenraad.

De vergaderingen werden voorgezeten door de erevoorzitter. De aanwezigen kregen er een uitvoerig verslag te horen over de werking, inkomsten en uitgaven van de conferentie. Bij deze gelegenheid werden enerzijds de weldoeners, ereleden en inschrijvers bedankt voor hun geldelijke steun en anderzijds de werkende leden om hun belangloze inzet geprezen en aangemoedigd.

De algemene vergaderingen vonden aanvankelijk plaats in de gemeenteschool, later in de Sint-Vincentiuszaal. Het verslag over de werking van de conferentie werd op een bepaald aantal exemplaren gedrukt en verspreid.

Secundaire werking

De meeste (parochiale) werken dankten hun ontstaan en bezieling aan de clerus. Leken werden slechts aangesproken om hoofdzakelijk door financiële steun hun medewerking te verlenen. Ze dienden zich tot een strikte passieve rol te beperken. Met de oprichting van de conferenties van de H. Vincentius kwam hierin een kentering[23].

Naast het verlenen van materiële en geestelijke steun aan de armen, namen de conferenties, daartoe aangespoord door de Bijzondere raden, bepaalde initiatieven met religieuze oogmerken. Ze beoefenden talrijke goede werken die op een groter aantal mensen gericht waren.

Werkverschaffing

Zoals het Nijverheidscomité, dat in 1844 door de gemeenteraad opgericht werd ten einde werk te verschaffen aan werklozen, kocht de conferentie op voorstel van Frederik Sieron in 1854 een hoeveelheid droog ongezwingeld vlas dat aan enige armen ter bewerking gegeven werd om hen gedurende de komende winter tegen een behoorlijk loon aan het werk te zetten. Het gezwingeld vlas werd vervolgens verkocht, of men liet het door arme spinsters tegen vergoeding tot draden spinnen. Zo ook ontfermde men zich over een verlaten weesmeisje dat *"ongelukkiglijk door onwetendheid tot val gekomen"* was en bezorgde haar wat spinnewerk, en twee jongens mochten op kosten van de conferentie bij Charles Onderbeke leren weven.

Werk van de akker

De bedoeling van dit werk was de armen de gelegenheid te bieden een perceel(tje) grond te bebouwen, er aardappelen (en groenten) te kweken voor eigen verbruik[24]. Geïnteresseerden kregen een hoeveelheid plantgoed die ze na de aardappelenoogst moesten ristorneren. In 1855 gaf de conferentie een achtste deel van een schip guano aan een zekere huisvader, die hiermee een partij land ter grootte van 100 roeden kon bemesten, in ruil voor een vierde deel van de opbrengst. De ingeleverde aardappelen werden vervolgens uitgedeeld.

Werk van de beschermde schoolkinderen

Reeds vanaf het schooljaar 1854-55 werd, op voorstel van het Gentse conferentielid De Rouck, aan de kinderen (van de ondersteunde gezinnen) die naar de kant- en dagschool gingen, een *livret* gegeven *"waerin de meesters of meesteressen wekelijks de braefheid, oppassendheid en netheid"* aantekenden. Zij die op hun schoolboekje *"geen slechte noten"* hadden, ontvingen als aanmoediging jaarlijks 16 centiemen, die met *"meer slechte dan goede" nog 4 centiemen.*
Naderhand werden de aanmoedigingsprijzen gewijzigd. Voor *"elke goede noot"*, die de kinderen na aftrekking van de slechte noten overhielden, ontvingen ze driemaal per jaar (o.a. op Sint-Pietersdag en ter gelegenheid van de oktoberkermis) een halve centiem.

Schrijfkantoor van de armen

Op voorstel van voorzitter Charles Van Overbeke opende de conferentie in 1855 een *"schrijfkantoor voor de armen"* ten einde de ongeletterden bij hun correspondentie te helpen. Onderwijzer Corneel Van Duyse belastte zich met dit schrijfwerk.

Cataloog der

BIBLIOTHEEK

van St Vincentius-Genootschap

TE HANSBEKE

— LOKAAL : PASTORIJ —
(ingang langs poortje van 't kerkhof)

Boekdrukkerij
A. Van Lantschoot, Bellem

Nog in 1925 werd een inlichtingsbureel opengesteld, dat 's zondags na de vespers gedurende een half uur toegankelijk was.

Werk der bibliotheken

Ingevolge de persvrijheid in het onafhankelijke België had de drukpers een ongecontroleerde vlucht genomen. De geestelijke overheid achtte het nodig aan het kerkvolk een bijzondere vermaning te geven. In 1837 trachtte ze het kwaad met eigen middelen te bestrijden door de stichting van het *Werk der bibliotheken.* Dit werk ijverde voor de verspreiding van goede lectuur o.a. via volksbibliotheken[25]. Ook de conferenties van Sint-Vincentius à Paulo steunden dit initiatief door het oprichten van plaatselijke bibliotheken.

Reeds in de vergadering van 17 september 1854 stelde Corneel Van Duyse voor een *boekerij* in te richten, ten einde de *"arme huisgezinnen gedurende de lange wintermaanden en de zondag bijzonderlijk eene nuttige en aangename lezing te verschaffen".* De conferentieleden kozen Charles Van Ronslé als bibliothecaris. De initiatiefnemer schonk onmiddellijk enkele boeken uit eigen bezit. Meerdere *"schoone en nuttige boeken"* werden aangekocht. Ook pastoor Bullens stelde enige boeken ter beschikking. De bibliotheek werd (wellicht) ondergebracht in een klaslokaal van de gemeenteschool, onder de hoede van meester Van Duyse, en later overgebracht naar de Sint-Vincentiuszaal.

Omstreeks de eeuwwisseling was de belangstelling voor de bibliotheek gevoelig verminderd. Ze werd in 1908 evenwel nieuw leven ingeblazen met de milde steun van graaf Bauduyn de Bousies. Jozef Olivier was toen bibliothecaris. Na de opgelopen oorlogsschade in 1918 werd ze tijdelijk gesloten en na de herstelling van de Sint-Vincentiuszaal eind 1922 heropend. Gravin Lucie de Bousies-Borluut schonk toen 500 fr. voor aankoop van nieuwe boeken.

In 1934 mocht de patronage onder leiding van onderpastoor Frans D'Hooghe beschikken over de Sint-Vincentiuszaal. Terwijl de leesboeken in het klooster bewaard bleven, herstelde bouwondernemer Leon Verthriest de aanbouw, rechts van de pastorie. De volksbibliotheek werd in deze annex geïnstalleerd en er op 4 februari 1935 opengesteld.

Robert Van der Vennet, onderwijzer aan de jongensschool, verving Jozef Olivier als bibliothecaris. Terzelfder tijd verscheen de *"Cataloog der bibliotheek van het St. Vincentiusgenootschap te Hansbeke",* gedrukt bij de boekdrukkerij A. Van Lantschoot te Bellem. Het register telt 40 pagina's en geeft een overzicht van de 746 boeken, die toen de *boekerij* rijk was, gegroepeerd in 17 reeksen. Onder de reeksen per auteur waren Gustave Aimard, René Bazin, Hendrik Conscience, Charles Dickens, August Snieders, Renier Snieders en Jules Verne vertegenwoordigd. Naast *Duimpjes Uitgaven,* uitgaven van het *Davidsfonds, Romans voor allen* en *Verschillende* (allemaal boeken voor volwassenen) was er ook kinderlectuur. Ook

geestelijke lezingen en heiligenlevens ontbraken niet. En tenslotte waren er nog boeken over wetenschappen, geschiedenis en aardrijkskunde, en een dertigtal Franstalige boeken. De bibliotheek was voor iedereen toegankelijk. Het ontlenen kostte 0,10 fr. per boek (voor een termijn van 14 dagen).

De bibliotheek kreeg in die jaren jaarlijks een gemeentelijke toelage van 250 of 300 fr. Maar vooral gravin Lucie de Bousies-Borluut was een milde toeverlaat. Via haar zoon, graaf Antoine de Bousies-Borluut, erevoorzitter van de conferentie, liet ze zich regelmatig op de hoogte houden van de noden van de *boekerij.* Ze schonk jaarlijks 500 fr. voor aankoop van nieuwe boeken of ter vereffening van gemaakte schulden. Na haar overlijden in 1946 ontving de conferentie nog een geldsom van 4000 fr. voor verdere uitbreiding van de bibliotheek.

Werk der goede boeken

Naast het *Werk der bibliotheken* was er in 1851 ook sprake van het *Werk der goede boeken,* dat o.m. instond voor het drukken en verspreiden van *Allemansgerief* een almanak die aanvankelijk op 3.000 exemplaren gedrukt werd en in 1872 een oplage kende van 40.000 exemplaren[26].

De conferentie verspreidde toentertijd 100 à 150 exemplaren van deze scheuralmanak bij de arme gezinnen. Ook andere godsdienstige tijdschriften werden mettertijd in sommige gezinnen bedeeld : *De Waarheid, Licht en Liefde, Averbode's Weekblad, Boekje over de eredienst aan Maria* (in de meimaand), *Boekje over de H. Rozenkrans* (in de maand oktober) en het *Maandschrift van het Sint-Vincentiusgenootschap* (onder de werkende leden en ereleden).

Vanaf 1925 verspreidde de conferentie in de werkmansgezinnen een 100-tal exemplaren van *De Ster,* een godsdienstig halfmaandelijks blad. Nadien verscheen dit blad, door toedoen van pastoor Willem Van De Putte, te Hansbeke onder de titel *De Hansbekenaar* en bevatte een bladzijde met plaatselijk en parochiaal nieuws. De vereniging steunde dit initiatief met een gift van 1.000 fr.

Werk van de H. Familie

De broederschap van de H. Familie werd in 1844 te Luik door de redemptoristen gesticht. Ze was speciaal voor de volksklasse bestemd met de bedoeling haar de gepaste middelen te verstrekken om vastberaden de weg van het heil te bewandelen. Ze werd in 1846 tot aartsbroederschap verheven.
In 1853 werd ook te Gent (in de kapel van St. Macharius) een filiaal van de vereniging opgericht onder de bijzondere bescherming van de Gentse bisschop Delebecque en de fabrikant J. de Hemptinne. Het had als zending de *"drie grote kwalen"* van de maatschappij (zedenbederf, goddeloosheid en baatzucht) te bestrijden[27].
De conferenties van Sint-Vincentius à Paulo werden aangespoord het *Werk van de H. Familie* te behartigen.

In de vergadering van 23 september 1855 sprak voorzitter Charles Van Overbeke over *"het nut welke er zoude kunnen spruiten door het inrigten van het werk van de H. Familie"*. Na *"redekavelingen"* pro en contra, uitstel van stemming en een ultieme aansporing door Corneel Van Duyse, werd de oprichting van het *Genootschap van de H. Familie* in de schoot van de conferentie nipt met 8 ja-stemmen tegen 6 neen-stemmen aangenomen. De stichtingsvergadering vond plaats op 28 oktober 1855 in aanwezigheid van enkele leden van de conferentie van Gent. De huisvaders van de ondersteunde gezinnen werden vooraf door de wijkmeesters aangepord om deze vergadering bij te wonen en als lid van het genootschap toe te treden. De broederschap telde in de loop der jaren doorgaans een 50-tal leden, ongeveer het dubbel van het aantal door de conferentie ondersteunde gezinnen.

Wekelijks, op zondagnamiddag, vond in het lokaal van de conferentie een bijeenkomst plaats van de leden van het genootschap. Na een korte geestelijke onderrichting, enkele raadgevingen, soms weleens een aanmaning, brachten ze er een paar gezellige uurtjes door met het leggen van een kaartje. Om hen tot het bijwonen van de vergaderingen aan te moedigen, ontvingen de aanwezige huisvaders *"iets in spijs en drank ter waarde van 5 à 6 centiemen"*. Soms werd tabak bedeeld, een kopje koffie en een glaasje jenever aangeboden.
Op de bijeenkomst van 3 oktober 1858 verlootte men onder de aanwezigen allerhande kledingstukken met een gezamenlijke waarde van 20 fr. Naderhand ontvingen de leden een aanwezigheidsbon telkens ze op een bijeenkomst tegenwoordig waren. Aanwezigheidslijsten werden bijgehouden. De verloting van kledij werd vervolgens vervangen door een jaarlijkse vendutie waarop de huisvaders met de opgespaarde bons één of meer kledingstukken, die ten toon gelegd en met een cijfer gewaardeerd werden, konden aankopen. Mettertijd verkocht men ook allerhande nuttige voorwerpen, waarvan ongeveer de helft met bons die tijdens de vespers uitgedeeld werden, moesten betaald worden. Soms werd om prijzen geteerlingd. Na de jaarwisseling bedeelde men telkens nieuwjaarsgeschenken.
De aanmoedigingsprijzen misten het beoogde doel niet In 1908 waren van de 50 leden 8 huisvaders geen enkele keer, 4 eenmaal, 5 tweemaal en 4 slechts driemaal op de wekelijkse bijeenkomsten afwezig gebleven.

Vanaf 1923 verwelkomde de conferentie de huisvaders met schoolgaande kinderen op een jaarlijk sinterklaasfeest in een klaslokaal van de meisjesschool, op een zondagnamiddag in de maand december. De genodigden werden er onthaald op cacao en boterkoeken. Er volgde een verloting van kledingstukken of nuttige prijzen. Ieder kind won een prijs en kreeg lekkernij. De weesmeisjes uit het weeshuis en de oudjes uit het godshuis werden ook op het feest uitgenodigd. Ook de werkende leden en de parochiegeestelijkheid woonden het kinderfeest bij, maar moesten hun vieruurtje zelf betalen.
Naderhand werd het familiefeest verschoven naar tweede kerstdag en stond alsdan in het teken van de kerstviering. Eens vond het plaats in de nieuwjaarsmaand als een gezellig nieuwjaarsfeest. In 1929 gaf voorzitter Vuylsteke, na de tombola, een voordracht met lichtbeelden over het leven van de H. Vincentius.

In de jaren dertig werd het kinderfeest wegens de economische crisis afgelast om kosten te besparen. De ondersteunde gezinnen kregen evenwel een bon waarmede ze bij een bepaalde winkelier één en ander voor hun schoolgaande kinderen mochten afhalen.

Werk van de militianen

De geestelijke overheid bekommerde zich om het geestelijk welzijn van beroepsmilitairen en miliciens. Vormgevend aan deze bekommering werden op initiatief van de conferenties van de H. Vincentius à Paulo soldatenkringen opgericht (o.a. te Gent in 1852 en kort nadien in Dendermonde, twee garnizoensplaatsen in het Gentse diocees). De Vincentianen gaven in 1870 een *Handboek van de christen soldaat* uit, waarin de onkuisheid, de dronkenschap, het menselijk opzicht, de godslastering en de luiheid als de voornaamste vijanden werden aangewezen[28].

De Gentse bisschop Bracq ijverde voor het *Werk van de militianen* dat voor de begeleiding van de lotelingen moest instaan. Hij vroeg dat de leden van de Vincentiaanse conferenties de lotelingen naar de hoofdplaats van het kanton, waar de loting plaatsgreep, zouden vergezellen en ook naar huis brengen om te verhinderen dat de jongelui zouden deelnemen aan de bras- en vechtpartijen waarmee de lotingen van de dienstplichtigen meestal gepaard gingen[29].

Vanaf 1886 begeleidden twee of drie conferentieleden de lotelingen van Hansbeke naar de loting die normaliter in de maand maart te Gent plaatsvond. De dienstplichtigen werden vooraf door de wijkmeesters uitgenodigd zich bij de begeleiders te willen aansluiten.
Op 6 maart 1892 vergezelden Achiel Vuylsteke, August Geirnaert en Jozef Van Overbeke (fs Charles) 30 lotelingen naar Gent. Vier waren op hun uitnodiging niet ingegaan : één was thuisgebleven, twee werden begeleid door hun vader, één was op zijn eentje gegaan. De lotelingen werden getracteerd op enkele glazen bier, kregen een gratis noenmaal, en waren samen met hun begeleiders in groep naar huis teruggekeerd. De kosten bedroegen 65,75 fr. *"Het is weliswaar eene tamelijk groote uitgave"*, verklaarde Achiel Vuylsteke in de daaropvolgende vergadering, *"doch al hadden wij in ruiling voor dit geld en onze moeite slechts één jongeling weg van het verderf afgehouden, wij zouden ons nog mogen vleien met de gedachte een goeden koop gedaan thebben"*.
Op 10 maart 1897 betaalde men 28,75 fr. aan Karel Dick in de Wellingstraat te Gent voor 23 noenmalen aan 1,25 fr. en 16,10 fr. voor het gedronken bier.
Later kwam de conferentie ook tussen in de (reis)kosten van de dienstplichtigen die aan de retraite voor miliciens hadden deelgenomen.

Allerhande steunacties

De Sint-Vincentiusconferentie hield zich zelden afzijdig bij steunacties die plaatselijk, in het diocees of in het land opgezet werden. Vooral na de eeuwwisseling, als de

plaatselijke noden minder groot waren, steunde men allerhande initiatieven met navenante geldsommen die onder de werkende leden omgehaald of uit de (conferentie)kas geput werden.

- tussenkomst in de onkosten van de feestverlichting ter gelegenheid van de verkondiging van het geloofspunt van Maria's Onbevlekte Ontvangenis, 1855
- omhaling voor de nieuwjaarsgiften van paus Pius IX, 1868 e.v.
- omhaling voor de gekwetste soldaten van de Frans-Duitse oorlog, 1870
- omhaling voor de (gekwetste) Carlisten, 1875
- omhaling voor de slachtoffers van de aardbeving in Sicilië en Calabrië, 1908
- omhaling voor het liefdewerk van het missiehuis der paters van de HH. Harten, 1912.
- gift voor de hongerlijdende Russen, 1922
- gift aan de geestelijkheid van Ougrée voor de bouw van een katholieke school, 1922
- gift voor het missiewerk van pater-missionaris Jozef Bockaert van Aalter, 1931
- gift aan het Werk van het Apostolaat der Zee (Apostolatus Maris), zeemanswerk te Antwerpen, 1938 e.v.
- gift aan het Werk der priesterkoffertjes (altaarvaliesjes), 1939
- gift voor het pakket van de soldaat, 1939
- gift aan het Werk der Kajotters in Duitsland, 1943
- gift voor de in Duitsland werkende arbeiders, 1943
- gift voor het dienstbetoon aan geteisterden van de oorlog, 1943
- gift aan de Goede Pers, 1945 e.v.
- gift aan pater Antoine Vuylsteke van Hansbeke voor de Apostolische school te Turnhout, 1948
- gift aan Caritas Catholica, 1948.

Zelfheiliging

Benevens hun sociaal engagement namen de Vincentianen ook deel aan godsdienstige oefeningen (bedevaarten, processies, retraites) ter verrijking van hun geestelijk leven.

Bedevaarten

Ieder jaar, op Sacramentsdag, trokken de Hansbeekse Vincentianen op algemene bedevaart naar Oostakker-Lourdes, ingericht door de Middenraad van Gent. Ze woonden er in de basiliek de gezamenlijke eucharistieviering bij, waarna een openbare vergadering voor de conferenties van het bisdom Gent plaats vond.
Enige conferentieleden beweegden jaarlijks naar Onze-Lieve-Vrouw van Halle in de Sint-Martinuskerk aldaar.
De notulen van de vergaderingen vermelden ook bedevaarten naar het Heiligdom van Onze-Lieve-Vrouw van Lede (genaamd Nood Gods), en naar de kapel van O.-L.-Vrouw (van Zeven Weeën) in de Oosthoek te Nevele. Ook namen sommige leden deel aan het Congres der Vincentianen op 27 september 1924 te Halle en aan het Eucharistisch Congres op 31 augustus 1930 te Mechelen.

Retraites

De werkende leden gingen soms gedurende één of meer dagen in retraite, in afzondering voor godsdienstige meditatie, gebed en gewetensonderzoek.
In 1868 volgden de conferentieleden een retraite ter gelegenheid van de Gedurige Aanbidding. In juni 1873 namen ze deel aan een algemene retraite te Aalter. Ter gelegenheid van de volksmissie in februari 1883 werd te Hansbeke een retraite georganiseerd waarop ook de conferenties van Bellem, Landegem en Merendree uitgenodigd waren. Sommige leden volgden de retraites die door het *Werk der volkse retraites* te Gent ingericht werden.

Communiemissen

De conferentieleden namen intensief deel aan het kerkelijk leven op de parochie. Ze waren, meestal voltallig, aanwezig in de algemene communiemis op het patroonfeest, op de dag van de algemene vergadering(en), op de feestdag van Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenis, op de feestdag van de Goede Herder, op het feest van Christus-Koning e.a.

Aflaten

Aan de werkende leden werden volle en tijdelijke aflaten vergund. Volle aflaten werden verleend bij de aanvaarding als conferentielid, iedere keer dat minstens drie (werk)vergaderingen per maand bijgewoond werden, op de naamdag van Sint-Vincentius à Paulo (19 juli), op de feestdag van O.-L.-Vrouw Onbevlekt Ontvangenis (8 december), op de eerste maandag van de vasten, op de tweede zondag na Pasen, en in het uur van de dood. Een tijdelijke aflaat van zeven jaar en zevenmaal veertig dagen werd vergund aan ieder conferentielid dat een vergadering bijwoonde, een huisbezoek aflegde, aanwezig was op de begrafenis van een arme of een medelid.

Inkomsten

Het verlenen van materiële bijstand kon niet zonder voldoende financiële middelen. Omhalingen, bijdragen en giften waren de eerste bronnen van inkomsten.

Omhalingen onder de werkende leden

De omhalingen onder de werkende leden gebeurden door de schatbewaarder met gesloten bus tijdens de wekelijkse vergaderingen. Ieder lid kon ongedwongen de eigen bijdrage naar believen bepalen. Het wekelijks omgehaalde bedrag schommelde in de eerste decennia om de anderhalve frank, afhankelijk van het aantal opgekomen leden. Jaarlijks betekende dit een geldsom van 60 à 80 fr. Nog vóór de Eerste Wereldoorlog steeg dit jaargemiddelde tot het dubbele, in het interbellum tot het vijf-

voudige. Het globale jaarlijkse aandeel van een werkend lid benaderde gemiddeld de jaarlijkse bijdrage van een erelid.

Omhalingen op de parochie

In de eerste jaren na de oprichting van de conferentie gingen de werkende leden op bedeltocht door de parochie. Ze klopten aan bij welstellende landbouwers om aardappelen te vergaren die aan de behoeftigen uitgedeeld werden. Veel later, in de zomer van 1944, bedelde graaf Wauthier de Bousies bij landbouwers (-pachters) allerhande eetwaren voor de armen (eieren, boter, brood, meel, spek, hesp).

Omhalingen in de kerk

Op het patroonfeest en traditioneel op de zondag vóór Kerstdag (later op Kerstdag zelf) hield de conferentie (met toestemming van de pastoor) een geldinzameling tijdens de goddelijke diensten (vroegmis, hoogmis en vespers). Drie werkende leden werden daarvoor aangeduid. Het omgehaalde bedrag was ongeveer het dubbele van de jaarlijkse bijdrage van de leden. De omhalingen tijdens de vroeg- en hoogmis bedroegen nagenoeg het drie- à viervoudige van de rondgang in de vespers.

Bijdragen van de ereleden

Ten einde het erelidmaatschap open te stellen voor een zo groot mogelijk aantal parochianen besloten de conferentieleden twee categoriën van ereleden in te voeren: een eerste groep met een jaarlijkse bijdrage van 12 fr., een tweede groep met een jaarlijkse bijdrage van 6 fr. De bijdragen van de ereleden waren aanvankelijk een belangrijke bron van inkomsten. Het jaarlijks lidgeld bereikte na de eerste zes maanden 324 fr. (42 ereleden), in de volgende jaren een paar honderd frank. Vóór de eeuwwisseling bedroegen de bijdragen nog slechts 100 à 120 fr. met enkele uitgesproken maxima, maar ook minima. Wellicht was de onbestendigheid van de lidgelden te wijten aan een minder intensieve werving, misschien aan een tekort aan inzet van de werkende leden. Na de Tweede Wereldoorlog beliep het aandeel van de ereleden slechts enkele tientallen frank per jaar. Het is duidelijk dat toen geen moeite meer gedaan werd om ereleden aan te werven.

Steungeld van inschrijvers

De toegestane broodkaarten en aankoopbons konden doorgaans slechts ingewisseld worden bij winkeliers die zich als erelid lieten inschrijven. Ten einde ook de *kleine* winkeliers de gelegenheid te geven toe te treden, aanvaardde men een derde groep ereleden, zogenaamde *inschrijvers*, die een jaarlijks steungeld van 3 fr. betaalden.

Giften van weldoeners

Weldoeners, zowel vrouwen als mannen, steunden de conferentie met jaarlijkse of

occasionele min of meer belangrijke giften. De eerste grote weldoener was Jan-Baptiste van de Woestijne d'Hansbeke. De opeenvolgende kasteelbewoners (Borluut, de Bousies) waren vrijgevig. Maar ook anoniemen, de parochiepriesters en vele parochianen, niet altijd met de kleinste giften, behoorden tot de weldoeners van de conferentie. De notulen van de vergaderingen vermelden her en der weldoeners en ereleden onder elkaar zodat een onderscheid tussen giften en bijdragen moeilijk gemaakt kan worden.
Onder de vaste schenkers telde men kasteelheer Frans-Gisleen Borluut met een jaarlijkse nieuwjaarsgift van 250 fr., pastoor Pieter-Frans Bullens die tijdens de eerste (werk)vergadering van het nieuwe jaar telkens 100 fr. bracht en gravin Lucie de Bousies-Borluut met haar regelmatige giften ten voordele van de bibliotheek.
Onder de belangrijkste éénmalige giften onderscheidde men, voor zover bekend, een actie van 200 fr. vanwege Frederik Van der Bruggen, voorzitter van de Bijzondere raad van Aalter 1869, een actie met een nominale waarde van 1.000 fr. vanwege pastoor Bullens 1873, een gift van 1.000 fr. vanwege graaf Bauduyn de Bousies 1908, een gift van 300 fr. vanwege Jules Bultinck uit Amerika 1920, giften van telkens 200 fr. vanwege Ivo De Brouwer uit Groot-Bijgaarden 1921, 1923, een gift van 1.000 fr. vanwege graaf Antoine de Bousies 1940.

Testamentaire of bijzondere giften

Naast handgiften ontving de conferentie ook bijzondere giften ingevolge testamentaire beschikkingen (van weldoeners en ereleden) of naar aanleiding van familiale gebeurtenissen, o.a. :
- uit het sterfhuis van Petrus De Vreese, 25 fr., 1872
- bij het overlijden van pastoor Pieter-Frans Bullens, 1.000 fr., 1887
- bij het overlijden van Charles Van Wassenhove, 100 fr., 1906
- bij het overlijden van Petrus Baele, 500 fr., 1907
- ingevolge het testament van pastoor Hippoliet De Herde, 1.000 fr., 1913
- bij het overlijden van graaf Baudewijn de Bousies, 4.500 fr., 1921
- bij het overlijden van August-Constant Geirnaert (fs Eduard), 500 fr., 1923
- ter gelegenheid van het huwelijk van August Geirnaert, 50 fr., 1930
- bij het overlijden van Achiel Vuylsteke, 2.000 fr., 1931
- bij het overlijden van André van Overbeke, 150 fr., 1936
- bij het overlijden van gravin Lucie Borluut, douairière van graaf Bauduyn de Bousies, 4.000 fr., 1946.

Opbrengst van tombola('s)

Het houden van een tombola was een handig middel om de kas van de conferentie te spijzen.
In de vergadering van 31 mei 1857 stelde voorzitter Van Overbeke voor een *"weldadige loterij"* in te richten. Hij dacht er aan 16.000 genummerde *"aktiën van 1 fr."* uit te geven en de helft van de opbrengst, namelijk 8.000 fr., in verschillende geldprijzen te verloten. De acties zouden niet alleen op de parochie aangeboden worden. Ook alle conferenties in België zouden aangezocht worden om zoveel acties als mogelijk

onder hun medebroeders en kennissen te plaatsen. Toen echter bleek dat *"loterijen in geldspeciën"* bij ministerieel besluit verboden waren, moest van een loterij met geldprijzen afgezien worden.
Gemachtigd door het provinciebestuur besloten de conferentieleden uiteindelijk een tombola te houden waarbij een reeks prijzen in natura te winnen waren, namelijk : 3 pendules, 10 gouden zakuurwerken en 20 zilveren zakuurwerken. Ze werden bij Charles Mortier, horlogemaker te Gent, voor 3.000 fr. aangekocht. Men zou trachten 6.000 loterijbriefjes van 1 fr. aan de man te brengen zodat een nettowinst van 3.000 fr. zou gemaakt worden.
Tijdens de oktoberkermis werden de eerste loten te koop aangeboden. De prijzen stonden uitgestald ten huize van Charles Van Ronslé. Enkele leden wendden zich tot de conferenties in de omliggende parochies, die op de afzet een schadeloosstelling van 30% konden genieten. Toen de verkoop enigszins bleef steken, kocht men nog een prachtige pendule ter waarde van 800 fr. als hoofdprijs, terwijl het streefcijfer van de te verkopen loten op 7.500 bepaald werd.
De tombola vond plaats op 25 maart 1858, 's namiddags om vier uur in de gemeenteschool. Al wie zich loten had aangeschaft mocht de loterij bijwonen. Waren aanwezig : de parochiegeestelijkheid, de gemeenteraadsleden, de conferentieleden, ereleden, talrijke leden van naburige conferenties en vele belangstellenden. Benevens de 34 prijzen werden ook nog een 10-tal kunstvoorwerpen verloot die door liefdadige personen geschonken waren.
Het boni van de loterij bedroeg 2.648,28 fr. De conferentie liet een dankmis celebreren *"om God te bedanken over den goeden uitslag der tombola"*. Met de nettowinst (aangevuld uit de kas tot 3.000 fr.) werden *"aktiën op den staat aangekocht omdat men het geld niet onmiddellijk nodig had en het intussen interest kon opbrengen ten voordele van de conferentie"*.

Opbrengst van toneelopvoeringen

Ook een toneelopvoering bracht in één moeite nogal wat geld in de kas.
Enkele plaatselijke toneelliefhebbers, onder leiding van Jacob Boedri koster-onderwijzer, voerden op 25 januari 1874 een *liefdadigheidsconcert* op. Ze gaven de helft van de opbrengst aan de conferentie.
De conferentie nodigde in 1891 de toneel- en muziekafdeling van het Sint-Jozefsgenootschap van Deinze uit die op 2 februari een toneelspel bracht ten profijte van de kas.
Ook in de jaren 1893 en 1894 vonden toneelopvoeringen plaats ten voordele van de vereniging.
In de periode 1901-1913 schonk de plaatselijke toneelmaatschappij *Willen is Kunnen*[30] het inkomgeld van de jaarlijkse toneelopvoeringen aan de Sint-Vincentiusconferentie. De overgemaakte geldsommen varieerden van 100 tot 350 fr. met een gemiddelde van 250 fr.
Later mocht de conferentie tijdens de toneelavond van de toneelmaatschappij onder de toeschouwers een omhaling doen.

Genootschap van den H. Vincentius-a-Paulo

Vijftigjarig Jubelfeest

DER

CONFERENTIE VAN HANSBEKE

en van haren achtbaren voorzitter den heer

CH. VAN OVERBEKE

plechtig gevierd den 30 Augustus 1904

ALGEMEEN VERSLAG

GENT
A. SIFFER, DRUKKER

1904

Fonds Borluut

Eén van de grootste weldoeners van de conferentie was Frans-Gisleen Borluut, kasteelheer en burgemeester te Hansbeke. Hij overleed te Gent op 9 november 1883. Vanaf 1892 (althans volgens notities in het verslagboek) betaalde het bisdom Gent jaarlijks een geldsom van 544 fr. (hetzij 460 fr. voor de Sint-Vincentiusconferentie en 84 fr. voor het Genootschap van de H. Familie), afkomstig van een fondatie die door de overleden edelman ingesteld was.

Toelagen

Soms ontving de conferentie een toelage van de overheid.
In 1856 liet de gemeente een staatstoelage van 300 fr. over om aan de armen te besteden. Ook in 1857 kreeg de vereniging een staatssubsidie van 200 fr. *"tot dekking van de onkosten gedaen in de huisgezinnen welke door de pokken zijn aengerand geweest"*. Na de Tweede Wereldoorlog gaf de gemeente een jaarlijkse subsidie van 250 of 300 fr. voor de bibliotheek.
In de oorlogsjaren 1940-45 ontving de conferentie, via de Opperraad te Brussel, een zesmaandelijkse toelage van *Winterhulp*. Deze subsidie mocht naar goeddunken aan de ondersteunde gezinnen bedeeld worden. Ze bedroeg 240 fr. in 1941, 375 fr. in 1942, 450 fr. in 1943, 500 fr. in 1945. Het geld werd aan een 20-tal gezinnen uitbetaald in schijfjes van 20 en 40 fr.

Interesten van waardepapieren

De kasbalans van de conferentie vertoonde doorgaans een batig saldo. Geldoverschotten, giften of belangrijke ontvangsten waarover men binnen afzienbare tijd niet moest kunnen beschikken, werden na onderling overleg in waardepapieren belegd. Af en toe moest nochtans, wegens geldtekort, één of meer aandelen terug verkocht worden.
Op 1 januari 1893 bv. bezat de conferentie verschillende waardepapieren (van de Belgische staat, van het Grondkrediet van België, van de stad Gent...) met een globale nominale waarde van 4.300 fr. die jaarlijks een interest van 136 fr. opbrachten. De nominale waarde van de aandelen, die de conferentie in 1941 in reserve had, bedroeg 24.600 fr.

Vieringen

Jaarlijks patroonfeest

Ieder jaar vierde de conferentie de feestdag van Sint-Vincentius à Paulo, aanvankelijk op de naamdag (19 juli), vanaf 1868 op de daaropvolgende zondag. De vroegmis werd opgedragen ter ere van de beschermpatroon. Werkende leden, ereleden en leden van het Genootschap van de H. Familie woonden de eucharistieviering bij en nader-

Groepsfoto ter gelegenheid van het gouden jubileum van de Sint-Vincentiusconferentie, anno 1904.
De feestvierende groep (conferentieleden en leden van het Genootschap van de H. Familie, 61 personen in totaal) bevindt zich op de speelplaats van de meisjesschool aan de voorgevel van het klooster.
Een zwart bord, opgehangen aan de ingangsdeur, draagt als opschrift, versierd met banderol en accolades : "Genootschap van den H. Vincentius, Hansbeke, 1854 - 30 oogst 1904 - 1904". Achter een tafeltje, waarop een beeldje van de H. Vincentius is uitgestald tussen twee bloemenruikers, zit de jubilerende voorzitter Charles Van Overbeke. Naast en achter hem vormen de conferentieleden een duidelijk te herkennen middengroep. Links en rechts ervan poseren de leden van het Genootschap van de H. Familie.
De foto werd genomen door Jos. De Prest-Van Den Bossche, fotograaf te Landegem.

Schema	*Achterste rij*	*48-53*	*54-56*	*57-61*
	Vijfde rij	*36-40*	*41-42*	*43-47*
	Vierde rij	-	*31-35*	-
	Derde rij	*20-25*	-	*26-30*
	Tweede rij	-	-	*15-19*
	Voorste rij	*1-7*	*8*	*9-14*

Omdat slechts een 15-tal personen tot nog toe geïdentificeerd konden worden, volgt in bijlage een lijst van de conferentieleden en van de leden van het Genootschap van de H. Familie, anno 1904. De gefotografeerden moeten onder deze ledenlijsten terug te vinden zijn.
Geïdentificeerden : 6 Achiel Vuylsteke, 7 E.H. Hippoliet De Herde, 8 Charles Van Overbeke, 9 graaf Bauduyn de Bousies, 10 Henri De Schuyter, 25 Ivo De Brouwer, 31 Prudent Van Hecke?, 32 Seraphien De Pré, 33 Boudewijn Reyniers, 34 Achiel De Meyer, 53 Pieter De Cocker, 54 Aimé De Muynck, 56 Honoré Van Hecke.

(Verz. : Marie-Thérèse Van Hecke, Gent)

den na een algemene biecht tot de H. Tafel. Na de communiemis werd in de Vincentiuszaal of in een klaslokaal van de meisjesschool aan de huisvaders van de ondersteunde gezinnen en aan de actieve leden een ontbijt aangeboden. Op dezelfde dag werd een algemene vergadering gehouden.

Gouden jubileum van het Sint-Vincentiusgenootschap (1833-1883)

Op Sinksen 13 mei 1883 herdacht de conferentie de 50e verjaardag van de oprichting van het Sint-Vincentiusgenootschap door Frédéric Ozanam te Parijs. Na een algemene communie in de vroegmis werden de werkende leden en de huisvaders van het Genootschap van de H. Familie vergast op een gratis ontbijt in het lokaal van de conferentie.
's Anderendaags, op tweede Sinksendag, woonden de actieve leden in de Sint-Baafskathedraal te Gent een plechtige eucharistieviering bij (opgedragen door E.H. Sonneville in vervanging van Mgr. de Battice die *onpasselijk* was). Daarna vond een algemene vergadering plaats in de Sint-Jozefkring, gevolgd door een noenmaal. 's Namiddags ging men op bedevaart naar de Mariagrot in Slotendries te Oostakker.

Gouden jubileum van de conferentie (1854-1904)

Op dinsdag 30 augustus 1904 vierde de conferentie haar 50-jarig bestaan. Volgens een onkostennota betreffende dit jubelfeest werden de plechtigheden met feestschoten aangekondigd. Het verbruikte poeder kostte 9 fr. Na de communiemis nam men een ontbijt in een klaslokaal van het klooster. De aanwezige huisvaders van de H. Familie, 41 in aantal, ontvingen elk een bijzondere gift van 2 fr. Tijdens een feestmaal omstreeks het middaguur verorberden de genodigden 33 eierkoeken (aan 2 fr.) en 29 eierkoeken (aan 1,5 fr.) en dronken 65 pinten bier (aan 0,1 fr. per glas). Voor de groepsfoto werd 70 fr. betaald. Er was een algemene feestvergadering waarop een gedrukt verslag over de werking van de conferentie, gedurende de voorbije 50 jaren, uitgedeeld werd. De totale kosten van het jubelfeest bedroegen 322, 27 fr.

Eeuwgetijde van Frédéric Ozanam (1913)

Van 25 tot 28 april 1913 werden in Parijs door de Algemene raad feesten georganiseerd om de honderdste verjaardag van de geboorte van Frédéric Ozanam, stichter van het Sint-Vincentiusgenootschap, te herdenken. Iedere conferentie liet ter gelegenheid van dit eeuwgetijde een mis opdragen en gaf een bijzonder aalmoes aan de arme gezinnen.

Huldiging van werkende leden (1913, 1929)

Op zondag 10 augustus 1913 werd Ivo De Brouwer, die 50 jaar werkend lid was, door de conferentie gelauwerd. Hij ontving een beeld van de H. Vincentius als aandenken. Onder de hoogmis hield pastoor Alfons Maenhout een korte toespraak waarin hij de jubilaris meedeelde dat Zijne Heiligheid paus Pius X hem ter gelegenheid

van zijn jubelfeest de Apostolische Zegen gaf. 's Anderendaags, om vier uur in de namiddag, verzamelden de conferentieleden voor een gezellige koffietafel, hen aangeboden door de gevierde. Voorzitter Achiel Vuylsteke schetste er de verdiensten van het conferentielid gedurende de voorbije 50 jaren.
In 1929, tijdens het radium jubileum van de conferentie, werd Theophiel Mareel om zijn 50-jarig lidmaatschap gehuldigd.

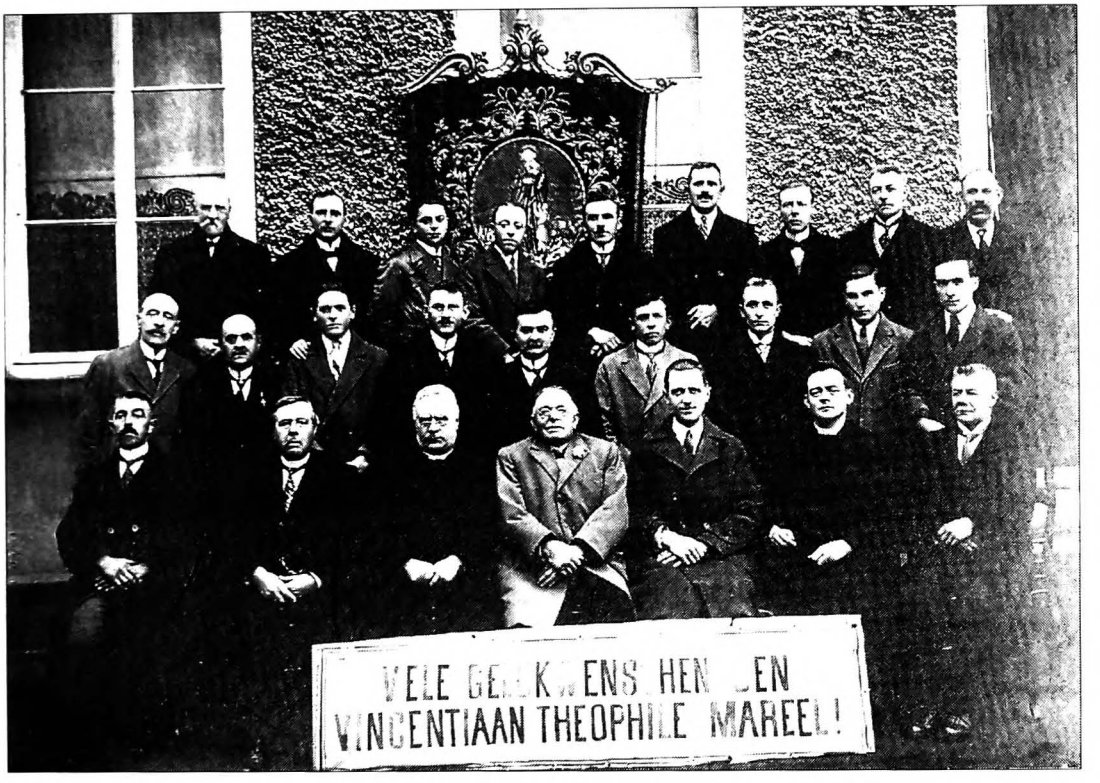
Radium jubileum van de conferentie (1854-1929)

Op 29 september 1929 werd in het feestelijk bevlagde dorp het 75-jarig bestaan van de conferentie gevierd.

De werkende leden, verscheidene ereleden en een 12-tal huisvaders van ondersteunde gezinnen namen deel aan de algemene communie in de vroegmis. Na de communiemis genoten alle aanwezigen van een smakelijk ontbijt in het klooster. De huisvaders kregen elk een etui met vijf sigaren en een *zoetekoek* voor hun gezin. Om 9.30 u. woonden de leden de hoogmis bij, opgeluisterd door het kerkkoor onder leiding van Frans Snellings. E.H. Van de Kerckhove, bestuurder van de Sociale Werken van het bisdom Gent, hield de kanselrede. Een plechtig Te Deum besloot de eucharistieviering.

Ereleden en werkende leden lunchten om 12.30 u. in het gemeentehuis, deels voor eigen rekening. Het nagerecht werd aangeboden door Marcel Van Overbeke, ondervoorzitter, de wijn, sigaren en fruit door graaf Antoine de Bousies-Borluut, erevoorzitter en burgemeester. Voorzitter Vuylsteke en de erevoorzitter spraken een tafelrede. Men stuurde een telegram van eerbetoon aan Mgr. Honoratus Coppieters, bisschop van Gent, en aan paus Pius XI.

In de namiddag, om 15.30 u., vond in de toneelzaal van gravin Lucie de Bousies-Borluut een feestelijke algemene vergadering plaats. Op het verhoog (tussen de portretten van E.H. Pieter-Frans Bullens, Jan-Baptiste van de Woestijne d'Hansbeke, Frans-Gisleen Borluut en graaf Bauduyn de Bousies, gewezen weldoeners van de conferentie) hadden plaats genomen : André Claeys-Bouuaert voorzitter van de Middenraad van Gent, graaf Antoine de Bousies-Borluut voorzitter van de Bijzondere raad van Aalter, Achiel Vuylsteke en Clement De Craene, respectievelijk voorzitter en schrijver van de Hansbeekse conferentie, evenals E.H. Van de Kerckhove, E.H. René Meulenijzer pastoor van Hansbeke en de EE.HH. onderpastoors van Landegem en Lotenhulle. De vergadering werd bijgewoond door weldoeners, ereleden, werkende leden, en afgevaardigden van de conferenties van Baarle, Landegem, Lotenhulle, Poeke en Ursel. Na het lezen van een zakelijk verslag door Clement De Craene over de werking van de conferentie gedurende haar 75-jarig bestaan, volgden verscheidene toespraken met gelukwensen, dankwoorden en aanmoedigingen. De onkosten van jubelfeest bedroegen 289,25 fr. of 8,8% van de totale uitgaven van 1929.

Groepstoto ter gelegenheid van het radium jubileum van de Sint-Vincentiusconferentie, anno 1929.
De jubilerende groep poseert op de speelplaats van de meisjesschool aan de voorgevel van het klooster. Vincentiaan Theophiel Mareel, die 50 jaar conferentielid was, zit vooraan in het midden tussen pastoor E.H. René Meulenijzer en graaf Antoine de Bousies-Borluut, erevoorzitter. Achteraan staat de standaard van de conferentie, een vaandel met het beeld van de H. Vincentius in een omkranst medaillon. De corniche draagt een stralenkruis.
Van links naar rechts :
Voorste rij : 1 Jozef Olivier, bibliothecaris-schatbewaarder, 2 Achiel Vuylsteke, voorzitter, 3 E.H. René Meulenijzer, pastoor, 4 Theophiel Mareel, jubilerend conferentielid, 5 graaf Antoine de Bousies-Borluut erevoorzitter, 6 E.H. Albéric De Laere, onderpastoor, 7 Clement De Craene, schrijver.
Middenste rij : 8 Camiel Thooft, erelid, 9 August Geirnaert, erelid, 10 Julien Strobbe, lid, 11 Frans Snellings, lid, 12 Cyriel Van der Vennet, lid, 13 August De Roo, lid, 14 August Zutterman, lid, 15 André Van Overbeke, lid, 16 Marcel Van Overbeke, ondervoorzitter.
Achterste rij : 17 Gustaaf Mortier, erelid, 18 August Mortier, lid, 19 Robert Van der Vennet, lid, 20 René Van Der Vennet, lid, 21 Henri Dhoore, lid, 22 August Vannieuwenburg, lid, 23 Emiel Bauwens, lid, 24 Camiel De Cocker, erelid, 25 Camiel De Roo, erelid
(Verz. : Guido Van der Vennet, Hansbeke)

Eeuwfeest van het Sint-Vincentiusgenootschap (1833-1933)

Ter gelegenheid van de 100e verjaardag van de stichting van het Sint-Vincentiusgenootschap door Frédéric Ozanam, organiseerde de Opperraad van België een groepsreis naar Parijs om er de feestelijkheden (op 19, 20, 21 en 22 mei 1933) bij te wonen. De Hansbeekse conferentie was er waarschijnlijk niet vertegenwoordigd.

Ook te Brussel werd de memorabele verjaardag op nationale wijze herdacht. Een 5-tal conferentieleden van Hansbeke namen er aan deel.
Op provinciaal vlak vierde men het jubileum te Oostakker-Lourdes tijdens de jaarlijkse bedevaart op Sacramentsdag met een gezamenlijk middagmaal en een studievergadering. Talrijke Hansbeekse Vincentianen waren op de viering aanwezig.

Teloorgang

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog telde de conferentie nog 15 werkende leden. Ze kwamen echter in gering getal naar de vergaderingen. De bijeenkomsten vonden bovendien niet meer iedere week plaats.
Na de bestuurswijziging in 1943 kwam er een tijdelijke wederopleving. Enkele jongeren boden zich als nieuwe leden aan o.a. graaf Wauthier de Bousies-Borluut en graaf Bauduyn de Bousies-Borluut. Er werd in 1943 en 1944 opnieuw iedere week vergaderd. Na de bevrijding volgde echter de volledige aftakeling. De hulpverlening bleef beperkt tot enkele sporadische gevallen. Noch geen derde van de leden woonde de vergaderingen bij. Het aantal bijeenkomsten daalde snel, nog 32 in 1945, 18 in 1946, nog slechts 3 in 1947, uiteindelijk nog 2 in 1948. In de voorlaatste vergadering op 21 april stelde voorzitter Robert Van der Vennet vast *"dat de sociale en financiële werking van het genootschap tengevolge der tijdsomstandigheden fel afgenomen"* was. Hij zei nog dat dit nochtans geen reden mocht zijn tot *"inwendige verslapping"* zette de leden aan tot *"intensere werking"* en besloot vooralsnog maandelijks te vergaderen. Nog eenmaal, op 8 juli 1948, kwamen de conferentieleden in het lokaal bijeen. Het patroonfeest in 1949 is de laatste activiteit die in het verslagboek genoteerd werd. De Sint-Vincentiuszaal werd in 1956 gesloopt.

NAWOORD

De *Sociëteit van den H. Vincentius à Paulo* te Hansbeke was één van de eerste conferenties die in de regio van Aalter gesticht werden. Hoewel de Sint-Vincentiusconferentie een vereniging van leken was, ging het initiatief tot de oprichting uit van de parochieherder Pieter-Frans Bullens. Drie Gentse Vincentianen propageerden de doelstellingen van het genootschap en vonden gehoor bij 12 enthousiaste jonge mannen uit welstellende middens.

De eerste voorzitter en grote bezieler van het liefdadigheidswerk was Charles Van Overbeke, zoon van de burgemeester van Hansbeke. Hij had een intellectuele vorming genoten en runde een handel in bouwmaterialen, mest- en brandstoffen. Zijn opvolgers, waaronder twee kleinzoons van hem, waren universitairen en gediplomeerden uit het normaalonderwijs, werkzaam in de gemeenteadministratie (gemeentesecretaris), in het gemeentelijk onderwijs (hoofdonderwijzer) of als zaakwaarnemer. De leden behoorden tot de begoede burgerij of tot de welvarende boerenstand. Ze waren meestal ook actief op bestuurlijk en parochiaal vlak als leden van de gemeenteraad, van het armbestuur, van de kerkfabriek, van broederschappen.

De parochiegeestelijkheid stimuleerde de conferentie in haar liefdewerk. Pastoor Bullens was trouwens de eerste erevoorzitter van de vereniging. De conferentie mocht steeds rekenen op de daadwerkelijke steun van de opeenvolgende kasteelbewoners (van de Woestijne d'Hansbeke, Borluut, de Bousies). Ook vele parochianen, ereleden en weldoeners, droegen hun steentje bij in het caritatieve werk van de conferentie.

De materiële bijstand, die op een discrete wijze en onder geheimhouding aan arme en behoeftige gezinnen verleend werd, bestond vooral uit brood en voedingswaren, maar ook uit kledij, brandstof en allerhande noodwendigheden. Tegelijkertijd bekommerde men zich om het geestelijk welzijn van de bezochte gezinnen.
Onder de secundaire werken van de conferentie (werkverschaffing, werk van de akker, werk van de beschermde schoolkinderen, schrijfkantoor van de armen, werk van de goede boeken, werk van de militianen) behoorde de oprichting van een volksbibliotheek en de stichting (in de schoot van de vereniging) van het Genootschap van de H. Familie tot de voornaamste initiatieven.

De (financiële) middelen, waarover de conferentie kon beschikken, kwamen van omhalingen (onder de leden, in de parochiekerk), omhalingen (op de parochie) van giften in natura, bijdragen van ereleden en inschrijvers, (testamentaire) giften van weldoeners, opbrengsten van tombola's en toneelvoorstellingen, fonds(en), toelagen en interesten (van waardepapieren).

Ingevolge de sociale en economische ontwikkeling verzwakte, reeds vóór de eeuwwisseling, de intensiteit van de werking weliswaar in zekere mate, maar bleef steeds levendig, vooral nog gedurende de Eerste Wereldoorlog, tijdens de crisisjaren in het interbellum en gedurende de Tweede Wereldbrand.

In de 95 jaren van haar bestaan telde de conferentie nagenoeg 120 werkende leden. Of de stichtende leden (en hun navolgers) toentertijd bewust optraden met de bedoeling de op gang zijnde sociale revolutie via hun liefdadigheidswerk te vermijden (zoals historici stellen) kan enigszins betwijfeld worden. Misschien wilden ze zich gewoon inzetten om, binnen hun eigen mogelijkheden, ook iets te doen voor de noodlijdenden op de parochie, wekelijks op stap, wekelijks paraat, gedurende vele jaren, sommigen gedurende hun hele leven, zomaar, belangeloos, gedreven door een christelijke naastenliefde, in de overtuiging aldus te werken aan de eigen geestelijke opgang[31].

NOTEN

BRONNEN

Conferentie van Sint-Vincentius à Paulo, Hansbeke.
Rijksarchief Gent, kerkarchief Hansbeke

- vnr. 6, verslagboek 1881-1892
- nr. 7, verslagboek 1892-1899
- nr. 8, losse stukken,

Pastorie Hansbeke, parochiaal archief
- verslagboek 1854-1855
- verslagboek 1855-1858
- verslagboek 1867-1868
- verslagboek 1868-1869
- verslagboek 1869-1870
- verslagboek 1871-1872
- verslagboek 1872-1875
- verslagboek 1899-1918
- verslagboek 1918-1925
- verslagboek 1929-1943
- verslagboek 1943-1948
- kasboek 1883-1949
- losse stukken

Bijzondere raad, Aalter

Pastorie Hansbeke, parochiaal archief
- verslagboek 1901-1914
- verslagboek 1923-1938

1 Frédéric Ozanam, historicus en letterkundige, werd in 1813 te Milaan geboren. In 1840 werd hij professor in de literatuurgeschiedenis aan de Sorbonne te Parijs. Hij ijverde voor een katholiek reveil in Frankrijk en werd vooral bekend om zijn sociaal caritatief werk. Hij stierf te Marseille in 1853 ("Standaard Encyclopedie", Antwerpen 1970, deel 10, p. 405.) Hij werd onlangs op 22 augustus 1997 in de Notre Dame van Parijs door paus Johannes Paulus II zalig verklaard.

2 Vincentius à Paulo, geboren in 1576 te Pouy bij Dax in Frankrijk, werd na zijn studies te Toulouse in 1600 priester gewijd. Hij studeerde kerkelijk recht in Parijs. In 1612 werd hij pastoor benoemd te Clichy. Hij was vanaf 1619 vooral werkzaam als aalmoezenier van de galeislaven. In 1625 vestigde hij zich in Parijs en organiseerde daar vele liefdewerken ten behoeve van gevangenen, gebrekkigen, armen en bejaarden. In 1624 richtte hij een missiecongregatie op, waaruit de latere Congregatie van de Paters Lazaristen ontstond, en in 1633 stichtte hij met Louise Le Gras-de Marillac de Congregatie van de Zusters van Liefde, bekommerd om de verzorging en opvoeding van wezen en verlaten kinderen. Hij stierf te Parijs in 1660. Hij werd in 1729 zalig en in 1767 door paus Clemens XII heilig verklaard. Paus Leo XIII stelde hem in 1885 aan tot patroon van alle liefdewerken ("Standaard Encyclopedie", Antwerpen 1972, deel 13, p. 175).
De afbeeldingen van de heilige, in priestergewaad, gaan terug op portretten. Hij leidt een arm kind aan de hand en draagt een vondeling op de arm (J. TIMMERS, *Christelijke Symboliek en Iconografie*, De Haan 1987, p. 302).

3 *Kleine Catechismus van het Sint-Vincentiusgenootschap*, Gent, 1927.
E. DE SCHRIJVER, *Inventaris van het archief van het Sint-Vincentius à Paulogenootschap te Gent, 1845-1970*, (Kadoc, Reeks A, nr. 5), Leuven, 1985.

4 E. DE RUYCK, *Het Sint-Vincentius à Paulogenootschap. Stichting, bestuur en werking, voornamelijk te Gent, 1845-1880*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling U.G., 1977.

5 G. MARECHAL, *De Conferentie van Sint-Vincentius à Paulo te Eeklo (1852-1900)*, in Liber Amicorum Achiel De Vos, Evergem 1989, p. 135-141.

6 E. DE SCHRIJVER, a.w.

7 De *Bijzondere raad van Aalter* werd op 9 juli 1854 opgericht door baron Frederik van der Bruggen (Ç. LAMBRECHT. *De adel in het kanton Nevele, 1829-1880* in Het Land van Nevele, jg. 11 (1980), nr. 4, p. 314).
De raad overkoepelde de reeds bestaande conferenties van Aalter, Hansbeke, Knesselare, Lotenhulle, Landegem, Merendree, Nevele en Poeke. Later ontstonden onder de vleugels van de raad ook conferenties te Ruiselede (1856), Bellem (1876), St-Maria-Aalter (1898 ?), Ursel (1910), Poesele (1926).
De eerste vergadering van de raad vond plaats te Aalter op 8 oktober 1854. Vanaf 1890 werden de (jaarlijkse) raadsvergaderingen beurtelings in de localiteiten van de deel uitmakende conferenties gehouden.

De opeenvolgende voorzitters van de raad waren : Frederik van der Bruggen (1855-1872), Paul Kervijn de Merendree (1872-1889), Daniël Kervijn de Merendree (1889-1901), Albert de Morel de Westgaver (1901-1908), Georges de Kerckhove d'Exaerde (1908-1922) en vanaf 1922 graaf Antoine de Bousies-Borluut.

De voorzitters en ondervoorzitters van de verschillende conferenties zetelden van rechtswege in de raad. Bestuursleden van de Hansbeekse conferentie bekleedden er de volgende bestuurlijke functies : Charles Van Overbeke, schatbewaarder dan ondervoorzitter (1854-1909), Achiel Vuylsteke, schrijver (1913-1931) en Clement De Craene, schrijver (1931-1943).

8 E. DE SCHRIJVER, a.w.

9 Twee verslagboeken berusten in het Rijksarchief te Gent onder het kerkarchief van Hansbeke. De andere, die in 1980 door Robert Leenknecht gered werden uit een belt papierafval in de geabandonneerde pastorie, bevinden zich vooralsnog in het parochiaal archief te Hansbeke.

10 A. MARTENS, *Het klooster en de Zusters Franciscanessen (Crombeen) te Hansbeke,* Nevele, 1989, p. 4-6 en 9-10.

11 Jan-Baptiste van de Woestijne werd op 23 maart 1775 te Gent geboren als oudste zoon van Joseph van de Woestijne, heer van Hansbeke en Winhem, en van Joanna Schoorman. Hij erfde na het overlijden van zijn vader in 1801 o.a. het kasteel en talrijke eigendommen te Hansbeke. Hij huwde op 20 februari 1811 te Gent met Louise de Calonne de Courtebourne, geboren te Calais op 16 december 1786, dochter van Eustache de Calonne, graaf van Courtebourne, en van Theodore, barones van Plotho d'Ingelmunster. Hij overleed te Gent op 20 mei 1858 en werd op 25 mei te Hansbeke in de familiekelder bijgezet.

12 A. MARTENS, *a.w.,* p. 13-14 en 17-20.

13 Pieter-Frans Bullens, zoon van Petrus-Andreas en Maria Ludovica Saegaert, werd op 25 april 1806 te Hundelgem geboren. Hij werd op 16 juni 1832 priester gewijd. Hij was achtereenvolgens coadjutor (27 juni 1832) en onderpastoor (21 januari 1833) op de Sint-Martinusparochie te Gent, onderpastoor te Zele (30 januari 1838) en pastoor te Hansbeke (09 juni 1844). Hij overleed er op 9 juni 1887. Zijn pastoraat telde precies 43 jaren.

14 M.T. VAN HECKE & O. WILLEMOT, *Jan-Baptiste Van Overbeke, burgemeester van Hansbeke (1847-1860) en zijn nakomelingen,* in Het Land van Nevele, jg. 16 (1980), nr. 2 en 3-4 en jg. 17 (1981), nr. 2.

O. WILLEMOT, *Familia Van Overbeke ex Hansbeke (1784-1987),* Gent 1987.

15 Charles Van Overbeke, zoon van Jan-Baptiste en Sophie Moens, geboren te Hansbeke op 19 mei 1828, gehuwd te Hansbeke op 27 september 1862 met Pauline Thol (° Hansbeke 03 oktober 1829, † Hansbeke 14 november 1910, fa Benedict en Isabelle Van Melle), handelaar in bouwmaterialen brandstoffen en chemische meststoffen, overleden te Hansbeke op 5 september 1910 (O. WILLEMOT, a.w., p. 51-55).

16 Vermoedelijk werd hier verwezen naar het overlijden van zijn moeder Sophie Moens op 31 mei 1855 en naar het huwelijk van zijn oudere zuster Adèle op 16 juni 1858 met Charles Van Damme (O. WILLEMOT, *a.w.,* p. 6 en p . 47).

17 AchieL Vuylsteke, zoon van Felix en Hendrika Provijn, geboren te Hansbeke op 10 oktober 1861, gehuwd te Lotenhulle op 25 mei 1895 met Maria-Philomena Roygens (° Lotenhulle, 18 november 1864, † Hansbeke 25 april 1934, fa Bernard en Sophia D'Hondt), achtereenvolgens gemeenteontvanger, gemeentelijke onderwijzer en gemeentesecretaris van Hansbeke, landmeter en zaakwaarnemer, overleden te Hansbeke op 11 december 1931.

18 Marcel Van Overbeke, zoon van Henri en Marie-Sophie Bruggheman, geboren te Hansbeke op 1 januari 1902, gehuwd te Bellem op 3 september 1929, met Germaine Van De Velde (° Bellem 03 maart 1908, † Sijsele 23 januari 1988, fa Raymond en Clemence Van De Velde), doctor in de rechten, kandidaat-notaris, gemeentesecretaris te Hansbeke, overleden te Adegem op 1 oktober 1988. (O. WILLEMOT, *a.w.,* p. 142).

19 André Van Overbeke, zoon van Henri en Marie-Sophie Bruggheman, geboren te Hansbeke op 24 mei 1907, gehuwd te Hansbeke op 30 april 1935 met Josepha Van Hecke (° Hansbeke 01 april 1911, † Gent 18 mei 1995, fa Honoré en Maria-Clothilde Goossens), doctor in de rechten, kandidaat-notaris , zaakwaarnemer, overleden te Hansbeke op 18 april 1942 (O. WILLEMOT, *a.w.,* p. 142).

20 Robert Van der Vennet, zoon van Cyriel en Irma Martens, geboren te Hansbeke op 6 augustus 1908, gehuwd te Hansbeke op 6 juni 1934 met Georgine Janssens (° Hansbeke 16 november 1910, fa Henri en Leontine Versluys), hoofdonderwijzer te Hansbeke, overleden te Gent op 26 december 1974..

21 A. MARTENS, *Tien stenen heiligenbeelden in de Sint-Petrus- en Pauluskerk te Hansbeke,* in Het Land van Nevele, jg. 21 (1990), nr. 4, p. 286.

22 De stichtende lezingen werden ontleend o.a. aan *Thomas à Kempis, Navolging van Christus, Leven van Frédéric Ozanam, Het Oud Testament, De Evangeliën.* Soms las men voor uit de *Onderrigting voor de leden van het Genootschap van de h. Vincentius à Paulo,* of uit het *Maandschrift* van het genootschap.
23 J. ART, *Kerkelijke structuur en pastorale werking in het bisdom Gent tussen 1830 en 1914,* 1977, p. 263.
24 Idem, p. 335.
25 Idem, p. 247.
26 Idem, p. 268.
27 Idem, p. 253 en 254.
28 Idem, p. 267.
29 Idem, p. 267 en 335.
30 Tijdens de schoolstrijd (1879-1884) werden te Hansbeke door een groep amateurs toneelavonden ingericht tot profijt van de *Katholieke Schoolpenning.* Uit dit initiatief groeide een plaatselijke toneelvereniging die zich in 1901 profileerde als een *Vlaamsche Katholieke Toneelmaatschappij* onder de kernspreuk *"Willen is Kunnen".* Eén van de grondregels van de vereniging bepaalde dat de *"opbrengst der concerten tot een liefdadig of ander doel"* zou gebruikt worden *"volgens de schikkingen en het oordeel van het bestuur".* In dit bestuur zetelden Henri De Schuyter als voorzitter en August Geirnaert als schrijver-penningmeester. Ze waren toentertijd ondervoorzitter respectievelijk schatbewaarder van de Sint-Vincentiusconferentie. Ook de conferentieleden Achiel Vuylsteke, Aimé De Muynck, Theofiel Mareel, Boudewijn Reyniers, Honoré Van Hecke, Serafien De Pré, Arthur Vermeire waren (spelend) lid van de toneelbond.
31 Hartelijke dank om hun gewaardeerde medewerking aan : Irma De Muynck, René Langeraert, Robert Leenknecht, mijn zus Jeanne Martens, Omer Van Der Plaetsen, Guido Van der Vennet en Marie-Thérèse Van Hecke.

BIJLAGE 1

Leden van de conferentie (1854-1949)

Het jaartal verwijst naar de toetreding van het conferentielid. Wegens het ontbreken van enkele verslagboeken is het jaar van toetreding van sommige leden niet gekend (v en n betekenen vóór en na).

Alijn Isidoor, v1881
Baele Petrus, 1873
Bauwens Alberic, 1922
Bauwens Armand, 1943
Bauwens Emiel, 1910
Bauwens Henri, v1881
Boedri Jacob, v1883
Buysse August, v1884
Buysse Frederik, 1855
Buysse Jozef, 1854
Coopman Eduard, 1854
Cornelis André, v1929
Danneels Joos, 1854
de Bousies Antoine, 1919
de Bousies Bauduyn, 1947
de Bousies Wauthier, 1943
De Brouwer Ivo, 1863
De Clercq August, 1871
De Craene Clement, 1911
De Craene Prosper, 1934
De Groote Charles, 1912
De Groote Jules, 1907
De Jaeger Adolf, 1888
De Keyser Gustaaf, 1908
Delebulcke Theophile, 1913
De Meyer Achiel, 1904
De Mulder August, v1867
De Muynck Aimé, 1904

De Muynck Pieter-Jan, 1854
De Muyt Ivo, 1913
De Pestel Jan, v1881
De Pré Serafien, 1896
De Roo August, 1924
De Schuyter Henri, 1899
De Vreeze Jan-Baptiste, 1873
De Vriendt Constant, 1854
De Wagter Prosper, 1912
De Weirdt Constant, 1854
De Wulf Marcel, 1943
D'Haenens Camiel, v1943
Dhoore Henri, 1919
Fobe Gustaaf, v1881
Geirnaert August-Constant, 1866
Geirnaert August, 1899
Gillis René, v1943
Goethals Octaaf, 1906
Heyde Pieter-Jan, 1854
Kersse Isidoor, v1867
Leclercq Ernest, 1899
Lootens Georges, v1943
Maenhout August, v1867
Mareel Theophiel, v1881
Martens Gustaaf, 1930
Martens Octaaf, 1934
Mechant Celien, v1899
Mestdagh Maurice, v1929
Moens Petrus, v1867
Mortier August, 1909
Muylaert Cesar, 1908
Muys Cyriel, 1922
Nieuwland Cyriel 1930
Olivier Jozef, 1908
Opsomer Karel, 1873
Raes Remi, v1943
Ranschaert August, v1867
Reyniers August, v1867
Reyniers Boudewijn, 1873
Roelandt Charles, 1897
Sieron Frederik, 1854
Snellings Frans, 1922
Soens Charles, v1867
Standaert Carel-Frans, 1913
Standaert Jan-Baptist, 1854
Steyaert Edgard, 1892
Strobbe Julien, v1929
Strobbe Marcel, v1943
Thol Pieter, 1854
Thollens Bernard, 1854
Tollens Jozef, v1943
Tollens René, 1912
Van Acker G., v1899
Van Couter Arthur, 1909
Van Der Ghinst Pieter, v1867
Van Der Plaetse Armand, 1929
Van Der Plaetse August, 1854
Van Der Plaetse Maurice, 1924
Van Der Plaetsen Omer, 1943
Van der Vennet Cyriel, 1912
Van Der Vennet René, 1920
Van der Vennet Robert, v1929
Van Driessche Eduard, v1867
Van Driessche Leon, 1909
Van Duyse Corneel, 1854
Van Hecke Charles, 1857
Van Hecke Honoré, 1904
Van Hecke Prudent, 1900
Van Kerrebroeck Baziel, v1881
Van Kerrebroeck Charles, 1854
Vannieuwenburg August, v1929
Van Overbeke André, 1929
Van Overbeke Charles, 1854
Van Overbeke Henri, 1893
Van Overbeke Jozef, 1884
Van Overbeke Jozef, 1929
Van Overbeke Marcel, 1923
Van Overbeke Paul, 1888
Van Renterghem Alfons, 1943
Van Ronslé Charles, 1854
Van Vynckt Jan-Frans, 1854
Van Vynckt René, 1930
Van Wassenhove Charles, v1881
Van Wassenhove Frans, 1868
Van Yperen Remi, 1930
Verhelst Alfons, v1899
Vermeire Arthur, 1907
Verstraete Philemon, 1906
Vuylsteke Achiel, v1884
Vuylsteke Jozef, 1892
Wille Jozef, 1858
Zutterman August, 1924

BIJLAGE 2

Bestuursleden van de conferentie (1854-1949)

Erevoorzitters
Pieter-Frans Bullens, pastoor
Frans-Gisleen Borluut, edelman
Bauduyn de Bousies, graaf
Antoine de Bousies-Borluut, graaf

Voorzitters	
Charles Van Overbeke	1854 - 1910
Achiel Vuylsteke	1910 - 1931
Marcel Van Overbeke	1931 - 1936
André Van Overbeke	1936 - 1942
Robert Van der Vennet	1943 - 1949

Ondervoorzitters	
Constant De Weirdt	1854 - n1858
Corneel Van Duyse	- 1867
Pieter-Jan De Muynck	1867 - 1890
Henri De Schuyter	1890 - 1909
Achiel Vuylsteke	1909 - 1910
Honoré Van Hecke	1910 - 1919
Antoine de Bousies-Borluut	1919 - n1925
Marcel Van Overbeke	v1929 - 1931
Clement De Craene	1932 - 1943
René Van Der Vennet	1943 - 1949

Schrijvers	
Corneel Van Duyse	1854 - 1855
adj. Pieter-Jan De Muynck	
Pieter-Jan De Muynck	1855 - 1867
adj. Charles Van Hecke	
August Reyniers	1867 - 1870
Charles Soens	1870 - 1873
wn. Pieter-Jan De Muynck	1873 - 1874
Karel Opsomer	1874 - v1881
Henri De Schuyter	v1881- 1890
Achiel Vuylsteke	1890 - 1909
Honoré Van Hecke	1909 - 1910
Cesar Muylaert	1910 - 1920
Clement De Craene	1920 - 1932
Robert Van der Vennet	1932 - 1943
Armand Bauwens	1943 - 1949
wn. Octaaf Martens	
adj. Alfons Van Renterghem	
wn. Omer Van Der Plaetsen	

Schatbewaarders	
Pieter-Jan Heyde	1854 - n1858
Pieter Vander Ghinst	v1867 - 1872
August Geirnaert	1873 - 1910
Achiel Vuylsteke	1910 - 1920
Jozef Olivier	1920 - 1947
Bibliothecarissen	
Charles Van Ronslé	1854 -
Jozef Olivier	1910 - 1934
Robert Van der Vennet	1934 - 1943
Alfons Van Renterghem	1943 - 1946
adj. Armand Bauwens	
Armand Bauwens	1946 - 1949
adj. Gerard Van de Sompel	

BIJLAGE 3

Leden van de conferentie (1904)
(zie ook groepsfoto)

Petrus Baele
Bauduyn de Bousies, graaf, erevoorzitter
Ivo De Brouwer
Achiel De Meyer
Aimé De Muynck
Serafien De Pré
Henri De Schuyter, ondervoorzitter
August Geirnaert, schatbewaarder
Theophiel Mareel
Celien Mechant
Boudewijn Reyniers
Charles Roelandt
Honoré Van Hecke
Prudent Van Hecke
Charles Van Overbeke, voorzitter
Henri Van Overbeke
Achiel Vuylsteke, schrijver

BIJLAGE 4

Leden van het Genootschap van de H. Familie (1904)
(zie ook groepsfoto)

Henri Algoed
Henri Bijl
Bernard Dobbelaere
Eduard Faucheux

August Bockaert
Jan Boucquaert
Charles Cleppe
Eduard Coopman
Charles Coppens
Frans Crabbé
August Crabbé
August Danneels
Theophiel Danneels
Charles De Clercq
Pieter De Cocker
Jooris De Keyser
A. Demarez
Camiel De Meyer
Petrus De Meyer
August De Neve
Francies De Rycke
Fr(ans?) De Schepper
Henri De Witte
Evarist De Zutter
Camiel Dhaenens
Theophiel Gernaey
Al(beric ?) Goethals
Camiel Hoste
Petrus Lambrecht
Seraphien Lievens
Charles Mestdagh
Henri Roets
August Vanden Berghe
Charles Vande Voorde
P(etrus ?) Van Kerrebrouck
Arthur Van Renterghem
Charles Van Renterghem
Bruno Van Tornhout
August Verhegge
Theophiel Verhegge
Ro(main ?) Verheye
P. Vermeire
Petrus Vriendt (Rho)
Petrus Vriendt (Vaart)
Leo Warniers
August Wittewrongel

EEN WINDMOLENVERMELDING IN ASSENEDE IN 1255

Luc GOEMINNE

In een keure van 1108 wordt voor het eerst een kerkje in Assenede vermeld. De dorpsnaam zelf komt reeds voor in 1120. Assenede werd reeds zeer vroeg de hoofdplaats van de Vier Ambachten.
In de *Grof Brief* (lijst van jaarlijke grafelijke ontvangsten) van 1187 wordt echter nog geen molen vermeld in Assenede[1].

In het dorp was er eertijds een waterloop de *Vliet*, waarschijnlijk een overblijfsel van de zee-arm die weleer de haven van Assenede vormde. Aldaar is er echter nooit een watermolen aangetoond.
In de nog steeds niet-gepubliceerde *Gros Brief* van 1255 vonden we wel reed een grafelijke windmolen, welke voor 4 mud tarwe per jaar verhuurd was[2]. Een mud (korenmaat) was te Gent gelijk aan 6 zakken van elk 106 liter of 85kg. De jaarpacht kwam dus overeen met ruim 2000kg tarwe.
Assenede had in de 13e eeuw nog zeer veel *moer* en heidegronden op een totale oppervlakte van 3.219ha. Doch de aanwezigheid van een graanwindmolen in 1255 veronderstelt reeds het bestaan van een zeker graanareaal en een bepaalde populatie. De juiste plaats van deze eerste molen is onbekend gebleven. Wellicht stond de windmolen even ten zuiden van het dorpscentrum.

Assenede telde in 1469 150 haarden of ongeveer 750 inwoners. Rond 1250 zal de parochie ongeveer 400 inwoners hebben geteld. Men berekende voor de late-Middeleeuwen 1 windmolen per 400-500 inwoners.
De staakmolens in de 13e eeuw waren kleiner dan deze van nu en hadden slechts één koppel maalstelen.

GANDAVVM

Anno ꝯ cc lvo Ramo philippi de ualle frā ꝯfirt ꝓlatꝰ gꝰ ouꝫ agtꝫ ꝑ⁊ ꝑmꝫ ouꝫ tꝫ
Crꝰ ū ex molend hassenede tꝛ uj ꝯ. Ex molend halen iij ꝯ. Ex Berneſſe vij ꝯ. Ex
de aquata j ꝯ. Tot tꝛ parue menſure xxiij ſ ꝯ. Ex halen vacꝫ xv. Ex zomgh
xy. Ex haſſenede vi Ex harſela xxvij. Ex hulſt ij. Tot vacꝫ lvij. Lamꝰ ex halꝫ xv

In 1376-1377 woedde in de omgeving een erge stormvloed, maar die wellicht Assenede heeft gespaard, daar er geen verlies aan haverrente is ontstaan.
Tijdens de Gentse Oorlog van 1378 tot 1384 werd een groot deel van het Meetjesland verwoest. Werd toen ook de molen van Assenede platgebrand?

In 1467 worden in Assenede reeds twee oliewindmolens vermeld[3].
- *"De Chemas de Knuut qui a prins a cense heritable le vent d'un molin a hoile estant en la paroisse d'Assenede pour 6 S par. par an rente heritable."*
- *"De Cornille Brugghеman qui doit heritablement 6 S par. par an pour le vent d'un molin a huille estant en la paroisse d'Assenede sur son heritaige ainsi qu'on va d'Assenede a Mourkerke, tant que ledit molin y sera."*[4]

Assenede telde op het einde van de 15e eeuw reeds 4 windmolens: één op den Hil ten zuiden van het dorp, één op het Nordhende, één aan de Watergang en één in de Moerstraat.

In 1570 bezat Assenede reeds 4 korenwindmolens en 1 rosmolen[5].

NOTEN

1 A. VERHULST en M GYSSELING, *Le Compte général de 1187*, Brussel (Koninklijke Commissie voor Geschiedenis), 1962.
2 Rijksarchief Gent, *fonds Gaillard*, nr. 72 bis. Zie ook de illustratie.
3 L. GOEMINNE en Y. COUTANT, *Molenvermeldingen in Vlaanderen in 1467*, in Molenecho's, jg. 16(1988), nrs.5-6, p. 171-181.
4 Moerkerke was een vroegere parochie op 2 km N-O van Philippine en dus op 7 km ten N van Assenede. Het dorp verdween voor goed door de oorlog en de inundaties van 1488 tot 1492.
5 B. DE WILDE, *Molenbestand in het Meetjesland rond 1570 en het midden van de 19de eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1988, p. 62, 66 en 67.

OTTOGRACHT, JA OF NEE ?

P.W. STUIJ

De term Ottogracht is gebaseerd op een kroniek van de monnik Johan van Tielrode uit de Sint-Baafsabdij, geschreven in de tweede helft van de 13e eeuw. Hij gebruikte deze term in verband met een deel van de grens tussen Rijks- en Kroon-Vlaanderen. Deze kroniek heeft evenwel aanleiding gegeven tot hevige discussies en dit vormt de reden waarom ik wil trachten een standpunt te bepalen.

De tekst van het gedeelte waarop hier wordt gedoeld luidt: *"Otto imperator de Scaldi fossatum ante pontem Sancti Jacobi usque in mare extensum a nomine suo Ottingam vocavit, quo regni Francorum et imperii orientalium fines determinavit"*.
Van Werveke gaf hiervan de volgende vertaling:
"l'Empereur Otto appela d'après son nom Ottinga, le fossé s'étendant de l'Escaut devant le pont de Saint-Jacques jusqu'à la mer, par lequel il fixa les frontières du royaume de France et de l'Empire d'Austrasie"[1].
Dit kan op de volgende manier worden vertaald:
"Keizer Otto gaf zijn eigen naam aan de gracht die zich uitstrekte vanaf de Schelde voor de brug van Sint-Jacob naar de zee, waarmede hij de grenzen tussen Frankrijk en het Oostelijke Keizerrijk vastlegde".

Om na te gaan wat hier wordt bedoeld, dient vooraf de historische context in het kort te worden beschreven. Na een botsing tussen de Franse koning Lotharius en keizer Otto II van het Duitse Rijk, werd vrede gesloten in Margut. Daarbij zag de Franse koning af van zijn aanspraken op Lotharingen. De kroniekschrijver Richer (Reims) maakte bij vermelding van deze vrede een opmerking die wees op een territoriale wijziging in Neder-Lotharingen. En daarbij wordt door meerdere historici gedacht aan een annexatie van de Sint-Baafsabdij te Gent met de bijbehorende Heilig-Kerstparochie door het Duitse Rijk. Deze mening berust op een aantal argumenten:
1. Reeds in 981 maakte de Sint-Baafsabdij zich los van de dominerende Sint-Pietersabdij, die buiten het geannexeerde gebied lag. Ook kreeg de abdij in dat jaar een eigen abt.
2. In deze tijd werd de Duitse keizer Otto II als lekebroeder opgenomen in de kloosterorde van de Sint-Baafsabdij. Het jaar is niet exact bekend, maar in ieder geval vóór 983, toen hij overleed. Deze mededeling komt voor in de kroniek van de Sint-Baafsabdij, maar is niet te verifiëren in de levensbeschrijving van de keizer.
3. In 1193 legde de Duitse keizer Hendrik VI een verklaring af dat zijn voorgangers de Sint-Baafsabdij van oudsher bescherming hadden geboden. Deze oorkonde werd in 1258 bevestigd door een pauselijke bul.
4. In 1322 weigerde de Sint-Baafsabdij een bevel van de Franse koning op te volgen op basis van de hiervóór genoemde documenten. De koning gaf de baljuw van Rijsel

opdracht die zaak te onderzoeken en deze stelde de abdij in het gelijk. Hieruit blijkt dat Frankrijk de keizerlijke oorkonde erkende.

Hoewel de tekst van het vredesverdrag van Margut verloren is gegaan, blijkt dat, naast de opmerking van Richer, meerdere argumenten pleiten voor de overdracht van het genoemde gebied. Dat roept de vraag op waarom deze grenswijziging werd overeengekomen. Mogelijk was het een correctie, al of niet terecht, gebaseerd op een akte van de Karolingische keizer Lodewijk I de Vrome. In die oorkonde van 819 werd de Sint-Baafsabdij beschreven als liggend in de Brabantgouw. Er is wel gedacht dat hier een fout werd gemaakt in de tekst. Zulke fouten kwamen meer voor. Omdat echter Einhard, de biograaf van Karel de Grote en secretaris van Lodewijk I de Vrome, vanaf 815 lekenabt was van de Sint-Pietersabdij en vanaf 819 ook van de Sint-Baafsabdij, lijkt het minder voor de hand liggend dat hier een fout werd gemaakt. Omdat de Brabantgouw sinds het Verdrag van Ribemont (880) bij het Duitse Rijk behoorde, zou het zeer goed mogelijk zijn dat bij het Verdrag van Margut de puntjes op de i werden gezet.

De annexatie van het beschreven gebied had grote gevolgen voor de grens. Het gebied van de Heilig-Kerstparochie raakte aan dat van de Vier Ambachten, die bij het Duitse Rijk behoorden. Daarom ontstond een doorlopende grenslijn van Gent tot aan de Honte. Er zijn geen documenten bekend waarin deze grenslijn wordt beschreven. Wel vermeldde Johan van Tielrode in de hierboven aangehaalde tekst dat keizer Otto de grens van het Duitse Rijk vanaf Gent naar de Honte bepaalde langs vaarten. De elementen uit zijn kroniek laten zich goed inpassen in de hier beschreven historie.

Deze gedachtegang is door meerdere historici gevolgd, waarvan er drie worden genoemd : 1. L. Warnkoenig, 2. J. David, 3. A.C.F. Koch.
A.K. Van Werveke past niet in deze rij, omdat hij een geheel ander traject zocht voor de Ottogracht en bovendien geen verband legde met de rijksgrens.
Van de bestrijders van de Ottogracht worden genoemd :
4. H. Franz-Reinhold, 5. De auteurs die de kroniekbeschrijving van de Sint-Baafsabdij onbetrouwbaar noemen, 6. F.F. Lot en M.K.E. Gottschalk.

1. Warnkoenig wees er op dat in de loop der tijden allerlei nuances en toevoegingen zijn aangebracht in de beweringen van Van Tielrode. Naschrijvers hebben bijvoorbeeld jaartallen toegevoegd, die in de originele kroniek niet voorkomen[2].
2. David volgde de mening van Warnkoenig. Ook hij was van mening dat Van Tielrode een historische gebeurtenis beschreef[3].
3. Koch achtte de beschrijving van Johan van Tielrode inzoverre belangrijk, dat het de verklaring is van een middeleeuwer die wees op de betekenis van de Schipgracht enzovoort, de wateren van Gent in noordelijke richting, die een grens vormden[4].
4. Franz-Reinhold meende dat Johan is gaan fantaseren toen hij de Ottogracht in Gent, en de in de keure van de Vier Ambachten genoemde naam Otinghe, met elkaar wilde verbinden. Zij achtte het ook onwaarschijnlijk dat dit grote werk (het graven

van die gracht) met de technische hulpmiddelen van die tijd uitvoerbaar zou zijn geweest[5].
5. Er wordt van diverse kanten op gewezen dat in het algemeen de historiebeschrijving van de Sint-Baafsabdij niet erg betrouwbaar is, dus die van Johan van Tielrode ook niet.
6. Van degenen die de Ottogracht afwijzen zijn Lot en Gottschalk het meest radicaal en beiden spreken in dit verband over een fabel[6].

Omdat mevrouw Gottschalk de meest recente auteur is, zullen haar argumenten één voor één worden besproken. Daarna zullen de andere argumenten de revue passeren.
a. Gottschalk bestreed de inzichten van Van Werveke en Koch, omdat deze geen rekening hielden met het nog niet bestaan van de Braakman[7]. Voor Van Werveke is dat wel juist. Maar in zijn studie werd de Ottogracht meer oostelijk geprojecteerd, dus is dat verwijt hier niet ter zake.
Wat betreft Koch is het verwijt onjuist. In zijn oudere publicaties noemt hij nog wel een Braakman, maar in de studie *Grenzverhältnisse...* verwees hij al naar de onderzoeksresultaten van Gottschalk in *De Middeleeuwse Braakman*[8]. Op het kaartje van de waterwegen van Gent tot aan de Honte, in zijn artikel, werd ook geen Braakman getekend. Omdat de kritiek in haar studie *De Vier Ambachten...* in 1984 werd gedrukt en het artikel van Koch al 28 jaar tevoren was verschenen en zij daar bovendien naar verwees, maakt dit alles de kritiek onterecht.
b. Gottschalk maakte de opmerking dat, als er een grensmarkering zou zijn geweest, deze wel zou zijn vermeld bij de grensmarkering van de heerlijkheid Ter Piet door Filips van de Elzas in 1184[9].
De westelijke grens van Ter Piet lag langs de Cleilantweg en die vormde in later tijd de scheiding tussen het Boekhouterambacht en de heerlijkheid Watervliet en werd tevens aangeduid als de grens tussen Rijks- en Kroon-Vlaanderen. Er zijn echter redenen de rijksgrens iets meer westelijk te situeren. Daarop wil ik terugkomen bij de reconstructie van de grens. Verder lijkt er geen reden te zijn aan te nemen dat de grens tussen het Duitse Rijk en Frankrijk genoemd had moeten worden. Zeker na 1056 was het aan weerszijden van die grens Vlaams gebied. Ter illustratie kan er op worden gewezen dat de parochie Ter Piet zich in later tijd uitstrekte tot in de Nieuwe Keure van Watervliet, dus duidelijk over de grens heen[10]. Daarom wordt dit argument tegen een Ottogracht afgewezen.
c. Gottschalk maakte de opmerking dat de verbindingen in de streek aantoonden dat er tussen Aardenburg, Oostburg en Biervliet nergens een groot scheidend water lag[11].
Ten eerste werd nergens gesteld dat de grens zou worden gevormd door een groot scheidend water. Van Tielrode maakte slechts melding van een grens langs een gracht. En dit houdt zelfs niet in dat dit ook een doorlopende gracht zou zijn geweest. Er kunnen delen van waterlopen zijn gebruikt. Verder blijkt het bestaan van vaarten nooit een probleem te zijn geweest voor het verkeer. Gottschalk zelf noemde hiervan meerdere voorbeelden: De Lange Weg van Oostburg naar Biervliet passeerde de Elmare, terwijl die toch zo breed was dat in 1318 IJzendijke nog bereikbaar was voor schepen. Op een andere plaats noemde zij Ghebinheule mogelijk een brug over de Ee

bij St.Catharina. En in 1270 was er sprake van een pad dat "*ter hogher brugghen gaed*". Ook werd de opmerking gemaakt dat Biervliet in 1371 nog rechtstreeks door wegen was verbonden met Boterzande en Wevelswale[12]. Zij noemde Boterzande als liggend ten noorden van Biervliet, op de grens tussen de ambachten Boekhoute en IJzendijke. Wevelswale lag meer oostelijk. Omdat Biervliet aan de linkeroever van het gelijknamige watertje lag, moest de weg Biervliet-Wevelswale de Biervliet passeren. Dat vormde destijds blijkbaar geen probleem.
Gezien deze gegevens lijkt het niet mogelijk uit de verbindingen in de streek een argument tegen de Ottogracht te distilleren.
d. Een volgend argument was dat er nog geen Braakman bestond, dus dat een Ottogracht veel langer zou zijn geweest om de Honte te kunnen bereiken[13].
Op zichzelf is dit wel juist, maar omdat moet worden aangenomen dat gebruik gemaakt werd van bestaande waterlopen, lijkt ook dit argument niet ter zake te zijn.
e. Eveneens werd aangevoerd dat uit een studie van Van Werveke bleek dat de Ottogracht nergens werd genoemd in middeleeuwse geschriften[14].
De opmerking is juist, maar in het algemeen kan worden gesteld dat er pas over een grens wordt gesproken als deze de inzet is bij geschillen. Uit de geschiedenis van Vlaanderen blijkt niets van grensgeschillen in deze streek, terwijl de betekenis van deze grens in de loop der eeuwen steeds geringer werd. Ook deze opmerking kan daarom niet als een argument tegen de Ottogracht worden geaccepteerd.

Meerdere historici hebben kritiek geleverd op de kroniek van de Sint-Baafsabdij omdat deze in meerdere opzichten onbetrouwbaar zou zijn. Dat is evenwel met vele kronieken het geval. In dit verband kan Duvivier worden genoemd. Hij wees er op dat kroniekschrijvers vaak schreven vanuit een bepaalde gezichtshoek. "*Sommigen komen met overleveringen, anderen leveren zelfs een schimpschrift. Bovendien bevatten de kronieken soms grove fouten, zelfs over eigentijdse zaken. Dit alles noopt tot voorzichtigheid.*"[15]
Het advies tot voorzichtigheid dient ter harte te worden genomen. Maar reeds tevoren de kroniek op een bepaald punt onbetrouwbaar noemen ten behoeve van het eigen standpunt, vertroebelt een objectieve beschouwing. Dat is de reden waarom ook dit argument wordt afgewezen.

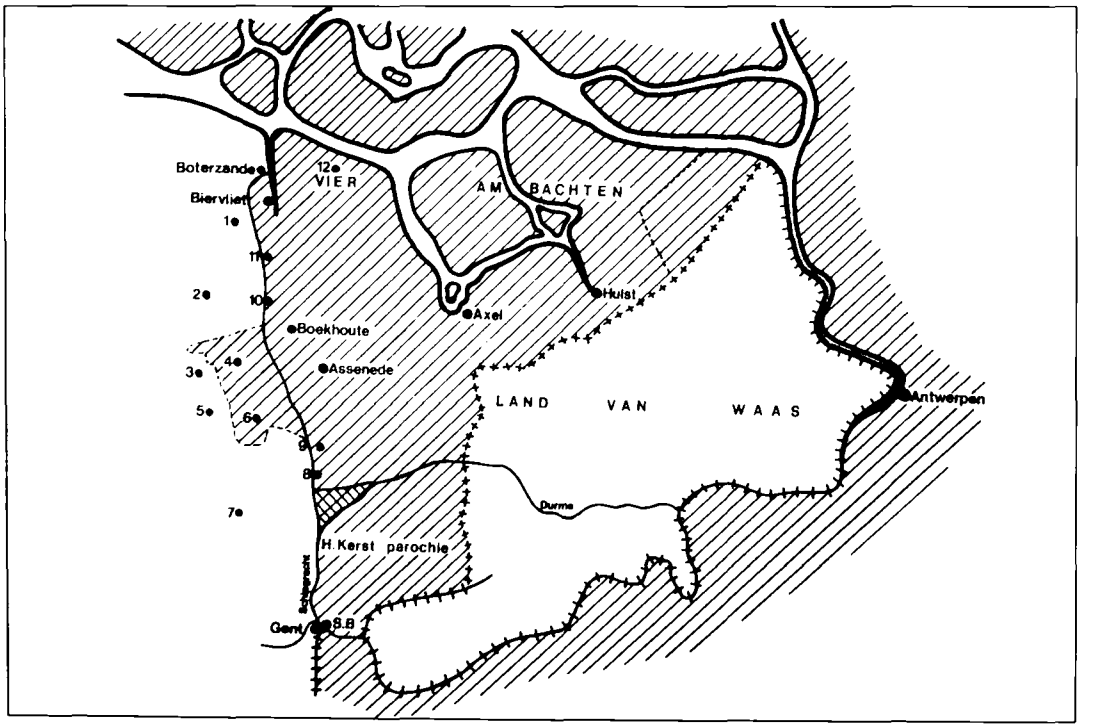
De door meerdere auteurs geleverde kritiek dat dit grote werk met de hulpmiddelen van die tijd zeker niet uitvoerbaar zou zijn geweest, is hier niet ter zake, omdat er van wordt uitgegaan dat de bedoelde waterlopen grotendeels een natuurlijke oorsprong hadden.

De tot dusver aangevoerde argumenten contra een Ottogracht moeten als onvoldoende gefundeerd of niet ter zake doende worden afgewezen. Reeds eerder werd vermeld dat de elementen uit de betreffende kroniek konden worden ingepast in de historie. Dan zal nu dienen te worden nagegaan of deze grenslijn inderdaad langs waterlopen kan zijn gelegd.

Grensreconstructie tussen Gent en de Honte of Westerschelde

Er werd al op gewezen dat bij de Vrede van Margut het gebied van de Sint-Baafsabdij met de bijbehorende Heilig-Kerstparochie werd overgedragen aan het Duitse Rijk, waardoor een doorlopende grenslijn tot stand kwam van Gent tot aan de Honte. Omdat van deze grenslijn geen kaart of beschrijving bestaat zal voor de reconstructie van het grootste deel van deze grens gebruik moeten worden gemaakt van materiaal dat slechts indirecte aanwijzingen geeft. De grenslijn op afbeelding I is gebaseerd op de volgende overwegingen:

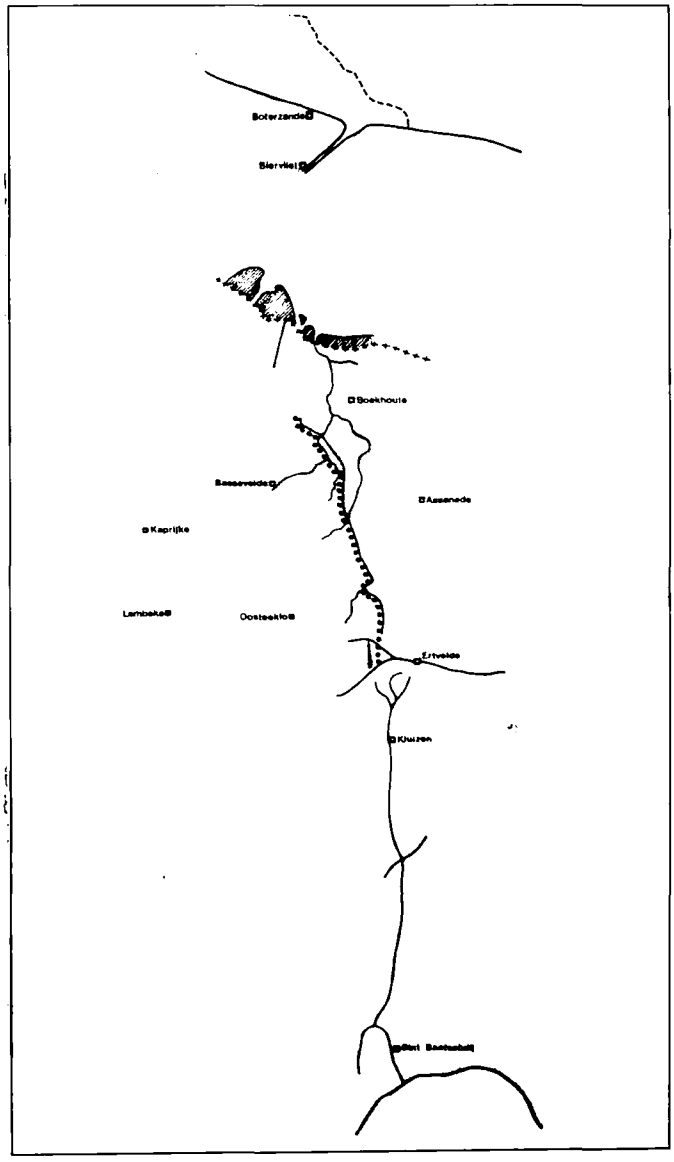
1. De westgrens van de Heilig-Kerstparochie lag langs de Schipgracht en verder langs een deel van de Durme[16].
2. Als we er van uitgaan dat de mededeling van Johan van Tielrode juist is, dan zou de grenslijn de Schipgracht hebben kunnen volgen tot Ertvelde. Iets verder naar het noorden begonnen waterlopen (later Isabellastroom genoemd) die mogelijk in de

Afbeelding I
Grensreconstructie
\+ + + *grens tussen Frankrijk en het Duitse rijk*
//// *rijksgebied na 980*
/⊗ *gebied dat niet bij de Vier Ambachten of de Heilig Kerstparochie behoorde*

1. Ten Hamere
2. Watervliet
3. Kaprijke
4. Bassevelde
5. Lembeke
6. Oosteeklo
7. Sleidinge
8. Kluizen
9. Ertvelde
10. Wilhelmietenklooster
11. Ter Piet
12. Wevelswale

omgeving van Boterzande, ten noorden van Biervliet, de Honte bereikten. Vanaf Ertvelde tot de Laureinepolder kunnen delen van dit stroomgebied worden aangewezen, maar verder noordelijk werden alle sporen uitgewist. Ten eerste werd vanaf het einde van de 12e eeuw de veenlaag afgegraven, hoewel dat niet zulke grote gevolgen zal hebben gehad voor de bestaande waterwegen. Dit was wel het geval met de grote

Afbeelding II
Schema van de waterlopen noordelijk en zuidelijk van de Grote Rug.

////	*vergraven strook*
....	*gemeentegrenzen voor de herindeling*
+++	*hedendaagse rijksgrens ter oriëntatie*
///	*pleistocene laag met insnijdingen*
- - - -	*hedendaagse kustlijn*

watersnoden van 1375 en 1404, waarbij de Braakman werd gevormd. Daarna bleef het hier bedoelde gebied vele jaren overstroomd, waardoor een laag sediment werd afgezet.

3. Mogelijk kan de ligging van deze waterloop in het overstroomde gebied worden afgeleid uit de vaststelling van de bisdomsgrens.

Tussen de bisdommen Utrecht en Doornik waren geschillen ontstaan over een aantal parochies. In 1264 moesten scheidsrechters daarover een uitspraak doen. Aan Doornik werden onder andere Oosteeklo, Kaprijke, Lembeke, Ten Hamere, Watervliet en Bassevelde toegewezen. Aan Utrecht werd het klooster der Wilhelmieten toegewezen.

Van 1331 is een opsomming der parochies bekend. Langs de bisdomsgrens tegen de westzijde der Vier Ambachten waren dat voor Doornik: Sleidinge, Oosteeklo, Bassevelde, Watervliet en Ten Hamere. Voor Utrecht werden in dat gebied genoemd: Kluizen, Ertvelde, Assenede, Boekhoute, Ter Piet en Biervliet.

Koch wees er reeds op dat de aan Doornik toegewezen parochies westelijk lagen van de Isabellastroom. En de aan Utrecht toegewezen parochies lagen oostelijk ervan[17]. Als dat aantoonbaar is voor de parochies aan weerszijden van het nog aanwezige deel van de Isabellastroom, dan mag dit mogelijk ook worden aangenomen voor de verdwenen noordelijke voortzetting daarvan.

De scheidsrechters waren belast met het toewijzen van de parochies aan het ene of het andere bisdom, waardoor een grens tussen deze beide bisdommen tot stand kwam. Het is zeer goed denkbaar dat de toewijzing van de parochies is beïnvloed door de daar liggende rijksgrens. Juist in deze tijd hadden de bisdommen een veel grotere binding gekregen met het wereldlijk gezag. Zo wordt het ook verklaarbaar dat parochies als Bassevelde, Watervliet en Ten Hamere aan Doornik werden toegewezen, hoewel werd erkend dat ze aan Utrecht hadden toebehoord[18].

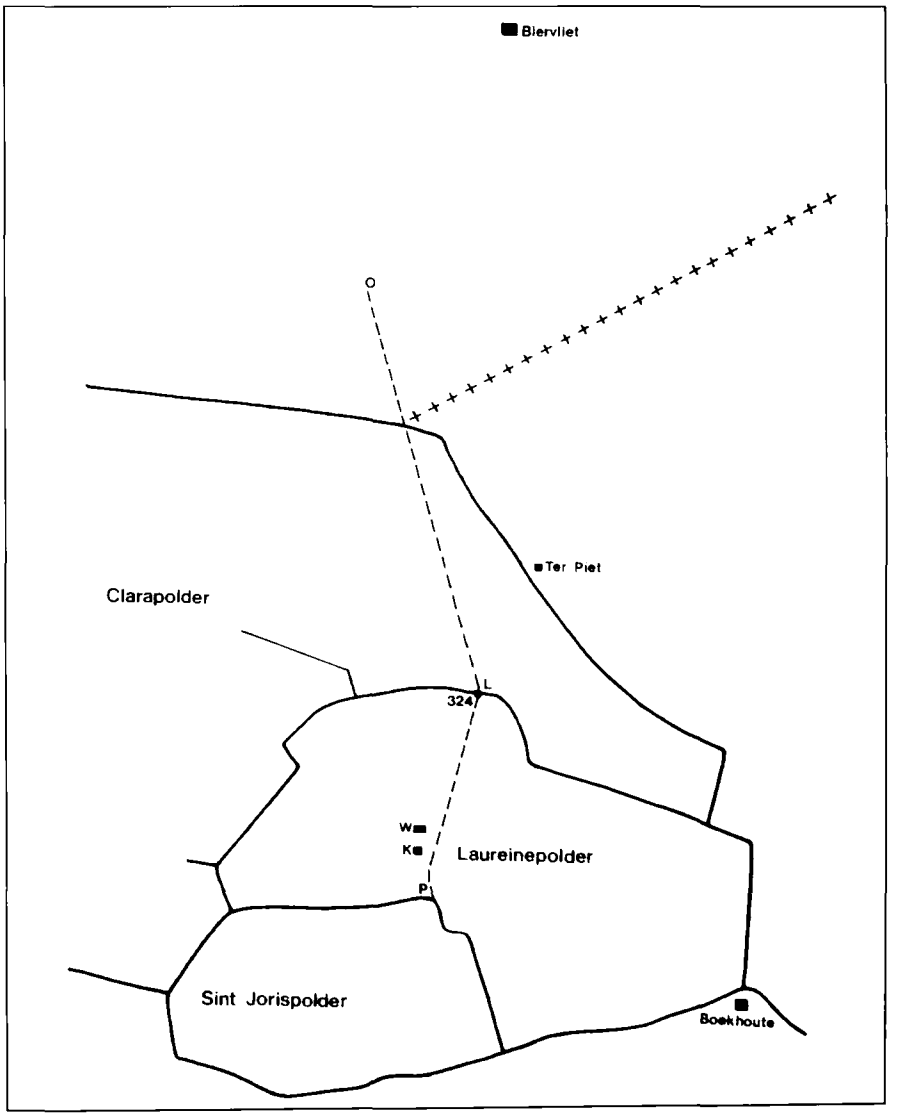
Het is mogelijk dat de bisdomsgrens niet overal precies langs de rijksgrens/waterloop kwam te liggen, maar dat een weg werd gevolgd, bijvoorbeeld gedeelten van de weg van Ertvelde over Boekhoute naar Biervliet. De ligging van delen van de oude gemeentegrenzen in het niet overstroomde gebied lijkt in die richting te wijzen[19]. Afbeelding II.

4. Als de grenslijn naar het noorden de Schipgracht zou volgen, dan blijft er een gebied over (op afbeelding I dubbel gearceerd) dat noch bij de Heilig-Kerstparochie noch bij de Vier Ambachten behoorde. Verhulst merkte in zijn studie over het grondgebied van de Sint-Baafsabdij op, dat deze grotendeels woeste gronden in het bezit waren van de abdij en pas in de 12e eeuw werden ontgonnen. In de 10e eeuw werd deze streek gerekend tot de domeinen die de Heilig-Kerstparochie vormden omdat de verbindingen daarmee gemakkelijker waren[20]. Mogelijk heeft dit gebied daarom toch de situatieverandering van de Heilig-Kerstparochie gevolgd en dat is de reden waarom de grenslijn rechtdoor is getrokken.

5. Kaartmateriaal.

Door de watersnoden van 1375 en 1404 waren ten noorden van Boekhoute en Assenede alle sporen, die mogelijk aanknopingspunten hadden kunnen bieden, uitgewist. Pas vele jaren later kwamen de eerste inpolderingen op gang, waarvan alleen

worden genoemd de Sint-Jorispolder in 1465 en de Laureinepolder in 1503. Afbeelding III. Dat wil zeggen dat het gebied waar de grens het verdronken land inging meer dan 150 jaar aan de zee was prijsgegeven. Bij het voortschrijden van de inpolderingen zou de grens opnieuw moeten worden vastgelegd. De oude rijksgrens was immers officieel nog steeds geldig, hoewel het bekend is dat in de tijd dat de Bourgondiërs en later de Habsburgers over Vlaanderen regeerden de rijksgrens reeds

Afbeelding III

Getekend naar de gegevens van de kaarten genoemd in noot 22, aangevuld met gegevens van de hedendaagse topografische kaart.

O L P *grens tussen de ambachten van Boekhoute en IJzendijke, tevens grens tussen de bisdommen Utrecht en Doornik.*

P L *Vroeger Cleilantweg. Later de Noorddijkstraat. Nu de Kerkenhofstede.*

W *Wilhelmietenklooster.*

K *Hoeve Kerkenhofstede*

+ + + *na 1375 de noordgrens van het Boekhouterambacht.*

sterk aan betekenis had ingeboet. Er is dan ook niets bekend over een hernieuwde vaststelling ervan.

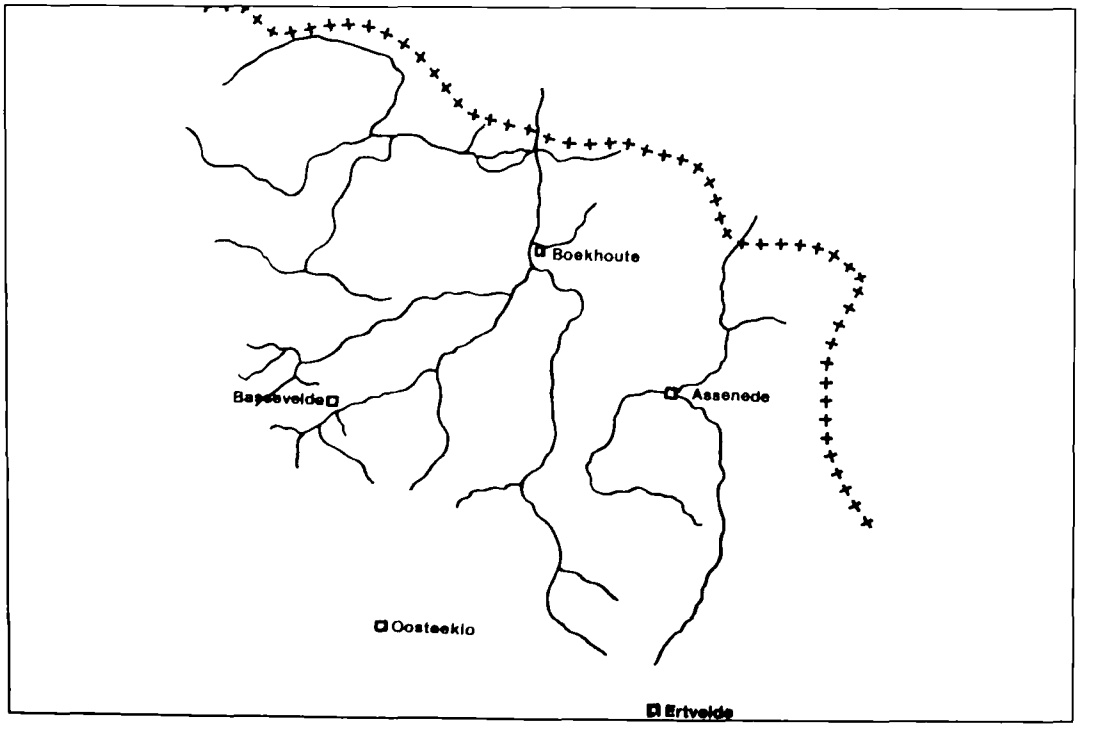
Toen F.van de Velde in 1549 een kaart tekende van het gebied rond Biervliet[21], werd de westgrens van het Boekhouterambacht weergegeven door een rechte lijn, westelijk van Boekhoute in de richting van Biervliet. Hieruit valt mogelijk af te leiden dat hij de exacte ligging van de grens op dat moment van minder belang achtte.
Op enkele oude kaarten[22] werd een grenslijn aangegeven tussen de ambachten Boekhoute en IJzendijke, die tevens de grens vormde tussen de bisdommen Utrecht en Doornik. Deze grens werd getekend langs de Kerkenhofstede (vroeger de Noorddijkstraat en in de Middeleeuwen de Cleilantweg) tot aan de dijk tussen de Laureine- en de Clarapolder (waar nu de Nederlands-Belgische grenspaal 324 staat[23]) en dan verder naar een punt in de noordoostelijke sector van de Sint-Annapolder (zuidwestelijk van Biervliet).
Bij deze kaart moet een opmerking worden gemaakt. De bisdomsgrens werd getekend langs de Cleilantweg, maar het klooster der Wilhelmieten werd op dezelfde kaart aangeduid westelijk van die weg, waar het later ook werd gelokaliseerd[24]. Omdat dit klooster aan het bisdom Utrecht werd toegewezen moet de bisdomsgrens oorspronkelijk meer westelijk hebben gelegen. Afbeelding III. Zeker zal ook de rijksgrens/waterloop meer westelijk moeten worden gesitueerd, zodat het klooster dan oostelijk van de Isabellastroom komt te liggen. In die richting wijst ook de mededeling van de Vlaamse gravin Margareta dat ze voor de bouw van het klooster vier bunder woeste grond beschikbaar had gesteld in het Boekhouterambacht[25].
Verder kan men zich afvragen of de zogenaamde Dampierrekaarten een aanwijzing zouden kunnen geven over de bestaande waterwegen vòòr 1375. Deze kaarten bestaan in allerlei vormen en kopieën[26]. Als het gaat om de waterlopen ten noorden van Gent, dan blijkt de Schipgracht te zijn getekend tot Ertvelde. Ten noorden van dat gebied zijn er enkele herkenningspunten, maar te weinig om daar conclusies aan te verbinden. In ieder geval ontbreekt de Isabellastroom. (Verder zijn er meer kaarten bekend waarop deze Isabellastroom niet is getekend.) Een waterweg van Gent via Kluizen, Ertvelde en Boekhoute naar het noorden, die uitkomt in de Braakman ten zuiden van Biervliet, is te vinden op enkele 17e eeuwse kaarten van Blaeu[27].
Uit deze grote verschillen blijkt dat het bekende kaartmateriaal niet geschikt is om daaruit een duidelijke conclusie te kunnen trekken.
6. Bij het nagaan of de grenzen van de ambachten aanwijzingen opleveren, komt er al meteen een probleem naar voren. Op sommige kaarten ligt Biervliet in het Boekhouterambacht, maar op andere kaarten niet. Er zijn evenwel voldoende argumenten om aan te nemen dat Biervliet oorspronkelijk in het Boekhouterambacht lag. Boterzande lag ten noorden van Biervliet aan de Honte. Dat bij die nederzetting een waterloop de Honte bereikte, blijkt mogelijk hieruit dat daar in een vroeg stadium al schapenweiden aanwezig waren[28]. Bij Boterzande bereikte eveneens de ambachtsgrens de kust[29]. Dat zou er op kunnen wijzen dat de ambachtsgrens en de rijksgrens in dat gebied op zijn minst in grote trekken overeenkwamen. Op grond van deze overwegingen is de rijksgrens westelijk van Biervliet getekend, om bij Boterzande de Honte te bereiken.

Er is nog een probleem met betrekking tot de ambachtsgrens. In de zuidelijke sector blijkt er geen overeenstemming te bestaan tussen de rijksgrens en de westgrens van de Vier Ambachten. De situering van de rijksgrens werd gekoppeld aan de toewijzing van de parochies aan de bisdommen Doornik en Utrecht en aan de ligging van de Isabellastroom. Maar dan blijken Bassevelde en Oosteeklo, hoewel behorend tot de Vier Ambachten, aan de andere zijde van de rijksgrens te liggen (afbeelding I).
Dit gehele gebied der Vier Ambachten werd in 1012 of 1056 beleend aan de Vlaamse graaf, waardoor zijn gezag zich uitstrekte over het gebied aan weerszijden van de rijksgrens. Mogelijk werd de westgrens van de Vier Ambachten in die omgeving gelegd tot zo ver het Utrechtse bisdom activiteiten ontplooide vóór de vaststelling van de bisdomsgrens in 1264[30]. Op grond van deze overwegingen is de rijksgrens in de zuidelijke sector niet getekend op het traject van de latere ambachtsgrens.
7. Een laatste aanwijzing voor de grens zou kunnen zijn een document uit 1242, de *libertas castrensis*. Hierin wordt aangeduid de streek die door de Duitse keizer werd aangewezen om hulp te verlenen bij de bouw en het onderhoud van de burcht Antwerpen en die voor de hulp een privilege ontving[31].
Voor het westelijke deel van dit gebied werden als grenspunten genoemd: Ledeberg aan de Schelde (bij Gent), dan de Ridinxvliete en vandaar in oostelijke richting langs de Hontekust tot Hontemude. Mogelijk werd vanuit Ledeberg de rijksgrens in noordelijke richting gevolgd en was de Ridinxvliete de waterloop in het verlengde van de Isabellastroom. Volgens de toponymie duidt de naam (Ridinx)vliete op een natuurlijke waterloop in poldergebied[32]. Mogelijk bereikte deze vliet in de omgeving van Boterzande de Honte.

De oudste waterlopen

Over de waterloop die werd gevormd door de Schipgracht van Gent tot Ertvelde, die later Burggravenstroom werd genoemd, bestaat wel overeenstemming. Nog heden ten dage ligt van Langerbrugge tot Ertvelde deze Burggravenstroom (een deel van het tracé door Kluizen werd gedempt). De Schipgracht ten zuiden van Langerbrugge werd opgenomen in de Sasse Vaart.
De Schipgracht werd uitgegraven in de bedding van de zuidelijke en de noordelijke tak van de Middelste Oude Leie en werd reeds genoemd in 1251. Van Meulestede tot Langerbrugge werd de Gundinisgracht gevolgd, die reeds werd genoemd in 1131-45. En in 1228 was er reeds sprake van een brug over de Schipgracht bij Kluizen[33]. Uit deze gegevens blijkt dat de oorspronkelijke waterlopen heel wat ouder moeten zijn.
Ten noorden van de zandrug bij Ertvelde ligt de Isabellastroom. Vanaf het gehucht Tereken (een andere tak ontspringt westelijker) tot aan de Graaf-Jansdijk kunnen delen van dit stroomgebied worden aangewezen. Afbeelding IV. Als de Isabellastroom wordt gevolgd op de hedendaagse topografische kaarten dan valt het op dat het traject tal van scherpe hoeken vertoont. Dat moet aan menselijk ingrijpen worden toegeschreven[34]. Ten noorden van de Graaf-Jansdijk begint het poldergebied.
In de periode vóór 1375 werden in dit poldergebied nederzettingen gevestigd, kloosters gesticht, moeren ontgonnen en was er sprake van landbouw en veeteelt. Maar

door de grote watersnoden van 1375 en 1404 werd de Braakman gevormd en overstroomde de hele regio tot tegen de hoger gelegen gronden in het zuiden (de Heerst). Het zeewater drong vanaf de dijkdoorbraak ten noordoosten van Biervliet door tot ver naar het westen, zelfs tot bij Sint-Margriete. Na een volgende watersnood werd Biervliet een eiland en zou dat enkele eeuwen blijven. Door deze overstromingen werd een laag sediment afgezet, variërend van 0 cm tegen de hogere gronden aan de zuidzijde tot ongeveer 120 cm voor de meer noordelijk gelegen gebieden, waardoor alle sporen in het landschap werden uitgewist. Toch zouden dieper uitgesleten geulen in het poldergebied eventueel kunnen wijzen op vroeger daar aanwezige waterlopen, die de stroom van het getijdewater hadden aangetrokken.
In oude geschriften wordt rond 1270 de grote watergang van Boekhoute naar Biervliet genoemd. De regio van Kaprijke en Lembeke loosde het oppervlaktewater op deze watergang[35]. Het is bekend dat watergangen soms werden uitgegraven in bestaande geulen[36], dus kunnen de oorspronkelijke waterlopen veel ouder zijn. Het is zelfs voor te stellen dat de grote watergang van Boekhoute naar Biervliet voor een deel de loop van de Isabellastroom/Ridinxvliete volgde. Daarbij moet worden bedacht dat Boekhoute oorspronkelijk iets meer westelijk lag[37], tussen de hedendaagse gehuchten Spoor en Barierke.
Een andere aanwijzing is het bestaan van geulen in de dieper gelegen pleistocene gronden, die zijn gevuld met sedimenten uit de Duinkerken-III-transgressies (uit de periode 1375-ongeveer 1700). Afbeelding II.

Afbeelding IV
Het gebied van de Isabellastroom, getekend naar de kaart Carte de la Province de la Flandre Orientale. Etabl. Georgr. de Bruxelles. Zonder jaartal.

Uit de voorgaande gegevens zou ik de voorzichtige conclusie willen trekken dat het zeer wel mogelijk is dat de beschreven waterlopen door keizer Otto werden gebruikt om de westgrens van zijn rijk te bepalen. Dit hoeft niet te betekenen dat deze waterlopen alle met elkaar waren verbonden.

De gegraven Ottogracht

In het voorgaande gedeelte is aangegeven waarom de kroniek van Johan van Tielrode werd gevolgd. Het werd duidelijk dat zijn verhaal moeiteloos kan worden ingepast in de geschiedenisbeschrijving en op basis daarvan is de grensreconstructie tot stand gekomen. De Ottogracht als gegraven waterloop van Gent naar de Honte is daarbij duidelijk afgewezen als een niet goed begrijpen van de tekst. Toch is er een aanduiding op de Dampierrekaart, die wijst in de richting van een gegraven gracht:
"Int jaer 980 waeren de duynen deurgraven tusschen Vlaenderen en Zeelandt bij den keyser Otto dat men hier naer noemde de Wielinghen ende de namen Ottogracht tot Ghendt in de Schelde".
De tekst zal zeker niet letterlijk gevolgd kunnen worden. Wel is opvallend het jaartal 980, als dat van de Vrede van Margut. Koch heeft gewezen op de mogelijkheid dat deze notitie verwijst naar een doorgraving van de zandrug bij Ertvelde, om de waterlopen ten zuiden daarvan te verbinden met die aan de noordzijde[38]. In dat geval zou de cartograaf de klok hebben horen luiden, zonder dat hij in staat bleek de klepel te vinden. Daarnaast blijft de mogelijkheid bestaan dat de tekst op de Dampierrekaart al berustte op een misverstaan van de kroniek van Van Tielrode of op het niet goed begrijpen van de overlevering.

Men kan zich afvragen welk doel een eventuele doorgraving zou hebben gediend. Er lijken dan twee mogelijkheden te zijn:
1. Er werd gezocht naar een scheepvaartverbinding.
2. De gracht had geen ander doel dan duidelijk de grens te markeren.

In het eerste geval dient men zich te realiseren dat de scheepvaart op de binnenwateren werd onderhouden met zeer kleine bootjes. Zelfs nog in de 15e eeuw werden de volgende maten genoemd: lengte 4,50 m, breedte 2 m en een diepgang van niet meer dan 0,90 m[39].
Het lijkt aanlokkelijk te denken aan een doorgaande verbinding over water. In 984 was er in een charter reeds sprake van *Fluvium Beverna* (Biervliet)[40]. En in 990 verkreeg de Sint-Pietersabdij een hoeve met de erbij behorende gronden in Boterzande, terwijl in het begin van de volgende eeuw ook de Sint-Baafsabdij daar bezittingen verwierf. Maar waarschijnlijk had de abdij daar al eerder grondbezit[41].
Het was zeker niet eenvoudig met een boot over de rivier de Schelde om te varen naar Boterzande. Er was in 838, of eventueel iets eerder, wel een verbinding ontstaan tussen de nog smalle zeearm die nu Westerschelde heet en de veenrivier de Honte. (De veenrivier de Honte stroomde naar het oosten vanaf een dekzandrug, die zich uitstrekte langs het huidige Graauw in noordoostelijke richting.) De nieuw ontstane

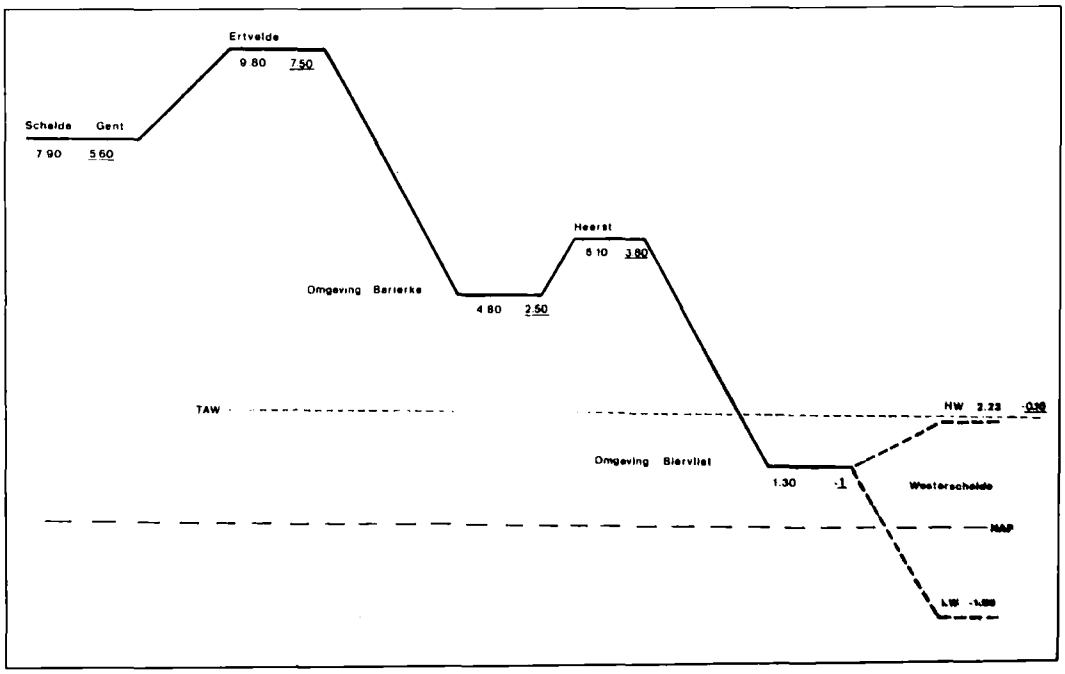
waterverbinding was aanvankelijk zeer smal en werd wat dieper na de stormvloed van 1014. Van scheepvaart was pas sprake na het begin van de 15e eeuw.
De Sint-Baafsabdij had een aantal bezittingen op de Zeeuwse eilanden. Het is evenwel bekend dat er niet veel werd gedaan met die bezittingen. In het begin van de 11e eeuw heeft de abdij mogelijk de gebieden in Walcheren van de hand gedaan. Op Schouwen bleef een aantal bezittingen langer gehandhaafd. Hoewel ook daar de invloed van de abdij in de 12e eeuw sterk afnam, werd in 1489 voor de laatste maal melding gemaakt van een bezit in de omgeving van Zierikzee[42]. Het is voorstelbaar dat bij het afstoten van de bezittingen in Zeeland bewesten Schelde de moeilijke verbindingen een rol speelden. Maar Boterzande werd niet afgestoten, terwijl de verbinding *buitenom* minstens zo moeilijk was. Integendeel, Boterzande werd in de 11e en 12e eeuw uitgebouwd tot een belangrijke domeinkern[43]. Dit kan er op duiden dat een rechtstreekse verbinding met de Sint-Baafsabdij over binnenwateren en/of langs wegen mogelijk was.

De problemen die zich bij het overwegen van de mogelijkheid van een scheepvaartverbinding aandienen, zijn:
a. Is het, bodemkundig gezien, mogelijk dat vanaf Gent Scheldewater zou afvloeien naar het noorden door vaarten, zoals dat door Koch werd aangenomen?
b. Is het aan te nemen dat men in die tijd een dergelijk werk (de doorgraving van de zandrug bij Ertvelde) kon uitvoeren?

Als een doorsnede wordt gemaakt van het landschap met daarin uitgezet de hoogte van de bodem, dan blijkt het gebied van de Burggravenstroom en het gebied vlak ten noorden van de zandrug bij Ertvelde, ongeveer op dezelfde hoogte te liggen, namelijk 6,.25-6,.50 +TAW[44], terwijl de zandrug zelf variaties vertoont van 7,50-8,75 +TAW. Ten noorden van de zandrug bij Ertvelde wordt het terrein geleidelijk lager, bij het gehucht Barierke is de hoogte nog slechts 2,50 +TAW. De zandrug bij Boekhoute, de Heerst, ligt op 3,75 +TAW en bijvoorbeeld de Oranjepolder bij Biervliet op 1 -TAW. (Op de topografische kaarten van 1:25000 zijn de hoogtelijnen gedetailleerd afleesbaar.)
De gemiddelde hoogte van het Scheldepeil bij Gent bedraagt nu 5,61 +TAW[45], maar er dient rekening mee te worden gehouden dat dit peil in het verleden lager was. Van 1835-1839 heeft men in Frankrijk grote werken uitgevoerd aan de Schelde, waardoor de waterafvoer sterk werd versneld en Gent te maken kreeg met ernstige wateroverlast. Om deze te bestrijden moesten tal van straten worden verhoogd[46].
De hoogte van het waterpeil in de Westerschelde bedraagt nu bij Terneuzen 0,10 -TAW bij gemiddeld hoogwater en 4,25 -TAW bij gemiddeld laagwater. Dat ongeveer tien eeuwen geleden dit peil mogelijk iets lager was doet hier niet ter zake. Wel zou dit lagere zeeniveau mogelijk een snellere afvoer van het water bij Gent kunnen betekenen.
Van grotere invloed zal waarschijnlijk de geringere doorlaatopening van de Westerschelde en de grotere afstand tot de monding van de Oosterschelde zijn geweest, waardoor minder stuwing door de getijdestroom zal zijn opgetreden. In deze richting wijst ook de mededeling van Augustijn, dat in de 14e eeuw de getijde-

werking in de Schelde zo was toegenomen dat het nodig werd de Scheldepolders in het Land van Waas door winterdijken te beschermen[47]. Door deze invloeden kan het Scheldepeil bij Gent lager zijn geweest.
Gezien de bovengenoemde getallen lijkt het probleem van Scheldewaterafvoer vanuit Gent tot ten noorden van de zandrug bij Ertvelde onoplosbaar. Hoe diep zou een gracht wel moeten zijn om de waterhoogte van minder dan 5,60 +TAW een zandrug van minimaal 7,50 +TAW te laten passeren? Afbeelding V.
Dat er, na een eventuele doorgraving, Scheldewater langs dit traject zou zijn afgevloeid, zoals Koch suggereerde[48], zal om deze reden moeten worden afgewezen.

Een iets ander beeld ontstaat als men geen rechtstreekse verbinding met de Gentse Schelde aanneemt. Dan is er in de verhouding van de Burggravenstroom ten zuiden en het begin van de Isabellastroom ten noorden van de zandrug slechts een barrière met een hoogte van ongeveer 2 m. Deze te doorgraven op een van de smalste plaatsen, zou een gracht vergen van 1200 á 1300 m lang.
De vraag dringt zich op of een dergelijk werk in die tijd uitvoerbaar was. De mening dat deze vraag bevestigend moet worden beantwoord is gegrond op een aantal voorbeelden van grote grondwerken, waarvan een drietal zal worden genoemd:
1. Rond het begin van onze jaartelling werd de Utrechtse Vecht gekanaliseerd, de Drususgracht.

Afbeelding V
Schematische hoogtevergelijking.
Onderstreepte getallen : hoogtes ten opzichte van TAW.
Niet onderstreepte getallen : hoogtes ten opzichte van NAP.

2. Een aantal jaren later werd de Corbulogracht gegraven, een verbinding van de (Oude) Rijn met de toen nog brede monding van de Maas. Hiervoor werd waarschijnlijk voor een deel gebruik gemaakt van bestaande getijdegeulen.
3. In 793 werd onder Karel de Grote getracht de Rijn met de Donau te verbinden door een kanaal van 2 km te graven tussen een zijrivier van de Donau (Altmühl) en een zijrivier van de Rijn (Main met het zijriviertje Regnitz). Door aardverschuivingen en opstanden elders in het rijk kon het werk evenwel niet worden voltooid, maar dat is in dit verband niet belangrijk.
Deze lijst zou met vele voorbeelden zijn uit te breiden. De conclusie kan dan ook zijn dat een poging tot het graven van een gracht niet reeds vooraf kan worden afgewezen.

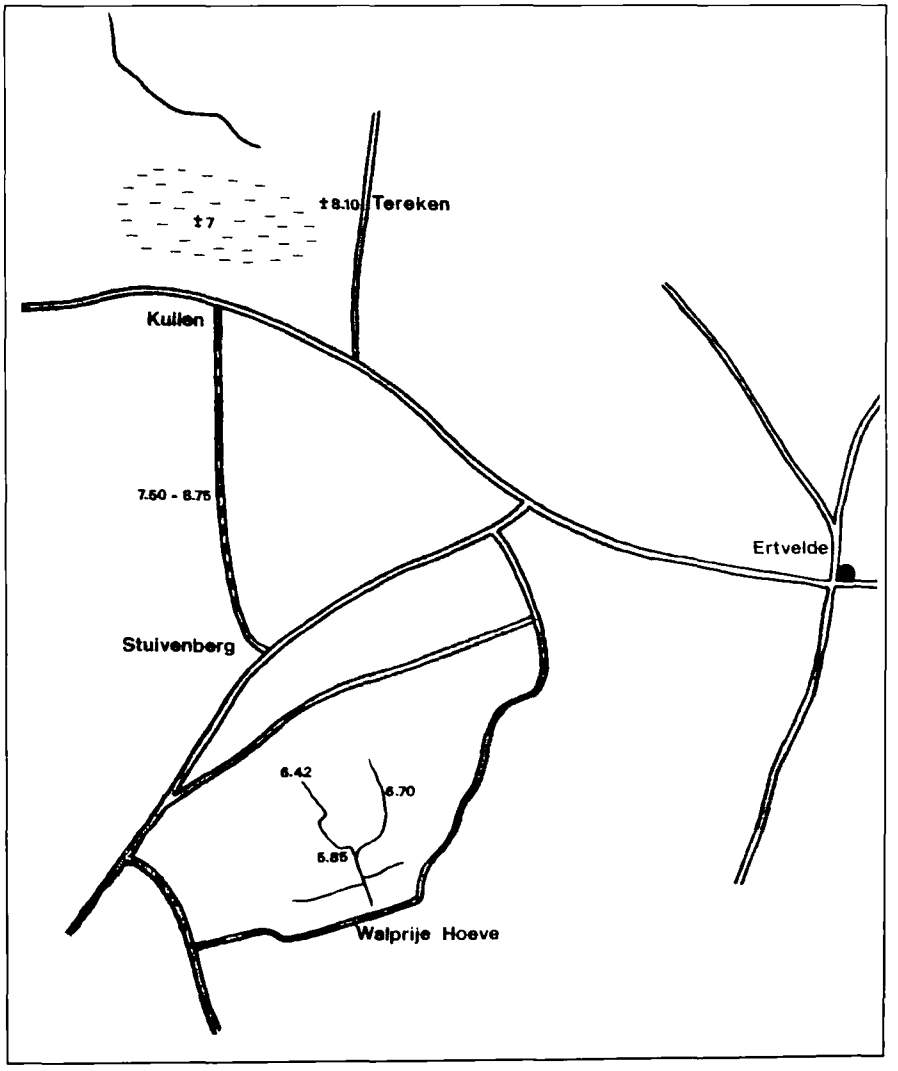
Als de conclusie is dat voor een dergelijke doorgraving een basis kan worden gevonden en dat die technisch uitvoerbaar zou zijn geweest, dan rijst de vraag, waarom deze gracht dan spoorloos lijkt te zijn verdwenen.
Er kunnen daarvoor meerdere mogelijkheden worden aangevoerd.
a. Het grensteken had geen reden meer van bestaan. Uit de historie is bekend dat de Vlaamse graaf stevig in zijn schoenen stond tegenover het Duitse Rijk. Door decentralisatie van de macht, problemen tussen de keizer en de paus, en de moeilijkheden rond de troonopvolging, waren er na de helft van de 11e eeuw geen activiteiten meer van het Duitse Rijk aan de grens met Frankrijk in de noordelijke sector.
b. Als het een doorgraving voor de scheepvaart betrof, dan zal deze poging zijn mislukt. Door de zandige ondergrond zullen er zeker oeverafschuivingen zijn opgetreden. Het is zelfs goed voorstelbaar dat men het plan had een scheepvaartverbinding te graven, maar, omdat dit plan onuitvoerbaar bleek, moest worden volstaan met een grensgeul.
In ieder geval is het duidelijk dat Gent langs deze weg geen verbinding moest zoeken met de zee.

Als de gracht geen functie meer had, waarom zou deze dan zijn opgevuld?
Het is bekend dat het vaker voorkwam dat grachten die geen dienst meer deden werden opgevuld. Verder betrof het hier een gebied waar door de hogere ligging reeds in een vroeg stadium landbouwactiviteiten mogelijk waren; gezien de parochiestichting te Ertvelde vóór 1190, waarschijnlijk beduidend eerder[49]. Daarbij zal deze gracht zeker hinder hebben opgeleverd voor de verbindingen en werd daarom gedempt.

Dan rijst de vraag of van deze eventuele vergraving geen sporen zijn achtergebleven. Als de bodemkaarten van België worden bestudeerd, dan vindt men op de bladen Bassevelde 25W en Evergem 40W een strook, waarvan de bodemsamenstelling niet kon worden bepaald *wegens anthropogene invloeden*. Uit de gegevens van het Geologisch Instituut van de Universiteit van Gent blijkt dat deze conclusie werd getrokken na vijf boringen in het verloop van de strook. Het is niet bekend wat daar in het verleden is gebeurd. Heden ten dage bestaat deze reep uit een landweggetje met een smalle strook bomen en struiken ernaast en volgens het *primitief kadasterplan* van de vorige eeuw was dat toen ook zo[50]. De bedoelde reep ligt tussen de

gehuchten Kuilen en Stuivenberg (westelijk van Ertvelde). Ten zuiden van Stuivenberg eindigt de hoge zandrug van Ertvelde vrij abrupt en wordt het terrein veel lager. Aan de noordzijde eindigt de bedoelde vergraven strook tegen de weg van Ertvelde naar Oosteeklo.
Als de terreinhoogte wordt bekeken dan loopt het beschreven tracé tussen twee lage gedeelten[51]. Afbeelding VI.

Eind 1995 werd dit bodemonderzoek in meer uitgebreide vorm herhaald. Na een 14-tal boringen kon worden vastgesteld, dat er een vergraven strook bestaat tussen de weg van Ertvelde naar Oosteeklo en de weg van Ertvelde naar Tervenen. Er was in zoverre een verschil met de aanduiding op de bodemkaart, dat de vergraving onge-

Afbeelding VI
De gegraven Ottogracht met de hoogtes ten opzichte van TAW.
wegen *waterlopen* *vergraven strook*

veer 180 m ten noorden van de Stuivenbergstraat eindigt. De diepte van de vergraving was nergens meer dan 110 cm[52].

Ik wil hier de volgende hypothese lanceren: Keizer Otto heeft een poging ondernomen vanaf dat lagere gebied een doorgraving te maken in noordelijke richting. Er werd begonnen met graven in het hogere vlakke gedeelte met de bedoeling deze geul na het gereedkomen te verbinden met de noordelijke en zuidelijke waterlopen. Na ongeveer 825 m zijn de pogingen gestaakt omdat het niet mogelijk bleek de zandige ondergrond te fixeren[53]. Men stopte niet met graven bij de weg van Ertvelde naar Oosteeklo. Die was er nog niet. Maar toen de bewoning toenam ontstond daar een pad langs het noordelijke einde van de geul.
Er werd al melding gemaakt van de mogelijke reden om deze geul later dicht te werpen. Dit zal dan mogelijk al in een vroeg stadium zijn gebeurd. De latere gemeentegrens volgt namelijk niet deze strook, maar ligt parallel ermee ongeveer 350 m meer oostelijk, in het verlengde van de weg langs Tereken. Deze gemeentegrens was waarschijnlijk gebaseerd op de oude parochiegrenzen. De parochies in deze streek dateren van vòòr het einde van de 12e eeuw, maar de grenzen werden pas half in de 13e eeuw bepaald door de arbiters en de bisschoppen.

SAMENVATTING

Ik heb een lans gebroken voor de term Ottogracht. De grens, die in 980 een wijziging onderging, kwam voor een groot deel te liggen langs natuurlijke watertjes. En als er op hogere delen (waarvan de belangrijkste zijn de zandrug bij Ertvelde en de Heerst) geen waterloop was, dan werd een weg gevolgd.
Verder heb ik getracht aan te tonen dat er een weg en/of waterverbinding moet zijn geweest van de Sint-Baafsabdij tot het gebied langs de Honte bij Boterzande.
Het zou mogelijk kunnen zijn dat Otto II een (mislukte) poging heeft ondernomen ten westen van Ertvelde een doorgaande waterverbinding te maken door een vaart te graven door de zandrug aldaar. Maar dat is slechts een hypothese die pas na archeologisch onderzoek en het eventueel vinden van dateerbaar materiaal kan worden aangenomen of dient te worden verworpen.
De vraag van het begin "Ottogracht, ja of nee?" zou ik willen beantwoorden met een voorzichtig ja voor de Ottogracht als grens. Eveneens een voorzichtig ja voor de boven beschreven gegraven Ottogracht. Maar een duidelijk nee voor een Ottogracht waardoor Scheldewater zou zijn afgevloeid naar de Honte.

OPROEP

Het gebied waar de hypothetische Ottogracht wordt gelokaliseerd is een agrarisch gebied. Er zal dus geen archeologisch onderzoek volgen omdat deze site zou worden bedreigd.
Is het echter uit het oogpunt van de Vlaamse historie niet belangrijk genoeg om na te gaan of hier door een Duitse keizer is gegraven om de grens van zijn rijk vast te leggen?

NOTEN

1 A. VAN WERVEKE, *Etude sur le cours de l'Escaut et de la Lys-Durme au Moyen Age,* in Bulletin de la Societé Royale Belge de Géographie, deel 16 (1896).

2 L. WARNKOENIG, *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques,* (Vertaling A.E.Gheldolf), Brussel, 1835. Hierbij werd het jaar 941 genoemd. Dat kan niet juist zijn. Ruim 100 jaar tevoren werd hierop al gewezen door S. HIRSCH, *Reichsflandern und die deutsche Burg von Gent,* in Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich II, Band I, 1862-1875, p.522.
Deze mening werd gevolgd door latere historici.

3 J. DAVID, *Manuel de l'Histoire de Belgique.* Louvain, 1847.

4 A. KOCH, *Grenzverhältnisse an der Niederschelde, vornehmlich im 10 Jahrhundert,* in Rheinische Vierteljahrsblätter, 21 (1956),p.185.

5 H. FRANZ-REINHOLD, *Die Marken Valenciennes, Eename und Antwerpen,* in Rheinische Vierteljahrsblätter, 10 (1940).

6 F. LOT, *La frontière de la France et de l'Empire sur le cours inférieur de l'Escaut du IV au XIII siècle,* Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, année 1910, T LXXI, p.11.
M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten en het Land van Saaftinge in de Middeleeuwen,* Assen, 1984, p.19.

7 Ibid., p.19.

8 Bijvoorbeeld in een publicatie van 1951: *De rechterlijke organisatie van het Graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw,* Antwerpen-Amsterdam.
Maar in: A. KOCH, a.w., p.214, noot 182 werd verwezen naar: M. GOTTSCHALK, *De Middeleeuwse Braakman,* in Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap,jg. LXX (1953).

9 M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ... p.19.

10 M. GOTTSCHALK, *Historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen,* Dieren, 1983, I, p.83, noot 1.

11 Ibid. p.94 en M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ... p.83.

12 Achtereenvolgens: M. GOTTSCHALK, *Historische geografie* ,I, p.94; Ibid., p.94; Ibid., II, p.244; Ibid., I, p.153.

13 M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ... p.19.

14 Ibid. p.18.

15 C. DUVIVIER, *La querelle des d'Avesnes et des Dampierres jusqu'à la mort de Jean d'Avesnes (1257),*Bruxelles-Paris. 1894.

16 A. VERHULST, *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw),* Brussel, 1958, p.200-202.

17 A .KOCH, a.w., p.182, noot 4.

18 M. GOTTSCHALK, *Historische geografie* ..., I, p.80.

19 In de jaren 1805-1821 werden door het Kadaster de gemeentegrenzen in kaart gebracht. Deze rapporten bevinden zich in het *Oud archief* van het Kadaster te Gent. Daaruit blijkt dat vanaf Ertvelde tot de Graaf-Jansdijk de grenzen tussen de gemeenten Ertvelde, Assenede en Boekhoute enerzijds en Oosteeklo en Bassevelde anderzijds voor een deel langs de Isabellastroom liggen. Voor een ander deel wordt de oude weg van Gent naar Biervliet gevolgd. Vanaf de weg Assenede-Oosteeklo tot het gehucht Doornbrug: waterloop. Doornbrug tot 375 m ten noorden van Herberg Blauwe Poort: weg. Vanaf dit laatste punt tot de weg van Barierke naar Spoor: waterloop. Daarna wordt de weg gevolgd in de richting van Spoor.

20 Er waren slechts enkele in cultuur gebrachte gronden rond Doornzele.
A. VERHULST, *a.w.,* p.241 en 287-291.

21 Rijksarchief Gent, *Kaarten en plannen,* 613. (Deze kaart is afgedrukt in M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ...p.512.)

22 Rijksarchief Gent, *Kaarten en plannen,* nrs.703,708,2404. Deze kaarten dateren van 1615.

23 Bij de afbakening van de Nederlands-Belgische grens werden onder andere grenspalen geplaatst op de punten waar een scheiding tussen Nederlandse of Belgische gemeenten onderling, de rijksgrens raakte. Bij grenspaal 324 grensden de Belgische gemeenten Boekhoute en Watervliet aan elkaar. In artikel 130, par.5 van het grenstraktaat van Maastricht werd vermeld dat zich daar een oude grenspaal van gehouwen steen bevond op de kruin van de dijk.

24 De lokalisatie van het klooster op de genoemde kaarten werd overgenomen van een oudere kaart van F.van de Velde uit 1557. In dat jaar was de Laureinepolder reeds een vijftigtal jaren ingedijkt. Door de langdurige overstromingen was daar een laag klei afgezet van 30-125 cm (bodemkaart België.

Verklarende tekst bij het kaartblad Bassevelde 25W. Uitgave 1974. pag.18). De fundamenten van het klooster zullen zeker niet zichtbaar zijn geweest, want Muller verwees naar Van Lokeren II, no.2172, waaruit bleek dat in 1543 de juiste ligging van het klooster niet bekend was.
MULLER, *Het bisdom Utrecht*, 's Gravenhage, 1921, p.72. noot 3.
Opgravingen in de zestiger jaren door Romano Tondat brachten fundamenten van de kerk, een grafzerk van 1351, een tegelvloer en dakpannen aan het licht op korte afstand van de bewuste plaats. Deze werden toegeschreven aan het Wilhelmietenklooster.
R. TONDAT, *Opgravingen Wilhelmietenklooster te Watervliet*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb.14 (1963), p. 149-153 en jb.15 (1964), p.457-470.

25 M. GOTTSCHALK, *Historische geografie* ...,I, p.83.

26 Afbeeldingen van zes Dampierrekaarten (weergave toestand 1280) zijn te vinden in *Over den Vier Ambachten*,de artikels van A.DE KRAKER, p.6 en 7; C. DIERICK-VAN POTTELBERGHE, p.583; D.DESMET, p.658, alle met vermelding van archiefgegevens.

27 Beide kaarten in J BOSSU, *Vlaanderen in oude kaarten*, Tielt-Bussum, 1982, p. 96-97 en 108-109.

28 M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ..., p.24.
Het is bekend dat meer schapenweiden aan watertjes gelegen waren. Gottschalk noemde de Laree en de Diepenee. De weiden waren waarschijnlijk in de vochtige laagten of in de nabije moeren gelegen. Ibid., p.23,24,40.

29 M. GOTTSCHALK, *Historische geografie* ...,I, p.86.

30 Er is nog een voorbeeld dat de grens van de Vier Ambachten wijzigingen onderging en waarin de beide leenheren klaarblijkelijk niet werden gekend. In 1269 was er sprake van een gebied in het Land van Waas dat vroeger tot het Hulsterambacht behoorde. M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ..., p.159.

31 F. PRIMS, *Geschiedenis van Antwerpen*, Brussel, 1927, Deel I,p.25-28 en deel II, p.10. De keizerlijke burcht was gebouwd rond het jaar 1000. Op het einde van de 12e eeuw werd een gebied van ongeveer 40 ha ommuurd, zodat Antwerpen een versterkte stad werd.

32 Volgens de toponymie duidt de naam (Ridinx)vliete op een natuurlijke waterloop in poldergebied.
M. GYSSELING, *Oude toponiemen in de Vier Ambachten*, in Over den Vier Ambachten, Kloosterzande, 1993, p.171.
Het eerste deel van de naam (Ridinx) is afgeleid van een persoonsnaam. Mededeling dr.Gysseling.
Koch beschouwde deze waterloop als de mogelijke voortzetting van de Isabellastroom.
A. KOCH, *a.w.*, p. 214, noot 182.

33 J. DECAVELE en R. DE HERDT, *Gent op de wateren en naar de zee*, Antwerpen, 1976, p.25.
M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ..., p.77.

34 Voor de Hindeplasbeek, ten westen van Evergem, komt men tot de zelfde conclusie.
F. PILLE e.a., *Geschiedenis van Evergem*, Evergem, 1994, p. 7.

35 M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ..., p.197.
In 1281 moest de Vlaamse graaf een uitspraak doen in een geschil over de uitwatering van Kaprijke, Lembeke en West-Eeklo met Boekhoute.
E. NEELEMANS, *Geschiedenis der stad Eecloo*, Eecloo-Gent, 1859.

36 M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten* ..., p.8. Dekker wees er op dat in de 16e eeuw restgeulen wel eenvoudig werden aangeduid als watergang. Dekker. Zuid-Beveland...p.21.

37 B. WINDEY, *Enige archeologische vondsten te Boekhoute*, in Over den Vier Ambachten, p.125.

38 A. KOCH, *Grenzverhältnisse* ..., p.183-184.

39 J. DECAVELE, *a.w.*, p.39. Dit wordt duidelijk als men de opgegraven schutsluis van de Lieve in Damme bekijkt.

40 A. BAUWENS, *De huidige steden en dorpen in de Vier Ambachten op Nederlands grondgebied*, in Over den Vier Ambachten, p.30.

41 A. VERHULST, *a.w.*, p.483.

42 Ibid. pag.459-460. Een aanvullende behandeling van dit onderwerp in J. DUVORSQUEL en E.THOEN, *Peasants and townsmen in medieval Europe*, Gent, 1995. Hoofdstuk Saint-Bavon en Zélande. C.Dekker. pag.379-396.

43 A. VERHULST, *a.w.*, p. 111.

44 TAW (Tweede Algemene Waterpassing). (Het in Nederland gebruikte NAP ligt 2.32 m lager dan TAW.)

45 Opgave van de Gentse Zeehavendienst.

46 Dumont. Gent ...I.pag.72-73.

47 B. AUGUSTIJN, *Bijdrage tot het ontstaan van de vroegste geschiedenis van de Wase polders van de oudste tijden tot circa 1400*, in Annalen van de Kon. Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, deel 80 (1977), p. 57.

48 A. KOCH, *a.w.*, p.184.

49 Er zijn aanduidingen dat Ertvelde in geen geval later is gesticht dan omstreeks het midden van de 12e eeuw. De Vlaamse graaf had dit gebied pas tijdens de 11e eeuw verworven. Daarna werd de Schipgracht uitgegraven tot Ertvelde. A. DE VOS, *Geschiedenis van Ertvelde*, Ertvelde, p.31 en 32.
In het begin van de 12e eeuw (tussen 1111 en 1119) was reeds met ontginning begonnen op de plaats waar Kluizen zou ontstaan, dus enkele kilometers zuidelijker. M. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten...*, p. 25.
Er zijn evenwel aanwijzingen die zouden kunnen wijzen op beperkte landbouwactiviteit in een nog vroeger stadium. Ongeveer 6 km meer westelijk, bij Lembeke, werd bij archeologisch onderzoek materiaal gevonden dat moet worden gedateerd in de vroege en volle Middeleeuwen (500-1200). Er wordt aangenomen dat dit een aanduiding is van enige landbouwactiviteit. Chr. VAN THUYNE, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Lembeke*, in Appeltjes van het Meetjesland,jb. 45 (1994), p. 109-157.
Rond Evergem, zowel ten zuiden ten westen als ten noorden daarvan, werd bij archeologisch onderzoek bewoning aangetoond in de gallo-romeinse tijd. In dezelfde omgeving werden eveneens sporen van middeleeuwse bewoning gevonden. F. PILLE, *a.w.*, p. 17-21.
Ook bij Boekhoute werd bij archeologisch onderzoek materiaal gevonden uit de 9e, 10e en vooral de 11e eeuw. De conclusie was dat er vanaf de 9e eeuw in Boekhoute twee centra zijn aan te tonen.
B. WINDEY, *a.w.*, p. 125-128.

50 Archief Kadaster Gent. Op het Primitief Kadasterplan van de voormalige gemeente Oosteeklo loopt de smalle kavel maast het landweggetje door tot de knik, ongeveer 80 m noordelijk van de Stuivenbergstraat en omvat dus de gehele vergraven strook. Heden ten dage eindigt deze strook ongeveer 210 m noordelijker, terwijl op het meest noordelijke deel, vlak bij Kuilen, een woning is gebouwd.

51 De lage ligging van het gebied ten zuiden van Stuivenberg blijkt duidelijk uit de hoogtecijfers. De streek ten noorden van Kuilen was tot enkele tientallen jaren geleden een zeer vochtig gebied dat 's winters niet toegankelijk was (opgave van een vroegere gebruiker van die gronden). Nu wordt de grondwaterstand kunstmatig op een lager peil gehouden.

52 De boringen en de analyse daarvan werden verricht door prof.dr.A.Verhoeve van het Geologisch Instituut te Gent.
Het resultaat hiervan was dat vanaf Kuilen een vergraven strook kon worden aangetoond, die evenwel niet doorloopt tot de Stuivenbergstraat, maar ongeveer 180 m ten noorden daarvan eindigt. De vergraving gaat niet dieper dan 110 cm. Na de droge zomer, het vrij droge najaar van 1995 en de kunstmatig lagere grondwaterstand werd toch bij meerdere boringen op een geringere diepte dan 110 cm waterhoudend zand aangetroffen en was sprake van kwel.
Dat zou een aanwijzing kunnen zijn dat bij een poging tot het graven van een vaart, op meerdere plaatsen grote problemen ontstonden door kwelwater en "lopend" zand.

53 Ook nu nog is het moeilijk in dit gebied een sloot te graven. De wanden dienen te worden vastgelegd om dichtvloeien te voorkomen (mededeling van agrariërs).

Verder wil ik dank brengen aan allen die hulp hebben geboden om deze studie tot stand te brengen. Daarvan wil ik noemen professor dr.A.Verhoeve van het Geologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Gent, die het grondonderzoek verrichtte; de griffiers van de Zwarte-Sluispolder en de Isabellapolder, respectievelijk de heren Marc de Smet en D.van den Hauwe, die gegevens verstrekten over de waterlopen; Ir.J.Vandevelde van het Studiebureau Ir.G.Verschave die een aantal hoogtemetingen verstrekte van meerdere waterlopen, die een welkome aanvulling vormden bij de hoogtegegevens van de topografische kaarten. Ook de gemeente Assenede werkte mee om de veldgegevens te kunnen aanvullen. Verder waren er meerdere particulieren uit de agrarische sector die inlichtingen verschaften over de terreingesteldheid in vroeger jaren en de problemen die optreden bij graafwerkzaamheden. Tenslotte dank aan de heer Jacques Semey, piloot te Evergem die het poldergebied vanuit de lucht afzoekt op eventuele sporen. Ook al is de kans op resultaat gering door de dikke laag sediment en er nog nauwelijks aanwijzingen zijn gevonden, het zoeken gaat door.

DE BOERENKRIJG IN ASSENEDE

Johan BUYCK

1. De plaatselijke situatie voor de opstand

a. Het kanton Assenede

"Op 1 oktober 1795 werden de Zuidelijke Nederlanden administratief geannexeerd bij de Franse republiek. Vanaf 6 december 1796 werden alle Franse wetten, evenals de grondwet van het jaar III, van kracht[1]*"*. Door de invoering van deze grondwet werd het lokaal bestuur in de Zuidelijke Nederlanden op een andere leest geschoeid. Deze wet bepaalde dat gemeenten waarvan het inwonersaantal de 5.000 niet bereikte, werden samengevoegd tot een kanton. Deze gemeenten hadden dan één gemeenschappelijke administratie: *l'administration municipale du canton*. Iedere gemeente had in deze administratie twee afgevaardigden: *l'agent municipal* en een *adjoint*. Deze afvaardiging werd dan nog uitgebreid met een president - die gekozen werd door de inwoners - en een secretaris[2].

De gemeente Assenede bereikte het bevolkingscijfer van 5.000 niet en werd daarom op bestuurlijk vlak bij de volgende zes gemeenten gevoegd om aldus een kanton te vormen: Boekhoute, Ertvelde, Kluizen, Philippine, Waterdijk en Zelzate. Assenede werd wel de kantonnale hoofdplaats. Met het samenvoegen van deze gemeenten maakten de nieuwe bewindvoerders een einde aan de administratie omschrijving van het *Ambacht Assenede. "Dit ambacht omvatte het grondgebied van de gemeenten Assenede, Ertvelde, Kluizen, Wachtebeke, Winkel en Zelzate"*[3].

Bij de verkiezingen van het jaar VI hadden de kiesgerechtigde inwoners van Assenede volgende personen verkozen als afgevaardigden bij de kantonnale administratie: Jacques Deconinck als *agent* en Jacques Pierre Gassesmet als *adjoint*. De Asseneedse inbreng werd nog vergroot met Renier Jacques Desomer die als president werd verkozen. Daarnaast was er ook nog François Guchteneere die sinds 17 april 1798 dienst deed als secretaris van de kantonnale administratie[4].

b. De kantoncommissaris

De grondwet van het jaar III bepaalde tevens dat er bij ieder kanton een *commissaire du Directoire Exécutif* werd geplaatst. Dit was een door Parijs aangesteld en afzetbaar vertegenwoordiger bij de lokale overheden, die toezicht uitoefende op de gedragingen van de lokale overheden en er hen toe aanspoorde de wetten en verordeningen stipt na te leven en uit te voeren. Deze commissaris was dus zowel een vertegenwoordiger als informant van het centraal bestuur in Parijs [5].

De door Parijs aangestelde *commissaire du Directoire Exécutif* bij de administratie van het kanton Assenede was Antoine De Neve. De Neve werd in deze functie benoemd op 20 december 1795. Voor zijn benoeming had hij gediend in het *Armée du Nord* onder leiding van Dumouriez [6]. De Neve werd door zijn oversten als volgt beschreven: " *il est trés exact et bon republicain, remplit ses devoirs avec la première exactitude, patriote ferme et éclairé, il interprête de langue étrangère* "[7].

Antoine De Neve werd door de plaatselijke bewoners ook ervaren als een republikein van de harde lijn. Hij was een beschermheer van andere republikeinen in het kanton en had alle pogingen tot enige vorm van verzet tegen de Franse overheid de kop weten in te drukken. Hij trachtte met alle mogelijke middelen de rust in zijn kanton te bewaren[8].

Op 5 september 1798 werd de *conscriptiewet* uitgevaardigd. Deze wet bepaalde dat alle mannen van 20 tot 25 jaar konden opgeroepen worden voor een verplichte dienst in het Franse leger. De wet werd eind september 1798 in Brussel gepubliceerd[9]. Op 9 vendémiaire jaar VII (30 oktober 1798) bereikte de wet de kantoncommissarissen van het Scheldedepartement. Titel vier van deze wet bepaalde dat binnen de maand na de afkondiging van de wet, de kantonnale administraties of municipaliteiten lijsten van conscrits moesten opmaken en deze in het begin van de volgende maand moesten overmaken aan de centrale administraties van de departementen[10].

Kantoncommissaris De Neve ondervond, zoals vele andere commissarissen, veel problemen bij de opmaak van de conscritlijsten. De Neve liet echter zelf een aantal maatregelen uitvaardigen om het vertrek van de eerste lichting toch nog mogelijk te maken. Door zijn toedoen werden ook vele van de gevluchte dienstplichtigen teruggevonden.

Ook tegenover de priesters die weigerden, in navolging van de sinds 14 fructidor jaar V (31 augustus 1797) in onze gewesten van toepassing zijnde wet van 7 vendémiaire jaar IV (29 september 1795), de eed van haat tegen het koningschap en trouw aan de republiek[11] af te leggen, hanteerde De Neve een harde repressie[12].

De hardnekkige aanpak van zowel de conscriptie- als de godsdienstwetgeving werkten het respect van de gewone man voor het Franse gezag niet in de hand.

2. De opstand met de moord op De Neve als hoogtepunt

a. De tocht van de opstandelingen door het Meetjesland

Precies één maand na het feest ter ere van de Franse overheerser, 22 oktober 1798, brak de *Boerenkrijg* los in het Meetjesland. De groep die verantwoordelijk was voor het uitbreken van die opstand, werd gevormd door *brigands* uit Evergem, Kluizen,

Sint-Kruis-Winkel en Ertvelde. Deze groep trok op 1 brumaire om 5 uur in de morgen Sleidinge binnen, waar zij de vrijheidsboom omhaalden en papieren van de municipale administratie en registers van de burgerlijke stand ontvreemdden en verbrandden. Daarnaast hadden zij de kerk geopend en de pastorij, die dienst deed als administratiegebouw, en het huis van de plaatselijke kantoncommissaris Hormann beschadigd. Deze Hormann werd door de opstandelingen gevangen genomen en door hen meegenomen. Hierop vertrok de groep, inmiddels aangegroeid met een aantal inwoners van Sleidinge, naar Waarschoot. Ook daar werden o.a. de registers van de burgerlijke stand, maar ook de belastingrollen, naamlijsten van conscrits en andere papieren, vernietigd. Tevens werd de vrijheidsboom omgehakt[13].

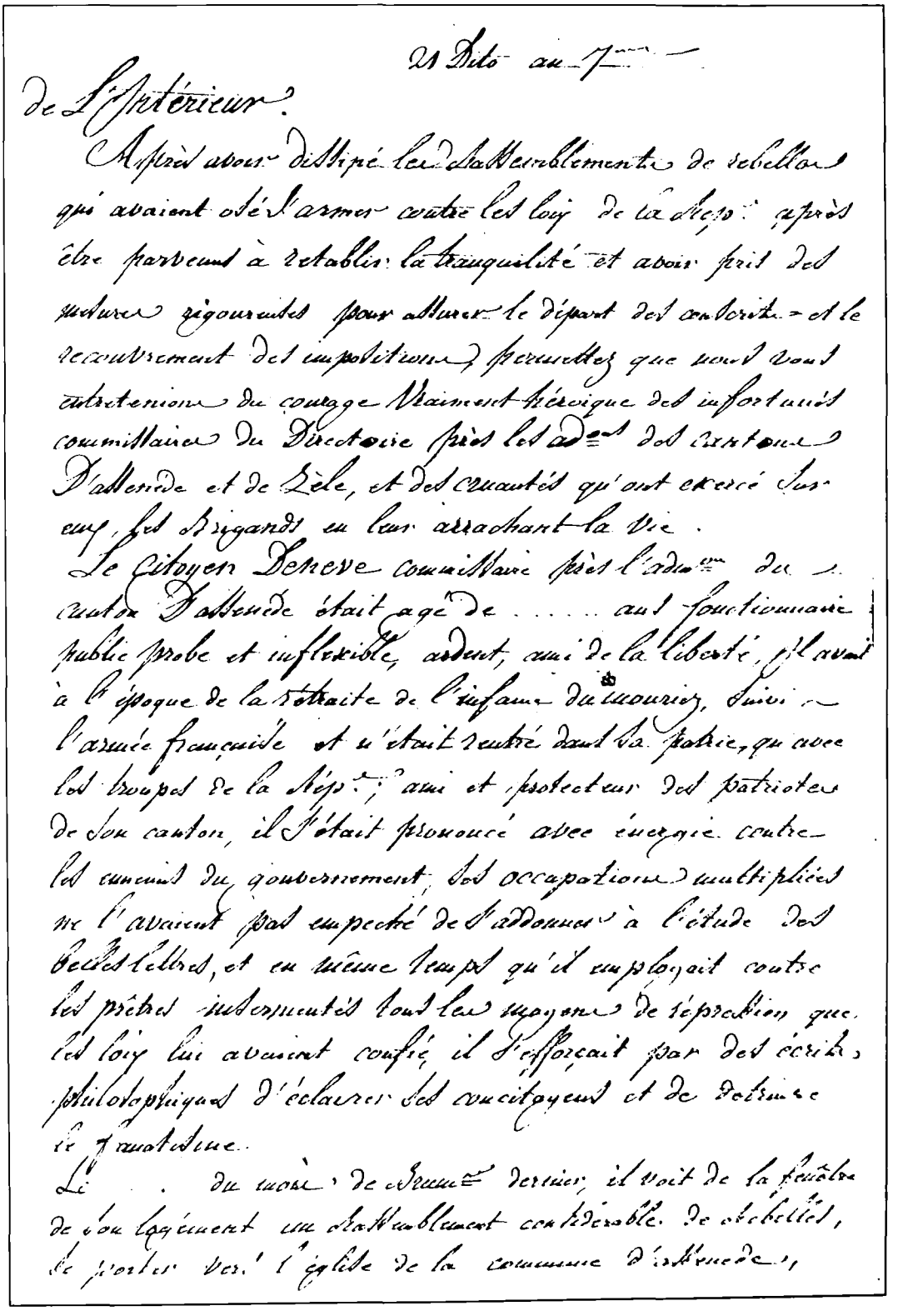
Volgende doelwit was Eeklo, waar zij ondermeer de kas van de ontvanger van de *Domeinen* plunderden en het huis van de kantonnale president leeghaalden. Van hieruit trokken ze achtereenvolgens naar Kaprijke, Lembeke, Oost-Eeklo, Bassevelde waar dezelfde taferelen zich herhaalden[14] en uiteindelijk arriveerden zij bij het vallen van de avond in Assenede waar de opstandelingen zwaar zouden uithalen. Net die dag werd er de jaarmarkt gehouden[15]. Eens aangekomen te Assenede, voegden zich nog een aantal plaatselijke bewoners bij de groep, zodat er een samentroeping ontstond van zo'n 200 man[16]. Deze groep bestond uit de brigands die Sleidinge en Waarschoot waren binnengevallen en hierbij aangesloten inwoners van Ertvelde, Zelzate, Kluizen en Wandorpe[17]. Dat deze groep effectief uit 200 opstandelingen bestond, is hoogst onwaarschijnlijk. De reactie van de regeringscommissaris bij het Scheldedepartement, Dubosch, ten aanzien van de opstand was nogal furieus, zodat het niet onwaarschijnlijk is dat hij de opstand omvangrijker wilde voorstellen dan hij eigenlijk was, om zo een heftige reactie van zijn oversten in Parijs los te weken.

b. De eigenlijke opstand in Assenede

Wat er zich nadien afspeelde in Assenede, wordt beschreven in een brief van de centrale administratie van het Scheldedepartement aan de Minister van binnenlandse zaken. De brief, die door mezelf werd vertaald, is van de hand van regeringscommissaris Dubosch die nogal van leer trekt tegen de opstandelingen. Dit verslag is dan ook duidelijk *gekleurd* en dient daarom met de nodige omzichtigheid benaderd te worden. Om het onbetrouwbare karakter van deze brief aan te tonen, worden na bepaalde passages kritische opmerkingen geformuleerd[18].

" *In de namiddag van 1 brumaire jaar VII (22 oktober 1798) zag commissaris De Neve door het venster een aanzienlijke samentroeping van rebellen die zich begaven naar de gemeentekerk. Ze hadden bij zich de bewaarder van de kerksleutels. De kerk was gesloten omdat de pastoor geweigerd had de eed te zweren* "[19].

De municipale administratie had eind juli 1798 aan de centrale administratie van het Scheldedepartement de toestemming gevraagd om de kerk te openen. Er had zich namelijk een priester, die de eed had gezworen, aangeboden om de diensten te leiden

Eerste bladzijde van de brief van Dubosch aan de Minister van binnenlandse zaken met beschrijving van de moord op De Neve.

(RAG, Scheldedepartement, nr. 5404)

ter vervanging van de door de bisschop aangestelde priester, die geweigerd had de eed te zweren. De gevraagde toestemming werd verkregen. De kerk werd voorlopig geopend op voorwaarde dat de nieuwe priester wel degelijk de eed had gezworen[20]. Nadien moeten er problemen zijn gerezen, want de kerk was op het tijdstip van de opstand alweer een tijdje dicht.

" *De commissaris bevond zich op dat ogenblik alleen in het huis. De rebellen waren gewapend en schreeuwden doodsbedreigingen naar hem. De Neve geraakte echter niet in paniek en ging naar buiten. Hij vroeg de brigands de bewaarder van de kerksleutels met rust te laten en de sleutels van de kerk aan hem te geven, wat ook gebeurde. Daarop keerde de vastberaden commissaris terug naar zijn woning zonder aangevallen te worden. Deze actie werd door iedereen, zelfs door diegenen die de Franse bewindhebbers haatten, met bewondering aanzien* ". Dat Dubosch als opsteller van dit verslag op de hoogte was van de gemoedstoestand van zijn plaatselijke regeringscommissaris en de aanwezige opstandelingen is zeer onwaarschijnlijk. De Neve kon zijn relaas niet meer aan Dubosch vertellen (ut infra) en ook diegenen die De Neve tijdens zijn laatste levensuren hadden gezien waren niet onpartijdig.

"*Daarna geraakten de gemoederen echter danig verhit en de brigands trokken naar het huis van De Neve. Ze beukten de deuren in en plunderden een deel van het huis*"[21]. Hierbij werd het voorbereidend werk betreffende de personele belasting net als de indicateur van de grondbelasting van de gemeente Waterdijk vernietigd[22]. " *De opstandelingen eisten de kerksleutels terug wat door De Neve werd geweigerd. Hierop werd de kantoncommissaris met slagen overladen. De brigands trokken een deel van zijn kleren af en sleurden hem mee naar de kerk. Deze werd geopend en de brigands ontstaken kaarsen en zegden gebeden op.*
Badend in zijn bloed werd De Neve op de grond gelegd voor het altaar. Daarna richtte men hem op en sleepte hem uit de kerk. Ze brachten hem naar de vrijheidsboom die in het centrum van de stad geplant was. De brigands wilden hem dwingen de boom mee te helpen omkappen. De Neve had echter nog genoeg kracht over om dit te weigeren.

Daarop trok ze de palen die rond de vrijheidsboom stonden uit en begonnen ermee op zijn hoofd te slaan. De Neve stortte in elkaar, maar hij werd terug opgetild en de brigands wierpen hem krachtig tegen de grond. Dit barbaarse spel voltrok zich meerdere malen. Daarop richtte hij zijn armen naar de hemel en hij vroeg de rebellen hem te doden om zo een eind te maken aan de pijn. Dit werd hem echter geweigerd.

De brigands wilden hem laten leven, maar daarvoor moest hij aan één voorwaarde voldoen: hij moest de leuze " Leve de keizer" roepen. De Neve antwoordde echter: " Neen, ik mag niet. Ik ben een ambtenaar van de Franse republiek ". Door die woorden werden de brigands vervoerd van woede en ze brachten hem de dodende slag toe. Het lijk werd door het slijk getrokken en door de straten gesleurd. Geen enkele inwoner kwam tussen om dit vreselijk gebeuren tot een eind te brengen[23] ".

Ook bij deze passages van het verslag kan de vraag gesteld worden hoe Dubosch weet wat de laatste handelingen en woorden van De Neve waren. De Neve kon het immers niet meer navertellen en de andere bronnen waarop Dubosch zich kon baseren waren niet onpartijdig. Het feit dat volgens Dubosch niemand van de plaatselijke bevolking tussenkwam ten voordele van De Neve is ook tegenstrijdig met het gegeven dat twee dagen later 160 Assenedenaars deel uitmaakten van een burgerwacht die als doel had verdere plunderingen van rondzwervende opstandelingen te verhinderen (ut infra). Waarschijnlijk heeft Dubosch dit relaas van de feiten opgemaakt op basis van de aan hem bezorgde partijdige informatie en deze flink aangedikt en geromantiseerd om zo een strenge reactie van Parijs ten aanzien van de opstand uit te lokken.

Tijdens deze moordpartij kon de kantoncommissaris van Sleidinge die, door de brigands tot in Assenede was meegesleurd, zich bevrijden en het op een lopen zetten[24].

Het lijk van De Neve werd achtergelaten in één van de straten. Nog dezelfde dag werd het voorlopig begraven. De volgende dag werd het echter terug opgegraven en belandde het op de marktplaats waar het door enkele plaatselijke kinderen *ter corde was gedaen.* Op 3 brumaire werd het lijk door een viertal mannen in alle stilte begraven op het stedelijk kerkhof[25].

De opstandelingen brachten ook vernielingen aan in de woningen van enkele republikeinsgezinden: *agent* Jacques Deconinck, *president* Jacques Desomer, *adjoint* Jacques Gassesmet en Lievin De Bruycker.

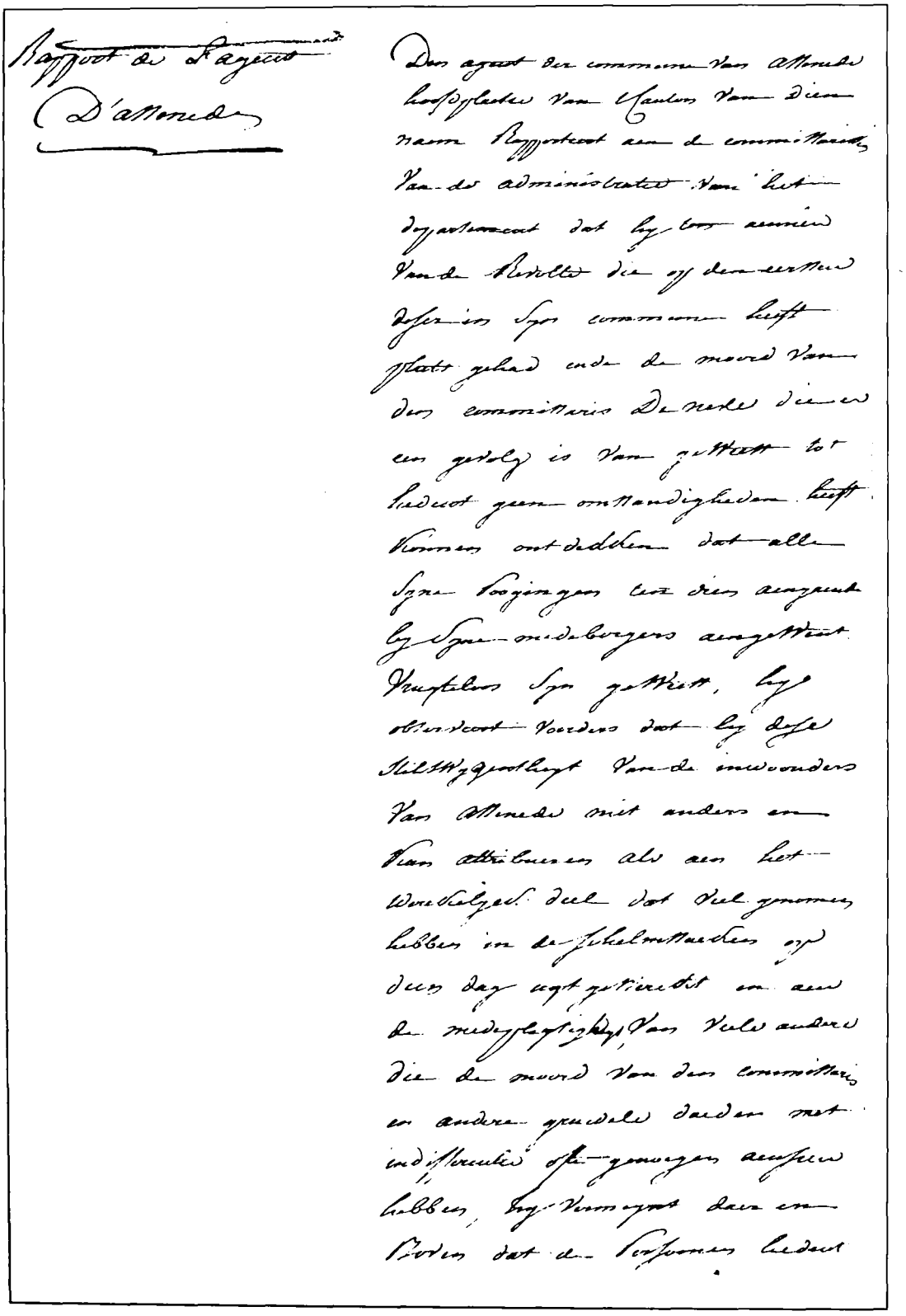
Na de aftocht van de opstandelingen werden een tafel en enkele stoelen uit het huis van de kantoncommissaris, die door de brigands door de achterdeur naar buiten geworpen waren, door Joris Dierickx, een fabriekswever, in bewaring genomen. Hij deed dit naar eigen zeggen om de volledige vernieling van deze goederen door de plunderaars te voorkomen. Ook nam hij enkele papieren uit het huis mee die hij na de opstand ter beschikking stelde van de municipale overheid[26].

Vanuit Assenede trokken de opstandelingen, intussen vergezeld van een aantal plaatselijke lieden[27], naar Philippine en Sas-van-Gent waar zij overgingen tot de plundering van de douanekantoren en enkele magazijnen[28].

3. De reactie van de overheid en plaatselijke republikeinen

a. De reactie van departementale en gemeentelijke administratie

Deze rebellie tegen de Franse overheerser kon natuurlijk niet zonder gevolg blijven. De centrale administratie van het Scheldedepartement kwam op 11 brumaire jaar VII (1 november 1798) bijeen om te beslissen welke maatregelen er dienden getroffen te

Eerste bladzijde van het rappport opgesteld door agent Deconinck aangaande de zoektocht naar de moordenaars van De Neve.

(RAG, Scheldedepartement, nr. 3898/A1)

worden. De administratie liet de volgende besluiten via een aanplakbrief aan de Asseneedse bevolking kenbaar maken: "...

1) Het uytwerkende Directoire zal aenzogt worden te eysschen van de Inwoonders van het Canton van Assenede, de publieke Bediende alleenlyk uytgenomen, eene extraordinaire Contributie van tachtig-duizend Francs.

2) Den Commissaris van het uytwerkende Directoire by deze Administratie is gemagtigt de Inwoonders van het Canton van Assenede te sommeeren tot het overleveren de moordenaeren, de opperhoofden en aenstokers der revolte.

3) In afwagtinge dar de daeders van de gruwelstukken waer van er kwestie is, zullen overgelevert worden, zal den Commisaris van het Directoire Gyzelaers nemen, die in het Correctiehuys zullen opgesloten worden tot dat men aen den voorigen Artikel zal voldaen hebben.

4) Daer zal ten koste van het Canton van Assenede op de merkt van de hoofdplaets, nevens den vryheyds-boom, een lykgedenkteken stelt worden, op het welk zal gegraveert staen deze woorden: " Aen de schimmen van den ongelukkigen DE NEVE, Commissaris van het uytwerkende Directoire bij het kanton van Assenede, vermoord door de oproerige van zijn kanton, in het uytoefenen van zyne Bediening den eersten Brumaire zevenste jaer der Fransche Republieke, een en onverdeelbaar[29].

5) Het tegenwoordig Besluit zal aan het uytwerkende Directoire gezonden worden..."[30].

De leden van de municipale administratie van het kanton Assenede beloofden enkele dagen later aan de speciale commissaris dat ze de verantwoordelijken zouden arresteren en ter beschikking stellen van het gerecht. Ook stemden ze er mee in een gedenkteken op te richten in het centrum van de gemeente ter ere van de vermoorde commissaris. De agent van de gemeente Boekhoute werd belast met dit project[31].

De *agent* van Assenede, Jacques Deconinck, kreeg het order om zo snel mogelijk een onderzoek in te stellen. Zijn rapport was echter heel negatief: al zijn pogingen om de daders te vinden waren vruchteloos. Uit de stilzwijgendheid van de bevolking concludeerde hij ofwel dat zij hadden deelgenomen, ofwel dat zij met onverschilligheid of genoegen de moordpartij aanzien hadden[32].

Dubosch, commissaris van het Scheldedepartement, nam hier echter geen genoegen mee. Begin november 1798 liet hij een drietal Assenedenaars als gijzelaars in de gemeentegevangenis opsluiten: A. Muris[33], Jan-Baptist Snoeck en Jean De Coorebyter. Zoals bepaald in artikel 3 van de besluiten van de centrale administratie ten aanzien van de opstand in Assenede, zouden deze gijzelaars in de gevangenis blijven tot de moordenaars van de kantoncommissaris waren gearresteerd.

De Coorebyter en Snoeck lieten via hun schoonbroers aan de centrale administratie van het Scheldedepartement weten dat ze nooit de orde hadden verstoord en dat ze niets te maken hadden met de moord op De Neve. Ze vroegen dan ook hun vrijlating [34]. De drie gijzelaars bleven echter in de gevangenis tot 19 december 1798[35].

Op 3 nivose jaar VII (23 december 1798) werd een zekere Maenhout aangesteld als kantoncommissaris van Assenede ter vervanging van De Neve[36]. Maenhout werd echter al op 21 floréal jaar VII (10 mei 1799) vervangen door Moffaert[37].

b. De reactie van de lokale Fransgezinden

Na de moordaanslag bleven de brigands rondzwerven in het Meetjesland. Om plunderingen van hen te voorkomen werd er op de avond van 3 brumaire jaar VII (24 oktober 1798) een burgerwacht gevormd. Deze bestond uit 150 à 160 inwoners van Assenede. Deze wacht patrouilleerde de gehele nacht en er werd geen enkele plundering vastgesteld[38].

Deze burgerwacht kon omstreeks middernacht een zekere Jacobus Normleer arresteren en ter beschikking stellen van de politie. Hij was in het bezit van zevenenzeventig zakdoeken, gestolen in een winkel te Sas-van-Gent. Deze goederen werden door de leden van de burgerwacht ter bewaring in het gemeentehuis gelegd[39]. Op 11 brumaire jaar VII (1 november 1798) werd de gestolen waar door de Asseneedse veldwachter overgedragen aan de ontvanger van Sas-van-Gent[40].

Later die nacht werd ook Jean Buysse, herbergier uit Assenede, door de burgerwacht gearresteerd. Net als Normleer was hij in het bezit van een aantal zakdoeken die hij had gestolen in dezelfde winkel te Sas-van-Gent. Hij werd overgebracht naar de gemeentegevangenis waar hij door Jean François Declercq, veldwachter te Assenede, werd opgesloten[41]. De burgerwacht kwam tijdens de nacht van vier op vijf brumaire voor de tweede en laatste maal samen om de gemeente te beschermen tegen plunderingen door rebellen[42].

Op 5 en 6 brumaire jaar VII (26 en 27 oktober 1798) werden er door de gemeente een 15-tal arbeiders betaald om 15 stukken kanon uit het water te halen. Deze stukken waren door de brigands aangebracht, maar door de burgerwacht in het water geworpen om het gebruik ervan door de brigands te voorkomen. Eens uit het water gelicht, werden ze vervoerd naar Sas-van-Gent.

Op 6 brumaire werd er ook een andere vrijheidsboom geplant ter vervanging van de boom die op 1 brumaire was omgehakt. De herplanting geschiedde dus alvorens de gemeente ertoe werd verplicht door de centrale administratie.

c. De intocht van legertroepen

Nog geen week na de moord arriveerde een mobiele colonne in Assenede. Deze hielp de lokale burgerwacht de orde te bewaren. Vanaf eind oktober bleef de colonne in Assenede gestationeerd.

Deze soldaten werden regelmatig voorzien van o.a. kaarsen en jenever[43]. Meerdere soldaten van deze mobiele colonne werden ingekwartierd bij inwoners van de gemeente. Ook werden er regelmatig karren en paarden door de soldaten opgevorderd voor het vervoer van materieel of zieke soldaten[44]. Tevens werden er op geregelde tijdstippen mensen opgevorderd om als gids militairen naar bepaalde gemeenten te begeleiden. De colonne verbleef in Assenede tot eind november 1798. Dit kan afgeleid worden uit het feit dat vanaf toen de levering van allerlei verbruiksgoederen stilviel[45].

4. De reactie van gerechtelijke instanties: arrestaties

Vanaf eind oktober 1798 tot januari 1799 werden er meerdere inwoners van het Scheldedepartement gearresteerd wegens diefstal tijdens de opstand, opruiend gedrag of wegens het deelnemen aan de samentroeping van de brigands. Ook verschillende inwoners van Assenede werden gearresteerd. Zeer concrete informatie wordt er echter niet gegeven in de lijsten van gearresteerden, zodat het dikwijls onduidelijk blijft waarom sommigen gearresteerd werden.

Pierre Versijp, Pierre Vergelle, François Elezonne en François Bommelijn werden eind november - begin december 1798 gearresteerd. Ze werden er van verdacht deelgenomen te hebben aan de opstand, maar hun preciese aandeel blijft onduidelijk[46]. Bij gebrek aan bewijs en het feit dat deze personen enkel waren gearresteerd op aangeven van enkele publieke functionarissen, werden de eerste drie na een verblijf van twee maanden in de gevangenis vrijgelaten[47]. François Bommelijn werd echter ter beschikking gesteld van de commissaris van het departement, Milhaud[48].

Pierre Buysse, gearresteerd eind oktober door de lokale burgerwacht voor een diefstal te Sas-van-Gent, werd op 21 december 1798 overgebracht naar de gevangenis van Rijsel[49].

Vier andere verdachten - Josse De Munck, P.J. Buysse, Eg. Hulstaert en Benoit Buysse - werden naar het bureau van de legerdienst gestuurd, alhoewel ze nog de leeftijd niet hadden bereikt om in het leger opgenomen te worden[50]. Deze vier maakten waarschijnlijk deel uit van de samentroeping en daar ze nog jong waren, werd hen als straf de vervroegde legerdienst opgelegd.

Jacques De Clercq en Ivo Andries werden gedagvaard voor het Conseil de Guerre[51] en daar werd beslist dat de twee, samen met 118 anderen, van de gevangenis van Gent naar de gevangenis van Rijsel moesten worden overgebracht[52].

Eén man werd gearresteerd op bevel van het uitvoerend Directoire en naar Parijs overgebracht om daar verantwoording te geven voor zijn gedrag tijdens de opstand: Henry Van Kerkhove[53]. Van Kerkhove was voor de Franse overheersing griffier, algemeen ontvanger en enkele malen baljuw geweest van het ambacht Assenede. Op 7 nivose jaar IV (28 december 1795) werd hij een eerste maal aangesteld als secretaris van het kanton Assenede. Op 27 floréal jaar V (16 mei 1797) verkreeg hij een verlenging van dit ambt.

Commissaris De Neve was echter helemaal niet opgezet met de figuur van Van Kerkhove als kantonnaal secretaris en vroeg aan de centrale administratie van het Scheldedepartement een vervanger aan te duiden. Volgens hem had Van Kerkhove namelijk nog andere bezigheden dan zijn bestuursfunctie en besteedde hij eigenlijk maar weinig aandacht aan de uitoefening van zijn beroep. Hij woonde in Wachtebeke (kanton Lochristi) en kwam volgens De Neve zelden of nooit naar Assenede. De Neve vatte het als volgt samen: " *Kerkhove est de tous les hommes le moins propre pour faire prospérer le regime republicain*"[54]. De administratie van het Scheldedepartement hield rekening met de brief van de Asseneedse kantoncommissaris, want Van kerkhove werd als secretaris vervangen door François De Guchteneere[55].

Waarschijnlijk heeft deze afwijzing Van Kerkhove ertoe aangezet om tijdens de opstand ook zijn steentje bij te dragen en tegen De Neve in opstand te komen. Deze stellingname moest hij echter nadien gaan verantwoorden in Parijs. Wat zijn precieze aandeel in de opstand was, kon niet worden nagetrokken.

5. De schadevergoedingen

a. De individuele schadevergoedingen

Onmiddellijk na de moord werd het kanton Assenede door de administratie van het Scheldedepartement veroordeeld tot een boete van 80.000 frank (ut supra). Deze boete zou echter nooit worden betaald. Daarnaast moest de aangerichte schade nog worden vergoed. Het centraal bestuur van het Scheldedepartement benoemde enkele speciale commissarissen die in elke gemeente de door de opstandelingen aangerichte schade gingen vaststellen. Op basis van de door deze speciale commissarissen opgestelde processen-verbaal zou een bevoegde rechtbank zich uitspreken over de door de gemeente te betalen schadevergoeding. Deze procedure was vastgelegd in de wet van 10 vendémiaire jaar IV (2 oktober 1795).

Deze wet bepaalde dat elke gemeente verantwoordelijk was voor de vernielingen aangericht door niet-gewapende en gewapende groepen bij privé-personen en nationale gebouwen en eigendom binnen de gemeente. Indien de inwoners van de betrokken gemeente zelf hadden deelgenomen aan de vernielingen werd de gemeente verplicht eenzelfde bedrag als de te betalen schadevergoeding als boete te betalen aan de

republiek. Werden de vernielingen aangericht door inwoners van verschillende gemeenten, dan waren alle betrokken gemeenten verantwoordelijk voor de geleden schade[56].

De burgerlijke rechtbank van het Departement van de Somme werd aangeduid om zich uit te spreken over de schadevergoedingen en eventuele andere vergoedingen te betalen door de gemeenten uit het Leie- en Scheldedepartement. Op 19 messidor jaar VII (7 juli 1799) kende deze rechtbank aan een zestal personen en één instelling een schadevergoeding toe[57].

Tabel 1 : *Toegekende schadevergoedingen*

Jacques Gassesmet	Assenede	43 fr.
Jacques Deconinck	Assenede	234 fr.
Lievin De Bruycker	Assenede	199 fr.
Jacques Desomer	Assenede	144 fr.
J. Godfroy Brandt	Philippine	60 fr.
Douaneambtenaar	Philippine	1232 fr.
Douanekantoor	Philippine	2214 fr.

Het totale bedrag dat door Assenede diende betaald, werd vastgesteld op 4126 fr. Eenzelfde bedrag moest daarenboven, in navolging van de desbetreffende wet, nog worden betaald als boete aan de republiek[58].

Daarnaast moest een vijftal gemeenten aan de gemeente Assenede een schadevergoeding betalen voor de schade door hun inwoners aangericht tijdens hun doortocht in Assenede op 22 oktober 1798: Boekhoute (622,98 fr.), Ertvelde (2199,68 fr.), Zelzate (974,49 fr.) en Kluizen (522,89 fr.)[59].

De vastgestelde individuele schadevergoedingen werden echter afgeroomd door de prefect van het Scheldedepartement. Alle schuldeisers verschenen voor de prefect en deze besliste alle vergoedingen met 1/3 te verminderen, uitgezonderd de vergoeding van J. Brandt die gehandhaafd bleef.

De vergoeding voor de verantwoordelijke van het douanekantoor werd herleid tot 821 fr. en de vergoeding voor het douanekantoor zelfs tot 1476 fr.[60]. De prefect had speciale belangstelling voor de grote schuldeisen van de douane. Hij was van oordeel dat deze eisen fel overdreven waren en dat de douane waarschijnlijk van de situatie wou profiteren om zo een bijverdienste te scheppen. Daarom werd de vergoeding voorlopig met 1/3 verlaagd en later zou ze opnieuw bekeken worden[61].

Tabel 2 : *Gewijzigde schadevergoedingen*

J. Gassesmet	Assenede	43 fr. → 30 fr.
J. Deconinck	Assenede	234 fr. → 156 fr.

L. De Bruycker	Assenede	199 fr. → 150 fr.
J. Desomer	Assenede	144 fr. → 95 fr.
J. Brandt	Philippine	60 fr. → 60 fr.
Douaneambtenaar	Philippine	1232 fr. → 821 fr.
Douanekantoor	Philippine	2214 fr. → 1476 fr.

Het totale bedrag dat nu door Assenede diende betaald te worden, werd op 24 juni 1800 teruggebracht op 1535.40 fr. Hiervan was 1044.80 fr. bestemd voor de uitbetaling van schadevergoedingen, het resterende bedrag, 490.70 fr., was bedoeld om de gerechtskosten te dekken[62].

De betaling van dit bedrag werd echter steeds uitgesteld. Omdat dit ook nog het geval was voor veel andere gemeenten schreef de prefect een verordening uit die voor de gemeenten die nog niet betaald hadden, bepaalde dat de 20 personen die in die gemeenten het meest belastingen betaalden, verplicht werden elk een twintigste deel van de totale som te betalen. Voor de twintig in Assenede kwam dit neer op een bedrag van 76.75 fr [63]. De inning van dit bedrag moest binnen de 24 uur plaatsvinden[64].

Tabel 3 : *De twintig hoogst belasten*

1) Joannes Bruggeman	Rentenier
2) Weduwe Frans Xaverius Besaen	Brouwer
3) Weduwe Vanderwanen	Rentenier
4) Peter Jan De Cleene	Ijzersmid
5) Frans Exaverius Van Belle	Landbouwer
6) Weduwe Joris Maenhout	Landbouwster
7) Weduwe Rocus Cruye	Brouwer
8) Peter Bovyn	Brouwer
9) Jan Bernard Pauwels	Landbouwer
10) Weduwe Pieter Pauwels	Landbouwster
11) Judocus De Sutter	Landbouwer
12) Francies Van Bracke	Landbouwer
13) Kinderen Haemerlynck	Landbouwer
14) Weduwe Lievin De Smet	Landbouwster
15) Pieter Claeys	Landbouwer
16) Maximiliaen De Decker	Landbouwer
17) Francies Gentbrugge	Landbouwer
18) Domine Buysse	Brouwer
19) Jacobus Frans Hollebosch	
20) Dedecker	

De municipale overheid, enigszins verbaasd door dit besluit, vroeg in een brief aan de prefect de uitdrukkelijke toestemming om de bedragen bij de twintig personen te innen. De prefect liet de gemeente weten dat de toestemming werd gegeven bij de

uitvaardiging van de wet en stelde dat er nu zeker diende betaald te worden. Er was volgens hem nu al genoeg tijd verstreken en hij vond het te betalen bedrag in vergelijking met andere gemeenten zeker niet hoog[65]. De municipale overheid ging hier echter niet op in en zodoende was er van een uitbetaling van de toegekende schadevergoedingen wederom geen sprake. Enkel Gassesmet en De Bruycker ontvingen eind 1800- begin 1801 een deel van de hen toegekende schadevergoeding (ut infra).

Het totale bedrag dat Assenede diende te betalen werd op 23 september 1804 door de prefect opnieuw verlaagd. De prefect van het Scheldedepartement liet aan de burgemeester weten dat de schadevergoeding die diende betaald te worden nu vastgesteld was op 1272.40 fr.[66].

De individuele schadevergoedingen werden door een beslissing van de burgerlijke rechtbank van het departement van de Somme in 1804 wederom verlaagd[67].

Tabel 4 : *Nogmaals gewijzigde schadevergoedingen*

J. Gassesmet	30 fr.	→	17.20 fr.
L. De Bruycker	150 fr.	→	79.60 fr.
J. Deconinck	156 fr.	→	93.60 fr.
J. Desomer	96 fr.	→	57.60 fr.

De uiteindelijke betaling liet echter nog een zestal maanden op zich wachten. Op 28 maart 1805 werd het volledige bedrag gestort in de kas van de algemene ontvanger van het arrondissement Eeklo[68].

Nu de gemeente Assenede eindelijk het vereiste bedrag had overgemaakt, kon de centrale administratie de volledige of de nog ten dele uit te betalen schadevergoedingen overmaken aan de betrokken personen.

Tabel 5 : *Uitbetaling van de schadevergoedingen*

J. Gassesmet	17.20 fr.	2 december 1800	8.40 fr.
		13 mei 1805	8.80 fr.
L. De Bruycker	79.60 fr.	4 maart 1801	33.09 fr.
		10 mei 1805	46.51 fr.
J. Deconinck	93.60 fr.	23 november 1805	93.60 fr.
J. Desomer	57.60 fr.	8 november 1805	57.60 fr.

De schadevergoeding aan de douane, die ook terug was verlaagd, werd pas in mei 1805 betaald[69].

b. De kosten door de gemeente en inwoners gemaakt

Jacques Gassesmet, adjoint van de gemeente Assenede, stelde nog een schadevergoeding op voor de kosten door de gemeente gemaakt om tijdens de opstand plun-

deringen te voorkomen en de ingekwartierde troepen in hun wensen te voorzien. Het merendeel van deze kosten bestaat uit kosten gedaan door de burgerwacht (brandhout, kaarsen, ...) en leveringen van jenever en kaarsen aan de legertroepen.

In totaal leverde een elftal personen negenenveertig flessen jenever en een zeventiental personen zevenenvijftig pond kaarsen. Deze personen wensten nu hun kosten terugbetaald zien door de municipale overheid, die een verslag van deze kosten samen met een verslag van de door de gemeente gemaakte kosten zond naar de centrale administratie van het Scheldedepartement[70]. Of de administratie deze kosten uiteindelijk betaalde, was niet op te maken uit de beschikbare bronnen.

SLOT

Met de betaling van de individuele schadevergoedingen kwam voor Assenede een einde aan de nasleep van de Boerenkrijg, een opstand met als triest hoogtepunt de moord op kantoncommissaris De Neve. Hopelijk wordt het Boerenkrijg-herdenkingsjaar aangegrepen om naast deze gedetailleerde studie van Assenede tevens de opstanden in de andere gemeenten van het Meetjesland grondig te bestuderen om zo ook voor deze regio een genuanceerder beeld te krijgen van de werkelijke aard en het waarom van deze opstand tegen de Franse overheerser.

NOTEN

1 L. FRANCOIS, *Politieke geschiedenis voor 1830*, in Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente ?, I, 19de en 20ste eeuw, Gent, Centrum voor Geschiedenis, 1996, p. 177.
2 P. POULLET, *Les Institutions Françaises de 1795 à 1814. Essai sur les Origines des Institutions contemporaines*, Brussel, Librairie Albert Dewit, 1907, p. 177-178.
3 *Het Rijksarchief in de provincie. Overzicht van de Fondsen en Verzamelingen. I. De Vlaamse Provinciën*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1975, p. 185.
4 RAG, *Scheldedepartement*, 2194/22, Tableau des membres composant l' administration municipale du Canton d' Assenede composé sept communes dressé le 15 thermidor an 6 (2 augustus 1798).
5 R. BOUMANS, *Het Antwerps stadsbestuur voor en tijdens de Franse overheersing. Bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van de stedelijke bestuursinstellingen in de Zuidelijke Nederlanden*, Brugge, De Tempel, 1965, p. 337-343.
6 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Brief van de centrale administratie van het Scheldedepartement aan de Minister van Binnenlandse zaken, 21 frimaire an VII (11 december 1798).
7 RAG, *Scheldedepartement*, 2194/57, Tableau politique des commissaires du Directoire Exécutif près les administrations municipales ou des cantons, 12 floréal an VI (1 mei 1798).
8 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Brief van de centrale administratie ...
9 P. DELSAERDT, *De politieke aspecten van de Franse overheersing bij ons*, in Bastille, Boerenkrijg en Tricolore. De Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden, Leuven, Davidsfonds, 1989, p. 135.
10 M. ROOSEN, *De Boerenkrijg in het departement van de Schelde*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1972, p. 143-146.
11 Deze eedverklaring luidde als volgt: " *Je reconnais que l'universalité des citoyens français est le souverain et je promets soumission et obéissance aux lois de la république* ".
12 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Brief van de centrale administratie ...
13 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Supplément aux lettres de l' administration aux ministre commissaire de gouvernement et autres pour objets de police, 2 brumaire an VII (23 oktober 1798).

RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Processen-verbaal opgesteld door de speciale commissarissen Dubosch en Malfeson betreffende de opstanden te Sleidinge en Waarschoot, 19 en 23 frimaire an VII (19 en 23 december 1798).
M. RYCKAERT, *De opstand der bevolking tegen het Frans bewind te Zomergem, Sleidinge en Waarschoot op den 1° en 2° Brumaire jaar VII der Franse Republiek (23 en 24 oktober 1799)*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 23(1962), p. 181 - 198. (De auteur vergist zich wel in de omzetting van de Franse tijdrekening naar de Gregoriaanse kalender: 1 en 2 Brumaire an VII = 22 en 23 oktober 1798).

14 RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Processen-verbaal opgesteld door de speciale commissarissen Dubosch en Malfeson betreffende de opstanden te Eeklo en Kaprijke, 24 frimaire en 18 brumaire an VII (14 december en 8 november 1798).
M. ROOSEN, *De Boerenkrijg* ..., p. 15-17.

15 RAG, *Scheldedepartement*, 2354/05/d, Petitie van enkele inwoners van Assenede ten voordele van ex-recollect Jean-Baptiste Van Cannegem, 4 brumaire an VII (25 oktober 1798).

16 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Supplément ...

17 RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Proces-verbaal opgesteld door de speciale commissaris Dubosch en Malfeson betreffende de opstand te Assenede, 16 brumaire an VII (6 november 1798).

18 Dit verslag werd geheel of gedeeltelijk opgenomen in volgende werken:
J. VOLS, *Na-oogst op ons Boerenkrijgnummer. II. Berichten uit het andere kamp* in Ons Heem, jg. 7(1949), nr. 3, p. 104-106.
L. HILLAERT, *Assenede. Het verhaal van vroeger*, Eeklo, De Eecloonaer, p. 31-33.
M. ROOSEN, *De Boerenkrijg* ..., p. 39-40.
A. ORTS, *La guerre des paysans*, Brussel, 1863, p. 109-111.

19 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Brief van de centrale administratie ...

20 RAG, *Scheldedepartement*, 6073, Brief van de administratie van het 4° bureau, 15 thermidor jaar VI (31 augustus 1798).

21 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Brief van de centrale administratie ...

22 RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Proces-verbaal ... Assenede ..,

23 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Brief van de centrale administratie ...

24 RAG, *Scheldedepartement*, 5404, Supplément ...
RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Proces-verbaal ... Sleidinge ...

25 RAG, *Scheldedepartement*, 3062/1, Staat der leveringe ende verschotten gelde gedaen door den burger Jacobus Petrus Gassesmet ..., 20 nivose jaar VII (9 januari 1799).

26 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, Brief van adjoint Petrus Gassesmet aan de municipale overheid van Assenede, 4 brumaire jaar VII (25 oktober 1798).

27 RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Verklaring van de agent van Philippine, 17 brumaire jaar VII (7 november 1798) en Proces-verbaal ... Assenede.

28 RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Processen-verbaal opgesteld door speciale commissarissen betreffende de opstanden te Assenede en Axel, 16 brumaire jaar VII (6 november 1798) en 17 frimaire jaar VII (7 december 1798).

29 Ter vergelijking geven we hier de vooropgestelde tekst voor het monument dat zou worden opgericht voor de vermoorde commissaris van het kanton Zele: *TER GEDAGTENISSE VAN DEN ONGELUKKIGEN DEBBAUT, Commissaris van het uitwerkende Directoire bij de Administratie van het Canton van Zele. SLAGT-OFFER VAN ZYNE VUERIGE LIEFDE VOOR HET VADERLAND, hij is gevallen, onder de moordpriemen der muyters, in het omhelzen van den vryheyds-boom, DEN 27 VENDEMIAIRE,7e JAER DER FRANSCHE REPUBLIEKE,EER EN ONVERDEELBAAR.*
M. ROOSEN, *De Boerenkrijg* ..., p. 43.

30 L. HILLAERT, *Assenede* ..., p. 32-33.

31 RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Proces-verbaal van de zitting van de municipale administratie van Assenede, 16 brumaire jaar VII (6 november 1798).

32 RAG, *Scheldedepartement*, 3898/A1, Rapport van de agent van Assenede, 17 brumaire jaar VII (7 november 1798).

33 RAG, *Scheldedepartement*, 5410, Livre trois contenant les noms des individus pris comme otages et prêtres nonsermentés.

34 RAG, *Scheldedepartement*, 2354/1, Brief van de families Snoeck en Coorebyter aan de centrale administratie van het Scheldedepartement, 19 brumaire jaar VII (9 november 1798).

35 Jan-Baptist Snoeck hield tijdens zijn gevangenschap een dagboek bij. Voor een analyse van dit dagboek verwijzen we naar een bijdrage die volgend jaar zal verschijnen in het tijdschrift *De Twee Ambachten*.

36 RAG, *Scheldedepartement*, 2199/4, Brief van de minister van Binnenlandse Zaken aan de Directoirecommissaris van het Scheldedepartement, 6 nivose jaar VII (26 december 1798).
37 RAG, *Scheldedepartement*, 2199/2, Brief van de kantoncommissaris van Assenede aan de Directoirecommissaris van het Scheldedepartement, 25 prairial jaar VII (13 juni 1799).
38 RAG, *Scheldedepartement*, 3062/1, Staat der Leveringe ...
39 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, Brief van adjoint Gassesmet aan de municipale overheid, 11 brumaire jaar VII (1 november 1798).
40 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, Verklaring van de ontvanger van Sas-van-Gent, 11 brumaire jaar VII (1 november 1799).
41 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, Brief van adjoint ..
42 RAG, *Scheldedepartement*, 3062/1, Staat der Leveringe ...
43 RAG, *Scheldedepartement*, 3062/1, Staet der leveringe ...
44 RAG, *Modern Archief Assenede*, 228, Staat betreffende leveringen aan en inkwartieringen van Franse soldaten, 18 brumaire (8 november) tot 3 frimaire jaar VII (23 november 1798).
45 RAG, *Scheldedepartement*, 3062/1, Staet der leveringe ...
46 RAG, *Scheldedepartement*, 4589. *Note des individus acquittés depuis le 24 frimaire an VII* (14 december 1798).
47 RAG, *Scheldedepartement*, 5410, Livre 1. Liste de noms des prevenus de revolte mis en liberté par ordre de l' administration centrale du Département de L'Escaut depuis le 1_ Brumaire an VII (22 oktober 1798).
48 RAG, *Scheldedepartement*, 4589, Note des individus ...
49 RAG, *Scheldedepartement*, 5410, Noms des prevenus de revolte transportés à Lille comme brigands le 1 nivose an VII (21 december 1798).
50 RAG, *Scheldedepartement*, 5410, Suite du livre 1. Prevenus de revolte non-coupable de l' âge de la conscription envoyés au dépot des conscripts du department de l' Escaut en conformité de l'arrêté de cette administration du 29 frimaire an VII (19 december 1798).
51 RAG, *Scheldedepartement*, 5410, Livre 2 contenant les noms des prevenus de revolte traduits devant le conseil de guerre en vertu de l'article de l'arrêté de l'administration du 3 brumaire an VII (24 oktober 1798).
52 RAG, *Scheldedepartement*, 3007/19, Individus livrés à la commission militaire, 28 frimaire an VII (18 december 1798).
53 RAG, *Scheldedepartement*, 5410, Noms des prevenus de revolte arrêtés par ordre du Directoire exécutif et transférés à Paris pour rendre compte de leur conduite.
54 RAG, *Scheldedepartement*, 2194/01, Brief van de commissaris van het kanton Assenede aan de centrale administratie van het Scheldedepartement, 30 frimaire jaar VI (20 december 1797).
55 RAG, *Scheldedepartement*, 2194/22, Tableau des membres composant ...
56 J. BUYCK, *Het kanton Tielt tijdens de Franse periode (1794 - 1814). De nieuwe instellingen en hun politieke weerslag*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1996, I, p. 128 - 129.
57 RAG, *Scheldedepartement*, 3905/5, Etat nominatif et individuel de ceus qui'il est accordé des indemnités par jugement du tribunal civil de la Somme.
58 RAG, *Scheldedepartement*, 3900/01, Le tribunal du Départment de la Somme ... nummer op de rol: 13.
59 RAG, *Scheldedepartement*, 3900/01, Extrait du rôle général des sommes à payer par les communes du Départment de l' Escaut
M. ROOSEN, *De Boerenkrijg ...*, p. 217.
60 RAG, *Scheldedepartement*, 3905/5, Tableau des indemnités accordées par jugement du tribunal civil du Départment de la Somme du 19 messidor an 7 (7 juli 1799).
61 RAG, *Scheldedepartement*, 3392/01, Zitting van de municipale administratie van het kanton Assenede, 9 floréal an VIII (29 april 1799).
62 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, *Extrait du rôle général des sommes à payer par les communes du Départment de l' Escaut, soit à titre d' indemnités envers les communes et les citoyens compris au rôle qui ont souffert de brigandages, pillages et vols, commis dans le cours des mois de vendémiaire en brumaire an VII, soit à titre de frais généraux, lequel rôle a été dressé en suite du jugement rendu le 19 messidor an VII (7 juli 1799) par le tribunal civil du Départment de la Somme.*
63 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, Staet opgemaakt door Jacobus Deconinck en Jacques Petrus Gassesmet.
64 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, Extrait du registre des arrêts du sous-prefet du 4° arrondissement, arrête 1.

65 RAG, *Modern Archief Assenede*, 232, Brief van de onderprefect van het 4° arrondissement aan de adjoint van Assenede, 8 fructidor jaar VIII (26 augustus 1800).
66 RAG, *Scheldedepartement*, 2302/02, Etat général des communes qui ont été condamneé par jugement par le tribunal du Department de la Somme le 19 messidor an sept (7 juli 1799), à payer des indemnités aux Administrations, corps et particuliers ...
67 RAG, *Scheldedepartement*, 2302/2, Etat général des administrations, corps et particulier aux quel il a été accordé des indemnités pour cause d'exces et brigandages commis sur le territoire de ce Department pendant les mois de Vendémiaire et Brumaire de l'an sept ...
68 RAG, *Scheldedepartement*, 3063/79, Arrondissement de Gand. La situation par commune sur l'indemnités du Brigandage.
69 RAG, *Scheldedepartement*, 5408, Register van de schadevergoedingen uitbetaald aan de slachtoffers van de brigandages van het jaar VII, 1799-1808.
70 RAG, *Modern Archief Assenede*, 228, Staet der leveringe aan Fransche troupen maanden brumaire en frimaire jaar VII.

DE ALGEMENE HERBERGENTELLING VAN 1683 IN HET MEETJESLAND

Paul HUYS

Op 18 maart 1683[1] werd door de Raad van Vlaanderen een algemene herbergentelling voorgeschreven. Deze telling moeten we zien als een maatregel van de overheid ter beperking van het aantal herbergen en tavernen in onze gewesten. De resultaten van die telling zijn (gedeeltelijk) bewaard gebleven in het archief van de Raad van Vlaanderen in Gent[2].

Deze telling gold uiteraard alleen voor het Graafschap Vlaanderen zelf. Daarnaast waren er ook, reeds van in de tijd van Keizer Karel V en van Filips II, de algemene vorstelijke ordonnanties die van toepassing waren in de gehele Zuidelijke Nederlanden[3]. In de 16e eeuw werden dergelijke ordonnanties op de herbergen uitgevaardigd in 1531, 1541, 1560 en 1589 en nogmaals in het begin van de 17e eeuw, onder Albrecht en Isabella, in 1616 en 1629. In 1601 en 1622 kwamen er zelfs ordonnanties speciaal voor de brandewijnhuizen (later ook *"jenerverkoten"* genoemd !).

Aan het herbergwezen in het algemeen en aan de herbergentellingen in het bijzonder is in de historische literatuur behoorlijk wat aandacht besteed[4]. Maar deze telling uit het laatste kwart van de zeventiende eeuw, toen onze gewesten nog altijd onder *Spaans* bewind stonden, is in het herbergenonderzoek tot nog toe totaal onopgemerkt gebleven. Veel beter bekend daarentegen zijn de *Oostenrijkse* herbergentellingen, respectievelijk van 1719[5], van 1779[6] en van 1793[7].

Net zoals in 1719 en 1779 maakte de overheid zich ook al in 1683 zorgen over een onverantwoorde uitbreiding van het aantal herbergen en de mogelijkheid om die onder controle te houden. In de preliminaire beschouwingen van hun Reglement van 18 maart 1683 (zie bijlage I) schrijven de President en Raadslieden van de Raad van Vlaanderen, dat *"men daghelijcx siet aennemen ende vermenighvuldighen de contraventien* (= overtredingen) *jeghens Syne Majesteyts Placcaeten* (...), *verbiedende op uyt-kanten Herberghen ofte Tavernen te houden, de selve op Sondaghen en Heylich Daghen* (...) *te frequenteren, mitsgaders aende Baillius ende andere Officieren ten platten Lande te Brauwen, ende hunne Bieren aende Tavernieren uyt te leveren; alsoock selve Tavernen ofte Herberghen te houden"*.
Om één en ander beter onder controle te kunnen houden (enerzijds in verband met de fiscaliteit en anderzijds met het oog op de politionele bestrijding van eventuele criminaliteit in verdachte, meestal afgelegen drankgelegenheden) wenste de Raad van Vlaanderen een juiste kijk te krijgen op de werkelijke toestand, parochie per parochie. Daarom werd voor Vlaanderen een algemene telling van de herbergen en

tavernen voorgeschreven. De kasselrijbesturen moesten voor de organisatie van deze telling instaan. Voor de huidige provincie Oost-Vlaanderen bleven hiervan talrijke herbergenlijsten bewaard, in hoofdzaak voor het Land van Aalst[8] en voor de kasselrij van de Gentse Oudberg[9] waaronder een goed deel van het Meetjesland ressorteerde. Ook voor de Kasselrij Kortrijk[10] zijn een aantal lijsten bewaard gebleven.

Voor het **Meetjesland** vonden we de lijsten terug van het Ambacht Boekhoute (incl. Bassevelde en Oosteeklo), de stad Eeklo, het Graafschap Evergem (met Sleidinge Sint-Baafs en Wondelgem), Hansbeke, Kaprijke, Knesselare, Lovendegem, Oostwinkel, Sleidinge Keure, Ursel 't Gentse (Wessegem) en Waarschoot. De herbergenlijsten van de vier parochies van het huidige Groot-**Aalter** (Aalter met elf, Bellem met negen, Lotenhulle met acht en Poeke met vier herbergen) zijn ook bewaard gebleven; we publiceerden ze apart in het tijdschrift van de heemkundige kring "Arthur Verhoustraete" [11].

De lijst van **Bassevelde** (onder Boekhoute Ambacht) vermeldt dertien herbergen, waarvan er negen een naam dragen. In alfabetische volgorde zijn dat (in hedendaagse spelling) de *Doorn,* de *Haan,* de *Karos,* de *Krekelmuit,* de *Leopoldus,* de Merrie, *Sint-Huibrecht,* de *Vogelenzang* en de *Zwaan* (zie Bijlage II op p. 197). De *gecursiveerde* namen zij die, welke we ook bij Noël Kerckhaert in zijn zesdelige "Oude Oostvlaamse huisnamen"[12] aantreffen.
Voor **Boekhoute** zelf vinden we acht herbergen vermeld, waarvan er zes een naam dragen : het Bourgondisch Kruis, de *Engel,* het Landhuis, de *Schaar,* de Uiterste Nood en de *Zwaan.*
De lijst voor de stad **Eeklo**[13] telt tweeëndertig herbergen waarvan drieëntwintig in Eeklo-Binnen en negen op Eeklo-Buiten. Achttien herbergen worden met naam vermeld : het *Blauw Huis,* de *Blommekens,* de Conciërge, de *Drie Koningen,* het Gildehof van *Sint-Sebastiaan,* tweemaal de *Gouden Leeuw,* het *Hert* (tevoren de *Raap),* het Hospitaal, het Houten Wambuis, de Klok, de *Krekelmuit,* de *Ooievaar,* de Posthoorn, de Prins van Condé, de *Roos, Sint-Joris* en de *Ster.*
Voor **Evergem** (inclusief Wippelgem, maar zonder Belzele en Doornzele) krijgen we een lijst van veertien herbergen, die op een na allemaal met naam genoemd worden: den *Hert* (tweemaal), het Hulleken, de Koning van Spanje, de *Kroon,* het Kruis, de *Mand,* de *Schrans, Sint-Christoffel, Sint-Huibrecht,* de *Wereld* en de *Zwaan*[14].
De lijst van **Hansbeke** bevat zeven herbergen; van slechts twee ervan wordt de naam vermeld : Hove en het *Paalken.* Op te merken valt dat ook de lijst van **Poeke** een herberg (zonder naam) bevat die gelegen is in Hansbeke aan de Vaart, onder de heerlijkheid van Bellem en Schurvelt.
De lijst van **Kaprijke** vermeldt dertien herbergen die - op één na - ook allemaal een naam dragen : Antwerpen, de Conciërge, de *Drie Koningen,* het Fort, de Halve Maan, de *Kerselaar,* de *Kroon,* het *Moleken,* de *Salade* (= een ruitershelm), het *Schip van Sinternuit,* het Strop en het *Wisken.*
Een omgekeerd beeld biedt de lijst van **Knesselare** met een totaal van elf herbergen, waarvan er slechts vier met name vermeld worden, nl. de Drie mollen, *Lettenburg,* de *Pui(t)raper* en de *Vier Heemskinderen.*

Op de lijst van **Lovendegem** daarentegen worden dan weer alle twaalf herbergen ook met naam vernoemd : de *Arend,* bij de Breebrug, de *Drie Koningen,* de Gouden Appel, het Gouden Hoofd, het *Haantje,* het Klaverken, de Leeuw, de Prins Kardinaal, het *Schipken,* Sint-Huibrecht en de Zwaan.
Ook de lijst voor **Oosteeklo** vermeldt de herbergen alle drie met hun naam : de *Drie Koningen,* het Hert en de *Rode Leeuw.*
Voor **Oostwinkel** worden vijf herbergen opgesomd (drie op het Kerkplein, een in de Langestraat en een op de kant van de Gentse Lieve), maar van geen enkele wordt de naam meegedeeld.
Voor **Sleidinge** moeten we twee verschillende lijsten raadplegen. Sleidinge **Keure** is een aparte lijst met tien herbergen, waarvan geen enkele met naam vermeld wordt, terwijl Sleidinge **Sint-Baafs** te vinden is op de lijst van het Graafschap Evergem, met vijf herbergen, waarvan er maar twee met naam vermeld worden : het Leeuwken en de *Zwaan.*
De lijst van **Waarschoot**[16] vermeldt negentien herbergen, waarvan evenwel slechts veertien werkelijk in gebruik als herberg (een is *"alsnu afghebrocken",* twee anderen zijn *"leedich staende",* nog twee andere, nl. de Leeuw en de *Ramoncke,* zijn blijkbaar al twintig jaar buiten gebruik). Van acht nog bestaande herbergen wordt de naam meegedeeld : het *Beertje,* de *Dubbele Arend,* het *Gulden Hoofd,* de *Kroon,* de *Leest, Sint-Huibrecht,* de Zon en de *Zwaan.*
Wondelgem ten slotte telde in 1683 vier herbergen (opgenomen in de lijst van het Graafschap Evergem), waarvan twee zonder naam (op de Stallendriesch) en anderzijds de *Leopoldus* en de *Zwaan.*

Al deze lijsten, die we achteraan als **Bijlage II** publiceren, bevatten summiere of ruimere informatie, waarbij wel enige commentaar gewenst is. De meegedeelde informatie houdt uiteraard verband met de bedoeling waarmee de lijsten werden opgemaakt. Maar vooraleer we daar nader op ingaan, willen we graag vooraf iets zeggen over de herbergnamen.

De naamgeving van de herbergen

Alle hier gepubliceerde lijsten samen bevatten 157 herbergen (waaronder dus enkele buiten gebruik); daarvan worden er 93 (of 59,2%) met naam vermeld.
Bijna één derde van de herbergnamen (nl. 30 op 93) is (of bevat) een *dierennaam.* Het populairst zijn de Zwaan (zevenmaal), de Leeuw (zesmaal, waarvan tweemaal voorafgegaan door Gouden en eenmaal door Rode) en den Hert (viermaal). Minder gewoon zijn namen als de Drie mollen en de "Puyraeper" (in Knesselare) en de Merrie (in Bassevelde). Ook Vogelenzang en Krekelmuit (tweemaal) rekenen we hier onder de naamgeving met dieren, alhoewel de eerste naam in oorsprong allicht een toponiem is en de tweede eerder tot de volks-anecdotische naamgeving behoort.
Een andere belangrijke categorie vormen natuurlijk de *heiligennamen,* die we hier tienmaal aantreffen : Sint-Hu(i)brecht (viermaal), de Drie Koningen (driemaal) en verder Sint-Joris, Sint-Christoffel en (het Gildehof van) Sint-Sebastiaan.

Met de fictieve *schertsheilige* Sinternuit[17] komen we weer terecht bij de typisch *volkskundige* namen. Tot deze (kleinere) categorie rekenen we - benevens het Schip van Sinternuit - ook nog de herbergen "Vanden Uitersten Nood" en "de Vier Heemskinderen".
Andere herbergnamen verwijzen naar de *landsvorst,* zijn plaatsvervanger of een legeraanvoerder : de Koning van Spanje, de Prins van Condé (Frans veldheer, 1621-1686), de Prins-Kardinaal (landvoogd 1634-1640) en tweemaal de Leopoldus (gouverneur-generaal der Nederlanden sedert 1647). Ook namen als het "Bourgons Cruijs" en het "Gouden Hoofd" (beide kunnen muntnaam zijn of heraldisch teken) zijn gevoeglijk wel in deze zelfde context te vermelden.
Hemellichamen vinden we driemaal terug (Zon, Ster en Halve Maan) en zesmaal hebben we met *bomen, planten of vruchten* te doen (Gouden Appel, Blommekens, Doorn, Kerselaar, Klaverken en Roos). Misschien moeten we ook "de Ramoncke" (= ranonkel ?) hierbij vermelden, alhoewel Noël Kerckhaert[18] een andere verklaring biedt (Oudfr. ramon = borstel, bezem).
Andere namen wijzen dan weer op een bepaalde *(neven)functie* van de herberg : de Concherghe (Eeklo en Kaprijke), het Landhuis (Boekhoute), het Hospitaal en de Posthoorn (allebei in Eeklo). En misschien verwijst ook de Carosse (Bassevelde) naar de herberg als pleisterplaats voor het reizigersvervoer per karos.
Een grote *rest-categorie* in de naamgeving van de herbergen wordt gevormd door namen waarin een bepaald *voorwerp* (al dan niet *heraldisch* gebruikt) als uithangbord aangewend wordt : den Engel, het Gouden Hoofd (tweemaal), de Klok, de Kroon (driemaal), het Kruis, de Leest (bij een herbergier-schoenlapper ?), de Mande en het Wisken (een mandenvlechter ?), de "Salla" (salade = ruitershelm), het Schipken, de Weirelt (een wereldbol ?) e.a.m. Maar wat moeten we ons eigenlijk voorstellen bij het Houten Wambuis (Eeklo) of de Strop (Kaprijke) ?
Een laatste reeks herbergnamen tenslotte zijn te verklaren als verwijzingen naar *toponiemen :* dit is het geval voor de Schransse in Evergem (schrans = takkebos, mutsaard; verschansing; versterkt punt op een wegenkruising), de herberg bij de Breebrugghe in Lovendegem, het Fort en 'tMuleken in Kaprijke, het Hulleken in Evergem, de herbergen "Hove" en misschien ook het Paelken (op de heerlijkheid Vinderhoute) in Hansbeke. Een herbergnaam als "Antworpen" evenwel is hier niet als (lokaal) toponiem te beschouwen, maar als een verwijzing naar een belangrijke handelsmetropool, vanwaar de toenmalige herbergier mogelijk afkomstig was. Ook de Knesselaarse herberg "Lettenburg" moet hier wel als plaatsnaam geduid worden; een verwijzing naar de Franse maarschalk "Prins Lettenburg"[19] lijkt ons immers in 1683 nog enkele jaren te vroeg...

De bestaansduur der herbergen

We hebben de dubbele bedoeling van de telling al omschreven : fiscale controle enerzijds en politioneel toezicht anderzijds. Daarom wordt uitdrukkelijk voorgeschreven dat de *ligging* van de herbergen juist zou gesitueerd worden. Daarover straks nog meer. Maar daarnaast wilde de Raad van Vlaanderen in 1683 ook graag te weten

komen hoe oud de op lijst gebrachte herbergen wel waren. Uit hun *ouderdom* viel immers vaak af te leiden of de beschreven herbergen maatschappelijk nuttig waren, hetzij voor de plaatselijke bevolking zelf, hetzij voor de voorbijtrekkende reizigers. In de lijsten vinden we dan ook meestal gegevens over de oprichting en/of de bestaansduur van de herbergen; directe informatie over het eigenlijk nuttigheidsaspect ontbreekt veelal, maar dat valt vaak wel onrechtstreeks uit het meegedeelde af te leiden.

Van een (beperkt) aantal herbergen wordt uitdrukkelijk vermeld dat ze bestaan *"sedert inmemoriale tijden"* of *"van alle 's menschen ghedincken"* of een gelijkaardige formulering die erop wijst dat de herberg op z'n minst reeds vóór 1600 bestond. Dit is b.v. het geval voor niet minder dan acht van de dertien herbergen in Bassevelde; drie andere herbergen aldaar zijn al meer dan zeventig jaar oud en de *jongste* twee bestaan sedert zowat een kwarteeuw. De herberg Hove in Hansbeke bestaat *"van allen audden ende inmemoriaelen tijde"* en ook het Paelken aldaar is *"eene audde herberghe van 's menschen ghedincken"*. In Lovendegem werd in de Arend, in de Sint-Huibrecht en in het Haentjen *"bier ghetapt van immemoriaelen tijde"* en in Oosteeklo bestaan den Hert, de Rode Leeuw en de Drie Koningen alle drie reeds *"van 's menschen gheduncken"*.

Van andere drankgelegenheden wordt vermeld dat ze behoren tot de zgn. *"oude"* herbergen, wat normaal betekent dat ze zeker al 50 jaar of langer bestaan. In Boekhoute b.v. behoren het Bourgons Cruijs en de Schaar, de Engel, de Zwaan en de herberg Vanden Vuijttersten Noot tot deze categorie (de eerste twee ervan meer dan 60 en de laatste drie meer dan 50 jaar oud); het Landhuis werd er in 1662 opgericht en de overige twee herbergen (zonder naam) bestaan respectievelijk ongeveer 25 en 29 jaar. Op Eeklo-Binnen bestaan de Gouden Leeuw, het Hospitaal, de Drie Koningen, de Ster en het Blauw Huis ook *"van oude tijden"* en op Eeklo-Buiten de Blommekens en de Krekelmuit. In Evergem worden de Sint-Christoffel, den Hert en het Hulleken *"oude herbergen"* genoemd en de Zwaan staat *"bekent voor herberghe van over hondert jaeren"*.
Onder de herbergen die minder dan een halve eeuw bestaan, zijn er toch ook al die intussen hun nuttigheid en bestaansrecht bewezen hebben. We citeren weer enkele voorbeelden : in Evergem de Weirelt (23 jaar); in Kaprijke het Fort (ca. 40 jaar), het Wisken (wel 40 jaar), het Schip van Sinternuijt (28 jaar) en de Halve Maan (ca. 20 jaar); in Lovendegem de Leeuw (40 jaar), het Schipken (ca. 31 jaar) en de herberg bij de Breebrugghe op de Lieve (30 jaar); in Waarschoot de Dubbele Arend (meer dan 40 jaar), Sint-Hubrecht (23 jaar) en de Leeuw (20 jaar). Deze exemplarisch bedoelde opsomming is uiteraard niet compleet...

Het feit dat een groot aantal herbergen al van oudsher bleken te bestaan, bewijst bijna als vanzelf hun maatschappelijk nut en functionele relevantie. Zoniet waren ze al lang vanzelf verdwenen ! In een beperkt aantal gevallen daarentegen wordt, ondanks een lange bestaansduur, de maatschappelijke relevantie van een herberg toch in twijfel getrokken. Het gebeurt inderdaad dat we een opmerking te lezen krijgen over de

overbodigheid of zelfs de schadelijkheid van bepaalde herbergen. De lijst van Hansbeke maakt b.v. de opmerking dat de herberg van de *hoirs* van de Gentse brouwer Philips vander Stricht, sedert 28 jaar uitgebaat door de weduwe Frans vande Putte, *"dient vernieticht"* te worden en dat ook de herberg van de weduwe Geert Steyaert, al sedert 40 jaar bewoond door Joos Bovijn, *"onnoodich is en te niete dient ghedaen"*. En nog een derde herberg in Hansbeke vindt geen genade in de ogen van de schepenen : het Paelken, eigendom van de officier van het Gaverse, *"wesende eene audde herberghe van s'menschen ghedincken, dient oock vernieticht"*. Dit negatief advies belette evenwel niet dat het Paalken voorkwam op de herbergenlijst van 1719 en omstreeks 1760 nog altijd bestond. Maar in 1683 vragen de schepenen van Hansbeke aan het Hof dat het zou willen *"voorsien in het groot ghetal vande voorseijde herberghen om te beletten de disorders ende andere inconvenienten, twelck door de mu(l)tipliciteijt vande jurisdictien t'argher is"*...

Hoe nuttig die gegevens betreffende de bestaansduur ook geacht worden, toch zijn er ook schepenen die in de lijst voor hun parochie schaarse (of geen) informatie terzake verstrekken ! Die van Evergem geven hier zeker niet het goede voorbeeld. Voor precies de helft van hun veertien herbergen krijgen we geen enkele informatie hoelang ze bestaan, nl. voor de Valk, de Sint-Huijbrecht, den Hert, het Kruis, de Mande, de Kroon en voor de herberg (zonder naam) naast de brouwerij de Zwaan.
Knesselare volgt het slechte voorbeeld van Evergem : voor zes van hun elf herbergen worden geen gegevens over de bestaansduur verstrekt. De slechtst ingevulde lijst is wel die van Oostwinkel : geen enkele herbergnaam, geen enkel gegeven inzake bestaansduur; bovendien wordt van slechts één der vijf herbergen de eigenaar meegedeeld en van geen enkele de huurder... Ook Wondelgem geeft voor geen enkele van de vier herbergen enige informatie over oprichtingsdatum of bestaansduur.

Aangezien de herbergentelling (o.m.) bedoeld was ter *beperking van het aantal* herbergen, moeten we ten slotte nog de vraag stellen in hoeverre de beschikbare gegevens al dan niet de veronderstelling kunnen wettigen dat het aantal herbergen op een onaanvaardbare wijze aan het toenemen was. Weinig of niets wijst evenwel in die richting !
Er zijn zelfs tegenindicaties. Sommige lijsten vermelden immers dat er herbergen *"ledig"* staan, d.w.z. (tijdelijk) niet meer uitgebaat worden. We hebben reeds vermeld dat de lijst van Waarschoot in totaal negentien herbergen vermeldt, maar dat niet minder dan vijf daarvan in 1683 niet meer als herberg in gebruik zijn (waarvan twee zelfs sedert twintig jaar !). Ook het Gouden Hoofd in Lovendegem is *"aldaer gheweest menichte jaeren herberghe"*, maar dan *"over twee à drij jaeren ghevallen"*. In enkele gevallen gaat het om een *her*opening na een periode van non-activiteit. Den Prins Kardinaal in Lovendegem is herberg geweest *"ontrent de vijftich jaeren, dan ghesloten"* en pas *"sedert eenighen tijdt"* weer geopend. En in Knesselare zijn er twee herbergen die pas twee jaar voordien heropend werden, de ene *"lange tijd vacant geweest"*, de andere na een onderbreking van ongeveer een kwarteeuw. De lijst van Sleidinge Keure vermeldt dat op de wijk Vierweeghsche drie herberghen verdwenen zijn en dat op de wijk Daesdonck voorheen zes en nu nog slechts vier her-

bergen open zijn; tegenover dat *"verlies"* van vijf verdwenen herbergen staan slechts vier tamelijk recente herbergen die minder dan twintig jaar bestaan.
Van een opvallende, buitensporige en dus verontrustende aangroei van *nieuwe* herbergen is eigenlijk nergens sprake. In Bassevelde dateert de jongste herberg (de Zwaan) van 1660, in Boekhoute (het Landhuis) van 1662, in Waarschoot (een herberg zonder naam *"tenden de Weststraat"*) van omstreeks 1673.
De stad Eeklo telt nog het meest (relatief) nieuwe herbergen met een bestaansduur van minder dan twintig jaar : de Prins van Condé bestaat er 16 à 17 jaar, de Gouden Leeuw ook 16 jaar, de Klok ruim 12 jaar, den Hert 8 à 10 jaar en de Posthoorn 7 jaar; er zijn ook enkele jongere herbergen zonder naam, nl. een in de Boterhoek van ca. 15 jaar oud en nog een paar andere, resp. 6 à 7 en ca. 5 jaar oud. Eveneens in Eeklo is er dan nog het Gildehof van Sint-Sebastiaan, ook 4 à 5 jaar (her)open(d) na een non-activiteit van 40 jaar. Zo te zien is er dus eigenlijk nergens iets alarmerends dat echt tot een strenge(re) beperking van het aantal herbergen zou kunnen nopen.
De bestaande herbergen (op enkele na misschien) blijken wel degelijk een maatschappelijke functie te hebben en dus aan een reële nood te beantwoorden. In enkele gevallen wijzen de lijsten trouwens uitdrukkelijk naar die nuttigheidsfunctie. De Conciërge in Kaprijke tapt *"bier ende wijn ten dienste van een ijder"*. Impliciet wordt diezelfde nuttigheidsidee onderstreept voor het Beertjen in Waarschoot op de Lieve, *"eene haude herberghe alwaer oock ontrent is een groot ghemeente"*. Belangrijk is dus de inplanting van een herberg in haar omgeving, haar natuurlijke *Lebenssitz*. Dit brengt ons dan tot een volgende reeks beschouwingen.

De situering van de herbergen

In het Reglement van 18 maart 1683 ordonneerde de Raad van Vlaanderen *"datter ten Platten Lande gheene Tavernen, Cabaretten, ofte Logisten en zullen toeghelaten ofte gheadmitteert worden bezyden 's weeghs, ofte buyten Steden, Dorpen, ofte Ghehuchten, dan alleenelijck op de Merckten ofte Plaetsen van elck Dorp ofte Ghehuchte, ende op de Her-banen ende andere groote Plaetsen, ende dat in sulcken ghetal alleenelijck als het behooren zal, naer de menighte vande Inwoonderen, ende de gheleghentheyt vande Passagien"*. Bovendien werd bevel gegeven *"de voorschreven Tavernen ende Logisten buyten 's weeghs alreede opgherecht te vernietighen, mitsgaeders het groot ghetal vande ghonne op Merckten vande Prochien, ende op de Plaetsen, Ghehuchten, ende Her-banen staende, te verminderen"*. Precies om de opportuniteit van het behoud van bepaalde bestaande herbergen binnen de dorpsgemeenschap juist te kunnen beoordelen, wenste de Raad van Vlaanderen ook op de hoogte gesteld te worden van de precieze ligging van de drankgelegenheden in stad of dorp (aan de kerk op het dorpsplein b.v.), langs belangrijke doorgangswegen of op knooppunten van wegen; ook de ligging aan een waterweg of aan een veer (overzet) is een belangrijk element van appreciatie.
Telkens weer heeft dit implicaties voor de functionaliteit, enerzijds ten behoeve van de lokale bevolking zelf (*"het gemeente"*) en anderzijds voor het voorbijkomend reizigersverkeer.

Vandaar ook dat het nuttig geoordeeld wordt mee te delen of een wijk of gehucht *"redelick"* of *"wel"* bewoond is. Die van Kaprijke vinden het zelfs nuttig, na de opsomming van de dertien lokale herbergen, het bevolkingscijfer van hun *"stad"* mee te delen, nl. omtrent 1400 communicanten, wat dus neerkomt op één herberg voor ongeveer 100 volwassenen... Enkele andere voorbeelden nog van dezelfde motivering van het bestaansrecht van een herberg wegens voldoende bevolkingsdichtheid: een oude herberg (zonder naam) in Waarschoot staat aan de heirbaan van Gent naar Brugge, *"welcken wijck is wel bewoont"*. Het Fort in Kaprijke staat *"opden kant van Boekhoute, alwaer is een groot ghehuchte van huijssen"* en het Strop in dezelfde stad is gelegen aan *"een passagie naer de polders (...) alwaer woont een gehuchte van volcke"*. Ook het Schip van Sinternuijt, nog altijd in Kaprijke, *"staet op goede neerijnghe ter oirsaecke van de Vaert"*. Van de herberg op de Pietendriesch te Knesselare wordt gezegd dat ze staat *"ontrent eenen meulen ende een ghehuchte wel bewoont, alwaer oock voorbijloopt de herstraete"*. En een andere herberg (zonder naam) in hetzelfde Knesselare in de Hovekestraat is een *"oude herberghe met groote passaige naer de Vaert en Sint-Joris"*, staande in *"een groot ghehucht wel bewoont"*. Het is opvallend hoeveel herbergen in het Meetjesland langs een waterloop en/of aan een overzet gelegen zijn. Van een paar herbergen was de aanleg van een nieuwe waterweg trouwens de ontstaansreden. Van de zevende en laatste herberg in Hansbeke wordt gezegd dat ze bestaat *"tsedert het delfven vande Bruchsche vaert"* en ook de Drie Koningen in Lovendegem bestaat *"sedert tdelven vande Vaert"*. Een voordelige ligging blijkbaar !
Maar eigenlijk is het een evidentie dat een ligging langs grote steenwegen of waterlopen, op een wegenkruising of bij een overzet voor herbergen de meest gunstige is. We hoeven daar dus niet verder bij stil te staan.

Eigenaars en/of uitbaters

In de herbergenlijsten vinden we ook behoorlijk wat informatie over de eigenaars en/of de uitbaters-huurders. Sommige lijsten zijn terzake heel uitvoerig (b.v. de lijsten van Eeklo, Hansbeke, Waarschoot of Knesselare), maar andere zijn in dit opzicht minder relevant. We hebben reeds gewezen op de nogal slordig en onzorgvuldig opgemaakte lijst van Oostwinkel, die in elk opzicht minimale informatie oplevert, maar ook die van Boekhoute, Kaprijke of Lovendegem bevatten slechts karig namenmateriaal.
Op dit element van de herbergenlijsten gaan we hier evenwel niet nader in.

Ten behoeve van de vorsers met genealogische belangstelling nemen we wel een alfabetische namenlijst op, zodat elke familienaam via een eenvoudige verwijzing naar de teksten als bijlage gemakkelijk terug te vinden is.

Wel heeft die namenlijst nog een ander dan alleen maar een familiekundig belang. Ze illustreert nl. ook de opvallende aanwezigheid van de familie(s) Van Hoorebeke in Waarschoot en in Sleidinge-Keure. Charles van Hoorebeke, baljuw van Waarschoot,

bezat aldaar niet minder dan zes herbergen ! En in Sleidinge-Keure bezat Pieter van Hoorebeke vier herbergen (waarvan twee met Jan van Hoorebeke als mede-eigenaar). Ook in Waarschoot was er nog een tweede dergelijke familie : de weduwe Charles vander Sluijs bezat er twee herbergen en de erfgenamen Guillaume vander Sluijs nogmaals drie. Het duidt op een stevige bezitsconcentratie, alleszins in de sector van de drankgelegenheden.

NOTEN

1 Universiteitsbibliotheek Gent, nr. G 23.231/19 (Reglement van 18 maart 1683); zie afb.

2 Rijksarchief Gent (RAG), Raad van Vlaanderen (RvVl), nr. 32.171.

3 Een overzicht van de vorstelijke ordonnanties ter bespreking van de drankgelegenheden in de Zuidelijke Nederlanden (1531-1779) vindt men bij G. ELEWAUT *Herberg en overheid. Politionele en fiskale aspekten van het overheidsoptreden betreffende herbergen in de Zuidelijke Nederlanden en in het bijzonder te Gent, 17de-18de eeuw"*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jb. XL (1986), p. 145.

4 Een standaardwerk blijft de studie van B. HERMESDORF, *De herberg in de Nederlanden. Een blik in de beschavingsgeschiedenis* (Arnhem, Gysbers & Van Loon), 1977. Zie verder ook de bijdragen van o.m. A. COSEMANS, *Alcoholisme en drankbestrijding in vroeger eeuwen*, in *Handelingen Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis*, dl. X (1956), p. 81-87; A. BOESMANS, *Drankcultuur in de Zuidelijke Nederlanden (17de-18de eeuw)*, jg. 37 in *Ons Heem* (1983), nr. 1, p. 31-37; H. SOLY, *Kroeglopen in Brabant en Vlaanderen*, in *Spiegel Historiael*, jg. 18 (1983), p. 569-577 en 606-607; B. DE BRUYNE, *De herberg in het Land van Waas (17de-18de eeuw)*, in *Annalen KOK Land van Waaas*, dln. 92-93-94 (1989, 1990, 1991), resp. p. 99-136, 183-212 en 61-106. De auteur vond van de telling 1683 slechts zes gemeentelijke lijsten terug (Beveren, Rupelmonde, Sinaai, Sint-Gillis met De Klinge en Meerdonk, Sint-Niklaas en Vrasene). Een bijzondere invalshoek bij M. THERRY *Geloven in de kroeg. God, Kerk en eer in de herbergen van het 17de-eeuwse bisdom Brugge*, in *Geloven in het verleden. Studies aangeboden aan Michel Cloet*, Leuven, (Universit. Pers), 1996, p. 163-187.

5 Lijsten van de herbergentelling 1719 zijn bewaard in het RAG, Fonds Oudburg, nr. 102. Zie ook P. HUYS, *De herbergen in enkele dorpen rond Deinze in het jaar 1719*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis der stad Deinze*, jb. 47 (1980), p. 141-149.

6 In verband met de herbergentelling van 1779 zie o.m. V. ARICKX, *Herbergen in de Kasselrij Kortrijk in 1779* in *De Leiegouw*, jg. 7 (1965), nr. 1, p. 5-30, en P. HUYS, *De herbergen te Deinze en omliggende in het jaar 1779*, in *Bijdragen..., K.O.K.-Jaarboek 46* (1979), p. 149-183. De lijsten voor de Kasselrij Kortrijk bevinden zich in het Rijksarchief Kortrijk, Fonds "Bruine pakken", nrs. 6529 (Roede van Deinze) en 6163 (Roede van Tielt). Herbergenlijsten 1779 voor het Brugse Vrije bevinden zich in het RAG, RvVl, nr. 32.174, en voor het Land van Waas, ibidem, nrs. 32.173 en 32.175.

7 Lijsten van de herbergentellingen van 1793 zijn bewaard in RAG, Fonds Oudburg, nr. 146.

8 Voor de kasselrij van het *Land van Aalst* zijn de herbergenlijsten 1683 bewaard voor Aaigem, Amougies, Appelterre, Aspelare, Baaigem, Balegem, Bambrugge, Bavegem, Beerlegem, Berchem, Borsbeke, Bottelare en Markiezaat van Rode, Burst, Denderhoutem, Denderleeuw, Dikkele, Dikkelvenne, Ename, Erondegem-Ottergem, Erpe, Etikhove, Gavere, Gentbrugge, Gijzegem, Grimminge, Haaltert, Heldergem, Herdersem, Hofstade, Hundelgem, Kerksken, Lede, Leeuwergem, Letterhoutem, Liedekerke, Maarke en Kerkem, Mater, Meilegem, Melle, Melsen, Mere, Michelbeke, Munkzwalm, Munte, Nederbrakel, Nederename, Nederzwalm *(Alderheylighen Swalm)* en Hermelgem, Oombergen, Oordegem-Smetlede, Oosterzele, Ophasselt *(Hasselt)*, Paulatem, Ressegem, Roborst *(Bost)*, Rozebeke, Russeignies, Schelderode, Scheldewindeke, Schendelbeke, Semmerzake, Sint-Kornelis en Sint-Maria-Hoorebeke, Sint-Lievens-Esse (met de heerlijkheid Schoonenberghe), Sint-Lievens-Houtem, Sint-Maria-Latem, Sint-Martens-Lierde, Velzeke, Viane, Vlekkem, Vlierzele, Waarbeke *(Werlbeke)*, Welden, Wieze, Wijlegem, Woubrechtegem, Zandbergen, Zegelsem en Zonnegem (met Cotthem).

9 Wat de Gentse Oudburg betreft zijn voor de herbergen van 1683 - benevens de hier gepubliceerde Meetjeslandse lijsten en die van Groot-Aalter - in RAG, RvVl, nr. 32.171 ook de lijsten bewaard voor

Afsnee, Drongen, Eke, Nazareth ('t Gentse), Sint-Denijs-Westrem, Zaffelare, Zevergem en Zwijnaarde.

10 Voor de *Kasselrij Kortrijk* zijn de lijsten bewaard van Aalbeke, Bavikhove, Bellegem, Deerlijk, Deinze-Petegem, Dentergem, Desselgem, Dottignies, Gottem, Kanegem, Lauwe, Luingne, Marke, Moen *(Moeden)*, Moeskroen, Oeselgem, Olsene, Ooigem, Ooterghem *(sic)*, Rekkem, Rollegem, Ruiselede, Sint-Denijs, Sint-Baafs-Vijve, Sint-Eloois-Vijve, Tielt, Waregem, Wontergem, Zonnebeke en Zwevegem. En ook van de steden *Blankenberge* en *Diksmuide* bleven de herbergenlijsten 1683 bewaard in het dossier nr. 32.171.

11 Zie *Land van de Woestijne*, jg. 19 (1996), nrs. 3-4.

12 N. KERCKHAERT, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, 6 dln. incl. register, Gent (Provinciebestuur), 1977-1993.

13 Zie A. DE VOS, *De herbergnamen te Eeklo onder het Ancien Regime*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 22 (1971), p. 271-295. Zie ook *750 Jaar Eeklo*, Eeklo, 1990, p. 92.

14 Zie A. DE VOS, *Over Evergemse herbergen en hun benamingen*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 3 (1951), p. 25-70.

15 In de feodale tijd was Ursel verdeeld in Ursel 't Gentse, d.i. grosso modo het domein en de heerlijkheid van Wessegem, en anderzijds Ursel 't Vrije of de heerlijkheid van het dorp.

16 Zie H. REYNIERS, *Over de drankgelegenheden te Waarschoot vanaf de 16de eeuw* in *Ons Meetjesland*, jg. 19 (1986), nr. 3, p. 157-178. Zie ook A. DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, Waarschoot (1990), p. 382-386.

17 Over "Sinternuit" zie J. VAN HAVER, *Oude en nieuwe fictieve heiligen*, in *Ons Heem*, jg. 51 (1997), nrs. 1-2, p. 129-130. Zie ook N. KERCKHAERT, *a.w.*, dl. V, 1991, p. 36 ("Schip van Sint-Arnuyt").

18 N. KERCKHAERT, *a.w.*, dl. IV, 1990, p. 146.

19 De Franse maarschalk François-Henri de Montmorency-Bouteville, hertog van Luxemburg, werd onder de naam Prins Lettenburg in onze gewesten pas vanaf 1690 bekend, nl. door zijn overwinningen op de legers der Verenigde Provinciën bij Fleurus (1690), Steenkerke (1692) en Neerwinden (1693). Te Eeklo in de Meulestraat stond, honderd jaar later (1789-1791), nog altijd een herberg *"genaamd den Prins Lettenburg"* (zie N. KERCKHAERT, *a.w.*, IV, 1990, p. 133).

BIJLAGE I

(Bron : RUG, Centrale Bibliotheek, nr. G.23.231/19)

REGLEMENT op den xviij. Maerte 1683 by den Hove ghemaeckt ende uytghesonden aende subalterne Wetten van Vlaenderen, nopende den nombre ende situatie vande Tavernen, mitsgaders d'interdictie aende Officieren van Herberghe te houden, ofte Bieren te Brauwen ende uyt te leveren.

De President ende Raetslieden 's Koninex van Castilien, van Leon, van Arragon, &c. Aerts-hertoghe van Oostenryck : Hertoghe van Bourgognien, van Lotryck, van Brabandt, &c. Grave van Vlaenderen, &c. Gheordonneert in Vlaenderen : Aen alle Baillius, Schautheeten, Ampmans, Meyers, Mannen van Leene, Burghmeesters, Vooghden, Proosten, Poortmeesters, Landthouders, Schepenen, Keurheers, ende alle andere Justicieren, Officieren, ende Wethouders van onsen voornoemden Gheduchten Heere, ende van syne Vassallen in Vlaenderen, hunne Stadthouders, ende elcken sonderlinghe : Alsoo-men daghelijcx niet sonder grooten interest van 't publicq, siet aennemen ende vermenighvuldighen de contraventien (= overtredingen) jeghens Syne Majesteyts Placcaeten vanden 25. Octobre 1541, lesten Ougst 1560, 22.

REGLEMENT

Op den xviij. Maerte 1683. *by den Hove ghemaeckt ende uytgheſonden aende ſubalterne VVetten van Vlaenderen, nopende den nombre ende ſituatie vande Tavernen, mitſgaders d'interdictie aende Officieren van Herberghe te houden, ofte Bieren te Brauwen ende uyt te leveren.*

DE Preſident eñ Raetſlieden 's Koninex van Caſtilien, van Leon, van Arragon, &c. Aerts-hertoghe van Ooſtenryck: Hertoghe van Bourgognien, van Lotryck, van Brabandt, &c. Grave van Vlaenderen, &c. Gheordonneert in Vlaenderen: Aen alle Baillius, Schautheeten, Ampmans, Meyers, Mannen van Leene, Burghmeeſters, Vooghden, Prooſten, Poortmeeſters, Landthouders, Schepenen, Keurheers, ende alle andere Juſticieren, Officieren, ende Wethouders van onſen voornoemden Gheduchten Heere, ende van ſyne Vaſſallen in Vlaenderen, hunne Stadthouders, ende elcken ſonderlinghe: Alſoo-men daghelijcx niet ſonder grooten intereſt van't publicq, ſiet aennemen ende vermenighvuldighen de contraventien jeghens Syne Majeſteyts Placcaeten vanden 25. *Octobre* 1541. leſten *Ougſt* 1560. 22. *Junij* 1589. 1. *Julij* 1616. ende andere, verbiedende op uyt-kanten Herberghen ofte Tavernen te houden, de ſelve op Sondaghen, eñ Heyligh Daghen, ſonderlinghe ten tyde vande Hoogh-miſſe, 't Sermoen, ende Veſperen te frequenteren; mitſgaders aende Baillius ende andere Officieren ten platten Lande te Brauwen, eñ hunne Bieren aende Tavernieren uyt te leveren; als oock ſelve Tavernen ofte Herberghen te houden.

SOo is't, dat het Hof inghevolghe de Brieven van Syn Excellentie deſen-aengaende aeñ Hove gheſchreven op den 3. *Februarij* leſtleden, willende daer in voorſien ende remedieren d'inconvenienten uyt de voorſz. contraventien reſulterende, ordonneert als by de voorgaende Placcaeten, datter ten Platten Lande gheene Tavernen, Cabaretten, ofte Logiſten en zullen toeghelaten ofte gheadmitteert worden bezyden 's weeghs, ofte buyten Steden, Dorpen, ofte Ghehuchten, dan alleenelijck

Junij 1589, 1. Julij 1616 ende andere, verbiedende op uyt-kanten Herberghen ofte Tavernen te houden, de selve op Sondaghen, ende Heyligh Daghen, sonderlinghe ten tyde vande Hoogh-misse, 't Sermoen, ende Vesperen te frequenteren; mitsgaders aende Baillius ende andere Officieren ten platten Lande te Brauwen, ende hunne Bieren aende Tavernieren uyt te leveren; alsoock selve Tavernen ofte Herberghen te houden.
SOO IS'T, dat het Hof inghevolghe de Brieven van Syn Excellentie desen-aengaende aenden Hove geschreven op den 3. Februarij lestleden, willende daerin voorsien ende remedieren d'inconvenienten uyt de voorsz. contraventien resulterende, ordonneert als by de voorgaende Placcaeten, datter ten Platten Lande gheene Tavernen, Cabaretten, ofte Logisten en zullen toeghelaten ofte gheadmitteert worden bezyden 's weeghs, ofte buyten Steden, Dorpen, ofte Ghehuchten, dan alleenelijck op de Merckten ofte Plaetsen van elck Dorp ofte Ghehuchte, ende op de Her-banen ende andere groote Plaetsen, ende dat in sulcken ghetal alleenelijck als het behooren zal, naer de menighte vande Inwoonderen, ende de gheleghentheyt van de Passagien, op peyne van by den ghonen contrarie doende, te verbeuren de boete van twintich Carolus guldens, ende by den ghonen in dierghelijcke Logisten buyten 's weeghs logerende, ses Carolus guldens voor elcke contraventie.

Ende om de voorschreven Tavernen ende Logisten buyten 's weeghs alreede opgherecht te vernietighen, mitsgaders het groot ghetal vande ghonne op Merckten vande Prochien, ende op de Plaetsen, Ghehuchten, ende Her-banen staende, te verminderen: SOO IS'T, dat het Hof aen alle Officieren ende Magistraeten binnen veerthien daghen naer de receptie deser, ordonneert over te senden eene pertinente Declaratie van alle de Herberghen, Tavernen, ende Logisten daer in alreede opgherecht, met expressie van hunne situatie, ende vanden tydt dat die voor sulckx zyn beghonnen ghebruyckt te worden, op peyne van by elck van hemlieden in hunnen privéen naeme te verbeuren vyftich Carolus guldens ten profyte van Syne Majesteyt.
Verbiedende oock wel expresselijck, datmen op Heyliche ende Sondaghen niet meer inde Steden dan ten platten Lande jemandt en ontfanghe inde Cabaretten, Herberghen, ofte Tavernen om aldaer te drincken, terwylen men de Hoogh-misse, Sermoen, ofte Vesperen doet inde Prochie, onder de welcke de selve Tavernen, ofte Herberghen gheleghen zyn, dan alleenelijck reysende persoonen; nochte en zalmen ter selver ure vermoghen te houden eenighe Spelen van Caetsen, Rollen, ofte dierghelijcke, op de boete van ses Carolus guldens tot laste vande Weerden ofte Weerdinnen, tot wiens huyse sulcx gheschieden zal, ende van drye ghelycke guldens tot laste van elcken persoon die aldaer ghevonden zal worden; 't welck oock Stede grypen zal in het regard vande Spelen diemen buyten d'Herberghen op Straete, ofte elders in openbaere plaetsen binnen den voornoemden tydt Spelen zal.
Verbiedende insgelijcx aen alle Baillius, Schautheeten, Meyers, Sergeanten, ende andere Officieren voortaen te doen Brauwen, en te leveren eenigh Bier aen Tavernieren ofte Cabarettieren, om 't selve ten tappe te verkoopen; mitsgaders oock Tavernen ofte Cabaretten te houden soo langhe sy hemlieden Officien bedienen zullen, op de verbeurte vande selve Officien, ende op peyne van daer-en-boven arbitrairelijck ghestraft te worden.

Ende alsoo-men in diversche plaetsen ten platten Lande nietjeghenstaende de prohibitie ghedreghen ten vij. Article van het Reglement vanden Jaere 1672 bevindt datter in eene ende selve Wet ghestelt worden diversche persoonen elckanderen bestaende in verboden graet : SOO IS'T, dat het Hof de selve interdictie vernieuwende, wel ende expresselijck verbiedt Vader ende Sone, Schoon-Vader, ende Schoon-Sone, twee Broeders ofte Swaghers, den eenen voor Bailliu, ende de anderen voor Greffier, ofte de selve beede te samen in Wette te admitteren.

Ghepubliceert in Consistorie vanden Raede in Vlaenderen, present Commissaris, Advocaten, Procureurs, Deurwaerders, ende meer andere by-staenders, desen 18. Maerte 1683.

Onderteeckent : B. van Overwaele.

BIJLAGE II

Herbergenlijsten a° 1683

(Bron : RAG, RvVl, nr. 32.171)

Ambacht Boekhoute (met **Bassevelde** en **Oosteeeklo**)

Bailliu, Burchmeester ende Schepenen der stede ende Ambachte van Bouchaute, in voldoenijnghe vande brieven van hooghe ende moghende heeren vanden Raede in Vlaenderen in date xviijen maerte 1683, midtsgaders het reglement daer bijghevoucht vanden selven daete, nopende de tavernen ende de interdictie ande officieren van herberghen t'hauden etcetera, ontfanghen den 1en april 1683, hebben bij desen wel willen declareren t'ghetal vande voornoemde tavernen met de cituatie ende gheleghentheijt van diere (*).

-

(*) Bij de teksttranscriptie werden de afkortingen vervolledigd; de interpunctie werd genormaliseerd, evenals het gebruik van de hoofdletters.

-

Bouchaute

1 Alvooren op de plaetse ontrent de kercke het **Landthuijs,** begonnen voor taverne ofte Conserce (= conciërgerie) ten jaere 1662.

2 Item de herberghe vanden **Inghel** daer recht over, gheweest van beth als vijftich jaeren.

3 Item het **Bourgons Cruijse,** oock gheweest een herberghe van bedt als tsestich jaeren, weijnich vande voorgaende ghestaen.

4 Item de herberghe vande **Swaene** tenden de caelsijde op den landtdijck ende den wegh van Philippijnen, ghestaen van beth als vijftich jaeren.

5 Item verre vandaer inden Rooden poldere seer bij Philippijnen ende bij t'Comptoir van de Licente is een herberghe ghebruijckt bij Stoffel Callaert van over ontrent de xv jaeren.

6 Item een half ure vande voornoemde plaetse op den wegh naer Assenede staet de herberghe **Vanden vuijttersten noot,** begonnen beth als vijftich jaeren.

7 Item oock wel een half ure vande kercke opden wegh van Gendt op den wijck ghenaempt het Hendeken staet noch een herberghe bewoont bij... *(niet ingevuld)* van over de xxix jaeren.

8 Eijndelijnghe opden anderen cant vande plaetse oock ontrent een half ure vande kercke opden landtdijck passagie naer Brugghe staet de herberghe ghenaempt de **Schaere** van beth als tsestich jaeren.

Opde prochie van **Bassevelde** opde plaetse bij ende ontrent de kercke staen de naervolghende herberghen.

1 Eerst de gonne van **Leopoldus** ende te vooren... *(niet ingevuld)* aldaer hebbende ghestaen van alle s'menschen gheduncken.

2 Daer rechtover de straete staet de herberghe bewoont bij Jaeques Vagon, *sonder vuijtsteck van teecken,* ende ghestaen beth als t'seventich jaeren.

3 Wat vandaer over de brugghe staet de gonne bewoont bij Guilleame Callaert *sonder teecken* vuijtstekende ende van ghelijcke oude.

4 Opde anderzijde loopende de straete naer Ste Annaboom staet de herberghe vande **Carosse,** van ghelijcke oude.

5 Bijde selve staet de herberghe vande **Swaene,** begonnen ontrent den jaere 1660.

Vande plaetse

6 D'herberghe van **Ste Huijbrecht,** ghestaen op de hooghe Vurst ontrent een half ure vande kercke, wesende eenen wijck wel bewoont, ende van alle s'menschen gheduncken daer ghestaen.

7 Oock wel een half ure vande kercke ende verre vande voorschreven anden landtdijck staet d'herberghe vande **Merie,** vande oude als de voorseijde.

8 Ende niet verre vandaer staet de herberghe vanden **Dorn,** oock van ghelijcke oude.

9 Soo oock de herberghe anden **Voghelensanck,** een half quartier vandaer ghestaen.

10 Opde oostcant vande kercke een half ure vande selve kercke staet de herberghe vanden **Haene** op den wegh gaende naer Assenede, oock van ghelijcke oude.

11 Item de gonne vande **Crekelmuijte,** staende ontrent een quartier urs vandaer opden wijck vanden Vent, eerst ontrent vijffentwintich jaeren begonst.

12 Item noch een ander taverne opden wijck van het Hendeken ontrent een half ure vande kercke op de passagie vanden marctwegh naer Assenede, aldaer gheweest van s'menschen ghedunckeu.

13 Eijndelijnghe d'herberghe bewoont bij Pieter Verheecken, staende verre vandaer op den wijck van d'As(s)elstraete, wel bewoont, van oude als vooren.

Opde prochie van **Oosteeclo** opde plaetse bij de kerkcke.

1 Eerst de herberghe vanden **Hert,** aldaer hebbende ghestaen van s'menschen ghedunckeu.

2 Item de gonne vanden **rooden Leeu(w),** van ghelijcke oude.

3 Item de gonne vande **drij Coninghen,** vande selve nature.

Aldus dese ghestelt ende bijeen ghevoucht in voldoenijnghe als vooren ter ordinaire vergaderijnghe van tCollegie, ten effecte van danof d'overleverijnghe te doene aende voorseijde hooghe ende moghende heeren. Actum iijen april 1683.
Toorconden als Greffier

P.V. Eeuwijck 1683

Eeklo

Declaratie van alle de heirberghen, tavernen ende logisten dewelcke zijn binnen de jurisdictie der Stede, Ceure ende Vrijhede van Eecloo soo volght.

Eecloo binnen

1 Alvooren de heirberghe ghenaempt den **gauden Leeuw,** ghestaen ende gheleghen opden oosthoeck vande marckt deser stede, gheweest van haude tijden, ieghenwoordigh bewoont bij Adriaen van Gheersdaele de aude.

2 Item dheirberghe alsnu ghenaempt de **Clocke,** staende op de groote ghecalseijde heirbane loopende van dese Stede naer Ghendt, Antwerpen, Assenede ende andere

steden ende plaetsen, gheweest van over de twaelf jaeren ofte beth, jeghenwoordigh bewoont bij Jacques Billiet.

3 Item de heirberghe ghenaempt alsnu den **Hert** ende daer te vooren de **Rape,** staende op de voorseijde ghecalseijde heirbane, oock gheweest van ontrent de achte à thien jaeren, bewoont bij Jan Billieth.

4 Item het **Hospitael** deser Stede van Eecloo als van haude tijden aldaer gheweest sijnde tot logement vande passanten, bewoont bij Arnaut Bailliu.

5 Item seker heirberghe staende opde kaije ofte schipvaert deser Stede, gheweest ses à seven jaeren, ieghenwoordigh bewoont bij Pieter De Suttere.

6 Item dheirberghe ghestaen op den hoeck van het kaijestraetken vande voorseijde kaije ofte schipvaert, gheweest van haude tijden, ieghenwoordigh bewoont bij Pieter Spitael.

7 Item de heirberghe ghenaempt **Sinte Jooris,** wesende het ghildehof van de gildebroeders vanden selven Sinte Jooris, ghestaen op de suijtseijde vande merckt deser Stede, oock gheweest van haude tijden, bewoont bij Francies de Lateur.

8 Item de heirberghe ghenaempt den **Prince van Condee,** oock ghestaen op de suijtseijde van de selve merckt, gheweest van ontrent de sesthien à seventhien jaeren, bewoont bij Jaecques vanden Hende fs Jaecques.

9 Item de heirberghe ghenaempt den **Hoijvaere,** ghestaen op de suijtseijde vande selve marckt deser Stede, gheweest van ontrent de dertigh jaeren, bewoont bij Jan Martens.

10 Item de heirberghe ghenaempt de **drij Coninghen,** ghestaen op de suijtseijde vande selve marckt, gheweest van haude tijden, ieghenwoordich bewoont bij Jooris de Muldere.

11 Item de heirberghe ghenaempt de **Sterre,** ghestaen als de voorgaende, oock gheweest van haude tijden, bewoont bij Jan Verwilst.

12 Item eene heirberghe ghestaen ende gheleghen in het Cockuijtstraetken loopende naer Adeghem, Oostwinckel, Somerghem ende andere plaetsen, gheweest van ontrent de veertigh jaeren, ieghenwoordigh bewoont bij Gillis de Pau fs Pieters.

13 Item eene heirberghe ghestaen in het Hondekotstraetken, loopende naer de voorschreven plaetsen, gheweest van ontrent de achthien à twintigh jaeren, bewoont bij Jacobus vanden Bossche.

14 Item de heirberghe wesende het **gildehof van Sinte Sebastiaen,** ghestaen achter het voorseijde Hondekotstraetken, dewelcke men verstaet stille gheleghen thebben

ontrent de veertigh jaeren sonder tappen, ende datmen aldaer nu ontrent de vier à vijf jaeren herrewaerts wederom heeft ghetapt ende bier ghevent, ieghenwoordigh bewoont bij Lieven de Muijnck.

15 Item eene heirberghe ghestaen binnen deser Stede op de groote heirbaene loopende van dese Stede naer de steden van Ghendt, Antwerpen, Brugghe ende andere, gheweest van ontrent de een à tweeentwintigh jaeren, jeghenwoordigh bewoont bij Guillaeme de Croocq.

16 Item eene heirberghe ghestaen op de suijtseijde vande groote heirbane ghenaempt de Balgherhouckstraete loopende als de voorgaende, gheweest van ontrent de vijf jaeren, bewoont bij Pieter IJcket dhaude.

17 Item eene heirberghe ghestaen als de voorgaende op de noortseijde vande selve heirbane, gheweest van ontrent de twintigh jaeren, bewoont bij Jan Haeck.

18 Item eene heirberghe ghenaempt het **Blauw Huijs,** ghestaen binnen deser Stede daerment noempt den Spriet op het westeijnde ende noortseijde vande marckt, gheweest van hauden tijde, bewoont bij Pieter de Croocq.

19 Item eene heirberghe ghestaen op de groote ghecalseijde straete ghenaempt den Boulaere, loopende naer Caperijcke, Watervliet, de polders ende andere plaetsen, gheweest van ontrent de vijfentwintigh jaeren, bewoont bij Jacob de Keijsere.

20 Item eene heirberghe ghestaen als de voorgaende, gheweest van ontrent de twintigh jaeren, bewoont bij Andries vanden Neste.

21 Item eene heirberghe ghestaen op de noortseijde vande merckt deser Stede, gheweest van hauden tijde, bewoont bij Jan de Lateur.

22 Item de **Concherghe** onder den stadthuijse deser Stede, gheweest van hauden tijde, bewoont bij Pieter IJcket de jonghe.

23 Item eene heirberghe ghenaempt den **Posthooren,** ghestaen opde noortseijde vande merckt deser Stede in de kerckstraete, gheweest van over seven jaeren, bewoont bij Abraham Dhaene fs Jaecques.

Eeclo buijten

24 Item eene heirberghe ghenaempt de **Roose,** ghestaen inde voorseijde kerckstraete ontrent een quartier mijls vande merckt deser Stede, loopende naer Caperijcke, Lembeke ende andere plaetsen, gheweest seven à achtentwintigh jaeren soo daer ontrent, bewoont bij Pieter de Sloovere.

25 Item eene heirberghe ghenaempt **Blommekens,** ghestaen een alf quartier meijls vande voorseijde merckt, loopende naer Caperijcke, Watervliet, IJsendijcke ende andere plaetsen, gheweest van haude tijden, ieghenwoordigh bewoont bij Jan Baes.

26 Item eene herbeghe *(sic)* ghestaen binnen de jurisdictie deser Stede daerment noempt de Moerstraete ontrent de drij quartieren mijls van dese Stede, gheweest vier à vijfentwintigh jaeren, bewoont bij Jaspaert Staelens.

27 Item eene heirberghe ghenaempt de **Kreckelmuijte,** ghestaen binnen de jurisdictie deser voorseijde Stede op het oosteijnde vande Balgherhouckstraete, wesende drij quartieren mijls vande voorseijde Stede, gheweest van hauden tijde, bewoont bij Charles Claijs.

28 Item eene heirbeghe *(sic)* ghenaempt den **gauden Leeuw,** ghestaen als de voorgaende ontrent eene mijle vande voorseijde Stede, wesende een ghejuchte ghenaempt Balgherhoucke, sijnde de heirbane loopende van dese voorseijde Stede naer de Stadt van Brugghe ende andere steden ende plaetsen, gheweest sesthien jaeren, bewoont bij Pieter Goossens.

29 Item eene heirberghe ghestaen ende gheleghen binnen de jurisdictie deser Stede opden wijck daerment noempt den Boterhouck, disterende eene mijle van dese Stede, gheweest vijfthien jaeren soo daer ontrent, jeghenwoordigh bewoont bij Marten Thielman.

30 Item eene heirberghe ghestaen binnen de jurisdictie der voorseijde Stede in het gheiuchte daerment noempt te Raveschoot op de suijtseijde vande groote heirbaene loopende naer de Stadt van Brugghe ende andere, ontrent de drij quartieren mijls van dese Stede, gheweest van hauden tijde, bewoont bij Gillis Lievens.

31 Item eene heirberghe gestaen als de voorgaende op de noortseijde vande voorseijde heirbane, oock disterende van dese Stede ontrent de drij quartieren mijls, gheweest van hauden tijde, jeghenwoordigh bewoont bij Niclaijs Hilleman.

32 Item eene heirberghe ghenaempt het **hauten Wambais** (sic), ghestaen binnen de jurisdictie deser Stede daerment noempt te Nieuwendorpe, sijnde een veir daer men overseth het mercktvolck ende passanten, commende van Adeghem, Knesselaere ende andere plaetsen, wesende de Lieve, loopende van Gendt naer Damme, gheweest van ontrent de vijf à se(sse)ntwintigh jaeren, ieghenwoordigh bewoont bij Jaspaert van Maldeghem (*).

-

(*) Geen slotformules : die zijn immers begrepen in de begeleidende brief, dd° 15 april 1683, ondertekend door De Smet, als griffier der Stede ende Vrijhede van Eeckloo.

-

Graafschap Evergem (met **Sleidinge-Sint-Baafs** en **Wondelgem**)

Balliu, Schouth, Burgmeester ende Schepenen vanden Graeffschepe van Everghem, omme te volcommen aen t'Reglement vuijtghesonden bij hooghe ende moghende

heeren vanden Raede in Vlaenderen van daten xviijen maerte xvjC drijentachtentich, maer eerst ontfanghen den lesten maerte daernaer, ende bij dijen ghepubliceert sondach den vierden april des selve jaers, nopende den nombre van tavernen ende voorderen inhouden van dijen.

Eerst opde prochie van **Everghem**
("sonder Belsele en Dooresele")

Verclaeren aldaer te sijn op ende ontrent de plaetse bijde kercke,

1 Eerst de herberghe ghenaempt de **Swaene,** bekent voor herberghe van over hondert jaeren, bewoont bij Pieter Slock, proprietaris.

2 Item de herberghe van **St. Christoffel,** sijnde oock eene oude herberghe, bewoont bij Alard de Prince, oock als proprietaris.

3 Item de herberghe ghenaempt den **Hert,** sijnde oock een oude herberghe, bewoont bij Pierijntjen Pieters, weduwe van Lieven van Vooren, proprietarigghe van dijere.

4 Item de herberghe ghenaempt de **Weirelt,** bewoont bij Pieter Temmerman, proprietaris ende brouwer, hebbende herberghe gheweest van over ontrent xxiij jaeren, opde plaetse bijde kerckstichele.

5 Item noch opde plaetse de herberghe ghenaempt de **Valck,** bewoont bij Lauwreijs van Damme, in huwelijck hebbende de weduwe van Lieven de Baedts.

6 Item tot Langherbrugghe aende voet vande brugghe, neffens de brauwerije de Swaene, den persoon van Gillis Roels, sijnde de herbaene naer Assenede.

7 Item tot Kerrebrugghe wesende ghehucht in Everghem, de herberghe ghenaempt **St. Huijbrecht,** bewoont bij Amand van Damme als proprietaris, sijnde oock herbaene.

8 Item aldaer neffens de herberghe ghenaempt den **Hert,** bewoont bij Christoffels Acke, daervan proprietaris is den brouwer int Hancker tot Ghendt.

Item op t'ghehuchte ghenaempt *Wippelghem* sijn vier herberghen,

9 daeroff d'eerste ghenaempt **tCruijce,** bewoont bij Jan De Wilde.

10 Item de **Mande,** bewoont bij Pieter Stockman.

11 Item de **Croone,** bewoont bij de weduwe Jan van Waele.

12 Item de **Coninck van Spaignien,** bewoont bij Jooris de Rijcke, herberghe van over vijff oft ses jaeren.

13 Item tot Everghem op t'ghehuchte van Meerbeke, de herberghe ghenaempt de **Schransse,** bewoont bij Jan Steijaert, sijnde herberghe gheweest van over ontrent viertich jaeren.

14 Ten lesten opde Meerbeeckstraete de herberghe ghenaempt het **Hulleken,** bewoont bij Domijn Bauwens, sijnde eene oude herberghe.

Binnen de prochie van **Wondelghem**
soo vele raeckt de herberghen ghestaen
op het Graeffscap van Everghem.

1 Sijnde eerst op Stallendriesch de herberghe bewoont bij Joos D'haenins, proprietaris.

2 Item opden selven Stallendriesch de herberghe ghebruijckt bij Geeraert Schatteman.

3 Item aende Meulestede brugghe de herberghe ghenaempt de **Swaene,** alsnu bewoont bij Jaeques de Munck, toebehoirende Christiaen Coolman.

4 Item de herberghe tusschen Everghem ende Meulestede, ghenaempt **Leopoldus,** bewoont bij Lieven Schatteman.

Binnen de prochie van **Sleydinghe St. Baafs**

1 Eerst, opde durp-plaetse de herberghe van Jooris Bouwens, bewoont bij den selven, doende aldaer oock brouwen, sijnde herberghe gheweest van over vijfthien of sesthien jaeren.

2 Item de herberghe wesende een oud brouwerije, bewoont bij Magdaleene van Damme met haeren broedere, proprietarigghe.

3 Item de herberghe ghenaempt de **Swaene** binnen de prochie van Sleijdinghen opde herbaene van Capricke, bewoont bij Gabriel Mounaerts als proprietaris.

4 Item op t'ghehuchte ghenaempt Volpinsweghe de herberghe, oock wesende brouwerije, bewoont bij Jan Rijckaert als proprietaris.

5 Item op tselve ghehuchte teghen over de voornoempde brouwerije de herberghe ghenaempt **tLeeuwken,** bewoont bij Jheroen vanden Velde, doende oock brouwen, ende oock proprietaris.

Actum ten schepenenhuijse tot Everghem den vijen april xvjC drijentachtentich. Torconden als Griffier ... Hoorenbeque.

Hansbeke

Hooghe ende Moghende heeren,
Voldoende ande Ordonnantie ghedreghen bijden reglemente vanden 18 maerte 1683, bijden Hove ghemaeckt ende vutghesonden nopende den nombre ende scituatie vande tavernen, bij ons ontfanghen den 3 deser maent april, gheven te kennen dat binnen de prochie van Hansbeke - maer groot ses hondert bunder salvo justo - sijn *seven herberghen.*

1 D'eerste herberghe ghenaempt **Hove,** competerende Mher Adriaen Florent de Guernonval, Ridder baron van Ekelsbeke Etc., heere vande voorseijde prochie, wesende bij sijn denombrement ende vermoghen daertoe gherecht ende gaende met theerschip ghehauden vanden Leenhove vanden Burchgrave van Gendt, staende recht over tCasteeel van Hansbeke opden wech die loop *(sic)* vande kercke naerde Bruchsche vaert, een boghscheutte vande selve kercke, alwaer staet voor thuijs het pellerin, en ghehauden wort alle publicque vercoopijnghe van afghehaelde ende gheëxecuteerde bestiaelen ende panden, mitsgaders ordinaire vierschaere als extraordinaire vergaederinghen, bewoont bij Marten Lefebure, van allen audden ende immemoriaelen tijde gheweest sijnde een herberghe.

2 Recht over ende ande kercke, sijn twee herberghen d'eene teghen d'andere, eene competerende Guillame Meijnsberghe, audt wesende beth als tsestich jaeren, ghebruijct bij Jan Couckuijt.

3 Ende d'ander competerende dhoirs Philips vander Stricht, in sijn leven brauwer int Lammeken tot Ghendt, van nieuws opghericht om sijn bier aldaer te venten leden ontrent de achtentwintich jaeren, ghebruijct bijde weduwe Francies vande Putte, de welcke (onder correctie) dient vernieticht.

4 De vierde herberghe ghenaempt het **Paelken** ghebruijt *(sic)* ende competerende Jacques van Maldeghem fs Martens, officier van tGaversche, disterende drij boghschutten vande kercke, buijten de paessaige ende op eenen vutcant, wesende eene audde herberghe van s'menschen ghedincken die oock dient vernieticht.

5 Vijfde herberghe staet op het ghehuchte van Reijbrouck op eene passaige van Ghendt naer Thielt ende d'ommeligghende prochien, alwaer ooc die van Deijnse, Nevele, Audenaerde ende andere hunne passaige nemen naer Brugghe ende ander steden ende dorpen, wesende brauwerije ende herberghe van allen audden tijde, disterende een quartier vande kercke ende Casteel.

6 De sesde herberghe staet opde straete loopende vande kercke ende Casteel naerde Bruchsche Vaert, competerende de weduwe Geeraert Steyaert, disterende drij boghschutten vande kercke, twee boghschutten van t'Casteel ende eene vande Bruchsche Vaert, opghericht tsedert veertich jaeren, bewoont bij Joos Bovijn, dewelcke onnoodich is ende te niete dient ghedaen.

7 De sevenste staet achter de voorgaende herberghe opden barm vande Bruchsche Vaert, opde passaige van Ghendt op Brugghe, competerende Jeronimus van Hautte, brauwer in Ghendt, ghebruijct bij Joos Braet, herberghe gheweest tsedert het delfven vande Bruchsche Vaert.

Biddende dat Thoff saude beliefven te voorsien in het groot ghetal vande voorseijde herberghen om te beletten de disordres ende andere inconvenienten, twelck doorde mutipliciteijt *(sic)* vande jurisdictien t'argher is, sullen alsmede de ghemeene in-setenen bidden den Almoghenden dat U Ed. ende moghende heeren protegere ende conservere langhe jaeren, die sijn,
Hooghe ende Moghende heeren, Haer Edele onderdanighe ende oodtmoedighe onderssaeten ende dienaers,
Bailliu, burchmeestere ende schepenen van Hansbeke *(sign. :* Goossens 1683).
Vut collegialle vergaederijnghe 8 april 1683.

Kaprijke

Declaratie van alle de herbergghen *(sic),* staende binnen de stede ende vrijhede van Caprijcke, die sijn bier vercoopende ten tappe, dit omme te voldoen aende placaeten van sijne Connijcklijcke Majesteit daerop vuijtghesonden.

1 Alvooren wort alhier te kennen gegheven daeter binnen deser voornomde stede is ghebaut een stadthuijs ofte **Concherge** leden ontrent de 20 jaeren, alswarme(n) jegenwordich vercoop bier ende wijn ten dienste van een ijder, sijnde opde selve plaetse daer thaude stadthuijs placht te wesen, die alsdan oock bier ten tappe waeren vercoopende.

2 Item staet binnen deser voornomde stede op de Merct ontrent de twaelf roeden van tvoorseijde staethuijs dherberghe ghenaempt de **Croone,** sijnde een herberghe gheweest van inmemoriaele tijden.

3 Item dherberghe ghenaempt de **drij Coninghen,** sijnde ontrent 16 roeden vande voorgaende recht over de Merct alswarme(n) heeft ghetapt van inmemoriaele tijden.

4 Item noch een heerberghe staende aenden com vande Vaert ontrent de hondert roeden vande voorseijde, ghenaempt het **Schip van Sinternuijt,** hebben aldaer begonst te tappen ontrent de 28 jaeren, die oock staet op goede neerijnghe ter oirsaecken vande Vaert.

5 Item dherberghe staende op den traghel vande Vaert ontrent hondert vijftich roeden vande voorseijde, ghenaempt **Andtworpen,** is aldaer begonst ontrent de 28 jaeren alsvooren.

6 Item noch een herberghe ghenaempt het **Fort,** staende opden cant van Bassevelde, sijnde eene passage naer Bauhaute, tSaes ende andere plaetsen, gheleghen ontrent een quartier heurs vande voorseijde, alwaer is een groot ghehuchte van huijsen ende welcke hebben aldaer begonst te tappen ontrent de 40 jaeren.

7 Item noch een herberghe ghenaempt het **Strop,** staende ontrent een half heure vande voorgaende, sijnde een passagie naer de polders, Waetervliet, IJsendijcke ende andere plaetsen, alwaer woont een ghehuchte van volcke, dewelcke aldaer begonst heeft te tappen ontrent de dertich jaeren.

8 Item dherberghe ghenompt den **Kesselaere,** staende ontrent de vijftich roeden vande voorgaende opden selven herwegh, is van alle tijden gheweest een aude heerberghe alswaerme(n) bier ten tappe heeft vercocht.

9 Dherberghe staende opden wijck ghenaempt **tWijsken,** heeft aldaer ghetapt wel veertich jaeren, sijnde een groote passagie vande waghens treckende naer den maerct van Eecloo als naer de polders, dewelcke staet vande voorgaende bij nae een half heure.

10 Dherberghe ghenaempt **tMuleken,** staende opde groote voorstraete, sijnde een groote passagie van Caprijcke naer Eecloo, Maldeghem, Brugghe ende andere plaetsen ende steden, heeft aldaer de neerijnghe ghedaen van over de 50 jaeren.`

11 Dherberghe **dhalfve Mane,** staende een quartier mils vande voorgaende, heeft bier ten tappe vercocht ontrent de 20 jaeren, sijnde op denselven eerwegh ofte passagie.

12 Dherberghe bewoont bij Joos van Hecke, staende ontrent de 70 roeden van de voorseijde, heeft aldaer ghestaen ende bier ten tappe vercocht ontrent de 24 jaeren.

13 Eijndelijnghe dherberghe ghenaempt de **Salla** (= salade of ruitershelm), staende ontrent de 50 roeden vande voorgaende, sijnde jegens de plaetse, twelcke van alle tijden is gheweest een aude herberghe alwaerme(n) heeft vercocht bier ende wijn ten tappe.

Den nombre vande persoonen binnen deser stede te weten comunicquanten is ontrent de verthien hondert.

Aldus deze bovenstaende herberghen in voldoenijnghe vande placaeten van Sijne Conijncklijcke Majesteit ophenomen den 8. April 1683 ten bijwesen van eenighe hauderlijnghen binnen deser voorseijde stede midtsgaders kennisse ende overstaene van dheeren Jan Huyghe, Bailliu, Bertholmeeus Soetaert ende Joos Maeye, schepenen, datum als boven; als greffier DCoorebijter, 1683.

Knesselare

Bailliu, Burchmeestere ende Schepenen der prochie van Knesselaere, lande vande Woustijne, voldoende aende Brieven vande Edele Heeren Bailliu ende mannen van leene vande Casselrije vander Auderburch van Ghendt in daeten den 26e maerte 1683 mitsgaders het reglement daermede gesonden van hooghe ende moghende heeren vanden raede in Vlaenderen van daeten den 18en maerte 1683 nopende het derde article raekende de herberghen ende taverrens die binnen de voornoemde prochie alsnu sijn, segghen ende verclaeren datter wesen op ende ande plaetse bijde kercke alwaer valt de passaige van Ghendt op Brugghe,

1 Eerst de gonne bewoont ende toebehoorende Olivier Baert, genaemt de **Vier heijmse kinderen,** is eene aude herberghe, soo oock doet

2 de gonne bewoont bij Vincent Millecamp, genaemt... *(niet ingevuld)*

3 ende de gonne toebehoorende ende bewoont bij Wellebaert Maijens die bedt als vijfentwintich jaeren voor geen herberghe en is geëxercheert geweest ende nu van nieuws over ontrent de twee jaeren wederom opgerecht ende aldaer begonnen tappen.

4 Van ghelijcken een ander ende de vierde herberghe ghenaemt de **drije mollen,** toebehoorende bij coope Vincent Milecamp ende bewoont bij Jan Maijens de jonghe, de welcke oock langen tijdt is vacant gheweest sonder datmen daerin heeft herberghe ghehauden, de welcke oock maer op nieuws wederom is begonnen t'sedert ende on-trent de twee jaeren errewaerts.

5 Voorts isser een herberghe ghenaemt den **Puijraeper** op den gheweste (nl. Westvoorde) wesende ontrent een half ure vande kercke, staende op de passaige ende herstraete loopende van alhier naer de prochie van Urssel, bewoont bij Niclaijs Smessaert, toebehoorende N. Deijnse *(sic)* in Ghendt.

6 Item eene ander herberghe op het gheweste den Pietendriesch, wesende ontrent eenen meulen ende een ghehuchte wel bewoont alwaer oock voorbijloopt de herstraete ende passaige van Ghendt op Brugghe, bewoont alsnu bij Joos van Hulle ende toebehoorende Sr. Adriaen Maenhault, Bailliu van Oostwijnckel.

7 Voorts isser noch een herberghe staende binnen dese prochie op het gehucht ende straete van Beuntelaere, tusschen Knesselaere ende Haeltre, genaemt **Lettenburch,** bewoont bij Pieter Steijaert ende hem toebehoorende.

8 Ten anderen isser noch een groot ghehucht wel bewoont, genaemt Hovekestraete, alwaer is woonende Guillaeme van Ackere, thuijwelijck hebbende de weduwe Jacques Frans ende aldaer herberghe haudende ende wesende een aude herberghe, alwaer oock groote passaige is vallende naerde vaert ende naerde prochie van Sinte Jooris als andere quartieren.

Item sijnder noch drije dieversche herberghen staende op beede de sijden vanden vaert opde baermen van diere ende op dese prochie, te weten

9 op de suijtsijde de gonne bewoont bij Jan van Eeno ende

10 de gonne bewoont bijde weduwe Guillaeme van Blijenberghe op de noortseijde vande vaert

11 ende de andere staende te Gramere (= Fort Grand-mère) oock opde noortsijde vande vaert, bewoont bij Jan de Smet.

Waermede de reschribenten betrauwen ande voornomde beschrijvinghe ende reglement voor soo veele is raekende het gonne voorschreven thebben voldaen. Aldus gedaen in vergaderijnghe van wette desen 15e April 1683. Toorconden.

Vijf handtekeningen (J. Dannijnck, Pr. Kerckaert, Pieter Verwilst, Jan de Cramer, Geeraert Huijghenes)

Lovendegem

Declaratie van alle herberghen ghestaen ende gheleghen binnen de prochie van Lovendeghem.

1 Alvooren de herberghe ghenaemt den **Arent,** ghestaen aen de plaetse van Lovendeghem, aldaer gheweest ende bier ghetapt van immemorialen tijde.

2 De herberghe ghenaemt den **Leeuw,** ghestaen aende plaetse van Lovendeghem, aldaer gheweest ende bier ghetapt den tijdt van veertich jaeren ofte daerontrent.

3 De herberghe de **Swaene,** ghestaen als de voorschreven op de plaetse van Lovendeghem, aldaer gheweest hebbende van langhen tijden, dan de neirijnghe van tappen menichte jaeren daerin niet gheexerceert gheweest sijnde, ende bewoont bij eenen ketelaere, backere, winckelier, lijfcoeckbacker ende meulenaere, ende andermael gheerigiert in herberghe t'sedert ses à seven jaeren herrewaerts.

4 De herberghe **St. Huijbrecht,** ghestaen op de Breestraete, den meersten wijck van de prochie, ende een quartier huers vande plaetse ende van andere herberghe, aldaer gheweest ende bier ghetapt van immemorialen tijde.

5 De herberghe het **Haentien,** gheleghen op de Lieve, passagie van Gendt naer Eecloo, aldaer gheweest ende bier ghetapt van immemorialen tijde.

6 De herberghe het **Claeverken,** gheleghen op de Lieve een half quartier van het voornoemde Haentien, aldaer gheweest ontrent de achtien jaeren.

7 De herberghe **bij de Breebrugghe,** gheleghen op de Lieve ontrent de tweehondert roeden van het voorschreven Claverken, aldaer gheweest ontrent de dertich jaeren.

8 De herberghe het **Schipken,** gheleghen aende brugghe van Lovendeghem op de noortsijde vanden vaert van Gendt op Brugghe, aldaer gheweest ende bier ghetapt den tijdt van eenendertich jaer, ofte daerontrent.

9 De herberghe de **Drij Conijnghen,** ghestaen aen de brugghe van Lovendeghem op de zuijtsijde vanden vaert, aldaer gheweest t'sedert t'delven vanden selven vaert.

10 De herberghe het **Gauden Hooft,** gheleghen aende brugghe op de zuijtsijde, aldaer gheweest menichte jaeren, dan over twee à drij jaeren ghevallen.

11 De herberghe den **Prince Cardinael,** ghestaen aende brugghe op de zuijtsijde, aldaer gheweest ontrent de vijftich jaeren, dan ghesloten gheweest, ende t'sedert eenighen tijdt gheopent.

12 De herberghe den **Gauden Appel,** gheleghen aende brugghe op de zuijtsijde, aldaer gheweest ende ghemaeckt ontrent de sesthien à seventhien jaeren.

Aldus opghenomen bij Burchmeester ende Schepenen in ordinaire vergaederijnghe den 29en April 1683. Mij toorconden als Greffier

G. De Roo

Oostwinkel

Bailliu en Schepenen van Oostwinckel in voldoeninghe van d'ordonnantie en bevel bij den hove ghemaeckt en wtghesonden van daten 18en martij 1683 gheven te kennen dat binnen dese prochie zijn **vijf** huijsen ghereputeert voor heirberghen en taveirnen alwaer men presentelijck is tappende ende ventende bier etc., waervan datter **drije** zijn staende op de kerckplaetse van welcke deleste ghesitüeerde toebehoort aen Marten de Vlieghere, Bailliu van Ronssel, en **eene** in seker straete ghenaemt de Langhestraete zonder communicatie van passagie, wesende de leste ghebaude vande vijfve en **dander resterende** staet op den cant vande Gentsche Lieve. Toorconden hebben dese onderteekent desen 16en April 1683.

Adriaen Manoudt 1683 | Niclaeijs vande Velde | J. de Bourdere 1683

Sleidinge Keure

Voldoende bij Bailliu, Burchmeester en de Schepenen van de prochie van Sleijdinghe de Keure ten derden article van het reglement ghemaeckt bij den hove den 18 Maerte

1683 bij bailliu ende mannen van leene vanden Casteele ende Auderbruch van Ghendt an hemlieden ghesonden bij brieven vanden 28 maerte 1683 nopende den nombre vande herberghen ende tavernen binnen het district der selven keure soo volght.

1 Alvooren, gheven te kennen dat in het district der voornomde keure, wesende een quartier ofte daer ontrent vande kercke van Sleijdijnghe naerden suut westen op den wijck ghenaempt de vier weeghsche is eene herberghe, toebehoorende ende ghebruijckt bij Lieven Martens, alwaer eerst is begonnen taverne thauden ontrent de veerthien jaeren, op welcken wijck voor desen noch sijn gheweest drij ander herberghen daer *jeghenwordich gheene taverne* en wort ghehouden.

2 Item isser eene herberghe inde straete ghenaempt den Langendam, toebehorende Pieter van Hoorebeke, bewont bij Jacques *(sic*, niet gevolgd door een familienaam), opghereght gheleden achthien jaeren.

Item is op het district der vornomde keure een ghehuchte ghenaempt de Daesdonck naer den westen een alf mijle vande voornomde kercke van Sleijdijnghe, wesende de herbaene van Ghent up Brugghe, daer jeghenwordich noch sijn vier herberghen, ende gheleden acht jaeren ofte daer ontrent hebben gheweest sesse, waer van de drije, te weten

3 de gonne bewont bij Pauwels Meersman toebehoort Pieter ende Jan van Hoorebeke,

4 de gonne bewont bij Daniel de Muijck *(sic)* toebehoort t'steerfhuus Joos Martens,

5 ende de gonne bewont ende toebehoort an Andries Vandevelde, sijn drij aude herberghen.

6 De vierde herberghe op het selve ghehuchte is bewont bij Pieter de Muijnck, toebehoorende Daniel de Muijnck, opghereght ontrent de twintich jaeren ende de twee resterende al waermen *jeghenwordich gheene taverne* en haut, behooren toe anden selven Pieter van Hoorebeke, bewont bij Adam Moreelz ende Andries Goethals.

7 Item isser noch een herberghe een quartier voorder onder de voornomde Daesdonck in eene straete ghenaempt Den witte moer, toebehoorende den voornoemden Pieter van Hoorebeke ende bewont bij Pieter de Waelche fs Andries, opghereght inde dertich jaeren.

8-9 Item sijnder noch twee herberghen op den wijcke ghenaempt het heecxken naer den suut westen vande voorschreven kercke ende en alf mijle van daer, op den voorschreven heerwegh, wesende twee aude herberghen, waervan deene bewont bij Mattheus van Damme toebehoort an Jan van Hoorebeke ende dander bewont bij Cornelis Verbiest toebehoort an Pieter ende Jan van Hoorebeke.

10 Item ende ten lesten isser noch eene herberghe toebehoorende ende bewont bij Laureijs Criel gheleden seven à acht jaeren, die jeghenwordich taverne en haut, wesende beth als een quartier vande voornoemde kercke naer den suut westen.

Actum in extraordinaire vergaderinghe desen xxjen April 1683.
Toorconden als greffier

De Smet, 1683.

Ursel (Wessegem)

Mijn Edele Heeren,
Inghevolghe van Ul. beschrijvijnghe soo is de publicatie ghedaen door den Ampman van het placcat aen ons toeghesonden, ende bij laste van Burchmeestere ende Schepenen van Wesseghem, soo laete Ul. weten hoe datter op onse heerelijckhede maer en is een herberghe, ligghende op de herbanne van Ghendt naer Brugghe, bewoont bij Guillaume de Neve, waermede blijve met submissie ende respect. Mijne Edele Heeren, Ul. oodtmoedighen ende bereeden Dienaer J. Tolbast. 1683, Greffier der heerelijckhede van Wesseghem.
Ursel, den xxj sten April 1683.

Waarschoot

Voldoende bij Bailliu, Burchmeester ende Schepenen van de prochie van Waerschoot ten derden article van het reglement ghemaeckt bij den hove den 18en Maerte 1683 bij Bailliu ende mannen van leene vanden Casteele ende Auderburch van Ghent an hemlieden ghesonden bij briefven vanden 23en maerte 1683 ende eerst ontfaen den 2en April ende binnen deser prochie ten kerckmeure ghepubliceert den vierden April 1683 nopende den nombre vande heerberghen ende tavernen binnen deser prochie ende sijn soo volght.

1 Alvooren gheven te kennen dat binnen het dorp ofte plaetse van tvoorseijde Waerschoot sijn ses heerberghen, wesende eene publicque passage ende herbaene, waervan d'eerste is daer uut steeckt de **Croone,** is bewont bij Ghelain de Pau, toebehoorende an Charles van Hoorebeke, bailliu der selve prochie, alwaer men van immemorialen tijde taverne heeft ghehauden soo men verstaet; soo oock doen de twee naervolghende.

2 Item de tweede herberghe ghenaempt de **Swaene,** bewont bij Pieter de Backere, toebehoorende de weduwe Charles vander Sluijs.

3 Item de derde herberghe daer *gheen teecken* uut en steeckt, toebehoorende de weduwe ende hoirs Charles Goossens, bewont bij Christoffels Ghijselinck.

4 De vierde heerberghe is daer uut steect den **dobbelen Arent,** toebehoorende dhoirs Guillaume vander Sluijs, bewont bij Andries Pauwels, alwaer taverne is ghehauden soomen verstaet beth als veertich jaeren.

5 Item de vijfde heerberghe is toebehoorende den vornomden Charles van Hoorebeke, daer *gheen teecken* wt en steeckt, bewondt bij de weduwe Pieter Bauwens, waer inne taverne is ghehauden drijentwintich jaeren.

6 Item de sesde herberghe is toebehoorende dhoirs Guillaume vander Sluijs daer wt steeckt **Sinte Hubrecht,** bewont bij de weduwe Charles Camange, opgherecht ende ghebaut ten jaere 1660, wesende het drijentwintichste jaer.

7 Item isser neffens den vornomden huuse vande herberghe van Sinte Hubrecht voor desen *gheweest* eene herberghe daerwt ghesteken heeft den **Leeuw,** toebehoorende de weduwe Guillaume Reyniers, waerinne ontrent de xx jaeren niet en is ghetapt gheweest, ofte taverne ghehauden.

8 Item isser noch eene herberghe benevens de ses voorgaende op den wijck vanden Oost Moere, wesende een quartier ofte beth vande plaetse naer den westen op de herbaene commende van Ghent op Brugghe, toebehoorende den voornomden Hoorebeke, bewont bij Segher van Severen, wesende eene aude herberghe ofte taverne, welcken wijck wel is bewont.

9 Item opden voorseijden wijck ontrent de twintich roeden vanden voorgaenden huuse is noch eene heerberghe, *alsnu ledich staende.*

10 Item eene herberghe ghenaempt het **Beertien,** bewont bij Andries Mariman, toebehoorende den voornomden Hoorebeke ende de kinderen Andries Mariman, gheleghen opde reviere de Lieve, een quartier vande plaetse deser prochie naerden suijden, alwaer de maertschepen deser prochie arriveren, wesende den wegh soe te voete als te peerde van Ghent naer dese prochie, Eeckloo ende soe naer Brugghe en elders, wesende eene haude herberghe alwaer ontrent oock is een groot ghemeente.

11 Item sijnder twee herberghen opden wijck ghenaempt Beke, die oock wel is bewont, door welcke twee heerberghen de voorseijde Lieve is doorloopende, wesende een goet quaertier vande plaetse deser prochie naer den suut westen alwaer is de heerbaene van Ghent naer den oosten, waervan deerste heerberghe is gheleghen anden voet van de bekebrugghe up de voorseijde Lieve, toebehoorende de weduwe Charles vander Sluijs, bewont bij Jacques Verhaegen, wesende een aude heerberghe.

12 De tweede herberghe opden voorseijden wijck gheleghen over de voorseijde bekebrugghe, bewont bij Jan de Backere, toebehoorende denselven Hoorebeke, gheleghen opde Geentsche herbaene, opghereght soomen verstaet onthier ende vijftich jaeren.

13 op welcken wijck noch is gheweest eene haude heerberghe *alsnu afghebrocken,* toebehoort hebbende Jan van Steenhaut.

14 Item eene herberghe tusschen de voornomde bekebrugghe ende de plaetse van Waerschoot ontrent een alf quartier vandaer, waer neffens loopt den eeclootschen vaerwegh, bewont bij Jan de Vos, toebehoorende Pieter Clijncke fs Pieter met consorten, wesende eene herberghe van inmemorialen tijde, ghenaempt den **Leest.**

15 Item isser noes (= schuin) over de selve heerberghe den Leest noch eene heerberghe, toebehoorende dhoirs Jan Corthals alsnu *staende leedich,* opgherecht inde twintich jaeren.

16 Item eene heerberghe opden wijck ghenaempt de Keere naer den noordwesten, wesende een quartier vande plaetse, toebehoorende dhoirs Guillaume vander Sluijs, bewont bij Marten Camange daer wt steeckt het **gulden Hooft,** wesende eene haude herberghe, op de heerbaene wesende eene vierweeghsche.

17 Item recht over de voorgaende herberghe opde Keere is noch eene andere heerberghe daer wt steeckt de **Sonne,** bewont bij Joos Pieters, toebehoorende Pieter Pauwels, wesende oock eene aude herberghe.

18 Item is opden voornomden wijck vande Keere noch een huus ghenaempt de **Ramoncke,** wesende eene aude herberghe warinne gheleden in de xx jaeren *gheene taverne* en is ghehauden, toebehoorende deselve hoirs Guillaume vander Sluijs.

19 Item ende tenlesten isser noch eene herberghe, gheleghen thenden de Weststraete naer den westen, wesende een alf ure vande plaetse ofte daer ontrent, bewont bij Pieter de Vuijst, toebehoorende den vornomden Hoorebeke, alwaer is den wech van Somerghem naerde vornomde Keere naer Eeclo, opgherecht onthier ende thien jaeren.

Actum in extraordinaire vergaderijnghe van Charles van Hoorebeke, bailliu, Jacques Dobbelaere, burchmeester, Mattheus van Wassenhove, Segher de Craene ende Christoffels de Backere, schepenen vande voornomde prochie van Waerschoot, desen 17en April 1683. Toorconden als greffier De Smet.

LIJST DER PERSOONSNAMEN

(Ba = Bassevelde; Bo = Boekhoute; E = Eeklo; Ev = Evergem; H = Hansbeke; K = Kaprijke; Kn = Knesselare; L = Lovendegem; O = Oosteeklo; Ow = Oostwinkel; SB = Sleidinge-Sint-Baafs; SK = Sleidinge-Keure; U = Ursel; W = Waarschoot; Wo = Wondelgem).

Christoffels Acke Ev8; Olivier Baert Kn1; Jan Baes E25; Arnaut Bailliu E4; Domijn Bauwens Ev14; wed. Pieter Bauwens W5; Jaecques Billiet E2; Jan Billieth E3; J. de Bourdere, Ow; Jooris Bouwens SB1; Joos Bovijn H6; Joos Braet H7; Guilleame Callaert Ba3; Stoffel Callaert Bo5; wed. Charles Camange W6; Marten Camange, W16; Charles Claijs E27; Pieter Clijncke W14; Christiaen Coolman Wo3; Coorebijter, griffier K; hoirs Jan Corthals W15; Jan Couckuijt H2; Laureijs Criel SK10; J. Dannijnck, wethouder Kn; Christoffels de Backere, schepen W; Jan de Backere W12; Pieter de Backere W2; Lieven de Baedts Ev5; Segher de Craene, schepen W; Jan de Cramer, wethouder Kn; Guillaeme de Croocq E15; Pieter de Croocq E18; ridder Adriaen Florent de Guernonval H1; N. Deijnse Kn5; Jacob de Keijsere E19; Francies de Lateur E7; Jan de Lateur E21; Daniel de Muij(n)ck SK4, SK6; Lieven de Muijnck E14; Pieter de Muijnck SK6; Jooris de Muldere E10; Jaeques de Munck Wo3; Guillaume de Neve U1; Ghelain de Pau W1; Gillis de Pau E12; Alard de Prince Ev2; Jooris de Rijcke Ev12; G. De Roo, griffier L; Pieter de Sloovere E24; De Smet, griffier E, SK en W; Jan de Smet Kn11; Pieter de Suttere E5; Marten de Vlieghere, Ow; Jan de Vos W14; Pieter de Vuijst W19; Jan de Waele Ev11; Pieter de Waelche fs Andries SK7; Jan de Wilde Ev9; Abraham Dhaene E23; Joos Dhaenins Wo1; Jacques Dobbelaere, burgemeester W; P.V. Eeuwijck, griffier Bo; wed. Jacques Frans Kn8; Christoffels Ghijselinck W3; Andries Goethals SK6; wed. Charles Goossens W3; Pieter Goossens E28; Goossens, griffier H; Jan Haeck E17; Niclaijs Hilleman E31; Hoorenbeque, griffier SB; Geeraert Huijghenes, wethouder Kn; Jan Huyghe, baljuw K; P. Kerckaert, wethouder Kn; Piere Ijcket jr. E22; Pieter Ijcket sr. E16; Marten Lefebure H1; Gillis Lievens E30; Adriaen Maenhault, Kn6; Joos Maeye, schepen K; Jan Maijens jr. Kn4; Wellebaert Maijens Kn3; Adrijaen Manoudt, baljuw Ow; Andries Mariman W10; Jan Martens E9; Joos Martens SK4; Lieven Martens SK1; Adam Moreelz SK6; Pauwels Meersman SK3; Guillame Meijnsberghe H1; Vincent Millecamp Kn2 en Kn4; Gabriel Mounaerts SB3; Andries Pauwels W4; Pieter Pauwels W17; Joos Pieters W17; Pierijntjen Pieters Ev3; wed. Guillaume Reyniers W7; Jan Rijckaert SB4; Gillis Roels Ev6; Geeraert Schatteman Wo2; Lieven Schatteman Wo4; Pieter Slock Ev1; Niclaijs Smessaert Kn 5; Bertholmeeus Soetaert, schepen K; Pieter Spitael E6; Jaspaert Staelens E26; Jan Steijaert Ev13; wed. Geeraert Steyaert H6; Pieter Steijaert Kn7; Pieter Stockman Ev10; Pieter Temmerman Ev4; Marten Thielman E29; J. Tolbast, griffier Ursel-Wessegem; Jaeques Vagon Ba2; Guillaeme van Ackere Kn8; Guillaeme van Blijenberghe Kn10; Amand van Damme Ev7; Lauwreijs van Damme Ev5; Magdaleene van Damme SB2; Mattheus van Damme SK8; Jacobus vanden Bossche E13; Jaecques vanden Hende E8; Andries vanden Neste E20; Jheroen vanden Velde SB5; wed. Francies vande Putte H3; wed. Charles vander Sluijs W2, W11; hoirs Guillaeme vander Sluijs W4, W16, W18; wed. Philips vander Stricht H3; Andries Vandevelde SK5; Niclaeijs vande Velde, wethouder Ow; Jan van Eeno Kn9; Adriaen van Gheersdaele E1; Jeronimus van Hautte H7; Joos van Hecke K12; Charles van Hoorebeke, baljuw, W1, W5, W8, W10, W12, W19; Jan van Hoorebeke SK3, SK8-9; Pieter van Hoorebeke SK2-3, SK6-7, SK9; Jacques van Maldeghem fs Martens H4; Jaspaert van

Maldeghem E32; Segher van Severen W8; Jan van Steenhaut W13; wed. Lieven van Vooren Ev3; wed. Jan van Waele Ev11; Mattheus van Wassenhove, schepen W; Cornelis Verbiest SK9; Jacques Verhaeghen W11; Pieter Verheecken Ba13; Jan Verwilst E11; Pieter Verwilst, wethouder Kn.

DE LINNENNIJVERHEID TE KAPRIJKE : 1830-1850

Roger BUYCK

INLEIDING

De geschiedenis van het verval der linnennijverheid in onze contreien vanaf de jaren veertig van de 19e eeuw is in grote lijnen voldoende gekend en ook reeds vanuit diverse invalshoeken bestudeerd[1]. Op lokaal vlak echter is meestal weinig concrete en gedetailleerde informatie beschikbaar. Tot onze grote opluchting ontdekten wij eerder toevallig een aantal documenten die ons voor de periode 1835-1846 toelieten meer dan alleen een historiek van de instellingen - aanvankelijk opgericht om de bedelarij uit te roeien en iets later meer doelgericht om de linnennijverheid nieuw leven in te blazen - op te maken. De boekhouding en correspondentie met de hogere instanties maakten het mogelijk een relatief getrouw beeld op te hangen van de sociaal-economische situatie, waarin een aanzienlijk deel van onze voorzaten toen hun strijd om het dagelijks bestaan leverde[2].

Bij de behandeling van voorliggende problematiek leek het ons aangewezen in eerste instantie een algemeen beeld te geven van de crisissituatie te Kaprijke tijdens de periode 1835-1846, in een tweede deel wat nader in te gaan op de werking en de financiële weerslag van de hierboven geciteerde instellingen en in een derde deel de houding van de hogere instanties nader te onderzoeken. Tenslotte leek het ons aangewezen als bijlage de originele versie van het verslag van de toenmalige burgemeester Dehoon - waarop een groot deel van onze bijdrage berust - evenals de nominatieve lijst van de Kaprijkse wevers in 1843 in extenso weer te geven.

1. Historiek van tien jaar armenzorg (1835-1846)

De beginjaren van de Belgische onafhankelijkheid verliepen voor onze lokale bevolking - in hoofdzaak samengesteld uit landbouwers en textielwevers - zeker niet onder een gelukkig gesternte. Reeds vanaf het einde van de 18e eeuw was er een duidelijke stijging van het aantal dwergbedrijven. De bevolkingstoename had immers een versnippering van de bedrijfsstructuur voor gevolg, die gepaard ging met een opwaardering van het grondbezit en daaraan gekoppeld een stijging van de pachtprijzen. In dergelijke omstandigheden was het voor een *dwergbedrijver* niet langer mogelijk zijn hoofdinkomen uit de landbouw te halen, zodat een bijverdienste - de beoefening van de lijnwaadnijverheid - in werkelijkheid tot hoofdverdienste werd gepromoveerd. De combinatie van deze beide activiteiten was trouwens niet nieuw. Reeds op het einde van de 18e eeuw bleek 1/4 tot 1/5 van de Vlaamse plattelandsbevolking deeltijds of

permanent in de linnennijverheid werkzaam[3]; ook Kaprijke maakte hierop geen uitzondering.
Naarmate de concurrentie van de nieuwe textielfabrieken als gevolg van de *Industriële Revolutie* zich meer en meer manifesteerde en de hiermee gepaard gaande invoer van de *Engelse katoentjes* de textielmarkt overspoelde, werd het voor onze lokale spinsters en wevers een harde tijd.
Vanaf 1835 waren de begrippen *armoede* en *werkloosheid* op de gemeenteraadszittingen dé gespreksthema's bij uitstek. Ook vanwege het provinciaal bestuur probeerde men paal en perk te stellen aan de steeds talrijker wordende groepen bedelaars en behoeftigen. In die zin schreef dan ook de gouverneur op 27 oktober 1835, waarbij hij de wens uitdrukte om de bedelarij uit te roeien en middelen voorschreef om dit doel te bereiken[4]. De maatregelen die bij die gelegenheid door het gemeentebestuur werden uitgevaardigd, bewijzen niet alleen de ernst van de toenmalige situatie, maar illustreren tevens de mentaliteit en de opvattingen van de meer gegoede burgerij :

"*Den Raed ... overtuijgt zijnde dat de bedelarij welke vooral spruyt uyt gebrek aen werk en luyheyd, niets dan slechte gevolgen in zich bevatte, welke aen de zamenleving en beschaeving ten geheelen tegenstrijdig zijn... besluit:*

1. Alle bedelarij zal volkomentlijk worden verboden en ten strengsten beteugelt

2. Er zal aen de behoeftigen thunner wooning of op alle andere wijze ten goeddenken van het hiernaer geïnstitueerde comité, onderstandsmiddelen in geld, spinning etc. ter hand gestelt

3. Tot vinden deeze uyt te reijken hulpmiddelen benodigde gelden zal elken inwoner aenzocht worden zijne wekelijksche gifte welke hij aen de bedelende lieden uytreykt ter beschik van genoemd comité te willen stellen

4. Het inzamelen der giften, den aenkoop verzorgen van vlasch en werk en andere voorwerpen, alsmede het ter bereyding van stoffen benodigde materieel, het aenveerden, uytbetaelen en verkoopen der verveerdigde voorwerpen emmers het nemen van een algemeen beheer, word aen een Comité van onderstand opgedragen. Dit Comité zal de bevoegdheyd hebben andere commissien aen te stellen of zich persoonen toevoegen, de dagen der vergaedering bepaelen, nemen alle resolutien, zich de tot de comptabiliteyt benodigde objecten verschaffen, emmers doen en verrichten alle hetgonne hetzelve ter bereyking van het doelwit die zijn aenstelling voor heeft, zal geraedig vinden.

5. Er worden als Leden van het voorberopen Comité benoemt de heeren Josephus de Clercq, pastor en bij delegatie den heer Jacobus Rottier , onderpastor; 2° Jan Baptiste Charles de Coorebyter, burgemeester en bij delegatie Bernardus Jacobus Van Acker, assessor; 3° Joannes Baptiste De Causmaecker, assessor; 4° Joannes Baptiste de Pape, raedslid; 5° Joannes Baptiste Rottiers, secretaris; 6° Joannes Franciscus de Vliegher, landsman en 7° Pieter Dominicus de Zutter, lid der Kamer

van Weldaedigheyd, met macht om onder hun eenen voorzitter, eenen secretaris en eenen tresorier te benoemen
6. Tot vergaederplaets het verrichten zijner bezigheden en bergplaets der werkstoffen word aen genoemd Comité ter beschik gestelt eene der zaelen van het Gemeentehuys

7° Eerstdags zal er onder de inwoners eene vrijwillige inschrijving van wekelijksche giften geopend worden waervan op vast te stellen tijdstippen de inzaemeling zal worden gedaen en aen den tresorier worden overgetelt"[5].

Uit de hierboven geformuleerde maatregelen bleek duidelijk dat men toen overtuigd was dat de armzalige toestand waarin een aanzienlijk deel van de arbeiders was terechtgekomen, niet enkel een gevolg was van werkloosheid, maar evenzeer aan hun luiheid was toe te schrijven. Toch waren de lokale bewindslieden bereid het lot van deze paupers te milderen door een aangepaste steunverlening én werkverschaffing. Een meer gecentraliseerde inzameling van giften, gecombineerd met de oprichting van een *Comité van Onderstand* - onder de leiding van de geestelijke en burgerlijke instanties - zou instaan voor een oplossing van zowel de bedelarij als van de werkloosheid. Weldra zou echter blijken dat de genomen opties enerzijds en de daartoe beschikbare middelen anderzijds voor heel wat problemen zouden zorgen.

In 1846 formuleerde Judocus Franciscus Dehoon, burgemeester van Kaprijke en tevens voorzitter van het toenmalige *Nijverheidscomité* in een merkwaardige analyse zijn bedenkingen over tien jaar werking van het *Comité van Onderstand*[6].
Vertrekkend van de hogergenoemde dubbele optie had ook hij gehoopt de armoede en de ellende van de minstbedeelden te kunnen lenigen. Toch moest hij na al die jaren erkennen dat "*... het lenigen van de ellende en het bestrijden van het pauperisme door werkverschaffing weliswaar goede en edele opvattingen waren, maar dat het willen heroprichten van een van alle kanten belaagde industrietak door middel van een weinig of helemaal niet georganiseerde arbeid van de minst verstandige en de minst morele maatschappelijke klasse, van weinig realisme getuigde...*" [7].

Men was er tot aan de aardappelziekte van het jaar 1845 in geslaagd de bedelarij binnen de perken te houden, maar de tewerkstelling door het Comité werd uiteindelijk een concurrent voor de spinsters en wevers die voor eigen rekening werkten. Wat de werkzaamheden van dit comité betrof, moest men toegeven dat de situatie weinig verbeterd was en dat - zonder aanzienlijke subsidies vanwege de gemeente - het Comité niet langer leefbaar was.

Voor de beteugeling van de bedelarij was o.m. ook vanaf 1 januari 1841 een spellewerkschool opgericht onder leiding van juffrouw Constance Dehoon, dochter van hogergenoemde burgemeester. En blijkbaar met succes, want in 1844 telde deze instelling reeds 53 kinderen die door hun werk jaarlijks tussen de 1100 en 1300 fr. winst verwezenlijkten[8]. Deze opvoeding tot werkzaamheid en goede zeden mocht niet verloren gaan en dit verklaart meteen dat in dat jaar het voortbestaan van deze instelling werd gewaarborgd door het aannemen van deze school als gemeenteschool.

Hierbij werd dan wel bepaald dat :
- zij uitsluitend bestemd was "... *tot het leeren aen kinderen van het vrouwelijk geslacht van handwerken tot broodwinninge strekkende...*"

- de kinderen moesten onderwezen worden "... *in godsdienst en zedenleer, het lezen en schrijven, het rekenen en de eerste grondregels der moedertael tot zoo ver als het meissens van dien stand behoort...*"

- deze school bij voorkeur aanvaardt "...*de kinderen van behoeftige of weinig begoede ouders...*"[9].

Hoe mooi en renderend een dergelijk initiatief ook was, toch bleef er de nijpende nood aan tewerkstelling in de linnennijverheid. Nog op 9 september 1843 noteerde de gemeentesecretaris: "... *De lynwaednijverheid, de Enige onzer Gemeente blyft altoos in kwijnenden toestand; groot zijn de pogingen onzer Gemeentelijke Commissie die zich toelegt op het voorkomen der bedelarij door het geven van werk; zij telt omtrent 100 spinsters, 6 hekellersen en 10 wevers, bovendien heeft zij opgericht eene werkschool waer 30 behoeftige meisjens eene nogal aenzienlijke winst aen hunne ouders toebrengen...*"[10].

De hierboven geciteerde aantallen van spinsters en wevers gaven enkel de bij de Commissie tewerkgestelde personen weer. In werkelijkheid lagen deze totalen veel hoger! Een *Indicativen Staet der Wevers* voor het jaar 1843 maakte melding van niet minder dan 222 wevers[11]. Niet enkel de naam, voornaam en leeftijd, maar ook gegevens i.v.m. de soorten weefsels tijdens het jaar 1842 en het niveau van het dagloon werden hierbij vermeld. Een analyse van dit document leerde ons heel wat.

De leeftijd van de wevers schommelde tussen 22 en 82 jaar. Gegroepeerd volgens 10-jaarlijkse leeftijdscategorieën, zag de samenstelling er als volgt uit:

22 tot 30 jaar : 16	61 tot 70 jaar : 22
31 tot 40 jaar : 64	71 tot 80 jaar : 14
41 tot 50 jaar : 62	> 80 jaar : 1
51 tot 60 jaar : 38	

In totaal 217 wevers - voor 5 wevers was geen leeftijd aangeduid - die hetzij voor eigen rekening, hetzij voor de Commissie, hetzij voor een ander het weefgetouw bedienden.
Bij de productie werd onderscheid gemaakt tussen katoen- en lijnwaadwevers; bij eerstgenoemde groep waren slechts 8 personen betrokken, bij de vervaardiging van het lijnwaad waren er 197 werkzaam; voor 17 wevers werd dit gegeven niet vermeld. Toch moet bij het lijnwaad onderscheid gemaakt worden tussen *zware* en *lichte* lijnwaden. Dit werd door burgemeester Dehoon verduidelijkt in hogergenoemd verslag, waarin hij o.m. schreef:
"... *De soorten lijnwaad die in onze gemeente vervaardigd worden, een speciale*

fabricage van het kanton (Kaprijke) *zijn op de eerste plaats de zware Kaprijkse lijnwaden of zeilmakerslinnen van 109 centimeter breedte en van 1800 tot 2000 kettingdraden; vervolgens de "blondines" van 1400 tot 1700; de ruwe, zelfde breedte en zelfde aantal draden en de "blondines" van 100 centimeter en 1400 kettingdraden...".*

Uit de hier geciteerde *Indicativen Staet...* bleek een duidelijk overwicht van de lichte-lijnwaadwevers: 135 tegenover 62 die het zeilmakerslinnen vervaardigden.
Gelijk loon voor gelijk werk is een uitdrukking die slechts opging, wanneer men met *gelijk werk* eenzelfde kwaliteit bedoelde. Dit verklaart dan ook dat de *winst per dag'*(= loon per dag) naargelang van de werknemers nogal sterk kon afwijken[12]. Rekening houdend met het onderscheid *zware - lichte lijnwaden*, zag het verdiende dagloon er zo uit:

Zware lijnwaden		Lichte lijnwaden	
Dagloon	Aantal wevers	Dagloon	Aantal wevers
1 stuiver	1	1	2
2 "	-	2	5
3 "	8	3	13
4 "	5	4	13
5 "	2	5	8
6 "	10	6	24
7 "	5	7	7
8 "	2	8	3
9 "	1	10	8

Ook burgemeester Dehoon realiseerde zich maar al te goed het kwaliteitsverschil naargelang de werknemer. Volgens zijn visie was slechts 1 op 8 van de wevers in staat om vlekkeloos werk af te leveren. Bovendien stelde hij vast dat sedert enkele jaren een groot aantal van deze lieden niet eens meer over de nodige fysieke kracht beschikte om het weefsel voldoende dicht te weven. Hij was trouwens van oordeel dat een wever van meer dan 40 jaar niet meer in staat was om zware lijnwaden te vervaardigen.

Voor de vervaardiging van het linnen was uiteraard garen nodig. Dit laatste was het werk van de spinsters, van wie eveneens voor het jaar 1843 een nominatieve lijst werd opgemaakt[13]. In totaal waren er toen 663 spinsters werkzaam die ofwel voor de markt, voor particulieren of voor de Commissie het spinnewiel hanteerden. Voor 646 werd aangeduid hoeveel weken per jaar zij aan het werk waren.

Aantal weken	Aantal spinsters
13	54
26	239
39	192
52	140

Voor 21 spinsters was de duur van de werkgelegenheid zeer wisselvallig; deze varieerde van minimum 3 tot maximaal 49 weken per jaar.

Spijt alle inspanningen bleef het spook van de armoede een permanente dreiging voor een groot deel van de arbeidende klasse. In 1843 werd door het gemeentebestuur een buitengewone belasting van 1800 fr. uitgeschreven als steun voor de behoeftigen[14]. Wegens de beperkte middelen waarover het Bureel van Weldadigheid beschikte, werd dit bedrag reeds vanaf 1839 elk jaar op de begroting uitgetrokken[15]. Met de mislukking van de aardappeloogst in 1845 werd een bedrag van 8000 fr. geleend voor het bestrijden van de ergste noden. De argumenten die een dergelijk hoog bedrag verantwoordden, schetsen ons in nuchtere bewoordingen de erbarmelijke situatie van de arbeidende klasse :

"*...aenmerkende dat door het mislukken van den aerdappeloogst en duerte van de eetwaren een groot aantal onzer inwooners niet kunnen bestaan zonder grooten onderstand;*

aenmerkende dat de noodige onderstand zoo dringende is in het belang van het behoud der goede orde als in dat der menschlievendheid;

dat de vrijwillige giften zoo als die voorgeschreven zijn bij gemelde circulaire zoo ongenoegzaem zijn als dat zij buiten evenredigheid staen met elckx respectief vermogen;

dat in den tegenwoordigen toestand der lijnwaednijverheid een groot deel der contribuabelen der gemeente ver van te kunnen voorzien in de behoeften der talrijke armen, bij de tegenwoordige duerte en klein gewin zelve moeijte hebben staende te blijven en dat het gevolgendlijk onvermijdelijk is het tegenwoordig last op meer dan een jaer te doen drukken;

dat een leening door de gemeente op een aantal jaeren te doen daertoe het eenigste geschikt middel is;

overwegende alsmede dat het verschaffen van werk algemeen herkend, als het beste middel van bedeeling moet bestaen in werken tot het verbeteren der buertwegen en in de veel grotere uitbreiding der ondernemingen van ons nijverheidscomité welk thans omtrent 180 persoonen gebruikende ten minsten tot het dobbel zou moeten worden gebragt;

besluyt :

Deze som zal uitsluitend worden gebruikt tot het geven van werk en bedeeling van levensmiddelen aen de werkenden en hun huisgezin van nu tot den aenstaenden oogst;
Het werk zal bestaen in verbeteringen der buertwegen en uitbreiding der werkzaemheden van het Comité van Nijverheid;

De leening zal bij voorkeur worden gedaen bij goedwillige ingezetenen of afzittende eigenaren in de gemeente bij actien van 100 F jaarlijksche interest gevende à 4 %, aflosbaar binnen de zestien jaeren bij jaerlyksche uitlotting van vijf actien of meer naermate de gemeene middelen zulks toelaten" [16].

Ook het jaar 1846 bracht weinig hoopvols. Voor de tweede opeenvolgende keer was de aardappeloogst zeer beperkt. Armoede en werkloosheid gingen in stijgende lijn, zodat het gemeentebestuur opnieuw in een bedrag van 10.000 fr. moest voorzien[17]. Eenmaal de jaren veertig van de 19de eeuw voorbij, waren de problemen zeker nog niet van de baan, doch de alarmerende notulen i.v.m. armoede en werkloosheid waren niet langer meer de toonaangevende gespreksthema's van de gemeenteraad.

Wij maakten hoger reeds melding van het merkwaardig verslag van burgemeester Dehoon. De analyse door deze tijdgenoot gemaakt, was vanuit zijn positie als voorzitter van het Nijverheidscomité, als burgemeester en tenslotte en vooral als geneesheer, de zienswijze van iemand die meer dan wie ook de leefwereld en de mentaliteit van de toenmalige Kaprijkenaren kende. De werkloosheid en de armoede waren, volgens zijn inzichten, voor een stuk te wijten aan hun eigen ingesteldheid. Hij vertolkte dit o.m. met deze woorden:

"*...Een meer gegrond verwijt dat wij aan onze arbeiders kunnen maken is hun gebrek aan intelligentie, aan werkzaamheid en vaardigheid, het noodzakelijk gevolg van een situatie waarin elke landbouwer - groot of klein - als wever een loonarbeider in dienst had die terzelfdertijd allerlei landbouwwerk verrichtte en waar bijgevolg het weven slechts af en toe gebeurde, zonder enige interesse en zonder enige eigenliefde. Ik zeg het met droefheid maar ook met overtuiging: onze arbeiders missen over het algemeen inzet en energie. Traag en babbelziek lijken zij zich - zoals de Kastilianen - slechts naar waarde te schatten in verhouding tot de tijd die zij in ledigheid doorbrengen, steeds klaar om bij de minste aanleiding tot feesten of andere bezigheden het weefgetouw te verlaten.*
Deze behoeftige en werkloze massa, totnogtoe geduldig en lijdzaam, maar steeds meer gedemoraliseerd, is in Kaprijke en omgeving zo talrijk, dat de landbouw slechts de helft van hun aantal zou kunnen tewerkstellen. Naar zijn mening had men te sterk de nadruk gelegd op de huisnijverheid. Niets was meer ongezond dan die enge, donkere en van rook doortrokken hutten, haarden van allerlei ziektekiemen; niets was minder gunstig voor de industriële economie dan deze vuile en donkere oorden waar de grondstof bleef rondslingeren, waar het werk voortdurend werd onderbroken, de aandacht afgeleid en controle onmogelijk was. Niets afstompender dan de uitsluitende omgang met deze armzalige, ruwe mensen, ten prooi aan allerlei passies. Wanneer men werkelijk onze ongelukkige bevolking in ere wil herstellen, dat men dan manufactuurscholen oprichte, dat men de arbeid stimulere door wedijver en dit alles onder een wijs en humaan beleid. .. Er is niets dat het hart meer verheft dan een goed geordend werk, er is niets dat de geest meer ontwikkelt dan een verstandig werk. Ik heb genoeg scholen van diverse pluimage bezocht om mij daarvan te kunnen overtuigen..." [18].

2. Armenzorg in cijfergegevens

Toen op 15 juni 1844 de werkzaamheden van een arrest van de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen een einde maakte aan het toenmalige Nijverheidscomité te Kaprijke, was het ogenblik aangebroken om de boekhouding af te sluiten en de toekomstige problemen over te laten aan een instelling die op een steviger basis kon werken. Deze overgang ging uiteraard gepaard met een algemeen overzicht van de jaarlijkse activa en passiva tijdens de hier behandelde periode.

Toen de Commissie van Onderstand - opgericht in 1835 ter bestrijding van de bedelarij - haar werking startte, telde Kaprijke 3850 inwoners. Van de geraamde gemeentelijke inkomsten van 6500 fr. trok het lokaal bewind een subsidie van 1100 fr. uit ten behoeve van het Bureel van Weldadigheid dat voor het jaar 1835 geconfronteerd werd met een totaal van 650 behoeftigen. Door de nieuw opgerichte commissie werden hiervan 60 huisgezinnen onderhouden; het merendeel van deze gezinshoofden waren wevers, aangezien toen 150 wevers op een totaal van 220 werkloos waren.

Tijdens de eerste drie jaren van haar werking werden voor het weven - naast twaalf wevers - nog vier garenbereiders en *bommers* en twaalf spoelers tewerkgesteld. Onder de leiding van meesterknecht Pieter Jan Mestdagh werd hun werk gehonoreerd met een gemiddeld dagloon van 83 ct. voor de wevers, 1,27 fr. voor de garenbereiders en bommers en 18 ct. voor de spoelers. Vergeleken met het werk van hun mannelijke collega's was het gemiddeld dagloon van veertig spinsters en vier hekelessen heel wat lager: 24,5 ct. voor eerst- en 27 ct. voor laatstgenoemde. Zoals hoger reeds vermeld, telde de spellewerkschool, opgericht sedert 1 januari 1841, gemiddeld 30 kinderen.

Een algemeen verslag van de activa en passiva over tien jaar activiteit gaf volgend resultaat:

Ontvangsten

1. Subsidien van den Staet en Provintie	*1100,- fr.*
2. Subsidien van de Gemeente	*8918,94 fr.*
3. Subsidien van het Bureel van Weldaedigheid	*3914,50 fr.*
4. Vrijwillige giften onzer Inwoners	*3748,42 fr.*
5. Geleende penningen	*12525,23 fr.*
6. Verkoop van lynwaden	*24080,01 fr.*
7. Verkoop van garens	*42526,27 fr.*
8. Aftrok over de door de spinsters verloren stof	*108,03 fr.*
9. Afbetaling op het speldewerkgerief op de massa der speldewerksters gebragt	*83,41 fr.*
Totael	*97004,81 fr.*

Uitgaven

1. Inkoop van gezwingeld vlas	*15913,20 fr.*
2. Inkoop van werk en vlas, vracht en commissie zijn er bij genomen	*34163,50 fr.*
3. Hekelloon	*845,34 fr.*
4. Spinloon	*24608,83 fr.*
5. Preparatie van garen	*2414, - fr.*
6. Bom en weefloon	*4685,89 fr.*
7. Administratiekosten	*31,23 fr.*
8. Teruggaef van geleend geld	*9245,50 fr.*
9. Intresten	*98,13 fr.*
10. Aenkoop van spinnewielen en hekels	*522,45 fr.*
11. Toelagen aen gebrekelyken	*1761,61 fr.*
12. Aenkoop van speldewerkkussens en eenige verbouwing aen het Schoollokael	*635,05 fr.*
13. Jaerwedden der meesteresse en ondermeesteressen	*620,- fr.*
Totael	*95544,73 fr.*

De gegevens van deze eindbalans verstrekken reeds een eerste algemene indruk. Voor een beter inzicht is het echter noodzakelijk de evolutie van de tewerkstelling en de steunverlening van jaar tot jaar te volgen.

De uitdrukking *Nieuwe messen snijden goed* bleek ook hier maar al te waar. Toen men bij de start in december 1835 het bedrag van de ingezamelde private giften ten gunste van steunbehoevende personen vergeleek met dit van december 1836, bleek dat men van 392,25 fr. was teruggevallen op 126,85 fr.

Maandelijkse ontvangsten van de *collecten* 1835-1837

Maand	Bedrag van de collecten in 1835	1836	1837
januari		324,09 fr.	65,36 fr.
februari		319,62 fr.	31,04 fr.
maart		330,37 fr.	117,13 fr.
april		294,37 fr.	75,50 fr.
mei		190,41 fr.	83,38 fr.
juni		128,94 fr.	70,66 fr.
juli		158,69 fr.	93,32 fr.

augustus		116,78 fr.	56,66 fr.
september		111,57 fr.	121,75 fr.
oktober		114,26 fr.	76,07 fr.
november		151,17 fr.	48,02 fr.
december	392,25 fr.	126,85 fr.	147,16 fr.

Het succes van de eerste geldinzameling was uiteraard sterk beïnvloed door de algemene gang van zaken tijdens de voorafgaande jaren, een situatie die door de toenmalige schatbewaarder als volgt werd omschreven:
"*In de laetste jaren waren te Capryk des zomers omtrent 60 en des winters omtrent 100 bedelende persoonen, inwooners der gemeente, die bij den burger omhaelden van 80 ct tot 1,80 F s'weeks en by de landbouwers nog merkelijk meer in eetwaren en brandhout; daerenboven werden wy lastig gevallen door een groot getal vremde bedelaers . Deze opentlijk georganiseerde bedelary had ten gevolge het onophoudelijk omzwerven en akkerschenden der geheele behoeftige bevolking en bedreygde de publieke rust en veyligheyd, wanneer op aenzoek van den heer Gouverneur de Commissie wierd ingericht. De inteekeningen voor de collecte waren algemeen en misschien overdreven, want van de eerste maenden ziet men merkelijken afval in de zelve; met de maend mey wierd de collecte der inschryving gedaen bij de 14 in plaets van bij de 8 dagen, doch deze bleef afnemen, tot dat met het jaer 1837 de inteekening door de Commissie is gemodifieerd in zoo ver dat zij evenredig is gemaekt aen den plaetselijken omslag met uytlating der laegste klassen. Alles doet verhopen dat dezen maetregel met algemeenen byval aengenomen het verder verflauwende collecte zal voorkomen.*
De Commissie heeft voor hoofdstelling aengenomen dat het beter is de behoeftige aen te wakkeren tot spinnen voor de bezondere wevers en garenkoopers ,onafhanglijk van de Commissie ,als deze lieden zich op onze voorzorg te laten betrouwen; gevolgendlyk heeft zij spinwielen gegeven aen alle die er van onvoorzien waren en alleen voor hare rekening doen spinnen de ouderlingen, gebrekelyken of kinderen die elders geen werk kunnen vinden; en deze is de eenige reden waerom de commissie aen het spinnen schade lijdt..."[19].

De lage bedragen van de omgehaalde giften tijdens het jaar 1837 lieten aan de Commissie dan ook geen andere keuze dan het zoeken van nieuwe financieringsmogelijkheden. Vanaf 1 januari 1838 nam zij haar toevlucht tot een jaarlijkse gemeentelijke subsidie, waardoor deze Commissie nu onder het toezicht kwam van het Bureel van Weldadigheid, aangezien dit laatste in geval van grote financiële noden zelf voor bijkomende steun moest instaan.

Naast deze eerste bron van inkomsten was er nog de verkoop van de geproduceerde garens. De opbrengst hiervan varieerde - naargelang van het ogenblik - van minimum

124,08 fr. tot maximaal 429,87 fr. tijdens het jaar 1836 en van minimum 64,98 fr. tot maximaal 451,02 fr. in 1837.

Voor de uitgaven kwamen vijf rubrieken aan bod die volgens het tijdstip nogal wat variatie vertoonden. Dit waren: aankoop van werk, spinnewielen, spinloon, toelagen aan impotente personen en tenslotte administratiekosten. Waar bij voorbeeld de aankoop van spinnewielen slechts af en toe gebeurde, was het spinloon een permanente, belangrijke debetpost. Het belang hiervan blijkt maar al te duidelijk uit een vergelijking van het totaalbedrag der maandelijkse inkomsten en uitgaven met dat van het spinloon tijdens het jaar 1837.

Maand	Totaal Inkomsten	Totaal Uitgaven	Spinloon
januari	248,65	280,63	126,56
februari	482,06	357,65	139,24
maart	433,52	532,09	177,58
april	414,89	512,14	200,34
mei	306,44	235,20	113,81
juni	423,86	423,23	115,51
juli	183,16	340,89	92,71
augustus	121,64	75,33	75,33
september	354,24	125,27	72,27
oktober	345,58	340,21	63,37
november	183,15	158,10	83,10
december	428,67	359,06	143,11
Totalen	3925,86	3739,80	1402,93

Al met al mochten de commissieleden toch tevreden zijn met het behaalde resultaat; zowel 1836 als 1837 sloten met een batig saldo. Vanaf 1838 keerde echter het getij. Een strenge winter zorgde voor heel wat schade aan de grondstof en bovenop daalde nog eens de prijs van de geproduceerde garens ten opzichte van de ruwe grondstof. Wanneer men daarbij vaststelt dat het aantal spinsters tijdens datzelfde jaar verdub-

belde, was het ook niet te verwonderen dat de jaarrekening met een nadelig saldo van 743,03 fr. werd afgesloten.
De toename van het aantal spinsters en dus ook van de hoeveelheid geproduceerde garens verklaart meteen de stijgende trend van de inkomsten en uitgaven van de volgende jaren:

Jaar	Inkomsten	Uitgaven
1837	3927,86	3739,80
1838	4113,91	4856,94
1839	7123,84	7010,01
1840	8352,52	8176,59
1841	13154,71	13054,88
1842	18139,90	17713,92
1843	23116,89	23225,65

De hierboven vermelde bedragen verdoezelen echter een deel van de werkelijkheid. Ogenschijnlijk waren er tijdens deze respectieve jaren weinig problemen , aangezien slechts eerder geringe mali-bedragen voorkwamen tijdens de jaren 1838 en 1842. Niets was echter minder waar. Het totaal van de subidies van de gemeente en van het Bureel van Weldadigheid, aangevuld met leningen bij particulieren vanaf 1842, lieten aan duidelijkheid niets te wensen over.

3. Maatregelen van de Provinciale Overheid

De benarde situatie waarin de lijnwaadindustrie was verzeild geraakt, zette de gouverneur ertoe aan om zelf de nodige richtlijnen uit te vaardigen.Reeds op 31 oktober 1843 was bij koninklijk besluit het ontwerp tot oprichting van nijverheidscomités binnen de provincie Oost-Vlaanderen goedgekeurd[20]. Toch zou het nog maanden duren vooraleer alles in kannen en kruiken was. Een verklaring hiervoor was niet zo ver te zoeken.De gouverneur wilde eerst zekerheid over het nut van een dergelijke instelling, zich een idee kunnen vormen van de manier waarop een dergelijk comité zou worden samengesteld, een raming van de noodzakelijke subsidies kunnen berekenen en dergelijke meer.
In die optiek kaderde dan ook de briefwisseling tussen de arrondissementscommissaris van Eeklo en burgemeester Dehoon van Kaprijke. In een brief van 22 november 1843 schreef eerstgenoemde o.m.:

"...*Avant de prendre une décision sur la désignation des communes où ces comités seront d'abord introduits, la Députatuion Permanente désire s'entourer de renseignemens qui jusqu'ici ne sont demandés qu'à titre officieux. Je viens donc vous prier de me dire le plus tot possible et de manière que je puisse en écrire à Monsieur le Gouverneur à la fin de cette semaine, si vous croyez que l'établissement d'un comité industriel, destiné à procurer de l'ouvrage aux fileuses et aux ouvriers qui en manquent et à surveiller cet ouvrage, serait utile dans votre commune où déjà vous avez une commission dans ce but? ...*"[21].

Indien de Bestendige Deputatie haar fiat gaf voor een dergelijk initiatief, dan zou Kaprijke aangeduid worden "*.... pour faire partie du petit nombre de celles où on en commencerait l'établissement....*" [22].

Uit een schrijven van 26 april 1844 bleek dat de gouverneur zo vlug mogelijk wilde overgaan tot de installatie van een nijverheidscomité te Kaprijke, omdat dit "*... pourrait servir de modèle tant sous le rapport du personnel actif, dévoué et intelligent que des bons résultats à en attendre en faveur du travail de la classe indigente des campagnes...*" [23].

Op 2 augustus 1844 was het dan zo ver: de vroegere *Commissie van Onderstand* werd opgedoekt en vervangen door het nieuw opgerichte *Nijverheidscomité*. Van dit bestuur maakten nu deel uit:

Jan-Baptist de Pape, burgemeester : voorzitter
Seraphin Van Hooreweghe, pastoor
Jacob Boelens, lid van het Bureel van Weldadigheid
Diomède de Coorebyter, kandidaat-notaris, schepen
Jan Van Damme, landman, gemeenteraadslid
Pieter Standaert, koopman, "
Francies Claeys, broodbakker, "

Dit comité zou zijn functie blijven uitoefenen tot 21 juni 1859, het jaar waarin het op zijn beurt zou plaatsmaken voor een *Besturende Commissie* bestaande uit vijf leden[24].

Het oprichten van nijverheidscomités was een aanzet tot een beter gemeentelijk beleid in functie van de lijnwaadindustrie. De opleiding tot bekwame spinsters en wevers was een tweede doch niet minder belangrijke taak. Een gouvermentele dépêche van 3 december 1847 voorzag in de oprichting van een spinschool en een leerwerkhuis voor de linnenweverij[25].
Uit de notulen van de gemeenteraadszitting van 15 januari 1848 bleek dat de plans en de bestekken voor de oprichting van beide inrichtingen reeds klaar waren en begroot op een bedrag van 5073,50 fr.. Hierbij was wel voorzien dat de kerkfabriek 1000 fr. zou bijdragen in de bouwkosten van de spinschool, omdat dit lokaal op zon- en feestdagen als zondagsschool zou dienst doen. Rekening houdend met het feit dat

1° een aanzienlijke provinciale bijdrage was toegezegd, 2° de linnennijverheid de enige bestaande nijverheidstak was die in Kaprijke werd beoefend en dus ook de enige mogelijkheid bood om aan de talrijke wevers en spinsters werkgelegenheid te verschaffen, besloot de gemeenteraad de aanpassingswerken te laten uitvoeren. Op 5 juni 1848 werd bij de aanbesteding het werk toegewezen voor 4775 fr.[26].

Om bij de lokale beoefenaars van de linnennijverheid meer inzet en motivatie voor kwaliteitsproductie op te wekken, werd in 1849 een nijverheidstentoonstelling van Vlaanderen ingericht, waarbij openbare beloningen voor de werklieden werden voorzien[27]. Op deze tentoonstelling waren ook Kaprijkenaren vertegenwoordigd, die omwille van hun vaardigheid en de hoge kwaliteit van hun werk, werden beloond met een speciale decoratie en een prijs in klinkende munt. Deze uitverkorenen waren toen: Pieter Jan Mestdagh en Jan-Baptist Florijn. De bekroning van hun werk was wel een erkenning van hun kwaliteit, doch daarmee loste men het probleem van de werkloosheid in de textielindustrie geenszins op.

BIJLAGE I

Toespraak van burgemeester Dehoon als voorzitter van het Nijverheidscomité (1846)

Messieurs,

Après avoir dirigé pendant dix ans le comité industriel de Capryk à travers des difficultés auxquelles la plupart de ces institutions dans notre province ont succombé, j'ai cru qu'il convenait que je vous rendisse compte de la marche que nous avons suivie et des réflexions que l'expérience m'a suggérées.
J'ai cru le moment d'autant plus opportun que le pays tout entier reconnait l'urgence d'arrêter l'industrie linière dans son déclin, de la tirer d'une organisation des plus vicieuses pour la mettre dans une voie plus réguliere et de pousser au perfectionnement les différentes branches qui la constituent.
L'idée premiere de nos comités en 1835 et 1836 était d'extirper la mendicité en fournissant du travail aux mendiants. Comme l'indigence était due dans nos compagnes à l'appauvrissement et au désoeuvrement forcée des fileuses et des tisserands que c'était la seule industrie que nos pauvres connussent, la seule que nous eussions à leur offrir, tous les efforts, tous les sacrifices furent dirigés naturellement de ce côté la et l'on vit surgir partout des ateliers de filature.
Soulager la misère et combattre le paupérisme par le travail était une bonne et noble idée, mais vouloir relever une industrie battue en brêche de toutes parts au moyen du travail peu ou point organisé des classes les moins morales et les moins intelligentes et mettre au service de ce moyen toutes les ressources de la charité publique et privée, ressources parfois employées sans aucun discernement, ce n'était pas là ce nous semble un projet bien réfléchi aussi l'expérience ne tarda -t-elle point a le condamner.

Nous aussi nous avons éprouvé le bien et le mal de la combinaison de deux objets peu compatibles: Nous avons pu contenir la mendicité jusqu'à la maladie des pommes de terre en 1845. Nous avons fait entrer en circulation dans la commune de fortes sommes distribuées en salaires, mais cela ne s'est fait qu'au prix de grands sacrifices. Nous avons en général perdu un tiers du salaire et encore n'était-il nullement en rapport avec les besoins des travailleurs. Nous avons fait une concurrence fâcheuse aux fileuses et aux tisserands travaillant pour leur propre compte et malgré des efforts incessants nous ne sommes parvenus ni a améliorer beaucoup et généralement la fabrication ni a faire subsister notre comité par lui-même et sans subsides considérables.

A présent qu'il est question ou de donner plus de développement à notre comité ou de le réorganiser sur des bases nouvelles et à présent qu'un arrêté royal a organisé les ateliers de perfectionnement en les mettant plus ou moins en rapport avec les comité chargés de fournir du travail aux indigents, il me parait urgent d'étudier la question sous toutes ses faces et de faire converger les rayons de lumière jusqu'aux plus faibles pour mieux éclairer quelques points obscurs d'un objet d'une importance aussi vitale. C'est l'avenir du paupérisme et de l'industrie en Flandre.
Vous me permettrez, Messieurs, de vous présenter quelques vues sur ce qui me paraît convenir à la localité que j'habite et dont j'ai pu étudier les intérêts spéciaux.
Comme point de départ je fixerai d'abord la valeur relative des différentes branches de l'industrie linière par le résultat des opérations de notre comité pendant l'année 1846 à peu près identique avec celui des années précédentes.

Le filage de l'étoupe a donné par kilogr. une perte moyenne de 21 $^{1/2}$ centimes, le prix d'achat, tous frais compris, étant de 1,03 $^{2/3}$ fr.et le salaire de 38 centimes.
Celui du lin serancé a donné une perte de 9 $^{1/4}$ centimes sur un salaire de 41 $^{1/2}$ centimes, le lin coûtant 1,73 fr.
Le serançage donne un bénéfice d'à peu près 1 % du prix du lin teillé, le salaire étant de 6 centimes par kilogr.
Le tissage un bénéfice moyen de 3 % tous salaires payés au taux ordinaire.
La préparation de la récolte au teillage inclusivement, du lin acheté sur pied a donné, malgré des pertes éprouvées par la mauvaise qualité de l'eau de ruissage, un bénéfice de 4,5 %, les salaires montant à 32 % du prix du lin payés au taux accoutumé.

Les espèces de toile qui se fabriquent dans notre commune, fabrication spéciale du canton, sont en premier lieu les fortes toiles dites de Capryk ou zeilmakerslinnen de 109 centimètres de largeur et de 1800 à 2000 fils à la chaine, puis les blondines de 1400 à 1700 les écrues même largeur et même nombre de fils; enfin des blondines de 100 centimetres et de 1400 à la chaine tout cela se fait en chaine de lin et trame d'étoupe à peu près a quantité égale.
On tisse aussi lin sur lin pour sacs, draps et chemises. Ces toiles s'achètent par nos cultivateurs et en ce genre on travaille rarement pour le marché.
Il me reste, Messieurs, à vous faire connaitre les qualités de nos ouvriers fileuses et tisserands.

Les fileuses en général ne font que l'espèce de fil qui convient à nos grosses toiles; il s'en trouve qui filent jusqu'à deux livres par jour et qui le font bien mais c'est le petit nombre, elles gagneraient alors au pied du taux de notre comité 33 centimes par jour; quant aux autres dès qu'on leur donne plus qu'une livre par jour a filer l'ouvrage est mauvaise, la perte immense et le salaire mérité monte à peine à 13 centimes.
Comme il entre dans nos tissus à peu près autant d'étoupe que de lin les apprenties et les plus mauvaises fileuses ne travaillent que de l'étoupe et comme ce filage est beaucoup plus désavantageux que celui du lin il en resulte qu'elles ne gagnent presque rien et sont même exposées à avoir moins de leur fil que n'a coûté l'étoupe.

Les tisserands aussi laissent a désirer. Il est vrai qu'ils soutiennent fort bien la comparaison avec leurs voisins, qu'ils maintiennent la réputation de ces solides tissus désignés sous le nom de toiles de Capryk qui jusqu'ici se vendent encore assez couramment mais comme l'acheteur est devenu plus difficile il faut bien reconnaître qu'il n'y a pas un tisserand sur huit qui les confectionne d'une manière irréprochable. On demande qu'elles soient aussi fortes, aussi étoffées que possible et chose triste à dire depuis quelques années le plus grand nombre n'a plus la vigueur nécessaire pour en serrer sufffisamment le tissu et rarement trouve-t-on un tisserand qui ait plus de quarante ans qui soit encore en état de faire ces toiles. Heureusement les métiers perfectionnés et la navette volante offrent à cet egard de grands avantages et l'on peut espérer que cette cause d'infériorité viendra à cesser.
Un reproche plus fondé à faire à nos ouvriers, c'est le défaut d'intelligence, d'assiduité et d'adresse, résultat nécessaire d'un état de choses ou chaque fermier grand ou petit avait pour tisserand un domestique à gages qui en même temps faisait toute espèce de travaux agricoles et où par conséquent le tissage se faisait sans suite, sans intérêt et sans amour propre. Je le dirai aussi avec douleur mais avec conviction: nos ouvriers en général n'ont ni vivacité, ni énergie, poids lents et causeurs ils semblent comme le Castillan s'estimer en proportion du temps qu'ils passent à ne rien faire, toujours prêts à quitter le métier au moindre prétexte de fête ou d'autre occupation qui se présente. Le travail en commun, l'émulation qui en naîtrait et une nourriture moins copieuse mais plus stimulante serait à mon avis les remèdes à cette indolence aussi fatale à leur travail qu'à leur santé.

Cette population indigente et désoeuvrée, encore patiente et inoffensive mais se démoralisant de plus en plus est si nombreuse à Capryk et dans les environs que l'agriculture n'en saurait occuper la moitié. Nous ne connaissons pas d'autre industrie à leur portée et force nous est cependant de leur chercher de l'emploi et du pain.

Donner de l'extension à notre comité de manière à employer le plus grand nombre de rouets possible à extirper où du moins à diminuer beaucoup la mendicité ne peut plus se faire aujourd'hui comme on se le promettait en 1835, alors que le nombre des indigents était bien moindre et que le filage de l'étoupe pouvait se payer sans perte à un salaire assez élevé.
Le comité de Capryk aurait au moins 300 fileuses puisque la commune en compte au

delà de 600, la plupart sans ouvrage et pour leur procurer un salaire de 33 centimes il faudrait leur laisser filer 2 livres par jour.
Nous avons perdu cette année 9 1/3 centimes par livre de fil d'étoupe et nous en perdions 12 en 1843 avant d'avoir diminué le nombre de fileuses renvoyant les moins bonnes; ne prenont que 10 centimes par livre pour 150 ouvriers qui fileront du lin, ce sera 45 francs par jour faisant pour 300 jours ouvrables une perte de 13500 frs. et je pense que si le nombre des fileuses ni leur salaire ni la perte probable ne sont exagérés.

Si l'on admet moins d'ouvrières le reste mendiera; si on les laisse travailler et gagner moins elles mendieront le reste de la journée. Quant à la perte présumée à moins de baisse de la matiere première ou de hausse du fabricat, elle se trouvera dépassée. Et que fera-t-on de cette masse de fil? S'il faut le vendre il sera déprécié et la perte bien autrement énorme. Si on le fait tisser, la dépense annuelle de ce chef montera à près de 40.000 fr. et le capital roulant qu'en cas de vente de fil, j'évaluerais à une dépense de 3 mois et partant à 12075 fr., devra être égal à une dépense de 6 mois 44150 francs et où et comment nous procurer tant de matière première? et quelle administration? et quelle responsabilité? Je regarde vraiment pareille extension comme impraticable.

Je prendrai donc la liberté, Messieurs, de vous exposer un plan qui du point de vue de notre commune et sans prétendre généraliser, me paraît fort exécutable et qui j'espère pourvoirait aux deux grandes nécessités du moment.
J'abuserais de votre indulgence si j'entrais dans les détails, si je combattais ici les objections qui se présentent peut être en foule mais je crois avoir médité assez longtemps ce projet pour me flatter que les difficultés ne sont pas du tout insurmontables. Il consiste dans l'établissement de deux institutions parallèles qui quand même elles se trouvaient sous la même direction, devraient avoir une existence et une comptabilité séparées

Atelier cantonnal L'atelier de perfectionnement serait cantonnal et comprendrait le filage à la main d'après la nouvelle méthode et le tissage à la navette volante . On y fabriquerait toutes les espèces de toiles de lin mais de préférence celle qui de temps immémorial est pour ainsi dire une spécialité pour notre commune qui aujourd'hui encore donne le meilleur bénéfice et se vend avec le plus de facilité.
On y admettrait en deux locaux séparés les fileuses et les tisserands avec leurs bobineurs; tous les élèves devraient être d'un âge peu avancé aussi nombreux que le permettraient le local et la possibilité de la surveillance, ils y seraient envoiés par les communes à titre de placement, travailleraient pour compte de l'atelier et en sortiraient aussitôt leur apprentissage achevé.
On s'appliquerait à faire bien vite et à bon marché la qualité serait garantie par l'emploi de bon fil, de bons instruments et une surveillance sévère, on stimulerait la diligence par l'émulation, on le faciliterait par la division du travail, on arriverait au bon marché par le choix judicieux de la matière première et par la modicité du salaire. Et je suis persuadé qu'avec l'indemnité d'apprentissage à payer par l'ouvrier ou la com-

mune qui l'a envoyé sur le pied prescrit par l'arrêté royal réglementaire un léger subside de l'état ou de la province suffira pourque l'atelier se soutint par lui-même.
Abordons maintenant le second point, celui d'occuper la partie désoeuvrée de la population indigente. Je crois avoir démontré, Messieurs, qu'il est devenu à peu près impossible à la commune de donner de l'ouvrage à quantité suffisante à toutes les fileuses qui en manquent. Ses moyens n'y suffiraient pas. Il est d'ailleurs trop vrai que l'industrie libre a de grands avantage sur celle exercée par l'état ou par la commune en attendant que des fabricants établissent des ateliers de filature et de tissage, il faudra donc favoriser et organiser auant que possible le travail à domicile et pour le propre compte de l'ouvrier. Il faut songer à abandonner le mode d'encouragement, introduit je l'avoue par l'impérieuse nécessité de fournir un travail productif, expédient qui d'un côté impose a l'état et à la commune des charges qu'on ne saurait supporter longtemps et qui d'un autre côté tend à relacher le travail et l'industrie en laissant l'ouvrier à se reposer sur les secours de la bienfaisance. Il faut sortir enfin de l'ornier que nous avons suivie depuis dix ans. Sans doute il ne sera pas facile de faire gagner assez pour vivre, il est fort probable qu'il faudra encore des sacrifices, qu'il faudra redoubler peut-être de soins et d'efforts mais dans la crise où nous nous trouvons, il ne s'agit pas d'épargner notre peine, il faut lutter ou périr. La fileuse travaillera et vivra, j'espère, si on lui fournit l'occasion :

1° de se procurer du lin et de l'étoupe à bon marché
2° de vendre son fil avantageusement
3° d'apprendre à filer plus et mieux.

Comité communal

Vous arrivez aux deux premiers de ces résultats. Un comité industriel communal exercerait les branches de l'industrie linière que nous avons reconnues plus haut comme les plus avantageuses ou dussent les circonstances s'aggraver, les moins sujettes à perte ce sont les transformations successives du lin verd jusqu'au lin serancé et à l'étoupe.
On achèterait le lin sur pied dans la commune et au besoin dans les environs. Bon nombre de nos cultivateurs convaincus de la nécessité de fournir plus de travail se sont engagés déjà à semer plus de lin et à le vendre de préférence au comité et j'ai lieu d'espérer de voir adopter ici généralement une mesure qui remplacerait avec avantage l'imposition de droits à la sortie du lin. Tout le monde y trouverait son compte: l'agriculture employerait plus de bras, elle ferait entrer le lin dans les assolements ordinaires et le vendrait désormais avec la certitude d'être payé ; le comité tout en donnant de l'ouvrage varié à beaucoup d'indigents qui ne peuvent être employés au filage ni au tissage, délivré de l'obligation d'acheter au loin et souvent fort cher achèterait à présent à crédit et partant n'aurait besoin que d'un capital roulant infiniment moindre et de cette manière échapperait à une de ses plus grandes difficultés.

Le lin serancé et l'étoupe pourraient ainsi être offerts aux fileuses à un prix accessible, on pourrait même en faire le crédit aux plus probes tout aussi bien que de leur

confier le lin à filer comme nous l'avons fait jusqu'ici sans inconvénient notable.
Pour leur faciliter la vente du fil et donner en même temps l'occasion aux tisserands de l'acheter on le ferait exposer au marché de la commune avec la précaution de prévenir la mévente ou l'avilissement du prix au moyen d'achats de fil que ferait le comité pour le revendre ou pour le convertir en toiles s'il restait de bons tisserands hors d'état de travailler pour leur propre compte.
Il y a tout lieu de croire que dans ces opérations le comité ne ferait pas la perte que nous avons accoutumé de faire et que personne n'a regrettée que d'ailleurs on serait toujours maître de contenir dans de justes limites.
On fournirait aux fileuses l'occasion de se perfectionner et partant de gagner davantage en établissant des écoles de filature dans toutes les sections de la commune, écoles qui seraient dirigées par des maîtresses sorties de l'atelier de perfectionnement et où l'on admettrait depuis les enfants jusqu'aux adultes pourvu qu'elle se soumissent à une discipline satisfaisante.

Je ne sais Messieurs si je me fais illusion mais il me semble qu'il importe à un haut degré de créer des écoles manufactures en attendant que l'on voie surgir partout ces belles fabriques dont l'Angleterre et l'Amérique offrent des modèles où l'économie, l'ordre, la propreté s'unissent à de plus nobles soins encore: ceux de la santé et de la moralité des travailleurs.
On a trop proné à mon avis le travail domestique. Rien de plus malsain que ces cabanes étroites enfumées, encombrées , foyers de toute espèce de miasmes, rien de moins favorable à l'économie industrielle que ces réduits sales et obscurs où traîne la matière première, où le travail est sans cesse interrompu, l'attention distraite, la surveillance impossible, rien de plus abrutissant que le commerce exclusif avec des parens misérables, grossiers, emportés en proie a toutes les mauvaises passions, si on veut réellement réhabiliter nos malheureuses populations que l'on crée, je le répètre des écoles manufactures, le travail stimulé par l'émulation, sous une direction sage et humaine, est à mes yeux le plus puissant civilisateur. Il n'y a rien qui forme mieux le coeur que le travail bien réglé. Il n'y a rien qui développe mieux l'esprit que le travail intelligent. J'ai vu assez d'écoles de tout genre pour les apprécier.

Je vous demande pardon, Messieurs, de vous avoir si longtemps entretenu de choses que sans doute vous connaissez mieux que moi. Mon excuse sera dans mon désir de présenter quelques idées utiles.

BIJLAGE II

Wevers te Kaprijke in 1843 (*)

Naam	Voornaam	Katoen	Lijn/zw.	Lijn/l.	Winst per dag (a)	Winst per dag (b)
Aelderwerck	Jan					
Antheunis	Frans		x	x	7 st.	7 st.
Antheunis	Jan-Baptist					
Baeke	Jacobus			x	1 st.	
Basslé	Frans		x			
Beekaert	Bernard			x		2 st.
Boelens	Jacobus			x		5 st.
Boelens	Jacobus			x		
Boelens	Frans		x	x		
Boelens	Carolus		x			
Boelens	Bernard					
Bombeke	Bernard			x		6 st.
Botterman						
Botterman	kinderen			x		
Bracke	Jaspaert			x		6 st.
Bral	Jacobus Frans			x		4 st.
Bral	kinderen		x	x		
Bruggeman	Bernard					
Bruynbroek	Jan		x	x	5 st	5 st.
Buyck	Bernard		x	x	6 st.	6 st.
Buysse	Francies			x		
Caplé	Bernard					
Claeys	Jan					
Claeys	Frans					
Dalle	Pieter			x		4 st.
Dauwe	Pieter			x		
Dauwe	Paulus			x		
Dauwe	Jan			x		6 st.
De Backer	Jan			x		
De Brabander	Jan					
De Bruyne	Bernard	x	x		8 st.	
De Buck	Engelbert	x				
De Causmaecker	Carolus					
De Causmaecker	Pieter Antone					
De Craene	Jan					
De Geeter	Gregoris		x		10 st.	
De Geeter	Jan			x		9 st.

De Geeter	Pieter					
De Greve	Pieter Bernard					
De Greve	Carolus					
De Jaeger	Carel	x				
De Jaeger	Augustinus		x		10 st.	
De Keukelaere	Bernard					
De Keyzer	Carolus			x		1 st.
De Maegd	Jan			x		6 st.
De Meulemeester	Carolus					
De Mey	Carolus		x			
De Mey	Carolus	x				
De Pauw	Jacobus		x	x	3 st.	3 st.
De Pauw	Jan Francies			x		3 st.
De Pauw	Bernard					
De Poorter	Noë					
De Rooze	Francies			x		3 st.
De Ruyter	Jan Frans		x	x	6 st.	6 st.
De Ruyter	Frans			x		2 st.
De Smet	Engelbert			x		
De Sonville	Pieter			x		7 st.
De Sonville	Jan			x		5 st.
De Taeye	Jan			x		
De Taeye	Carolus					
De Taeye	Bernard		x	x		
De Taeye	Jacob					
De Vleeschauwer	Jan			x		
De Vlieger	Jan		x	x		
De Vos	Justinus			x		8 st.
De Vos	Jan			x		4 st.
De Vos	Francies			x		3 st.
De Walsche	Bernard			x		
De Walsche	Jan-Baptist			x		6 st.
De Wispelaere	Carel Bernard					
De Wispelaere	Jacobus					
De Wispelaere	Jan			x		6 st.
Dhaeze	Carolus		x		3 st.	
Dickburgt	Augustinus					
Dicker	Carolus					
Dimpe	Jan			x		
Doens	Domien			x		7 st.
Dolieslager	Engel		x		5 st.	
Dolieslager	Bernard					
Dolieslager	Antone	x				
Dolieslager	Jan-Baptist			x		6 st.
Dolieslager	Carolus			x		

Dolieslager	Engel		x	x	7 st.	7 st.
Dregge	kinderen		x	x	6 st.	6 st.
Duytschaever	Pieter					
Engels	Jacobus		x	x	6 st.	6 st.
Engels	Joseph		x			
Engels	Judocus					
Fiers	Jan		x	x		5 st.
Fordeyn	Pieter			x		
Francque	Carolus		x	x	6 st.	6 st.
Francque	Jan					
Gijsselman	Pieter			x		8 st.
Haers	Jan			x		4 st.
Haers, wed.	Frans					
Hamerlinck	Bernard		x		x	
Hautekeete	Pieter					
Hebberecht	Alexander	x				
Heechaute	Jacobus		x			4 st.
Heetezonne	Pieter		x		x	
Heireman	Carel Bernard			x		6 st.
Heireman	Jan-Baptist			x		6 st.
Heireman	Jan		x	x	4 st.	4 st.
Hoorebeke	Angelus					
Huysman	Carel		x	x	4 st.	4 st.
Immesoete	Jan Frans					
Ingels	Livinus					
Ingels	Francies			x		4 st.
Ingels	Carel Frans					
Kakebeke	Jacobus			x		
Kakebeke	Judocus		x	x	10 st.	10 st.
Keirsse	Pieter					
Kochuyt	Pieter			x		1 st.
Lacaeyse	Bruno		x		10 st.	
Lacaeyse	Francies		x	x	4 st.	4 st.
Lacaeyse	Bernard		x	x	14 st.	14 st.
Lacaeyse	Livinus					
Lacaeyse	Pieter			x		7 st.
Laureyns	Francies		x	x		
Laureyns	Jacobus		x			5 st.
Laureyns	Jan		x		7 st.	
Laureyns, wed.	Bernard					
Laureys	Jan-Baptist			x		
Lesage	Pieter					
Lichout	Pieter Jan			x		10 st
Lippens	Bernard					
Livinus	Pieter			x		10 st.

Maenhaut	Antone					
Malledrie	Carel			x		
Malledrie, wed.						
Mariman	Jacobus		x			
Martens	Carolus					
Martens, wed.						
Matthijs	Francies			x		3 st.
Matthijs	Pieter		x		7 st.	
Matthijs	Bernard					
Meganck	Francies		x		9 st.	
Meire	Jan			x		
Mestdag	Louis	x				
Mestdagh	Livinus		x		6 st.	
Minnaert	Livinus			x		6 st.
Misman	Pieter		x		2 st.	
Misman	Bernard			x		
Misman	Carel Bernard		x	x		
Mortier	Carolus		x	x	10 st.	10 st.
Mussche	Jan Bernard			x		5 st.
Nuyttens	Pieter		x	x	10 st.	10 st.
Onderdonck	Jan			x		5 st.
Onderdonck	Jan					
Pauwels	Pieter			x		2 st.
Quikelberge	Jan					
Remery	Bernard			x		6 st.
Reygaert	Jacobus Frans			x		3 st.
Reygaert	Pieter Jan					
Roegis	Francies			x		
Roegis	Carolus		x	x		
Roegis	Cornelis					
Roegis	Judocus					
Ronse	Jan-Baptist			x		8 st.
Ruttelinck	Jacobus		x	x	4 st.	4 st.
Ryckaert	Pieter					
Ryckaert	Carolus		x	x		
Schollaert, wed.			x		10 st.	
Segers	Engelbert			x		4 st.
Slock	Jan Francies			x	8 st.	
Slock, wed.						
Sommenel	Pieter		x	x	6 st.	6 st.
Sommenel	Bernard		x	x	6 st.	6 st.
Staelens	kinderen					
Stevesyns	Livinus			x		
Stevesyns	Pieter			x		
Teirlinck	Carolus			x		

Teirlinck	Bruno		x		4 st.	
Thuys	Jacobus			x		
Timmerhir				x		
Timmerman	Jan			x		10 st.
Tonck	Jan-Baptist			x		3 st.
Van Acker	Jan		x	x		
Van Damme	Angelus		x		6 st.	
Van de Velde	Petrus			x		
Van de Velde	Theodoor		x	x	3 st.	3 st.
Van de Velde	Jan Bernard		x	x	7 st.	7 st.
Van de Voorde	Francies		x			
Van den Bossche	Jan		x	x		
Van den Bossche	Jan		x		10 st.	
V.d. Bossche, wed.	Jan			x		
Van den Hoeke	Jan-Baptist			x		4 st.
Van der Sype	Frans			x		7 st.
Van der Sype, wed.			x	x	3 st.	3 st.
Van Hecke	Jacobus		x			6 st.
Van Huffel	Carolus Bern.			x		6 st.
Van Hulle	Judocus	x				
Van Hyfte	Francies		x			
Van Hyfte	Jan					
Van Kerkhove	Jan-Baptist			x		6 st.
Van Kerschaever	Jacobus			x		3 st.
Van Laere	Jan-Baptist		x	x	6 st.	6 st.
Van Ooteghem	Jacobus			x		
Van Steenberghe	Jooris			x		2 st.
Van Steenberghe	Jan					
Van Vlaenderen	Bruno		x		3 st.	
Van Vooren	Jan		x	x	3 st.	3 st.
Van Vooren	Jan			x		6 st.
Van Vooren	Pieter			x		
Van Vooren	kinderen			x		3 st.
Van Zele	Frans			x		
Verdick	Jacobus			x		4 st.
Vermussche	Jan-Baptist			x		10 st.
Vermussche	Pieter Bernard			x		6 st.
Vermussche	Engelbertus		x		10 st.	
Verstraete	Carolus					
Vervynck	Jan Frans			x		5 st.
Verweire	Jacobus			x		3 st.
Wauters	Frans			x		
Wauters	Francies		x	x		
Wille	Jan-Baptist			x		
Wulfranck	Jac. Bernard		x	x	10 st.	10 st.

Wyckaert	Jacobus	x	x	3 st.	3 st.
Wyne	Jan Frans				
Zegers	Bernard	x	x		

(*) Lijn/zw. : wever van zware lijnwaden
Lijn/l. : wever van lichte lijnwaden
Katoen : katoenwever
(a) : winst per dag voor 'zware lijnwaden'
(b) : winst per dag voor 'lichte lijnwaden

NOTEN

1 Zie hiervoor o.m. : B. VERHAEGEN, *Contribution à l'histoire économique des Flandres*, (Leuven-Parijs, 1961); C. VANDENBROEKE, *Sociale en konjunkturele facetten van de linnennijverheid in Vlaanderen (late 14de-midden 19de eeuw)*, in Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, deel XXXIII, 1979, p. 117-175; L. SCHEPENS, *Van vlaskutser tot Franschman, bijdrage tot de geschiedenis van de Westvlaamse plattelandsbevolking in de 19de eeuw*, Brugge, 1973; H. COPPEJANS-DESMEDT, *De Gentse textielnijverheid van 1795 tot 1835. Het proces van de mechanisering en zijn economische gevolgen*, Gent, 1958 (onuitg. doctoraatsverhandeling); M. RYCKAERT, *De huisweverij te Zomergem*, in A.M., jb. 24(1973), p. 146-205; A. DE VOS, *Bloei en verval der plaatselijke handweefnijverheid te Evergem (1794-1880)*, in Handelingen...., 1959, p. 113-161; L. VAN ACKER, *Vlas, garen en lijnwaad in het Brugse omstreeks 1840*, in Biekorf, jg. 1978, nr. p. 177-180.
2 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870.
3 P. VAN DEN EECKHOUT en J. HANNES, *Sociale verhoudingen en structuren in de Zuidelijke Nederlanden 1770-1840*, in A.G.N., dl. 10, p. 459.
4 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1828-1836*, p. 63 v.
5 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1828-1836*, p. 63 v.-64.
6 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870.
7 Vrij vertaald uit het Frans; voor de originele versie, zie bijlage 1.
8 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1843-1855*, p. 14-15.
9 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1843-1855*, p. 5.
10 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1843-1855*, p. 5.
11 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870.
12 Zie bijlage 2.
13 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870.
14 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1843-1855*, p. 3.
15 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870.
16 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1843-1855*, p. 28 v.-29.
17 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1843-1855*, p. 41.
18 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870.
19 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870: zie bijlage 1.
20 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870: Correspondentie.
21 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870: Correspondentie.
22 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870: Correspondentie.
23 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870: Correspondentie.
24 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1855-1870*, p. 34.
25 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1855-1870*, p. 54 v.
26 GAK, *Beraadslagingen gemeenteraad 1843-1855*, p. 59 v.
27 Universiteitsbibliotheek Gent, *Handschriften*, nr. 2870.

HERBERGEN EN HERBERGIERS TE EEKLO IN 1916

Erik DE SMET

INLEIDING

In tal van voorgaande publicaties verschenen in *Appeltjes van het Meetjesland, Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, De Eeklose Dobbelgebakkene* en *De Eik* wezen we in de *Inleiding* telkens op de dubbele doelstelling van dergelijke bijdragen. Naast de specifieke behandeling van het onderwerp vormen ze een deel van een ruimere opzet[1]. De eindbetrachting is op lange termijn te komen tot een *kavelgeschiedenis* van Eeklo van de late 16e eeuw tot en met het eerste kwart van de 20e eeuw.

Een grootse onderneming, zeker wanneer gestreefd wordt naar een totaalconcept.

Het artikel betreffende de herbergen en herbergiers te Eeklo in 1916 past daar eveneens in. Vandaar ook dat het accent in het bijzonder zal gelegd worden op de situering van de herberg en zijn bewoners. In een volgende bijdrage zullen we, vanuit de voornoemde optiek, volledigheidshalve de prosopografie[2] van de herbergiers opnemen.

Ofschoon 1916 ontegensprekelijk geassocieerd wordt met Wereldoorlog I, zal het oorlogsgeweld op zich hier niet aan bod komen. Onze belangstelling voor de Duitse overheid zal zich beperken tot de directe contacten met het toenmalige leven in en om de herbergen.

Dat de Duitse bezetter tijdens de Eerste Wereldoorlog de hand had in alles wat reilde en zeilde in België, is genoegzaam bekend. De militaire overheid bemoeide zich, -in tegenstelling tot de Tweede Wereldoorlog- via verordeningen voordurend met het dagelijks leven van de gewone man.

Hun *Gründlichkeit* was, ook op administratief vlak, dermate grenzeloos, dat ons uit de vier oorlogsjaren meer lijsten zijn nagelaten dan uit welke andere periode ook!

Naast de vele opeisingen van mannen en spandiensten, voedsel voor mens en dier, metalen en materialen voor hun oorlogsmachine[3] mengde de militaire overheid zich ook rechtstreeks in het bestuurlijk en administratief beleid van het land.
Eén van de vele bemoeienissen betrof de *Openbare Gezondheid*. En niet ten onrechte! Onze openbare gezondheid gold zeker niet als een schoolvoorbeeld. De vooroorlogse regeringen hadden wel geprobeerd door middel van een doorgedreven inhaalbeweging de volksgezondheid uit haar 19e-eeuwse keurslijf te halen; in de periode 1900-1914 waren tal van wetten gewijzigd, maar helaas niet in toepassing gebracht. De Duitse militaire overheid, weliswaar meer bezorgd om het welzijn van de eigen

manschappen dan om de gezondheid van de autochtone bevolking, pakte het probleem drastisch aan.

Het was de uitvoering van de wet op de openbare gezondheid van de herbergen die ons niet alleen toeliet het herbergbestand te Eeklo te achterhalen, maar ook tal van herbergnamen bezorgde.
Deze lijsten zullen samen met die van de patentplichtigen en de bevolkingstelling van 1910 de ruggengraat van de bijdrage vormen.
Aan de hand van secundaire bronnen zullen we trachten een beeld op te hangen van de gemiddelde Eeklose kastelein.

Vragen over de sociale status, de impact van de herbergactiviteit op het gezinsbudget, de sociale achtergrond van de uitbaters, het prototype van een herbergiersgezin, de situering van de herberg etc., gingen we geenszins uit de weg. Het resultaat is niet altijd evenwichtig, maar we werkten naar bestvermogen.

2. Bronnen

Zoals eerder gezegd vormde de "*Lijst der patentplichtigen aangeslagen te Eekloo als hotelhouders, logementhouders en tappers*" mede de basis voor het samenstellen van het herbergbestand[4]. Dit fiscaal document, een kohier van 11 beschreven bladzijden (220 x 345 mm) bevat alle drankslijterijen in Eeklo gevestigd tijdens het 1e trimester van 1916. De lijst, afgesloten op 5 april 1916, omvat 2 hoteliers, 4 herbergierslogementhouders en 338 herbergiers. Van elke uitbater werden naam, adres, beroep (tapper, logement-,of hotelhouder), en een verwijzing naar de "*rol van de personele belasting*" opgenomen.

Vier bruine briefomslagen, met daarin de 331 individuele antwoordformulieren met betrekking tot het toepassen van de wet op de openbare gezondheid van herbergen, zorgden voor een momentweergave, die de basis van de bijdrage zou vormen.

De antwoordformulieren waren opgesplitst volgens de uiteindelijke beslissing[5]:
- 97 herbergen die voldeden aan de toenmalige wetgeving en niet meer lastig werden gevallen;
- 21 herbergen die niet ten volle voldeden, maar desondanks hun activiteit mochten verderzetten;
- 205 herbergen die onvoldoende kregen voor de 8 selectiecriteria van het antwoordformulier en definitief de deuren moesten sluiten.
- 8 herbergen die tot de derde categorie behoorden, maar op uitdrukkelijk verzoek van de eigenaars toch verder mochten tappen.

Zo een antwoordformulier, dat in de eerste plaats een synthese van de wet terzake vormde, verschaft ons tevens heel wat nuttige bijkomende informatie.

Naast de naam en het adres van de uitbater vermeldde het document desgevallend de naam op het *Uitsteekbord* en de ouderdom van de herberg. Twee door de stad toegevoegde items, die voor ons bijzonder interessant zijn.

De formulieren, door vijf politieagenten ingevuld, - namelijk Ferdinand Mortier, August Bassier, Aloïs De Lannoy, Achiel Van Bastelaere en Petrus De Boever[6] - bevatten acht vragen.
De antwoorden daarop waren doorslaggevend voor de beslissing.

Hoe lang bestaat uwe herberg reeds?

Beantwoordt de herberg aan de Belgische voorschriften over voldoende ruimte - 25 m^2 - en over de privaten?

Op bevel der Duitsche Overheid moeten volgende vragen beantwoord worden :

Herbergier Van den Bulcke Alois *Marktstraat*, N. 12

Uitsteekbord : In de Zon

Hoe lang bestaat uwe herberg reeds ?	70 jaar
Beantwoordt de herberg aan de Belgische voorschriften over voldoende ruimte — 25 m² — en over de privaten ?	ja
Bereikt de herberg eene hoogte van 3 meters bepaald door het stedelijk reglement ?	2,55 m.
Is de herberg goed verlicht of verlucht ?	ja
Is de herberg tevens tot woonplaats ingericht ?	neen
Is er een luchtig privaat (gemak) ?	neen
Is het gemak slechts langs de woonplaats te bereiken ?	neen
Is de herberg onder ander opzicht schadelijk voor de gezondheid ?	neen.
Laat de herberg in zedelijk opzicht te wenschen ?	Neen

Eecloo, 15 September 1916.

Handteeken van den politieagent :

A Van Bastelaere

Individueel valideringsformulier waarop de controlerende politieagent zijn bevindingen vastlegde.
(SAE, M.,M250 Herbergen te Eeklo, 1916)

Bereikt de herberg eene hoogte van 3 meters bepaald door het stedelijk reglement ?

Is de herberg goed verlicht of verlucht ?

Is de herberg tevens tot woonplaats ingericht ?

Is er een luchtig privaat (gemak) ?

Is het gemak slechts langs de woonplaats te bereiken ?

Is de herberg onder ander opzicht schadelijk voor de gezondheid ?

Laat de herberg in zedelijk opzicht te wenschen ?

Tot de secundaire bronnen behoort onder meer de briefwisseling tussen de Duitse overheid en het stadsbestuur. Deze kunnen we samengevat omschrijven als *zeer karig*. In de briefwisseling van de *Etappen-Kommandantur*, met *Hauptmann und Kommandant* Aegidi aan het hoofd, en het College hebben slechts een viertal brieven daar betrekking op.
Ze zijn te situeren tussen 12 september en 16 oktober en alle gericht aan waarnemend burgemeester Victor Roegiers. In chronologische volgorde geeft Aegidi opdracht de herbergen naar de letter van de wet in kaart te brengen. Vervolgens komen twee aanmaningen om de doorlichting met spoed te behandelen: eerst krijgt het College nog een week de tijd om de lijsten te overhandigen; daarna nog 24 uur. De laatste brief bevat de opdracht om de 191 getroffen herbergiers van de sluiting per 1 november in kennis te stellen[7].

Om het aantal betwistingen tot een minimum te beperken werd van iedere herbergier geëist dat hij bij ontvangst van het sluitingsbevel de lijst zou ondertekenen. Hieruit konden we de graad van analfabetisme afleiden, en ook diegenen terugvinden die weigerden te tekenen en het aandurfden zo openlijk stelling te nemen tegen de beslissing.

In het bijzonder voor het sociale luik maakten we gebruik van de bevolkingstelling van 1910. Hieruit haalden we de samenstelling van het gezin, de beroepsactiviteit van de man en de situering van de herberg[8].

3. Impact op het herbergbestand

Nadat de opnemers in september 1916 zeer punctueel de Eeklose herbergen in kaart hadden gebracht en geselecteerd, leek het alsof een wervelstorm door het herberglandschap had geraasd.
De 331 bestaande herbergen werden na herschikking met één pennetrek tot 126 teruggebracht. Dit betekende dat op 1 november 1916 het bestand met 62% zou verminderen.

Beschikte Eeklo vóór 1 november over één herberg per 41 ingezetenen, na deze dag zou dat nog slechts één per 108 inwoners zijn. Nog genoeg, zou men kunnen zeggen, maar voor heel wat gezinnen betekende die extra inkomst uit de uitbating net dat kleine beetje meer dat toeliet het hoofd boven water te houden.

- In concreto hield dit in dat 90,2% van de tot sluiting gedoemde herbergen struikelde over een ondermaatse gelagzaaloppervlakte (minder dan 25 m^2) of over een te geringe zolderinghoogte (minimum 3 m.).
Dat de agenten-opnemers onverbiddelijk optraden, ondervond menig kastelein aan den lijve. Een kleine greep uit de vele voorvallen illustreert dit ten volle. De herberg van de kinderen Schautteet moest zijn deuren sluiten omdat de zoldering *slechts* 2,97 meter hoog was; ergernis ook bij Arthur Van Den Braembussche, wiens drankslijterij 24,5676 m^2 mat in plaats van de vereiste 25 m^2 . Het is evident dat zij die zich in hun broodwinning bedreigd voelden zich vijandig opstelden tegen de Duitse bezetter en tegen het stadsbestuur, dat (gedwongen) als uitvoerder optrad.
Extremen waren er ook, herbergen waarin de bezoeker zich nauwelijks kon *draaien of keren*, zoals bij Emiel Wyffels in de Sterrestraat, waar de verbruikerszaal amper 11,52m^2 groot was, of zoals bij Mattheus August Lampaert in de Molenstraat, waar de zoldering niet hoger reikte dan 2,10 meter.
- Dat de normen niet voor iedereen gelijk waren, hoeft ons niet te verwonderen. Een boodschap waarvoor onder meer Alfons De Baere op de Brugsesteenweg weinig begrip kon opbrengen. Fons moest zijn tapkraan droog laten staan omdat de bezoekers enkel langs het woonvertrek de toiletten konden bereiken. Een criterium dat 9,3 % van de sluitingsgevallen fataal werd.
Balgerhoekenaar Petrus De Coeyer en Frans De Taeye uit de Waai haalden hier ook een onvoldoende, maar mochten hun bedrijf toch verder uitbaten. De eerste om onverklaarbare redenen, Frans omdat hij de enige herbergier in de omgeving was.
Een nog duidelijker bewijs van partijdigheid vormden de acht herbergen die reeds hun sluitingsbevel hadden ontvangen, maar na tussenkomst van de eigenaars toch openbleven. Had de eigenaar mondelinge beloften gedaan om de tekorten weg te werken? Waarschijnlijk! Niets wijst evenwel in die richting en sporen van bouwaanvragen hebben we allerminst aangetroffen. Het ging hier om de herbergen *Het Belfort* van Charles Coudenys in de huidige Kon. Albertstraat, *Het Damberd* van de weduwe Henri De Coeyer uit het Rootjen op de Markt, *Den Vlaamschen Kelder, Den Boer, De Drie Ringen* en *Café du Nord*, vier herbergen uit de Stationsstraat respectievelijk uitgebaat door Prudent Gillebeert, de wed. Charles Andries, Eduard De Vliegher en de wed. Rene Buyck, en de estaminets van Emile Verbiest uit de Molenstraat en Willem Kindts uit de Teirlinckstraat.
- Over de voorlaatste vraag "*Is de herberg onder ander opzicht schadelijk voor de gezondheid*" struikelde 0,5%. De herberg "*In den Eiken Boom*" bij de weduwe Charles De Meyer, gelegen langs de Brugsesteenweg, viel als slachtoffer ervan; wel werd gefluisterd dat het tevens een speelhuis was. Arthur Mortier uit de Collegestraat, die eenzelfde beoordeling kreeg, mocht dan wel openblijven, zodat we veronderstellen dat de verdenking rond het speelhuis een doorslaggevende factor was.

Wanneer we de sluitingslijst van november met de geselecteerde antwoordformulieren van september 1916 vergelijken, stellen we vast dat op de eerste lijst 21 herbergen ontbreken die normaliter dicht moesten.
Sommigen onder hen hadden het dwangbevel niet afgewacht en vroegtijdig hun activiteit stopgezet. Anderen, en dan in het bijzonder de herbergiers van de Markt, kwamen om onbekende reden niet meer op de gewraakte lijst voor en bleven hun herberg ongestoord verder uitbaten.
Tot diegene die een speciale behandeling kregen, behoorden gerenommeerde etablissementen zoals: *Het Gulden Vlies* bij Prudentia Van Gyseghem en *Coiffeur* Theophile Van Den Bossche uit het Rootjen, *De 4 Emmers* bij Joseph Walry, *Den Grooten Hert* bij Marcel Verstraete, *Café Ledeganck* bij Alex Dierickx en *De Gouden Peer* bij Seraphien Piepers.

Dat deze drastische ingreep zware financiële gevolgen had en bij sommigen de emoties hoog deed opflakkeren, mag ons niet verwonderen. Menig ingezetene voelde zich betrokken bij de zaak; de herbergiers zagen geld aan hun neus voorbijgaan en de bezoekers verloren hun geliefd *stamcafé*.
Verbaal verzet was het enige mogelijke. Tweehonderdenvier herbergiers, meestal gedupeerden, ondertekenden een petitie tegen de maatregel. De Duitsers negeerden het verzoekschrift en stuurden de agenten met de dwangbevelen op pad. Bij 191 herbergiers werd het sluitingsbevel aangeboden. Tien doorzetters hielden het been stijf. Naast de namen van Sulmon(t) Constant, Van Veerdegem Ivo, Van Autreve Jan, Hauwe Alfred, Van Meenen Ferdinand, De Fruyt Pieter, Verhoeven Eduard, De Baere Henri, Penny Cyriel en Claeys Aloïs schreven de agenten "*geweigerd te teekenen*". Er zijn geen sporen van enige sanctie tegen de opposanten teruggevonden.

Het werd 1 november en vermoedelijk respecteerden de herbergiers de sluitingsdatum, want er volgde geen reactie vanuit het Duitse kamp. Geen enkele brief, geen enkele notitie in de registers van beraadslagingen van Schepencollege of Gemeenteraad.
L. Lampaert in *De Geschiedenis van Eeklo* noemt als sluitingsmaand januari 1917[9]. Dit kan kloppen, maar een expliciete datum hebben wij in elk geval niet teruggevonden.
Hoe dan ook, het herberglandschap was hertekend en ook na de Eerste Wereldoorlog zou het nooit meer worden als voorheen.

Zo werd een evolutie afgebroken die tijdens het laatste kwart van de 19e eeuw was ingezet: nl. een steeds maar groeiend aantal herbergen, dat rond en kort na de eeuwwisseling een absoluut hoogtepunt had bereikt.

4. Sociaal-economische benadering van de herbergier

Wanneer we het hoofdberoep van de uitbaters op een rij zetten, valt het meteen op dat we hier met een drietal sociale bevolkingslagen te maken hebben.Sommigen

baatten een gerenommeerde herberg uit en leefden ervan als tapper, logementhouder of hotelier. Anderen oefenden een hoofdberoep uit waarmee ze probleemloos in het levensonderhoud konden voorzien, zodat de echtgenote als herbergierster voor een aanvullend inkomen zorgde. De minder fortuinlijken tenslotte gebruikten de *voorplaats* van hun woning voor de verkoop van een pint of *druppeltje* om zo het karig loon aan te vullen. Allen hadden ze met enige nuance één punt gemeen: geen van deze categorieën behoorde tot wat we toen de *gegoede burgerij* noemden. Dit wordt andermaal bevestigd door het kohier met het "*Hoofdelijk Omslag*" (fiscaal document) waarin tussen de 455 belastingbetalers slechts enkele herbergiers voorkomen, en dan nog in de laagste klassen. Het is evident dat die witte merels dan nog slechts in de groep van betere herbergen zijn terug te vinden[10].
Trouwens, wanneer we de officiële beroepstructuur van de herbergier bekijken, stellen we vast dat slechts 14,8% uitsluitend van de tap zijn beroep maakte. In de combinatie met een ander beroep noteerden we een brede waaier aan activiteiten, die 4,70% van het totaal vertegenwoordigde. Het ging hier om haarkappers, kooplui in oudheden, slagers, bakkers, bedienden, boodschappers, kolenhandelaars, timmerlui, vishandelaars, veehandelaars.... Slechts 20% noemde zich dus herbergier, hetzij uitsluitend, hetzij in combinatie met een ander beroep.
De grootste groep niet-officiële herbergiers, die pas na de dagtaak naast de echtgenote achter de tapkast post vatten, vormden de arbeiders uit de wolverwerkende industrie (8,17%), gevolgd door de landarbeiders (6,93%). Duidelijk twee beroepscategorieën die het moeilijk hadden om het hoofd boven water te houden.
Daarnaast waren er nog tientallen herbergiers die enkel op basis van de bevolkingstellingen niet te achterhalen waren. Hoewel ze in de voornoemde lijsten van herbergiers zijn opgenomen, stonden ze enkel geboekt als bakker, *brievenbesteller*, dagloner, huisschilder, handelsreiziger, landbouwer, meubelmaker, kleermaker, slager, timmer- of voerman, scheeplosser, dagbladverkoper, marktkramer, schoenmaker, molenaar, zandleurder, zadelmaker....
Achter de Eeklose herbergiers gingen niet minder dan tachtig verschillende beroepen schuil!

Wat het analfabetisme van de *herbergiers* betreft, beschikken we over een relatief gevarieerd aanbod. Uit voorgaande opsomming van beroepen blijkt dat de toplaag van de Eeklose bevolking weliswaar ontbreekt, maar dat toch een brede laag is vertegenwoordigd. Uit de lijst van te sluiten herbergen konden we afleiden dat eind 1916 30,4% van de uitbaters verklaarde *ongeleerd* te zijn. Dit is veel, maar vergeet niet dat Oost-Vlaanderen, met pieken rond Eeklo, Dendermonde en Aalst, tot de achterlijkste regio's van het land behoorde[11].

Wanneer we de samenstelling van een herbergiersgezin onder de loupe nemen, komen we tot een gezinscoëfficiënt van 5,20. Het gemiddelde voor Eeklo bedroeg toen 4,87. Hierbij benaderen we perfect de Vlaamse standaardfamilie. Trouwens, volgens berekende modellen van de levensstandaard diende een gezin, om in de primaire behoeften te voorzien, een inkomen te verwerven van vader, moeder en twee of drie kinderen. Elke afwijking hierop was omzeggens faliekant voor het gezin.

Extremen kwamen evenwel ook voor onder de herbergiers: Victor De Jaeger, Jan Frans en Philemon Himschoot, Pieter De Baets, Charles Louis Terny, Camiel Baute, Aloïs en Jan Baptist Van Autryve, Richard Goossens, Frans Piepers, Alfons De Baere, Aloïs Verstraete, Jules Crul, Petrus Schyvinck en Pieter Borrizee moesten dagelijks 8 à 10 kindermonden zien te voeden.

5. Herbergen, een impressie

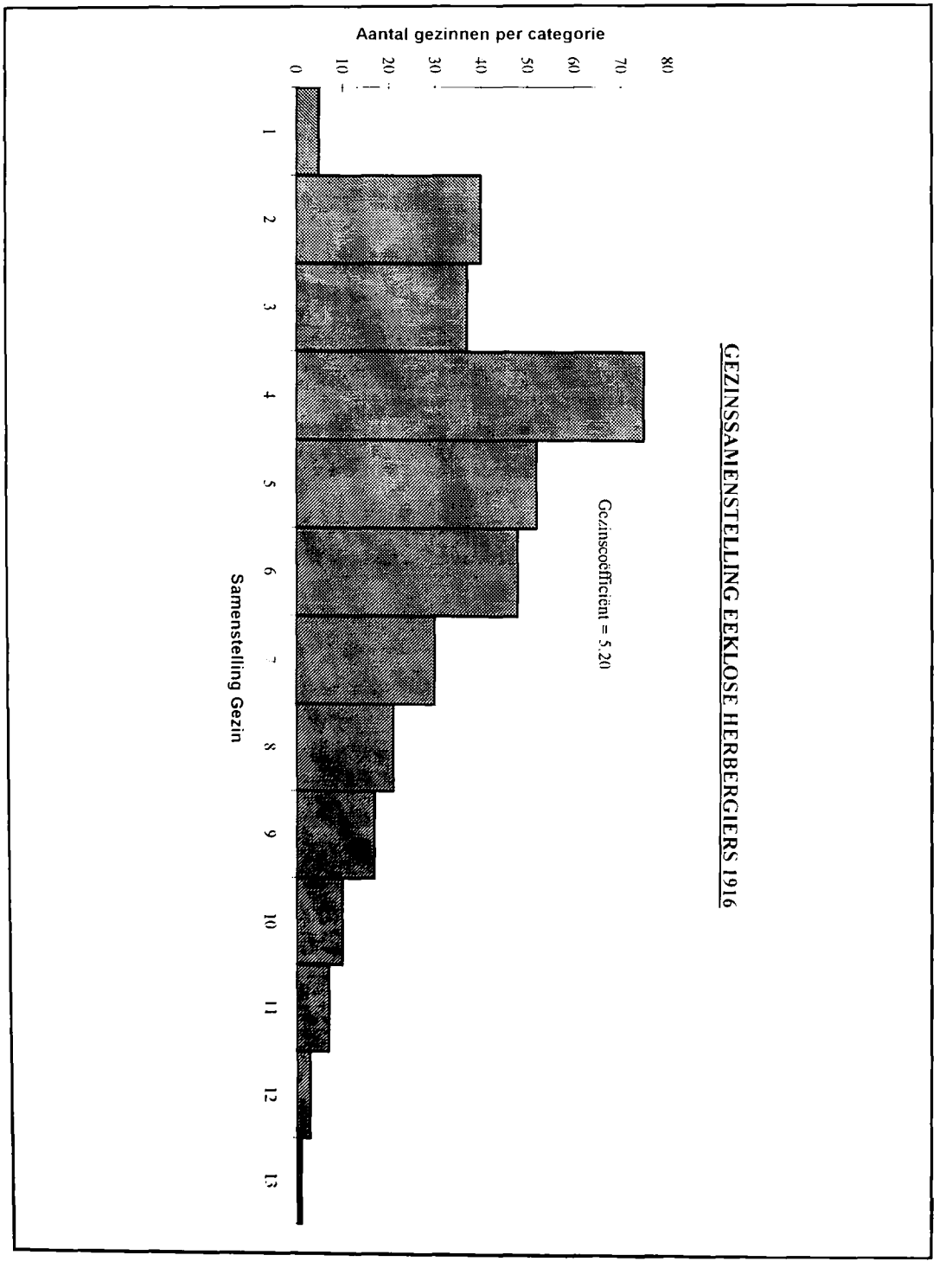
Omdat we ons niet enkel wilden beperken tot een opsomming van herbergnamen (60% van de herbergen had er trouwens geen), hebben we elke herberg gesitueerd binnen de kleinste lokale sociaal-economische entiteit, namelijk de buurt, en waar mogelijk er een persoonlijke toets aan gegeven.
Ofschoon het hier slechts om een momentweergave gaat, leek het ons uit praktische overweging niet aangewezen alle herbergbewoners genealogisch te behandelden. In een latere bijdrage hopen we dit wel te kunnen doen.
Een synthese op basis van de ligging van de herbergen laat ons evenwel voldoende ruimte om een tijdsbeeld van de toenmalige cafés te schetsen.

De in 1916 bestaande herbergen, met ligging, herbergnamen en uitbaters, beroep, gezinssamenstelling en opgegeven ouderdom, worden in een lijst als bijlage weergegeven.

5.1 Balgerhoeke - Balgerhoekstraat

Balgerhoeke is een oude westelijke wijk van de stad, op de grens met Adegem. In 1916 zorgde de naamgeving voor een bijzonder verwarrende situatie, door het naast elkaar bestaan van een *Balgerhoeke* en een *Balgerhoekstraat*. Eerstgenoemde was de hoofdweg, van circa 2450 meter lang , die de wijk van zuidoost naar noordwest doorkruiste, en eindigde aan de *Balgerhoekstraat* (de huidige Pastoor Bontestraat). Er waren 83 woningen, waarin 340 personen verbleven.
De *Balgerhoekstraat*, nagenoeg 910 meter lang, liep vanaf Balgerhoeke in oostelijke richting tot aan de Maroyendam en telde 60 huizen, hoofdzakelijk landbouwuitbatingen.
Helaas hebben de opstellers van de lijsten niet altijd even consequent gewerkt.
In de diverse lijsten worden *Balgerhoeke* en *Balgerhoekstraat* door elkaar gegooid. Vergelijking met de bevolkingstelling van 1910 bevestigt deze vaststelling en bezorgt ons ook de zekerheid dat bijna alle herbergen onder *Balgerhoeke* thuishoren. Enkel de herberg *In de Voerman* bij Henri De Clercq, in de omgeving van de *Krekelmuit*, vormde een uitzondering.
Balgerhoeke en de Balgerhoekstraat telden in 1910 dus 671 inwoners en 143 huizen. Met een concentratie van 19 herbergen, zijde 5,7% van het Eekloos herbergenbestand binnen een relatief kleine regio, dreigde geen gevaar dat de Balgerhoekenaar zou droogvallen! Halfweg de straat had zich een sterke concentratie van herbergen gevormd: *De Korenbloem, In 't Gemeentehuis, In den Hert, In den Billard, In 't*

Zwart Paard en *'t Schuttershof* lagen slechts op een boogscheut van elkaar. Dat we er zeer veel jonge herbergen aantroffen, mag worden toegeschreven aan de chemische meststoffenfabriek die er zich had gevestigd en het leven van de bewoners in sterke mate bepaalde.

Na de sluitingsgolf van de herbergen eind 1916 lag Balgerhoeke er berooid bij: slechts vijf etablissementen bleven voor het publiek toegankelijk: *Café Constantia* bij Pieter Willems, *In het Wijnhuis* bij Alfons Bauwens, *In den Billard* uitgebaat door Eduard De Clercq, het *St-Antonius Gasthof* van August Standaerd en de estaminet van Pieter De Coeyere.
Met uitzondering van August De Baets, Pieter Willems, de weduwe Jan Buysse en Eduard De Clercq, die officieel als fulltime herbergiers stonden geboekt, was het moeder-de-vrouw die in de loop van de dag de herberg runde, slechts 's avonds nam vader de taak over. Als hoofdberoep van de mannen troffen we een 11-tal sterk uiteenlopende activiteiten aan, waaronder *vette-fabrieksarbeiders*, landwerkers, dagloners, een schoenmaker, een bakker, een winkelier, een koopman, een muldersgast en zelfs een vlashandelaar.
De bij wet getroffen herbergiers waren: August De Baets met zijn 90-jarige *In de Oude Barreel*, Henri De Baere uit *De Korenbloem*, Eduard De Laere *(In 't Gemeentehuis)*, Octaaf Reyniers *(In St.-Eloy)*, Jules Buysse *(In America)*, de weduwe Jan Buysse *(In den Hert)*, Arthur Van Den Braembussche *(In 't Zwart Paard)*, August Van Oost *('t Schuttershof)*, Hyppoliet Wittoeck *(In de Afspanning)* en Jan Buysse, Rene De Waele, August De Baets en Achille Schautteet, wiens *staminee* blijkbaar naamloos was. Ook Henri De Clercq, de enige herbergier uit de Balgerhoekstraat, moest de deuren van zijn *In de Voerman* sluiten.
De herberg van Pieter De Coeyere daarentegen kon ondanks de tekortkomingen toch nog een vergunning versieren.

5.2 Blommekens

Blommekens, door de schrijver in 1916 ten onrechte *Bloemekens* genoemd, is het verlengde van de Boelare tot aan de Vrombautstraat. De 84 huizen en huisjes die we er aantroffen waren bijna alle arbeiderswoningen. Ze waren laag en witgekalkt en meestal als opbrengstwoningen door Eeklose middenstanders in reeksen opgetrokken. Vandaag de dag zijn er nog enkele exemplaren overgebleven. Onder de acht herbergen waren enkele te situeren in de voornoemde, niet echt voor een herberg geschikte bouwsels: vooral door hun onvoldoende oppervakte waren ze in hun voortbestaan bedreigd. Hippolyte D'Have was één van de bewoners. Hij wachtte de beslissing niet af en sloot in september 1916 de deur. Minder vooruitziend waren Jules Dobbelaere, Gustaaf Van De Wynckel, Jan De Steur en Henri Ryckaert, wiens naamloze kroegen tot sluiting werden gedwongen. Van de overige cafés voldeden *De Prins Leopold* van Louis Haeleman en van de weduwe van Charles Dierikx de *Tramstatie*. Het *estaminet* van de weduwe van Bernard Bouchier was ook te klein, maar lobbying leverde hier achteraf toch nog een vergunning op.
Van de acht kroegen die Blommekens rijk was, bevonden er zich 6 aan de westzijde, verenigd rond twee kernen. Een eerste in de nabijheid van de huidige aardappelhandel Immesoete, waar we Ryckaert en de vishandelaars Van De Wynckel en De Steur aantroffen. Een tweede concentratie leunde tegen de Peperstraat aan met de weduwen Bouchier en Dierikx en wolwever Haelman.

5.3 Boelare

De Boelare behoort tot de oudste wegen van Eeklo. Het was aanvankelijk een rechte weg tussen de Markt en Vrombautstraat, waarvan het noordelijk deel later tot Blommekens werd omgedoopt. In 1916 lag de scheiding zoals nu bij de *Leegte*.
De zeer brede Boelare omvatte 148 huizen, waaronder 12 herbergen: 3,6% van het Eekloos bestand. Een concretere voorstelling is, dat je ongeveer om de 12 huizen voor een herberg stond. Veel moeten we er ons evenwel niet van voorstellen. Herbergier Serafien Van Brantegem staakte in de aanloopperiode naar de doorlichting reeds alle activiteiten. Van de overige 11 drankhuizen overleefde enkel de weduwe Jan Frans Dherckers in één van de weinige op de westzijde van de Boelare gelegen herbergen de schifting. Door manipulatie verwierven ook de estaminets van de weduwe Bernard De Busscher(e) en August Janssens nog een nieuwe tapvergunning. Hoewel in de Boelare meerdere gerenommeerde herbergen stonden, bleek die reputatie niet voldoende te zijn om de selectie met goed gevolg te doorstaan. Namen als *Café St.-Jean* met Augustin De Sutter als uitbater, *In de Zwaan* bij Petrus Schyvinck, Edward Smitz in de *Tramstatie*, Aloïs Tourny met zijn *Gambrinus* of *Cambrinus*, alsmede de kroegen zonder naam van Alfred Van De Bruaene, Gustaalf Steeghers, Victor De Jaeger en de weduwe Frans Gevaert kwamen samen op de zwarte lijst te staan.
Begin 1917 telde de Boelare nog maar 3 actieve herbergen.

5.4 Boterhoek

De Boterhoek, in het noordwesten van Eeklo, is een uitsluitend agrarisch gebied. Met 11 woningen, veelal boerderijen, en 54 bewoners was er weinig vertier te verwachten en toch bevonden er zich twee herbergen.
Landarbeider Aloïs Verheecke was de waard in de 100 jaar oude *In de Zwaene* en Rene De Walsche, timmerman van beroep, liet de uitbating van *In't Bisdom* over aan echtgenote Odile. Deze laatste herberg struikelde op het vlak van de hygiëne. De herberg van Aloïs overleefde de grote schoonmaak, maar helaas stierf hijzelf op 8 april 1917. Zijn weduwe bleef er nog tot 1919, waarna ze naar St.-Laureins uitweek.

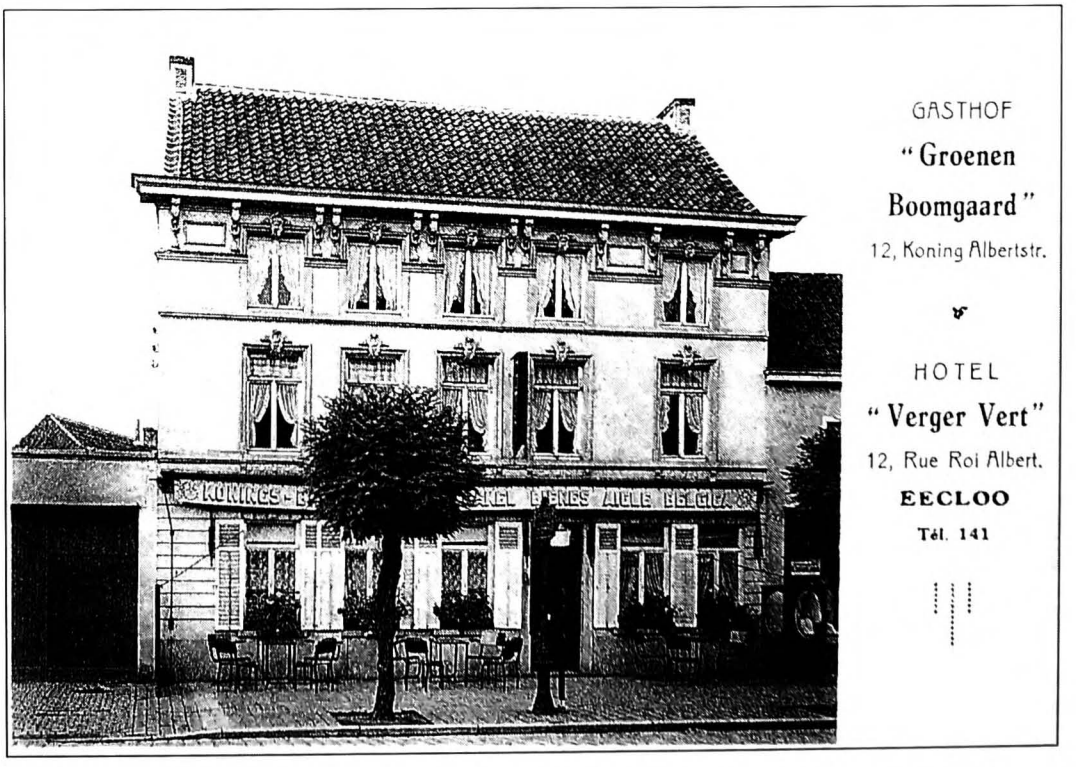
5.5 Brugsesteenweg

De Brugsesteenweg was omstreeks 1910 nog weinig bewoond. Weliswaar werd hij frequent gebruikt voor transporten naar Adegem, Maldegem of Brugge, maar de gemiddelde Eeklonaar liet hem links liggen.
Transport opent handelsmogelijkheden, zo blijkt, want tussen het handvol woningen (slechts 5 in 1910) bevonden zich niet minder dan 4 herbergen.
Deze *baancafés* genoten geen al te beste faam. Charles Van der Haegen woonde in het bekende *Pannenhuis*, Alfons De Baere stond achter de tapkast van *In Maldegem*, de weduwe van Charles Louis De Meyer was bazin in *In den Eiken Boom* en voddenkoopman Seraphien De Bie runde een naamloze kroeg. Na uitvoering van de wet

was de Brugsesteenweg plots herbergloos geworden; hoofdzakelijk door de vele inbreuken op de goede zeden, waarmee dans, muziek en geldspelen werden bedoeld.

5.6 Brugsestraat (Koning Albertstraat)

De huidige Koning Albertstraat telde in 1910 87 woningen, waarvan acht onbewoond, met 464 personen. Het hoge bewoningscoëfficiënt van 5,87 was het gevolg van de aanwezigheid van het *Gesticht.* Bij uitsplitsen naar geslacht, 301 vrouwen en 163 mannen, is het duidelijk dat dit onevenwicht binnen de muren van de instelling was te zoeken: er werden daar in hoofdzaak oude vrouwen en weesmeisjes opgenomen.
De 8 herbergen die de straat telde stonden bijna alle in de oostelijke helft, dicht bij de markt.
De *Groenen Boomgaard,* uitgebaat door Philemon Van Doorselaere, gold als één der oudste (140 jaar) en meest gerenommeerde zaken in Eeklo. Het spreekt vanzelf dat het café-restaurant-hotel open bleef.

De "Groene Boomgaard", het boegbeeld van de Eeklose horeca, uitgebaat door Philemon Van Doorselaere.

Reeds in het heetst van de zomer, nog vóór de controle, hield August Bottelberghe het voor bekeken. Hij had waarschijnlijk een goede kijk op de zaak, want van de 8 slijterijen kregen er slechts 3 een gunstige beoordeling: de voornoemde *Groenen Boomgaard* en twee herbergen zonder naam, uitgebaat door Theophiel Van Zele en Charles Van Branteghem.
Door tussenkomst van de eigenaars kon ook het verdict over *Het Belfort* van *zwijnskoopman* Charles Coudenys en het estaminet van spekslager Alfons De Clercq achteraf in positieve zin worden omgebogen.
De kroegen van de broodbakkers Camiel Bovyn en Bernard Piessens gingen dicht wegens een te kleine gelagzaal.

5.7 Bus

Dat de 1638 meter lange straat tussen de Peperstraat en het grondgebied van Lembeke met haar 158 inwoners en 27 - in hoofdzaak grote- boeren*doeningen* slechts één herberg telde, hoeft ons niet te verwonderen.
De Bus was en is nog steeds de pleisterplaats van de gegoede landbouwer. Armoede en honger hebben in de loop der tijden weinig vat op de bewoners gehad en dit zal ook tijdens de Eerste Wereldoorlog het geval zijn geweest.
Waarschijnlijk waren het enkel landarbeiders die na hun zware dagtaak aan *De Groene Jager* halt hielden voor een pint of borrel bij houtzager Jan Frans Lagaeysse. Wanneer de boer op cafébezoek ging, was dat na de zondagmis in één van de betere herbergen die de Markt rijk was.
Dat Jan er eind 1916 op bevel van de Duitse overheid definitief een punt achter zette, zal de bewoners van de Bus een zorg zijn geweest.

5.8 Cocquytstraat

De Cocquytstraat maakte deel uit van de oude stadskern, wat onder meer tot uiting kwam in de sterke gesloten bebouwing aldaar. Niet minder dan 102, bijna uitsluitend arbeidershuizen met 418 bewoners stonden in dit verbindingstraatje tussen de Brugsestraat (huidige Koning Albertstraat) en de Zuidmoerstraat. Een ideale plek voor herbergen natuurlijk : veel woningen in de omgeving van het stadscentrum en een hoge concentratie van arbeiders, wiens enig verzet vaak bestond uit herbergbezoek.
Het proletariaat dat er huisde, hoefde niet op zoek naar een uitlaatklep voor de miserie en het eentonige bestaan: de schraal bemeubelde, vaak onhygiënische kroeg lag binnen handbereik. Er waren er niet minder dan 18, of één per vijf woningen. Met de nog resterende arbeidershuisjes voor ogen kunnen we zo voorspellen dat het onvoldoende volume in 1916 de dooddoener bij uitstek zou zijn. Gustaaf De Roo haakte vroegtijdig af. Van het restant werd aanvankelijk 70,6% met sluiting bedreigd, waaronder slechts twee met uithangbord: *In den Anker* bij scheepslosser Edmond Himschoot en *In de Passage* uitgebaat door Louis Martens.

Rond de jaarwisseling werden de negatief beoordeelde estaminets van smid Eduard Van Den Berghe en de weduwe Desiré Bruggeman heropgevist. Anderen die de klanten mochten blijven bedienen waren: Bernard Gaillaert *(In de Welgezinden)*, Charles Bassier *(In 't St.-Jorishof)* en verder Pieter Blomme, Urbaan De Praet en de weduwe Jacob Pieren in hun naamloze kroegen.
Met een sterk uitgedund veld van acht herbergen kwamen de bewoners van de Cocquytstraat nog voldoende aan hun trekken. De zware sanering zal niettemin in het buurtleven sporen hebben nagelaten.

5.9 Collegestraat

Ten oosten van en evenwijdig met de Cocquytstraat treffen we de Collegestraat aan, in de volksmond ook het *hondekotstraatjen* genoemd. Was het qua uitzicht en bebouwing (98 woningen) zowat de evenknie van de Cocquytstraat, op uitgaansgebied stond het met slechts zeven drankslijterijen in schril contrast ermee: 1 op 14 woningen, amper de helft van de duidelijk meer volkse *Cocquyt-buurt*.
Vier van de zeven herbergen, allemaal gelegen in de noordelijke helft van de straat, overleefden de sanering, wat er wel op wijst dat het hier om een ander, beter soort ging. Trouwens, de hoofdactiviteit van de uitbaters laat dit reeds vermoeden. Geen fabrieksarbeiders zoals in de Cocquytstraat, maar onder meer een kleermaker, een spoorwegbediende, een timmerman, een werktuigkundige en een handelsreiziger. Aloïs Verstraete, waard in *De Lustige Vrienden*, en Gerard Van Der Bruggen, Arthur Mortier en Richard Geirnaert in hun estaminets werden niet verontrust.
Café Reseda van Julien De Reu, *In den Canarievogel* van Charles Van De Voorde en het *staminee* van Alfred Van De Putte bleken helaas ondermaats.

5.10 Dullaert

Wie de Dullaert associeert met herbergen, denkt onvermijdelijk aan het *Motjen*. Het staat buiten kijf, het was het vermaardste bierhuis uit de omgeving. Hoe kon het ook anders, de Dullaert was een landelijke woonkern met in 1910 slechts 23 huizen en 114 bewoners. De herberg was er vanouds gevestigd en voor de echte stadsmus waarschijnlijk het enige herkenningspunt in dit toch nog zompige stadsdeel. En toch was er in de loop van 1916 naast *het Motjen* (met Jan Baptist Van De Bouchaute achter de tapkast) nog een tweede: het 100 jaar oude, naamloze estaminet dichter bij de kaai, waarin wolwever Charles Van Kerckhove pas op 1 mei 1916 zijn intrek had genomen. Hij moest het dus nog tijdens de opstartperiode sluiten.

5.11 Garenstraat

De Garenstraat, in de volksmond *'t Lokerken* genoemd, was bij de aanvang van de 20e eeuw een schraal bebouwde weg die van de Stationsstraat naar de Raamstraat liep. De toenmalig 24 woningen, bestaande uit enkele kleine rijhuizen en een dito hoeve, herbergden 109 Eeklonaars.

Aan de westzijde, tegen de Stationsstraat, bevond zich de 6 jaar oude herberg van Henri Vols. Het moet er bijwijlen iets te frivool aan toe zijn gegaan, want de agent van dienst gaf een behoorlijk slechte quotering op het zedelijk gedrag van uitbater en cliënteel, en die werd Henri fataal.

5.12 Gentsesteenweg

De Gentsesteenweg, met 44 huizen in 1910, heeft nooit veel charme uitgestraald. Weliswaar werden er tijdens de eerste decennia van de eeuw enkele *kasteeltjes* ingeplant, maar ook dit heeft het hart van de Eeklonaar zelden sneller doen slaan.
Dat er toch acht herbergen waren gevestigd, dient eerder gezocht in de transportfunctie van de weg en in een halteplaats van de trams. De meeste herbergiers leefden er dan ook van het vertier van de doortrekkende handelaars en in mindere mate van de ingezetenen.
Dat 62,5% van de kroegen een negatieve beoordeling kreeg op het punt *morele waarden*, geeft aan welk soort er te vinden was.
Alleen *De Voerman*, uitgebaat door (hoe kan het anders) voerman Pieter Ramont, *De Gouden Kroon* van Charles Maenhout en de naamloze kroeg van August Willems vonden genade in de ogen van de Wet.
De andere kampten met een te beperkte gelagzaaloppervlakte en in het bijzonder met een gebrek aan *goede zeden*. Het estaminet van Petrus D'Havé en *In 't Tonneken* van Prudent Wiemeersch werden het meest op de korrel genomen. Vaak ging er evenwel niet meer achter schuil dan wat muziek en een danspartijtje in de gelagzaal.

5.13 Heilig Grafstraat

In 1916 telde dit straatje, dat de verlenging van de Zandvleuge naar de Molenstraat is, slechts acht woningen, waaronder twee naamloze kroegen. Zowel die van Henri Vercauteren als die van Frans Vyncke, respectievelijk 20 en 10 jaar voordien opgericht, haalden het niet op het vlak van de hygiëne.

5.14 Heirweg (Antwerpse heirweg)

Dit gedeelte van de historische heirweg, die in Eeklo nog altijd de oude naam draagt, loopt van de herberg *Lustige Boer* oostwaarts tot aan de grens met Lembeke. Langs deze tot voor kort nog zanderige weg stonden in 1910 slechts drie woningen: twee gezinnen De Steur op de zuidzijde en de familie Coppens op de noordkant. Houthakker Charles Louis De Steur, een telg uit een familie die er reeds generaties woonachtig is, baatte er het enige, 45 jaar oude *staminee* uit. De bescheiden huisjes aldaar leenden zich daar echter niet toe. Het was dan ook evident dat oppervlakte en hygiënische nutsvoorzieningen fatale gebreken vertoonden.

5.15 Hospitaalstraat

Met 6 herbergen op 59 woningen en dit voor 255 bewoners was de Hospitaalstraat qua drankhuizen niet slecht bedeeld. Dat ook hier het gros van de uitbatingen weinig

te bieden had, laat zich raden. Voor geen van de uitbaters was het een hoofdberoep. Trouwens, geen enkele herberg droeg een naam en dit is vaak tekenend voor een geïmproviseerde kroeg. Het was dan ook logisch dat er twee, namelijk van Nathalie Mussche en van Charles Van Kerckhove, voortijdig sloten, terwijl de resterende vier (Theodoor Mariman, Charles Bultinck, de weduwe Jan Van De Rostyne en Richard Delagaey) evenmin de selectie overleefden, hetzij bij gebrek aan voldoende ruimte en/of omdat de wc's slechts langs de woonplaats bereikbaar waren. In dit laatste geval ging het steeds om rijwoningen. Daarenboven genoot het estaminet van Richard Delagaey nog een kwalijke reputatie.

5.16 Kaaistraat

Hoe het mogelijk is dat een ongeschreven traditie zichzelf in stand houdt, blijft een raadsel! Vast staat dat de bewoners van de Kaaistraat zoals nu nog altijd, pure Bourgondiërs waren en als geen ander de kunst van het levensgenieten beheersten. De huidige *Kaaifeesten* zijn reeds vermaard tot ver buiten de stad, maar ook in 1916 wist men er duidelijk wat feestvieren was.
Tussen de 77 woningen die deel uitmaakten van de Kaaistraat bevonden zich niet minder dan 17 bierhuizen, zijnde 5,1% van alle Eeklose herbergen. Gemiddeld om de vijf huizen werd je met een staminee geconfronteerd. Dat de uitvoering van de wet op de hygiëne ook hier lelijk huis zou houden, lag voor de hand.
Frans Pauwels en de beheerders van de *Werkmanskring* wachtten het bevelschrift niet af en sloten voortijdig. Toch ontsprongen zes herbergen zonder naam de dans. De gelukkige kasteleins waren voerman Alfons Gabriel, schoenmakersgast Ferdinand Vervaet, de *vellenbewerkers* Henri De Brouwer en Camiel Verhas, dagloner Serafien Aers en spekslager Ferdinand Van De Putte. De estaminets van de weduwe Van De Putte, Emiel Standaert en Benedict Smitz kregen bovendien een herziening met gunstig gevolg, terwijl zes uitbatingen waaronder *De Nieuwe Zaal* , zijnde de danszaal van Theophiel De Wulf, *In Transvaal* bij Ivo Van Veerdegem en *Bloemenkrans* van Francies Piepers bij wet werden verboden.

5.17 Kerkstraat

Deze straat strekte zich aanvankelijk over een lengte van 742 meter uit tot aan de Vrombautstraat. Later kreeg de Kerkstraat-Roze, vanaf de spoorwegovergang, een afzonderlijke naam. In 1916 was de splitsing reeds een feit en telde de huidige Kerkstraat 122 woningen met 525 bewoners. Als leefgemeenschap in Eeklo-centrum werd ze alleen door de Molenstraat met 188 woningen en de Boelare (148) voorafgegaan.
De aanwezigheid van vijftien drankslijterijen in de lijst van september 1916, zijnde één op acht woningen, wijst op een groot vertier van de eigen straatbewoners, omdat de Kerkstraat bezwaarlijk als invalsweg van niet-Eeklonaars kan worden gezien. Opvallend in deze straat was de *kantine* van Louis Van Hyfte, waar de verkoop "*per druppel*" gebeurde. Ze werd enkel in het eerste kwart van 1916 vermeld, daarna von-

den we er geen sporen meer van terug. De juiste inplanting en de bestaansreden konden we niet achterhalen.
Van de herbergen uit de Kerkstraat doorstonden er slechts twee de toetsing van november '16. Arthur De Smet en Charles Goethals bleven heer en meester achter de tapkast van hun *staminee*. Slechter verging het de overige 85,7%, waaronder kroegen met naam! De *Hooge Vorst* bij Seraphien Van Den Berghe, *Café Belge* van de weduwe Anton Van den Bruaene, *In 't Bocken* bij de weduwe Alfons Van Acker, *Café L'Europeene* met Louis Bottelberghe als waard en *In de Nieuwe Smis* van Edgard Steyaert zagen zich genoodzaakt de deuren te sluiten. De resterende zeven estaminets, die evenmin aan de nieuwe normen voldeden, droegen geen naam. Als uitbaters noteerden we de weduwe Frans De Smet, Constant Verselder, Pieter De Fruyt, Henri De Buysere, August Mussche, de weduwe August De Heuvel en Arthur De Vuysdere. Aan de basis van hun verdwijnen lag zoals bijna steeds een te kleine verbruikerszaal. Tot onze verrassing kwam in geen van de lijsten de herberg-kruidenierszaak van *De Broederlijke Wevers* voor, hoewel bronnen de uitbating door Prosper Verhé in 1916 bewijzen.

5.18 Kerkstraat-Roze (Roze)

Zoals we reeds zagen onder 5.17 is de *Kerkstraat-Roze*, later alleen *Roze* genoemd, het noordelijk deel van de *Kerkstraat* Het einde van de Roze vormde met de Vrombautstraat een *bek,* waartussen de herberg *De Roos* te situeren was. In de volksmond sprak men van de *roze* voor de huidige straat, en van de *achter-roze* voor het deel van de Vrombautstraat van de herberg tot Blommekens. De opsplitsing werd vermoedelijk bij de aanleg van de spoorweg naar Brugge doorgevoerd. In een weinig spirituele bui gaf het stadsbestuur het stuk weg tussen de Kerkstraat en de herberg *De Roos* de naam *Kerkstraat-Roze*. Gelukkig werd dit later tot *Roze* teruggebracht.
In 1916 schreef de opsteller van de patentenlijst, die duidelijk geen Eeklonaar was, *Kerkrooze*. Een naam die we slechts eenmaal aantroffen.
De Roze stond bouwkundig in schril contrast met de Kerkstraat. Werd deze laatste deels gekenmerkt door het burgerlijk karakter van de huizen, de Roze daarentegen vormde een dun bezaaid samenraapsel van arbeiderswoningen en enkele keuterboerderijtjes.
Acht van de negen bierhuizen die we er aantroffen waren gelokaliseerd rond twee kernen. Vier kroegen lagen in de nabijheid van de Kerkstraat, rond het nu nog bestaande volkscafé *In het Koeiken* en vier waren te situeren naar het noordeinde van de straat toe.
Ook hier liet de sluitingsgolf sporen na. Camiel Haegeman sloot vrijwillig tussen maart en september 1916. Na november verdween ook de enige herberg die een naam droeg. Omdat de *privaten* alleen doorheen de woonruimte van de uitbaters bereikbaar waren, kreeg Charles Willems' *In 't Meetjesland* een slechte beoordeling. Samen met Willems gingen eveneens de estaminets van de weduwe van Pieter De Baets, Clement Meiresonne (gevestigd in het huidige *In het Koeiken*), Ferdinand De Buyser en Frans D'Huyvetters dicht.

Alleen Frans Martens, Charles De Baets en Cornelis De Pauw bleven op post achter de tapkast.

5.19 Kleemhoek

Dit landbouwgehucht in het noorden van de stad telde negen woningen met 32 bewoners.
De Kleemhoek telde één herberg, met de te verwachten naam *In den Kleemhoek*. Uitbaatster Louise Verstraete stond tevens in voor de opvoeding van de zes kinderen. Echtgenoot Jan Bernard Van de Putte was *jachtwachter* en mocht in deze functie geen tweede beroep uitoefenen. Bij gebrek aan de elementaire hygiënische voorzieningen zag Louise zich genoodzaakt de enige kroeg in de omgeving te sluiten.

5.20 Ledeganckplaats (Ledeganckplein)

Op de westzijde van de Markt, tussen de huidige Koning Albertstraat en de Molenstraat, heeft zich een pleintje gevormd dat bij onze ouders nog bekend stond als de *Botermarkt*. De oprichting van het standbeeld van dichter Karel Lodewijk Ledeganck in 1897 lag aan de basis van de nieuwe officiële naam. Als deel van het marktplein bezat dit gezellige hoekje heel wat commerciële troeven. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat twee van de drie woningen als herberg fungeerden. Op de hoek met de *Brugsestraat* runden de gezusters Prudence en Clara Eggermont de herberg *In den Anker*. Vader Bernard was in 1914 overleden en ging als bekende Eeklonaar door het leven als *Nard de Pesere*. Ook na '16 bleef deze gerenommeerde herberg open.
Aan de noordzijde van *Den Anker* woonde slager-herbergier Marcel Gillebeert in *Café Marché au Beurre*. Wegens plaatsgebrek diende Marcel een deel van zijn activiteiten op te geven, en dat werd de herberg.

5.21 Leen

Helemaal in het zuiden van de stad, bijna geïsoleerd van de rest van Eeklo, lag een bescheiden leefgemeenschap die uit amper drie woningen bestond. Wat Aloïs Vervust heeft bewogen om daar een estaminet te openen, is niet meteen duidelijk. Veel volk verwachtte Aloïs blijkbaar ook niet, want de gelagzaal was amper 13 m^2 groot. Reden waarom hij eind 1916 de deuren moest sluiten.

5.22 Lekestraat

In deze bijna 1 km lange straat met 40 huizen en 190 bewoners, aansluitend op de Hospitaalstraat, verwachtten we behoorlijk wat drankhuizen. Dit bleek evenwel niet het geval te zijn! De twee bestaande herbergen leunden tegen de dichtbebouwde Hospitaalstraat aan. De kroeg van Theophiel De Metsenaere, gevestigd in nummer 1, bleef na 1916 bestaan. De hoop van uitbater Leo De Muynck uit *De Hoop van Vrede* bleek daarentegen ongegrond: zijn gelagzaal mat slechts 22,5 m^2 en lag op een boog-

scheut van de voorgaande. De Muynck, die pas sedert 1 mei 1916 de zaak in pacht had genomen, had hiermee een van de kortste kasteleinscarrières.

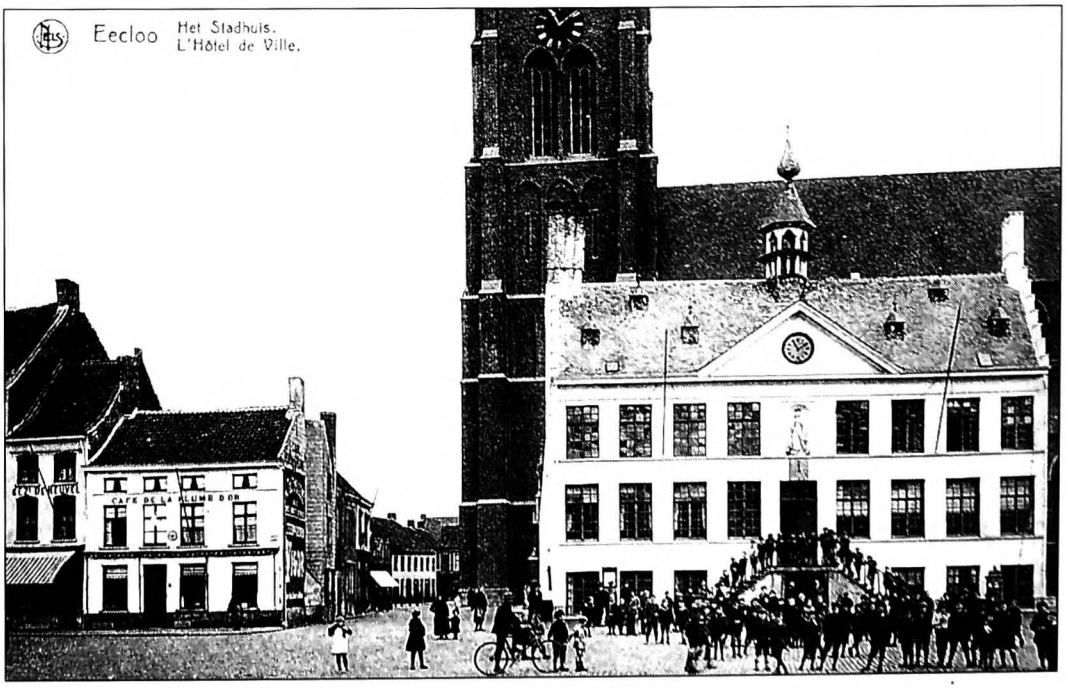
5.23 Lijnendraaierstraat

Deze straat, gelegen onder de kerktoren, heeft nooit de warmte en de vitaliteit uitgestraald die we in andere oude stadskernstraten aantroffen. Het waarom is niet zomaar te achterhalen, feit is dat zelfs de recente wegdekvernieuwing daarin geen ommekeer bracht.
De 108 bewoners uit de 28 huizen vormden geen hechte leefgemeenschap en oriënteerden zich voor bijna alles op de Markt. En toch telde de straat in het voorjaar van 1916 nog drie kroegen. Ze lagen sterk gegroepeerd in de nabijheid van de Raamstraat. Eduard Van De Wiele tapte in het huisnummer 22; Emiel Valcke was als waard van *St-Georges* ondergebracht in nummer 26 en de weduwe van Gustaaf Goethals vonden we als herbergierster terug onder nummer 28. De drie herbergen waren ondergebracht in dezelfde *rotte* en waren derhalve in hetzelfde bedje ziek: gebrek aan ruimte. De *staminee* van Eduard stond bovendien bekend als *speelhuis*.

5.24 Markt

Onder de Markt dienen we hier de noord- en de zuidzijde van het marktplein te verstaan: in de lijsten komen het Ledeganckplein en de Varkensmarkt, zijnde de west- en de oostzijde, als afzonderlijke locaties voor.
Het hier beschouwde deel van de Markt telde 92 woningen met 348 bewoners. Het huisgemiddelde, van 3,78 steekt schril af tegen de 4,87 van de hele stad. Dit bevestigt de stelling dat kernbewoners, met de burgerij voorop, minder kroostrijke gezinnen hadden en dat meergezinsbewoning minder voorkwam dan bij buitenlieden.
Dat in 14% van de huizen een café werd uitgebaat, lijkt evident: de Markt was het kloppend hart van de stad en dé plaats bij uitstek om aan handel en nering te doen. Niettegenstaande de aanzienlijke uitgestrektheid van het plein waren de 13 kroegen rond twee locaties te situeren. Aan de noordzijde hadden we het *Rootjen,* dat omzeggens integraal door *staminees* werd ingenomen, terwijl de overige aan de zuidzijde, tussen Pater- en Sterrestraat, lagen. Enkel voor *Café Ledeganck* zocht men de omgeving van het dito standbeeld op.
Veel herbergen op de Markt waren oud (60 à 80 jaar) en hadden een onderkomen gevonden in oude, kleine bouwsels, wat a priori nefast was bij toepassing van de wet. Slechts drie van de dertien drankhuizen kwamen dan ook zonder kleerscheuren uit de sanering.
Het 80 jaar oude en tevens gerenommeerde gasthof *Gouden Leeuw* met Juliaan Willems als waard, *De Dry Koningen* van boodschapper-herbergier August Leopold Braet en *Het Damberd* bij de weduwe De Coeyer voldeden aan alle eisen. *Het Damberd,* gelegen in het *Rootjen,* had slechts op 31 oktober 1916 na tussenkomst van de eigenaar een nieuwe vergunning kunnen bemachtigen.
De overige cafés schoten tekort op het vlak van beschikbare ruimte.

Wat de Markt betreft, werden zeker niet de minste afgekeurd, en toch kunnen we de Duitsers bij de toepassing van de wet niet van kortzichtigheid of slechte wil beschuldigen. Trouwens, 27 herbergen werden in tweede instantie toch van sluiting gevrijwaard, na tussenkomst van de eigenaar. Vaak was het een gebrek aan inzet dat de herbergier de das omdeed: voor zover we konden nagaan werd op elke interventie van de eigenaar positief gereageerd.
De weinig fortuinlijken die van steun verstoken bleven, moesten dus rond de jaarwisseling de herbergactiviteiten staken. Op de noorzijde verdwenen: *De Halve Maan* met Eduard De Jaegher als kastelein; de 70 jaar oude kroeg *In De Zon* gerund door Honorina Gabriel; *Het Gulden Vlies* met Prudentia Van Gyseghem achter de tapkast; de *Coiffeur* van baardscheerder-herbergier Theophile Van den Bossche en het in 1930 gesloopte *Café de la Bourse* van Philibert Van Hecke. Al deze herbergen behoorden tot het *Rootjen*. Zelfs het eerder prestigieuze *Café de la Plume d'Or* van Marie Louise De Vos vond wegens een te geringe plafondhoogte geen genade. Op de zuidzijde, tussen Paterstraat en Sterrestraat, sloten Seraphien Piepers *De Gouden Peer*, vrachtvoerder Joseph Walry zijn *4 Emmers* en Marcel Verstraete *Den Grooten Hert*, drie drankgelegenheden die de Eeklonaar en de landbouwers in het bijzonder nauw aan het hart lagen.

"De Gouden Pluim" of "Café de la Plume d'Or", toen een begrip te Eeklo, ontsnapte evenmin aan de sluitingsgolf.

(Verz. : S. De Roo)

In de nabijheid van de Cocuytstraat haakte Alex Dierickx met zijn *Café Ledeganck* eveneens af. Ingevolge de drastische sanering telde de Markt nooit minder drankhuizen dan begin 1917.

5.25 Moeie

Deze weg in het zuiden van de stad telde slechts 19 woningen, wat gezien de respectabele lengte zeer weinig was. Het 50 jaar oude café van Jules De Lange, dat zich kon handhaven, was het enige in de straat. Dit wilde evenwel niet zeggen dat de 106 bewoners een pint of borrel schuwden. De nabijheid van de Cocquytstraat met een massa kroegen zal er waarschijnlijk voor iets tussen hebben gezeten.

5.26 Moerstraat

De Moerstraat, die in het noorden van de stad van oost naar west loopt, is een oude landbouwersbuurt met naast een twintigtal boerderijen weinig bebouwing, hooguit een paar *doeningen* van landarbeiders. Twee onder hen verzekerden zich van een extra inkomen door het uitbaten van een *staminee*. August De Lannoy en echtgenote Marie Catrie probeerden het in *In het Land van Belofte,* terwijl Petrus Bekaert en vrouw Melanie De Cuyper in *In den Palepel* de scepter zwaaiden. De kleine huisjes waren allerminst geschikt voor het herbergbedrijf en gingen na een bestaan van respectievelijk 20 en 80 jaar eind 1916 roemloos de geschiedenis in.

5.27 Molenstraat

De Molenstraat vormt met de Markt en de Stationsstraat de oost-west-as die de stad doormidden snijdt. De oostelijke helft van de Molenstraat met de Markt als sluitstuk kende een lintbebouwing met hoofdzakelijk betere woningen. In het westelijke deel was de bebouwing meer verspreid en bestond ze hoofdzakelijk uit kleine, witgekalkte arbeidershuisjes. Het is ook in dit deel van de stad dat tot kort na de eeuwisseling het Gillebeertsbeluik terug te vinden was.
De 188 woningen met zijn 771 bewoners vormden op zich een potentieel om enkele herbergen te rechtvaardigen.
Het feit dat bijna alle 24 kroegen (7,5% van het Eeklose totaal) in het westelijke en dus minder fraaie deel van de straat gelegen waren, mag ons laten veronderstellen dat ze niet gefrequenteerd werden door de burgerij. De rendabiliteit van het gros der cafés moest eerder komen van de niet-ingezetenen: vrachtvoerders, marktreizigers, arbeiders uit de regio die de Molenstraat als invalsweg gebruikten, en de omwonenden.
Toch moeten de herbergen uit deze straat doorgaans iets ruimer zijn geweest dan het bekende type dat in de *voorplaats* van de kleine arbeiderswoningen was ingericht. Dit blijkt duidelijk uit het lage aantal negatieve beslissingen.
Twee estaminets, respectievelijk beheerd door Eduard Crommen en Adolf Boute, hielden het reeds vóór september 1916 voor bekeken. Van de resterende 22 cafés ble-

ven er uiteindelijk 12 over. Dit wil niet zeggen dat ze alle een gunstige beoordeling hadden gekregen! Zoals reeds aangehaald, was men soms gul in het toestaan van afwijkingen. Vier herbergen voldeden niet maar werden om een onduidelijk reden heropgevist; namelijk die van Ferdinand Dysserinck; Alice, Martha en Theofiel Verbiest, Charles Tieberghien en Charel Louis Terny. Het sluitingsbevel voor Emile Verbiest werd na tussenkomst van de eigenaar geannuleerd.
Een positieve beoordeling kregen: Arthur Braet (*In het Wapen van Eecloo*), Jan Van Steenberghe (*Wit Kruis*), de weduwe van Pieter Lampaert (*In het Wijnhuis*, 150 jaar oud) en de estaminets van Oscar Braet, Eduard Bral, Leopold De Graeve, Petrus De Bruycker en Bruno Immesoete.
De verplichte sluitingen waren ook hier veelal te wijten aan de ondermaatse verbruikerszaal en de toegankelijkheid van de toiletten: Eugene Van Hecke, Desiré Spittael (*In 't Vliegende Peerd*), Charles Callewaert (*In 't Zwart Paard*), Charles Gevaert, Camiel Baute, Kamiel De Baets (*In het Paradijs*) en August Mattheus Lampaert (*In 't Muldershuis*) gingen eraan ten onder.
Gustaaf Staelens en Pieter Vrombout kregen een onvoldoende achter hun naam omdat ze er een illegaal speelhuis en een *logementshuis* op nahielden.
De Molenstraat werd in tegenstelling tot andere buurten in de stad slechts matig getroffen door de sanering. Een tekort aan drankhuizen was er daarna zeker niet.

De stenen windmolen en estaminet van molenaar August Lampaert vóór 1915 op de noordzijde van de Molenstraat.

(Verz. : S. De Roo)

5.28 Nieuwendorpe

Nieuwendorpe is een oud, eerder geïsoleerd gehucht van Eeklo. De bewoners hebben in de loop der eeuwen vaak getwijfeld waar ze hun heil moesten zoeken, hetzij in het naburige Adegem of in Eeklo-Centrum. Zij leefden er hun eigen leven in een vrij gesloten gemeenschap. Veel verzoeken aan het stadsbestuur kwamen er van de waterkant niet. Ze deden wat ze het best achtten en meestal werd dit stilzwijgend door de Wet aanvaard.
Hun activiteiten waren overwegend op landbouw gericht, waardoor naast de boerderijen slechts sporadisch huisjes van landarbeiders voorkwamen.
In tegenstelling tot andere landbouwkernen, waar de landwerkers een kroegje openden om een stuiver bij te verdienen, waren het hier de meer gegoeden die een dubbel beroep uitoefenden. De nabijheid van de vaart met de overzet, waarlangs toch een zekere trafiek plaatsvond, kan daar aan de basis van hebben gelegen.
Als kasteleins noteerden we op Nieuwendorpe twee vlashandelaars, een landbouwer en een timmerman. Dat we de waarde van deze *zelfstandige beroepen* sterk moeten relativeren, bleek eens te meer: drie zagen in hun herberg afgekeurd bij gebrek aan hygiëne: Hippoliet Boelens in *(De Vlashandel)*, Jules Crul *(Op 't Langhof)* en Pieter Van Speybroek in zijn naamloos café.
Enkel Charles-Louis Joos werd met zijn 100 jaar oude herberg *In het Wambuis* goed bevonden om de activiteiten verder te zetten.

5.29 Nieuwstraat (René Vermaststraat)

De naam *Nieuwstraat* kwam in de loop der eeuwen meermaals voor, maar telkens voor verschillende locaties. In de hier behandelde periode had de naam betrekking op de huidige René Vermaststraat, een verbindingsstraatje tussen de Molen- en de Koning Albertstraat.
Met amper 25 woningen waren er weinig kroegen te verwachten. Enkel Frans Van Vooren runde er een 26 jaar oud *estaminet,* waarvan de verbruikerszaal amper 15 m^2 groot was. Duidelijk te klein om door de mazen van het administratieve net te glippen.

5.30 Oostveldstraat

De Oostveldstraat is qua urbanisatie van vrij recente datum. Afgezien van de oudere landbouwuitbatingen kwam deze straat pas tot volle ontplooiing na de bouw van de *kasteeltjes Enke* bij het begin van de 20e eeuw. In 1910 noteerde men reeds 177 woningen met een bevolking van 792 personen. Richting stadscentrum rezen de arbeiderswoningen als paddestoelen uit de grond. De rijen witgekalte huizen werden sporadisch onderbroken door een *boerendoeningsken.* Het is in deze omgeving dat we de meeste van de 16 herbergen terugvonden. Richting Lembeke lagen de grotere boerderijen, met slechts een viertal dranketablissementen.
Voor de twaalf cafés, die hoofdzakelijk te situeren waren tussen de spoorwegovergang en de Hospitaalstraat, werd het een zwarte novembermaand. Slechts twee ervan,

De oude "Kambuse" met het nieuwe uithangbord "Café Kambuis" op het Oostveld.

Aloïs Van Hulle en Henri Van De Bouchaute, kregen het fiat om hun zaak verder uit te baten.
In het geval van Frans Van Overberghe, Charles Boute, Leon D'Hondt, Jules Banckaert, Theodor Martens (*In 't Nieuwdorp*), Alfons Himschoot (*In Canada*), Charles De Buysere, Camiel Moeraert, Alfons Lippens en Charles Caussyn reageerde geen van de respectieve eigenaars op de afkeuring, wat onvermijdelijk de sluiting voor gevolg had.
Richting Lembeke troffen we *De Kambuse* van Pieter Borrizee, *In 't Boldershof* bij Eduard Mariman en het naamloze *staminee* van Richard Mariman aan, die voldeden aan de voorschriften. Enkel Gustaaf Dobbelaere uit de *Voerman* bleek over te weinig ruimte te beschikken.

5.31 Paardenkerkhofstraat (Pastoor De Nevestraat)

Als verbindingsweg tussen de Molen- en de Snuifmolenstraat was deze bijna uitsluitend aan één zijde bebouwde straat weinig imposant.
Aan de westzijde stond het gros van de 27 woningen, waaronder de enige kroeg. De oostzijde werd, met uitzondering van enkele huisjes richting Molenstraat, ingenomen door de immense tuinmuur van Remi Van Brabandt.

Vandaag de dag heeft deze omgeving, de Snuifmolenstraat incluis, een metamorfose ondergaan die in de stad haar gelijke niet kent. De tekenacademie, de muziekschool en het Cultureel centrum *De Herbakker* hebben er nu een onderkomen gevonden.
Alles was hier altijd al een beetje *uitzonderlijk*, ook het 90 jaar oude cafeetje van Marie Van Gyseghem! De verbruikzaal had een oppervlakte van 13,56 m^2 en het plafond reikte amper 2,68 meter hoog. Een huisje geknipt uit een sprookjesboek, leek het wel... Helaas bracht dit geen soelaas voor de uitbaatster.

5.32 Peperstraat

De Peperstraat is en was economisch gezien een belangrijke verkeersader voor de stad. De marktlieden uit Zeeuws-Vlaanderen en de polders gebruikten deze 1380 meter lijnrechte weg tussen de Waai en Blommekens om hun waar aan te voeren en de gekochte goederen naar huis te brengen.
Met slechts een 50-tal woningen, waarondere verscheidene boerderijen, gold de Peperstraat niet als dichtbewoond. Enkel in de omgeving van Blommekens leunden de huizen wat dichter tegen elkaar aan. Het was daar dat we ook de vier herbergen aantroffen. Begin 1917 was dit cijfer echter gereduceerd tot één: die van Aloïs De Baets, op de westelijke hoek met Blommekens.
Jan Bernard Vermeire zag de bui al hangen en sloot in de zomer van '16 vroegtijdig de zaak.
Petrus Doens, waard in de 60 jaar oude *Tramstatie,* en Jan De Beir konden alleen maar gevolg geven aan het Duitse bevel.

5.33 Prinsenhofstraat

Behoorde vanouds tot het stratenpatroon van *Eeklo-binnen,* maar was toen een deel van de *Crommewalstraat,* net als stukken van de Teirlinckstraat en de Raamstraat.
In 1910 telde deze straat onder de kerktoren 47 woningen, waaronder 4 cafés. Het was de enige straat waarin alle herbergen volledig voldeden aan het reglement en dus geen slachtoffers vielen.
Het bekende *Boerenhol* van Aloïs Van De Putte[12], de estaminets van de weduwe Antoon Eggermont, Gustaaf De Lagaye en Adolf Van De Putte bleven tijdens de Eerste Wereldoorlog druk bezocht. Wel was er voor Adolf een tussenkomst nodig geweest om het probleem van het lage plafond te verhelpen.

5.34 Raamstraat

Zoals we hiervoor aanhaalden, behoorde de Raamstraat voorheen ook tot de *Crommewalle.* Over deze laatste valt trouwens nog het één en ander te onderzoeken.
De Raamstraat, nu een stadsdeel in verval, telde 43 huizen, waarin niet minder dan 14 *staminees* waren ondergebracht. Deze 32% moet ook bij het begin van de 19e eeuw, toen de herbergen meestal slechts op een steenworp van elkaar lagen, een unicum zijn geweest.

De uitvoering van het reglement luidde evenwel de doodsklok over deze buurt. Begin 1917 kon men nog slechts op twee adressen een pintje gaan drinken. De weduwen van Ferdinand Van Watermeulen en van Evremond Van Glabeke waren de gelukkigen.
Minder fortuinlijk waren onder meer Nathalie Mussche, die slechts op 1 september 1916 de kroeg van Gustaal Cauwels had overgenomen; Frans De Beir, die net als Nathalie pas in de herberg van Cyriel Dysserinck stond; Adolf Boute, die eveneens pas in de zomer van '16 zijn café had geopend, en verder de weduwe Camiel Leliaert, Clemence De Keyser, Emiel Bert, Ferdinand Van Meenen, Serafien Van Der Sluys en Marie Van Den Neste. Ook Alfred Hauwes *In de drie Oliekoeken*, het enige *staminee* met een naam, moest verdwijnen. Beperkte ruimte was ook hier de boosdoener. Voor Mussche en Bert werden daarenboven de *goede zeden* van de zaak betwijfeld.

5.35 Raverschootstraat

De Raverschootstraat is te situeren in de westelijke bedding van de oude heirweg, die Eeklo van oost naar west doormidden sneed. Zij loopt van de Kon.Albertstraat westwaarts tot op de grens met Adegem. Langs deze 1400 meter lange straat waren 99 woningen opgetrokken, waaronder elf herbergen.

De familie Schoonackers, jarenlang verbonden met de herberg "In het Stadhuis van Raverschoot" was de enige kastelein uit de straat die zijn zaak kon verderzetten.

" 't Schippershuis" van August Hauwenhuyse in betere tijden. Vermoedelijk ter gelegenheid van Raverschootkermis.

(Verz. : S. De Roo)

Slecht één ervan, het 44 jaar oude *In 't Stadhuis van Raverschoot,* met Jules Schoonackers als waard, werd in orde bevonden. De overige, die nochtans van eerder recente datum waren (gemiddeld 19 jaar), kregen het fatale vonnis toegestuurd. Voor Hippoliet Slock *(In de Nieuwe Wandeling)*, Richard Goossens *(In de Groote Pint)*, August Hauwenhuyse *(In 't Schippershuis)*, Aloïs Van Autryve, Henri D'Huyvetters, Charles De Vlieger, de weduwe Pieter De Roo, Jan Baptist Van Autryve en Leon Claeys zag de toekomst als herbergier er weinig rooskleurig uit. Gustaaf Dysserinck had het onheil voelen aankomen en zijn zaak tijdig van de hand gedaan.

5.36 Schaperijstraat

Net als de Oostveldstraat kende de Schaperijstraat ook slechts bij de aanvang van de 20e eeuw een bewoningsontwikkeling. Als deel van de Oude Gentweg telde de straat in 1910 slechts 41 woningen. In dit verlengstuk van de herbergrijke Hospitaalstraat was er weinig of geen aanleiding om ook hier veel kroegen te rechtvaardigen. Toch hadden de buren Philemon Himschoot en Eduard De Vlaeminck hun kans gewaagd:. Philemon in 1913 en Eduard in 1909. Door de te kleine woning en hun niet onbesproken zedelijk gedrag werd het dus een korte carriére.

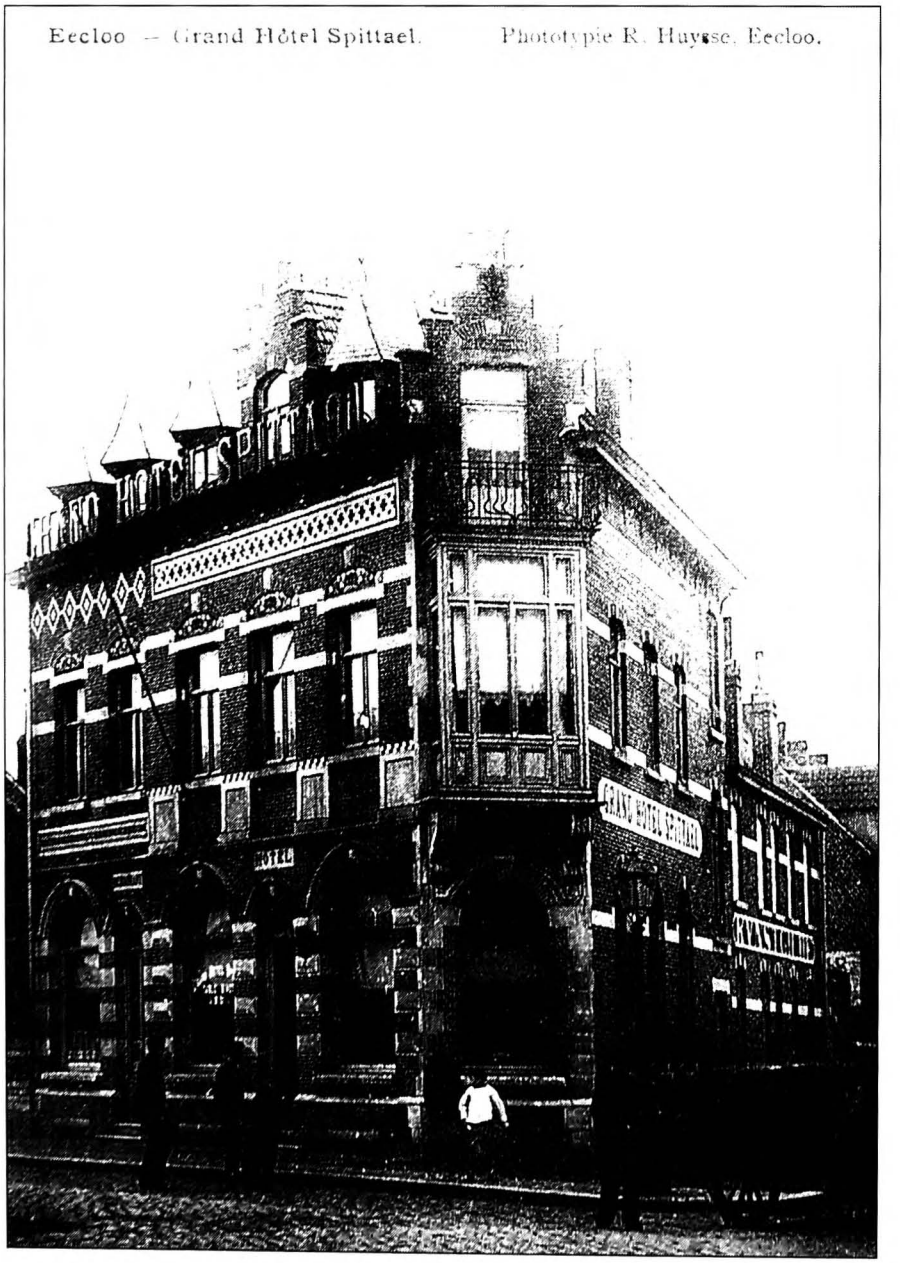
5.37 Snuifmolenstraat

De Snuifmolenstraat stond bekend als een verzamelplaats van de Eeklose marginalen. Een weinig benijdenswaardige reputatie, die er na het sluiten van het Gillebeertsbeluik bij de aanvang van de 20e eeuw niet op verbeterde. Dat de straat met haar typische lintbebouwing, bestaande uit 121 arbeidershuisjes en 516 bewoners, een aantrekkingspool voor cafés was, laat zich raden.
De huisvesting, ook van de kroegen, was er ronduit slecht. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat ze alle acht hun deuren moesten sluiten.
Geringe oppervlakte en zedelijk verval gaven meestal de doorslag.
Met het plots wegvallen van de *staminees* van August Thieberghien, August Martens, Edmond Thienpondt, Victor Roesbeke, Desiré Steyaert, Alfons De Steur en Euduard Verhoeven lag de Snuifmolenstraat tijdelijk droog. Enkel Bernard De Latter ontsprong de dans door vlak voor de controle de tapkraan af te sluiten. Merkwaardig is dat, niettegenstaande we een 5-tal *staminees* ouder dan 25 jaar aantroffen, geen enkele een naam droeg.
Dat de vlag niet altijd de lading dekt, blijkt eens te meer uit de opgegeven beroepen van de herbergiers: kolenhandelaar, spoorwegarbeider, metselaar en tuinman zijn nu niet bepaald beroepen die onvoorwaardelijk aan de buurt en dit soort drankhuizen gekoppeld worden!

5.38 Statieplein (Koningin Astridplein)

Alleen reeds door de situering, in de nabijheid van het spoorwegstation en de terminus van de buurttram, is het voor de hand liggend dat er onder de 28 woningen van het *Statieplein* heel wat drankhuizen waren. Tussen de Vis- en de Zuidmoerstraat werd in 53.3% van de woningen drank geserveerd. Doordat een groot deel van deze woningen voor een herberg- en/of hotelfunctie waren gebouwd, waren ze ruim opgevat en beschikten ze over de elementaire voorzieningen eigen aan een herberg van aanzien.Van de 15 etablissementen sneuvelden er dan ook slechts twee.
De weduwe Louis Sekeet wachtte het onderzoek niet af en sloot tussen maart en september haar zaak.De kroeg van Charles Louis De Baerdemaecker *In den Ossekop* stond bekend als een huis van *lichte zeden,* terwijl het estaminet van Charles Van Vlassenbroeck met toiletproblemen kampte.
August Van de Putte kreeg eveneens een negatief advies qua goede zeden, maar kon via protest de negatieve beslissing ombuigen.
De zwaargewichten van de *statie* werden natuurlijk nooit bedreigd: de gezusters Marie-Louise, Victoria en Clara Spittael uit het gelijknamige *Grand Hotel Spittael*; Petrus De Geeter in zijn *Café du Télegraphe*; August De Schepper met het *Hotel de Bruxelles*; de weduwe Alfons Buche in *Hotel de Flandre*; Melchior Fiers in het reeds 50 jaar oude *Hotel d'Anvers*; Pieter De Vos in de al even oude herberg *De Arend*; Julien Van Veerdegem in *De Groote Pint*; August Haegeman *In het Brouwershuis*; Emma Rodrigos uitbaatster van het *Statiebuffet* en Victor Roels *In 't Wapen van Gent* en het naamloze café van Jules Van de Putte verwierven probleemloos een nieuwe vergunning.

De gemiddelde ouderdom van de horecabedrijven bedroeg 33 jaar. Geen enkel was ouder dan 50 jaar, wat ons niet hoeft te verwonderen: de buurt was pas tot ontwikkeling gekomen vanaf 1861, na de voltooiing van de spoorwegverbinding met Gent. Dat duidelijk op het spoor werd ingespeeld, blijkt uit de vele hotels die in minder dan geen tijd het levenlicht zagen: *Hotel d'Anvers, De Arend* en *In 't Wapen van Gent*

Het "Grand Hôtel Spittael", gebouwd in 1905 en genoemd naar de hotelhoudsters Marie, Victoria en Clara Spittael. Nu hotel-restaurant Rembrandt.

(Verz. : S. De Roo)

openden reeds in 1866 hun deuren, in 1876 bij een verdere expansie gevolgd door *Hotel de Bruxelles, In het Brouwershuis, het Statiebuffet* en een tweetal naamloze herbergen. Pas later maakten het *Hotel de Flandre* en het *Grand Hotel Spittael* de reeks volledig.

5.39 Statiestraat (Stationsstraat)

Net als het Koningin Astridplein telde de Stationsstraat in 1916 15 bierhuizen. Was de kwantiteit dezelfde, van de kwaliteit kon dit niet worden gezegd. Nochtans troffen we er, een hoog percentage beroepsherbergiers aan (40%) en behoorde het gros van de overige uitbaters tot de betere middenstanders zoals een slager, vishandelaar, huisschilder en handelaar(ster). Desiré De Vos, de waard uit de *Reisduif,* was als enige fabrieksarbeider (wolwever) een ietwat vreemde eend in de bijt!
Het oude *Oosteindeken,* zoals de straat toen nog in de volksmond werd genoemd, telde onder de 112 huizen tal van kleine arbeiderswoningen zonder verdieping, die voor de 20e eeuw niet meer beantwoordden aan de eisen om er een zaak in onder te brengen. Hoewel weinig kroegen in die huisjes waren ondergebracht, was de eerste evaluatie toch noodlottig voor 10 onder hen. Na tussenkomst van de huisbaas konden er vier hun zaak verder zetten.
Het waren zoals zo vaak de naamloze uitbatingen die als eerste vielen. Désire Vernaet, Bernard De Buysere en Cesar Gillebeert behoorden tot deze categorie.
Au Duc de Braband van Palmyre Swanckaert en *De Peerdekop* met de weduwe van Alfred Van De Putte achter de tapkast moesten sluiten ingevolge een slechte reputatie, terwijl de lage zoldering van de 100 jaar oude *In den Oranjeboom* van de weduwe Louis Van Zele voor problemen zorgde.
Den Vlaamschen Kelder (het zopas vernieuwde Café Leffe) van Prudent Gillebeert, *In den Boer* bij de weduwe Charles Andries, *Café du Nord* uitgebaat door de weduwe René Buyck en *De Drie Ringen* van Eduard De Vliegher konden op de steun van de eigenaars rekenen om een nieuwe vergunning te bemachtigen.
Enkel *De Reisduif* met Desiré De Vos als kastelein, *Café du Commerce* met Marie Verstraete, *De Volksvriend* bij Seraphien D'Huyvetters, *Het Werkmanswelzijn* met Rachel De Langhe, echtgenote van Jan Baptist Lion, als effectieve uitbaatster en het naamloze *staminee* van Honoré Van Overberghe behielden probleemloos hun tapvergunning.

5.40 Sterrestraat

Aan de zuidzijde van de Markt treffen we één van de kortste en smalste straatjes van Eeklo aan. In 1910 telden we 16 woningen met daaronder aan de westzijde twee naamloze herbergen.
Zowat halverwege bevond zich het 40 jaar oude estaminet van Pelagie Dhooghe, dat voldeed aan de nieuwe voorschriften. In de nabijheid van de Vlamingstraat troffen we de allerkleinste onder de kroegen aan: herbergier Emiel Wyffels, wiens gelagzaal slechts een oppervlakte van 11,5 m^2 had, betaalde dit weinig benijdenswaardige record evenwel met de sluiting.

5.41 Teerlingstraat (Teirlinckstraat)

De Teirlinckstraat, tussen de Kerkstraat en de Boelare, behoorde net als de Prinsenhof- en de Raamstraat gedeeltelijk tot het merkwaardige *Crommewaelstraetkin* waarover we het reeds eerder hadden.
Bij de aanvang van de 20e eeuw was het een volksrijke arbeidersbuurt, 147 meter lang, waar in de 86 huizen 311 Eeklonaars leefden.
Eigen aan dit soort buurten was de grote aanwezigheid van *staminees*. Niet minder dan 15% van de woningen werd als herberg gebruikt. Dat het gros van de 13 kroegen de doorlichting niet zou doorstaan, liet zich raden (Café *L'Europeene* van Louis Bottelberghe was in september reeds overgebracht naar de Kerkstraat). Enkel de 100-jarige herberg van Albien Van Der Bruggen *In de Vlashandel* en het estaminet van spekslager Emiel De Busscher kregen een gunstige beoordeling. De kroeg van Willem Kindts werd heropend na tussenkomst van de huisbaas. De overigen zagen zich genoodzaakt naar een andere activiteit uit te zien: Oscar Van De Velde *In de Rolbaan*, Petrus Roesbeke en de weduwen Jan Van Acker en Caelestius Van Der Bruggen schoten te kort wat de minimumruimte betreft.
Voor Seraphien Van Hecke, Petrus De Kneef, Emiel De Langhe, August De Bie en Rene Boute werd daarenboven het zedelijk aspect ter discussie gesteld.
Arthur Mortier had het onheil zien aankomen en al in de zomer van '16 afgehaakt.

5.42 Thieltsche steenweg (Tietsesteenweg)

Dat de eerder jonge *Thieltersteenweg* op een aanzienlijk herbergpotentieel aanspraak kon maken is eigen aan een primaire invalsweg. Deze 19e-eeuwse steenweg zou immers de stad naar het zuiden toe ontsluiten, richting Aalter en Tielt, en de donderdagmarkt nieuwe impulsen geven. De aanleg van het stukje kanaal met kaai langs de Tieltsesteenweg was voor de middenstanders en de herbergiers in het bijzonder een pluspunt om er een zaak te openen.
In 1916 was 12,7% van de 102 aldaar gevestigde huizen ingenomen door drankslijterijen. Dat acht van de dertien kroegen aan het gewraakte reglement voldeden, komt door het feit dat heel wat huizen tamelijk recent en specifiek als herberg waren gebouwd.
Enkele cafés stonden vlakbij de Koning Albertstraat, rond het florissante textielbedrijf van de familie Van Damme; de overige waren te situeren aan *de kop van de vaart*.
Het *Boldershof* van Vital Willems en *De Beurtdienst* van Aime Verheugen behoorden met hun 60 jaar tot de oudste aldaar gevestigde herbergen. Eveneens positief geëvalueerd waren het *Huis van Commerce* van Henri Dauw, *Lieve Vlaanderen* van Eduard Pieters en de naamloze estaminets van de weduwe Edmond Reggelbrugge, Charles Roegiers, Gust en Honoré De Coeyer.
Minder verheugend nieuws was er voor Camiel De Poortere tapper in *De Nieuwe Kaai*, August Verle kastelein *In 't Pavilloen* en de *staminee*-uitbaters Eduard De

Vendt, August Van Veerdegem en Jan De Poortere. Laatstgenoemde kwam in confict met bijna elk van de acht criteria.

5.43 Varkensmarkt (Markt)

De zeven huizen op de oostzijde van de huidige Markt, tussen Lijnendraaierstraat en Stationsstraat, hebben in de loop der tijden meermaals van naam gewisseld. Tijdens de hier behandelde periode heette dit stukje Markt de *Verkens-* of *Varkensmarkt*.
In 1916 was er welgeteld één drankhuis gevestigd, namelijk het *Postgasthof*, gerund door *gasthofhoudster* Sophia Van Vooren, weduwe van Karel Verstraete. Dit circa in 1876 geopend pension voldeed probleemloos aan de toch wel erg strenge reglementering.

5.44 Visstraat

Deze in 1910 24 woningen tellende straat lag in de omgeving van het station, waarvan de vier herbergen een graantje hoopten mee te pikken. Ze waren alle vier naamloos en hadden aan inhoud duidelijk weinig te bieden. Slechts één kon zich dan ook handhaven, namelijk de kroeg van de weduwe Jeroom Frodure.
Theophiel De Keyser sloot zijn *staminee* net voor de biljettenslag van september, om in de Zuidmoerstraat een herberg over te nemen die wel aan de inmiddels bekende normen voldeed.
Seraphien Frodure en Constant Sulmon, die het onderzoek afwachtten, beschikten over te weinig gelagzaalruimte.

5.45 Vlamingstraat

De Vlamingstraat, een verbinding tussen de College- en de Cocquytstraat, behoorde tot het oude volkse stadsdeel, dat ruim was voorzien van drankhuizen. Samen met de twee genoemde straten eiste ze 10,3% van het totale Eeklose herbergbestand op.
Met negen herbergen op 53 woningen paste de Vamingstraat volkomen in dit patroon. Na 1916 zou dit bestand uitgedund zijn tot drie.
Samen met de vermaarde 100-jarige *Den Gouden Appel* met als uitbaatster de weduwe Pieter Van Acker, gelegen op de zuidhoek van de College- en de Vlamingstraat, handhaafden zich nog de *staminees* van Desiré Spittael en Joseph De Baets.
Tot de onfortuinlijken behoorden Philemon Van Overberghe, Pieter De Jonghe, de bekende danszaalhouder Henri Boelens, Emiel Claeys en de weduwe Jan Van De Gejuchte. Jan De Boever had voortijdig de tap afgesloten.

5.46 Vrombautstraat

Hoewel de Vrombautstraat een lengte had van 1700 meter (van Blommekens tot aan de herberg *Het Abeelken* op de grensscheiding met Lembeke), telde ze slechts vier herbergen. Aan het kruispunt met de Kriekmoerstraat en de Kruiskensstraat, die toen bescheiden zandwegen waren, noteerden we een kleine concentratie. De bekendste

en met 70 jaar oudste herberg, *In het Kruisken*, gerund door Alphons De Baere en Clemence Gernaey, overleefde net als de drie overige de doorlichting niet. Desiré De Brabander, Achiel Penny (die nog op 1 september de herberg van Leontine Van De Voorde had overgenomen) en Theofiel De Brabander mochten dus naar een ander inkomen uitzien. Begin 1917 werd in de Vrombautstraat officieel niet meer *geschonken.*

5.47 Waai (Waaistraat)

De *Waaistraat,* die in vroegere jaren deel uitmaakte van het wegenpatroon dat Eeklo via Kaprijke met de polders en IJzendijke verbond, is steeds een dun bevolkt stadsdeel geweest. En toch noteerden we onder de negen huizen één herberg. Landarbeider Francies De Taeye beheerde er een 30 jaar oude kroeg, die evenwel niet voldeed aan de eisen. Frans ging in beroep met als argument dat de herberg de enige in heel de omtrek was. Dit wierp vruchten af, want hij kreeg een nieuwe vergunning.

5.48 Zandstraat

Bij het begin van de 20e eeuw was de Zandstraat, 490 meter lang tussen de Zuidmoerstraat en de Cocquytsbrug, een rurale weg. Onder de 29 huizen, bijna alle werkmanshuisjes zonder verdieping, bevonden zich nog twee cafés, namelijk van Gommarus Regelbrugge en Eduard Van Acker. Het liet zich raden dat deze de selectieslag niet zouden doorstaan. Zo kwam ook een einde aan een eeuw herbergleven in de kroeg van Eduard.

5.49 Zandvleuge

Dat de bijna 1 kilometer lange Zandvleuge met haar 78 woningen in 1916 vijf cafés telde, lijkt ons nu onwaarschijnlijk. Begin 1917 was deze landelijke weg, waarlangs aan de noordzijde nog over grote delen een heuse duinenrug liep, echter weer volledig drooggelegd.
Hoewel *De Groene Wandeling* amper 23 jaar oud was, bleken de wc's slechts langs de woonkamer bereikbaar, wat koopman Victor Van De Veire en zijn Leonie Fiers noodlottig werd. Jan Pieter De Beer en landbouwer Eduard Van Haverbeke waren in hetzelfde bedje ziek, en hadden bovendien nog plaatsgebrek.
Ook vlasbewerker Frans Beirens en de weduwe van Charles De Ruyter schoten te kort inzake oppervlakte.
Het is merkwaardig dat onder de herbergiers geen enkele landarbeider voorkomt! Nochtans was de Zandvleuge overwegend op landbouw gericht.

5.50 Zuidmoerstraat

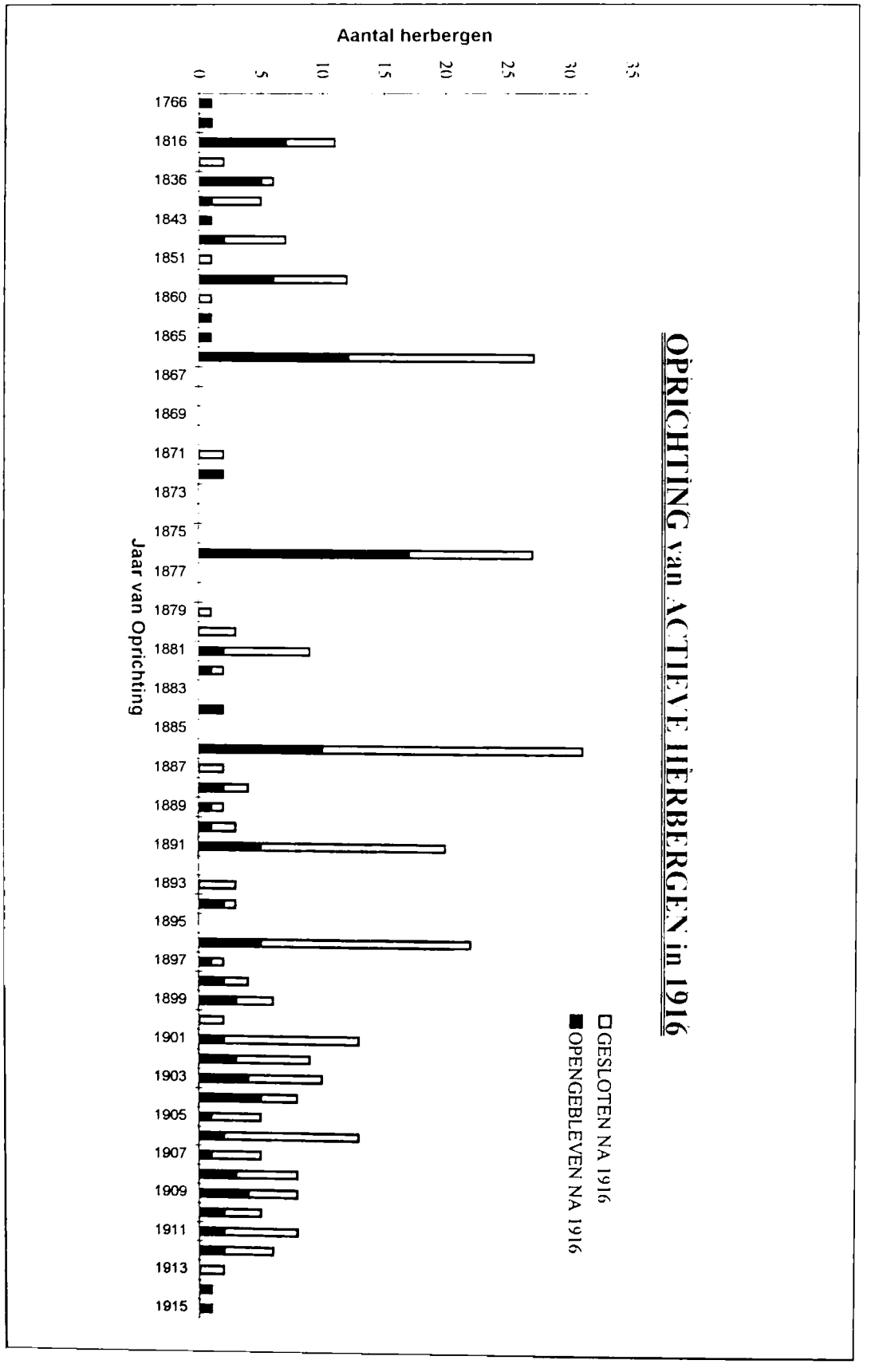
Na de Molenstraat (188) en de Oostveldstraat (177) telde de Zuidmoerstraat (161) in 1910 het grootste aantal woningen. Inzake gezinsgrootte overtrof ze trouwens met een coëfficiënt van 5,13 het Eeklose gemiddelde van 4,87 (826 bewoners).

De volkrijke buurt en de aanwezigheid van enkele middelgrote bedrijven rechtvaardigden de inplanting van verscheidene herbergen.Twaalf cafés in 1916 leek in de toenmalige context dan ook niet overdreven.
Dat circa 42% van de drankslijterijen zonder kleerscheuren door de sanering kwam, pleit in het voordeel van de toenmalige uitbaters.
Kroeghouder Victor Vincke zag het na het eerste trimester van '16 niet meer zitten. Desire De Bie, uitbater van *De Oude Gouden Pluim,* en Edmond Heynaert kregen een rode kaart op zedelijk vlak. Alfred Vervaet uit de *Oude Kaai* en Petrus De Vildere uit *De Verbroedering* hadden af te rekenen met een te beperkte gelagzaal, terwijl Aloïs Claeys en de weduwe van Aloïs Dobbelaere aanvankelijk voldeden, maar daarna om onbekende redenen toch hun vergunning moesten inleveren.
Edmond Verbiest werd aanvankelijk bestraft voor de aanwezigheid van muziek in zijn gelagzaal, maar dit besluit werd naderhand vernietigd.
Groen licht kregen Eduard Symoens in zijn *Moline Illinois*, Emiel Van De Woestyne in *Café St. Joseph,* de pas op 1 mei geopende herberg *In de Werkman* bij Theophiel De Keyser en het naamloze *staminee* van Desiré Gabriel.

6. BESLUIT

Vanaf omstreeks 1840-1850 rezen de herbergen, cafés, kroegen en taveernes als paddestoelen uit de grond. De lamentabele sociaal-economische toestand was daar zeker niet vreemd aan. Het is dan ook evident dat in het bijzonder de kleine volkscafés,- meestal *staminees* genoemd- een snelle opgang kenden. Trouwens, heel wat gezinnen trachtten via een kroeg een aanvullend inkomen te verwerven om het hoofd boven water te houden

Dat de sociale rol van de herberg geenszins over het hoofd mag worden gezien, is algemeen aanvaard. Hij was voor rijk en arm, elk in hun eigen etablissementen weliswaar, ontmoetingsplaats en ontspaningsoord bij uitstek. Tal van cafés waren het lokaal van verenigingen waarin de Eeklonaar enige verpozing genoot en waar de minder fortuinlijke door middel van een spaarkas vaak een feestmaal of een georganiseerd uitstapje mee kon pikken. De keerzijde van de medaille was dat het café voor veel hulpbehoevende gezinnen de plaats was waar uit miserie de laatste frank werd verteerd, wat het getroffen gezin nog meer in de neerwaartse spiraal deed terechtkomen.
De alcoholwet van Emile Vandervelde (1919), die in een belastingverhoging op het slijten van gegiste dranken voorzag, was onder meer een maatregel tegen deze kwaal.- Voordien, namelijk in 1916, waren door de wet op de openbare gezondheid van de herbergen onrechtstreeks maatregelen getroffen waarvan de impact op het drankmisbruik minstens zo groot was als van de Wet Vandevelde, maar waaraan minder ruchtbaarheid is gegeven.
De (wild)groei van drankhuizen bereikte tussen 1900 en 1916 een hoogtepunt met een frequentie van één herberg voor 41 inwoners. Dit was zeker geen unicum, zelfs

OPRICHTING van ACTIEVE HERBERGEN in 1916
Aantal herbergen
0
5
10
15
20
25
30
35
Jaar van Oprichting
1766
1816
1836
1843
1851
1860
1865
1867
1869
1871
1873
1875
1877
1879
1881
1883
1885
1887
1889
1891
1893
1895
1897
1899
1901
1903
1905
1907
1909
1911
1913
1915
GESLOTEN NA 1916
OPENGEBLEVEN NA 1916

meer regel dan uitzondering. Eeklo leunde daarmee dicht bij Kortrijk aan, waar één herberg voor 33 inwoners werd bereikt[13].
De vóóroorlogse Belgische regeringen onderkenden dit probleem en hadden rond de eeuwwisseling wetswijzigingen dienaangaande in het vooruitzicht. Tot daadwerkelijke acties kwam het evenwel niet. De schok van de confrontatie met de 20e eeuw bleef trouwens op elk echelon uit!
Wat de Belgische regering niet aankon, werd tijdens de Eerste Wereldoorlog door de Duitse bezetter in ijltempo gerealiseerd. De tientallen drastische ingrepen zouden - zoals later zou blijken - een blijvende impact hebben. De schok was zo intens, dat het effect ook na de langbevochten vrede voelbaar zou blijven.
Tussen september 1916 en de jaarwisseling werden de Eeklose drankslijterijen grondig doorgelicht. Wie niet voldeed aan de acht eisen uit het reglement, voelde het zwaard van Damocles boven het hoofd.
Met één pennentrek werd het aantal herbergen van 331 tot 126 gereduceerd. Hetzij rechtstreeks of na tussenkomst van de huiseigenaars (waarbij voor 8 eigenaars een regularisatie werd uitgevoerd) kon 38% van de Eeklose kasteleins aan de slag blijven. Onder hen wisten er 21 (6,39%) op een onverklaarbare wijze (illegaal ?) de sluitingsdans te ontglippen en zich tussen de *openblijvers* te nestelen....Sluwe Eeklonaars zijn er altijd geweest!

Dat anderzijds 205 gezinnen geheel of gedeeltelijk werden gebroodroofd, kwam niet ter discussie. We mogen trouwens niet uit het oog verliezen dat 14,8% van de uitbatingen werkte met een fulltime kastelein. De 4,70% die officieel een dubbel beroep opgaf, behoorde veelal tot de financieel sterkere bevolkingsgroep. Vaak combineerden zij de uitbating met een zelfstandig beroep zoals slager, bakker, handelaar, koopman....
De zwaarst getroffen groep was juist degene die het meest behoefte had aan een extra inkomen, namelijk de land- en fabrieksarbeiders. Deze 15% balanceerde voordurend op de grens van de behoeftigheid waarbij het bescheiden inkomen uit de kroeg, die door *moeder de vrouw* werd gerund, vaak de beslissende factor uitmaakte. Wat de impact van de gedwongen sluitingen voor deze mensen inhield was niet precies te achterhalen; dat hun gezinnen de broeksriem nog meer dienden aan te halen, ligt voor de hand.

Naast enkele herbergen die onderuit gingen wegens inbreuken op de toen geldende morele waarden, viel niet minder dan 90,2% over een te kleine gelagzaal.

De kleine man morde, een tiental durfde het zelfs aan in deze toch onveilige periode te weigeren de kennisgeving van sluiting te ondertekenen. Dit stil verzet werd van overheidswege zonder gevolg getolereerd. Zeker is dat eind 1916 een hoofdstuk herberggeschiedenis werd afgesloten.
Het herbergbestand van voorheen zou nooit meer geëvenaard worden.

NOTEN

1 E. DE SMET, *De bezittingen van het Rijke Gasthuis te Eeklo*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb.27 (1976), p.181-267.
E. DE SMET, *Het voormalig Hospitaal of passantenhuis te Eeklo*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb.31 (1980), p.278-349.
E. DE SMET, *De Heilig Hartkliniek te Eeklo 1837-1986*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb.37 (1986), p.185-248.
E. DE SMET, *Het "Rootjen" te Eeklo: meer dan een huizenrij*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb.43 (1992), p.89-134.
E. DE SMET, *Gedwongen verkoop van de voormalige brouwerij "De Haeren Tassche" te Eeklo*, in *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, jg.9 (1995), p.49-51.
E. DE SMET, *Een gewaagd voorstel tot stadsrenovatie in 1875*, in *De Eeklose Dobbelgebakkene*, jg.2 (1993), nr.1, p.3-6.
E. DE SMET, *Het Boerenhol te Eeklo geeft alle geheimen nog niet prijs*, in *De Eeklose Dobbelgebakkene*, jg.5 (1996), nr.1, p.3-13; nr.2, p.49-57; nr.3, p.97-105.
E. DE SMET, *Verkavelingen en Uitgrotingen gepasseerd voor Schepenbank te Eeklo (1601-1793)*, in *De Eik*, jg.6 (1981), p.124-165.
E. DE SMET, *Verkopingen bij Decreet binnen de Eeklose rechtspraak (1666-1787)*, in *De Eik*, jg.12 (1987), p.117-143.
W. HAMERLYNCK & E. DE SMET, *De immobiliënmarkt te Eeklo tijdens het Ancien Regime*, in *De Eik*, jg.19 (1994), p.87-138; jg.20 (1995), p.7-43; jg.21 (1996), p.66-109.

2 Een prosopografie is een groepsbiografie waarin de externe karakteristieken van een populatie die iets gemeenschappelijk heeft (hier het beroep van herbergier), beschreven worden.

3 E. DE SMET, *Tussentijdse Inventaris Modern Archief 1796-ca.1970, versie 24 april 1996*, Eeklo, 1996, 85p., zie nr. M31a-M117.

4 SAE, M, 1168c, *Lijst der patentplichtigen aangeslagen te Eekloo als hotelhouders, logementhouders en tappers* (jan-mrt 1916), 5 april 1916.

5 SAE, M, M250, *Herbergen te Eeklo, sept. 1916.*

6 SAE, M, 225, *Stadsverslag 1915-1916*, p. 42.
Mortier Ferdinand, agent van politie, benoemd, 20 april 1882.
De Lannoy Aloïs, agent van politie, benoemd, 2 mei 1900.
Bassier August, agent van politie, benoemd, 24 februari 1902.
Van Bastelaere Achiel, tijdelijk agent van politie, benoemd, 21 december 1914.
De Boever P., tijdelijk agent van politie, benoemd, 21 december 1914.

7 SAE, M, M250, *Herbergen te Eeklo, sept. 1916.* In de brief van Aegidi is sprake van 189 herbergen die moeten sluiten. Nazicht van de lijst brengt dit getal op 191, omdat bij de nummering 132a en 133a voorkomt, wat niet in rekening is gebracht.
P. VAN DE WOESTYNE, *Eeklo in de Eerste Wereldoorlog*, in *Zevenhonderdvijftig jaar Eeklo*, 1990, p. 482, vermelt ook het getal 189. Vermoedelijk werd dit overgenomen uit de brief, zonder de lijsten te controleren.

8 SAE, M, B91-B105, Bevolkingsregisters telling 1910, 15 registers.

9 L. LAMPAERT, *De Geschiedenis van Eeklo*, Eeklo, 1967-1973, p. 346.

10 SAE, M, 1153ter, *Hoofdelijk omslag*, rol 1914.

11 K. VAN ISACKER, *Mijn Land in de Kering 1830-1980*, Antwerpen-Amsterdam, 1978, dl1, p.63.

12 E. DE SMET, *Het Boerenhol te Eeklo ...*

13 P .DEBRABANDERE, *Kortrijkse brouwers en herbergiers in de 19de en 20ste eeuw*, in *De Leiegouw*, jg.37 (1995), p. 3-44.
Dank aan Freddy Pille voor het nalezen van onze tekst.

BIJLAGE

HERBERGEN TE EEKLO IN 1916

Naam Gezinshoofd	Huis-nr.	Hoofdberoep	Gezins-grootte	Herberg-naam	Oud
Balgerhoeke					
DE BAETS August	1	Herbergier	5	In de Oude Bareel	90
BAUWENS Alfons	6	vlashandelaar	7	In het Wijnhuis	4
BUYSSE Jan Baptiste	13	landwerker	4		10
WILLEMS Pieter	16	herbergier	5	Café Constantia	13
BUYSSE Jan wed.	29	herbergierster	4	In den Hert	36
DE WAELE René	32	koopman	5		6
DE CLERCQ Eduard	42	herbergier	6	In de Billard	13
DE BAETS August	44	dagloner	8		13
DE BAERE Henri	46	muldersgast	4	De Korenbloem	14
V.D. BRAEMBUSSCHE Arthur	50	voerman-herbergier	8	In 't Zwart Paard	65
DE COEYERE Pieter	50	dagloner	6		14
VAN OOST August	55	winkelier	6	't Schuttershof	10
DE LAERE Eduard	57	schoenmaker	6	In 't Gemeentehuis	13
BUYSSE Jules	58A	landvetfabriekwerker	3	In America	4
STANDAERT August	102	bakker	2	St.-Antonius Gasthof	51
WITTOUCK Hippolyte	112	dagloner	5	In de Afspanning	75
SCHAUTTEET Achille	114	smid	3		100
REYNIERS Octaaf	124	scheepslosser	2	In St-Eloy	35
Balgerhoekstraat					
DE CLERCQ Henri	3	landvetfabriekwerker	8	In de Voerman	9
Blommekens					
D'HAVE Hippolyte	5	smid	4		4
DOBBELAERE Jules	10	vrachtrijder	4		35
VAN DE WYNCKEL Gustaaf	27	visleurder	4		25
DE STEUR Jan Baptiste	29	visleurder	3		20
RYCKAERT Henri	33	houtdraaier	4		20
HAELEMAN Louis	69	wolwever	8	Prins Leopold	40
BOUCHIER Bernard wed.	74	herbergierster	4		70
DIERIKX Charles wed.	93	herbergierster	3	Tramstatie	80
Boelaerstraat (Boelare)					
DE SUTTER August	2	kleermaker	4	Café St.-Jean	25
VAN BRANTEGHEM Serafien	4	bierhandelaar	6		
SMITZ Eduard	49	schrijnwerker	6	Tramstatie	19
MARTENS Maria	73	herbergierster	4		50
STEEGHERS Gustaaf	79	volder	5		35
TOURNY Aloïs	88	schoenmaker	4	Cambrinus	5
SCHYVINCK Pieter	90	houtzager	11	In de Zwaan	50
DE LANGE Rosalie	99	spekslager	7		12
VAN DE BRUAENE Alfred	102	smidsgast	4		14
DE JAEGER Victor	115	kolenverkoper	12		50
JANSSENS August	130	wijnaftrekker	4		30
SIERENS Amelie	134	herbergierster	3		

Boterhoek					
VERHEECKE Aloïs	5	landarbeider	2	In de Zwaene	100
DE WALSCHE René	12	timmerman	5	In 't Bisdom	11
Brugschesteenweg (Brugsesteenweg)					
DE BIE Seraphien	1A	voddenkoopman	2		5
VAN DER HAEGEN Charles	3	landarbeider	5	In 't Pannenhuis	100
DE BAERE Alfons	5	landarbeider	6	In Maldegem	14
DE MEYER Charles Lous wed.	9	herbergierster	8	In den Eiken Boom	13
Brugsche straat (Kon. Albertstraat)					
COUDENYS Charles & Josephine	1	zwijnskoopman	3	Het Belfort	40
BOVYN Camiel	3	broodbakker	4		50
VAN ZELE Theophiel	10	zwijnskoopman	7		17
VAN DOORSELAERE Philemon	16	gasthofhouder	4	De Groenen Boomgaard	140
PIESSENS Bernard	28	broodbakker	4		30
VAN BRANTEGHEM Charles	32	broodbakker	4		1
DE CLERCQ Alfons	43	spekslager	5		60
BOTTELBERGHE August	67	wolwever	7		
Busch (Bus)					
LAGAEYSSE Jan Frans	23	houtzager	2	De Groene Jager	20
Cocquytstraat					
GAILLAERT Bernard	4	katoenwever	2	In de Welgezinden	12
BASSIER Charles	5	herbergier	2	In 't St.-Jorishof	40
MARTENS Louis	6	brouwersgast	7	In de Passage	40
VAN DEN BERGHE Eduard	16	smid	5		27
GILLEBEERT Cyriels	18	broodbakker	4		40
VAN DE GENACHTE Felix	24	veekoopman-slachter	4		30
VERSCHOOTE Leopold	25	vellenbewerker (huiden)	4		20
MARTENS August Frans	26	schildersgast	4		5
HIMSCHOOT Jan Francies	27	vlasbewerker	12		20
VAN DE GENACHTE Josephine	32	herbergierster	4		32
VAN DER HAEGEN Alfons	41	kolenverkoper	7		25
CAUWELS Isidoor	55	metselaarsknaap	5		12
STANDAERT Eduard	57	stoker	9		11
HIMSCHOOT Edmond	59	scheepslosser	5	In den Anker	30
DE ROO Gustaaf	63	landarbeider	6		
BLOMME Pieter	85	wolwever	3		40
DE PRAET Urbaan	93	wagenmaker	4		40
VERMEULEN Florentia	124	herbergierster	3		73
Collegestraat					
VERSTRAETE Aloïs	1	kleermaker	10	De Lustige Vrienden	50
VAN DER BRUGGEN Gerard	8	timmersgast	6		19
VAN DE PUTTE Alfred	9	spoorwegbediende	4		36
VAN DE VOORDE Charles	13	katoenwever	3	In den Canarievogel	20
VAN LAEREBEKE Henri	15	smidsgast	5		20
MORTIER Arthur	15	riemmakersgast	4		20
DE REU Julien	19	handelsreizeiger	5	Café Reseda	20
GEIRNAERT Richard	21	werktuigkundige	5		8

Dullaert					
VAN KERCKHOVE Charles	1	wolwever	7		100
VAN DE BOUCHAUTE Jan	26	landarbeider	8	In het Motjen	100
Garenstraat					
VOLS Henri	1	herbergier	5		6
Gentschesteenweg (Gentsesteenweg)					
BRANDT Oscar	1	herbergier	5		9
GERNAEY Bernard	1	landbouwer	3		9
RAMONT Pieter	4	voerman	4	Voerman	13
EVERAERT Pieter	10	trambediende	5		14
WIEMEERSCH Prudent	21	trambediende	4	In 't Tonneken	7
D'HAVE Pieter	31	wolwever	7		8
MAENHOUT Charles	42	landarbeider	3	Gouden Kroon	70
DE WISPELAERE August	46	landarbeider	3		50
WILLEMS August	50	landarbeider	9		14
Heirweg (Antwerpse Heirweg)					
DE STEUR Charles Louis	4	houthakker	5		45
H. Grafstraat					
VERCAUTEREN Henri	1	hoveniersgast	9		20
VYNCKE Frans	8	wolwever	8		10
Hospitaelstraat (Hospitaalstraat)					
MARIMAN Theodoor	2	jutewever	10		17
MUSSHE Nathalie	4	visleurder-herbergier	3		
VAN KERCKHOVE Charles	27	wolwever	7		
DELAGAEY Richard	47	wolspinner	3		4
BULTINCK Charles	55	vellenbewerker	2		13
VAN DE RO(E)STYNE Jan wed.	65	landwerkster	2		15
Kaaistraat					
PAUWELS Frans	4	wolwever	2		
GABRIEL Alfons	7	voerman	6		14
VERVAET Ferdinand	18	schoenmakersgast	5		40
DE BROUWER Henri	27	vellenbewerker	4		35
SYMOENS Serafien	29	wolwever	5		20
D'HAVE Frans	34b	huisbewaarder	6	Werkmanskring	
PIEPERS Francies	40	dagbladverkoper	11	Bloemenkrans	30
VERHAS Camiel	43	vellenbewerker	8		26
DELMOTTE Victor	47	vellenbewerker	6		30
COMMERGO Eugenia	48	herbergierster	2		10
DE WULF Theophiel	57	danszaalhouder	4	In de Nieuwe Zaal	8
AERS Serafien	59	dagloner	4		8
VAN VEERDEGEM Ivo	68	kleermaker	6	In Transvaal	15
STANDAERT Emiel	76	herbergier	2		30
SMITZ Benedictus	81	schrijnwerker	5		18
VAN DE PUTTE Ferdinand	83	spekslager	3		9
V.D. GENACHTE Richard wed.	88	herbergierster	2		14
Kerkstraat-Roze (Roze)					
DE BAETS Pieter	18	varkenskoopman	12		4

MARTENS Frans	19	brouwersgast	3		
DE BAETS Charles Lous	25	vellebewerker	7		30
MEIRESONNE Clement	29	wijnaftrekker	4		50
DE BUYSER Ferdinand	69	kolenhandelaar	6		50
DE PAUW Cornelis	101	veekoopman	2		18
D'HUYVETTERS Frans	141	dagloner	9		8
HAEGEMAN Camiel	161	sjouwer	6		
WILLEMS Charles	181	landbouwer	2	In 't Meetjesland	4
Kerkstraat					
DE SMET Arthur	37	handelsreiziger	7		30
VERHE Prosper	41	kruidenier-herbergier		Lok. Broederlijke Wevers	
STEYAERT Eduard	44	meubelmakersgast	5	In de Nieuwe Smis	6
DE VUYSDERE Arthur	45	kamslager	4		15
VAN LAEREBEKE Eugenie	48	herbergierster	4	Café Belge	20
DE SMET Frans August	50	vellenbewerker	5		30
VERSELDER Constant	58	voddenkoopman-her.	5		40
DE FRUYT Pieter	60	zwijnskoopman-herb.	5		30
VAN HYFTE Louis	61	wolwever	2		
VAN DEN BERGE Serafien	67	vlasbewerker	5	Hooge Vorst	30
BOTTELBERGHE Louis	69	broodbakker-herberg.	5	Café l'Europeene	
VAN ACKER Alfons	74	marktkramer	5	In 't Bocken	5
DE BUYSERE Henri	76	schildersgast	6		15
MUSSCHE Louise	78	herbergierster	4		10
GOETHALS Charles	105	herbergier	3		13
LATAIRE Octavie	116	wildkoopvrouw-herb.	5		36
Kleemhoek					
VAN DE PUTTE Jan-Baptiste	6	jachtopziener	8	In den Kleemhoek	37
Ledeganckplaats (Ledeganckplein)					
EGGERMONT Prudence en Clara	1	herbergiersters	2	In den Anker	75
GILLEBEERT Eduard Marcel	2	slachter-herbergier	9	Café Marché au Beurre	15
Leen					
VERVUST Aloïs	3	landarbeider	9		35
Lekestraat					
DE METSENAERE Theophiel	1	wolwever	5		20
DE MUYNCK Leo	7	moutersgast	8	De Hoop van Vrede	11
Lijnendraaierstraat					
VAN DE WIELE Eduard	22	metselaarsknaap	2		15
VALCKE Emiel	26	timmerman	4	St.-Georges	12
DE GROOTE Mathilde	28	herbergierster	4		30
Markt					
VAN GYSEGHEM Prudence	2	herbergierster	1	Het Gulden Vlies	75
VAN DEN BOSSCHE Theophiel	4	baardscheerder	5	Coiffeur	
DE JAEGER Eduard	8	bediende-herbergier	4	De Halve Maan	40
DE BOURDERE Marie	10	herbergierster	4	Het Damberd	80
VAN DEN BULCKE Aloïs	12	aannemer	3	In de Zon	70
VAN HECKE Philibert	18	smid-herbergier	4	Café de la Bourse	16
PIEPERS Serafin	19	aannemer	5	De Gouden Peer	60
WALRY Joseph	21	vrachtvoerder	3	4 Emmers	60

DE VOS Louise	22	herbergierster	2	Café de la Plume d'Or	18
WILLEMS Julian	39	gasthofhouder	7	Gouden Leeuw	80
BRAET August	51	boodschapper-herb.	4	De Dry Koningen	60
VERSTRAETE Marcel	59	meubelmaker	6	Den Grooten Hert	75
DIERIKX Alexandre	99	herbergier	2	Café Ledeganck	23
Moeie					
DE LANGE Jules	32	scheepslosser	3		50
Moerstraat					
DE LANNOY August	4	landarbeider	5	In het Land van Belofte	20
BEKAERT Pieter	12	landarbeider	6	In den Palepel	80
Molenstraat					
BRAET Arthur	1	slachter-spijshuishouder	3	In het Wapen van Eecloo	80
VAN STEENBERGHE Jan	10	slachter	5	Wit Kruis	80
DYSSERINCK Ferdinand	51	aardewerker	5		20
BRAET Oscar	52	smid	3		50
VAN HECKE Eugene	53	wolwever	6		12
TERNY Charles Louis	71	houtzager	11		15
CROMMEN Eduard	73	klompenmaker	4		
STAELENS Gustaaf	108	wolwever	9		10
BRAL Eduard	112	lijnwaadwever	8		22
DE GRAEVE Leopold	118	koopman zuivel	4		30
SPITTAEL Desire	140	dagloner	5	In 't Vliegende Paard	10
CALLEWAERT Charles	142	houtzager-slaapsteeh.	4	In 't Zwart Paard	40
VROMBAUT Pieter	144	stoomtuiggeleider	6		18
GEVAERT Charles	147	vellenbewerker	7		40
VERBIEST Theofiel, Alice, Martha	148	tuiniersgast	3		8
BOUTE Adolf	148	wolwever	6		
BAUTE Camiel	154	metselaar	11		10
DE BRUYCKER Petrus	177	koopman veldvruchten	2		25
VERBIEST Emile	198	rijwielhandelaar	8		30
TIEBERGHIEN Charles	201	grafmaker	7		12
DE BAEDTS Camille	206	landarbeider	7	In het Paradijs	30
BAELE Julia	210	herbergierster	5	In het Wijnhuis	150
IMMESOETE Bruno	218	molenaar	7		28
LAMPAERT August	220	molenaar	9	In 't Muldershuis	60
Nieuwendorpstraat (Nieuwendorpe)					
BOELENS Hippolite	1	vlashandelaar	6	De Vlashandel	5
VAN SPEYBROECK Pieter	2	vlashandelaar	7		60
CRUL Jules	17	timmerman	11	Op 't Langhof	50
JOOS Charles	33	landbouwer	4	In het Wambuis	100
Nieuwstraat (René Vermaststraat)					
VAN VOOREN Frans	32	wolscheerder	6		26
Oostveldstraat					
VAN OVERBERGHE Frans	5	vellenbewerker	6		10
VAN HULLE Aloïs	10	wolwever	6	Café	40
BOUTE Charles	14	wolwever	5		4
DHONDT Leon	16	brouwersgast	6		20
BANCKAERT Jules	20	wolwever	6		13

MARTENS Theodoor	22	wolscheerder	6	In 't Nieuwdorp	17
DE BUYSERE Charles	30	dagloner	4		40
HIMSCHOOT Alfons	32	landwerker	4	In Canada	50
VAN DEN BOUCHAUTE Henri	60	koopman	2		
MOERAERT Camiel	64	moutersgast	6		25
LIPPENS Alfons	89	dagloner	7		11
CAUSSYN Charles	107	landarbeider	7		30
BUSSCHAERT Elisabeth	121	herbergierster	9	De Kambuse	7
MARIMAN Eduard	136	landwerker	2	In 't Boldershof	55
MARIMAN Richard	152	meubelmakersgast	5		
DOBBELAERE Gustaaf	166	landwerker	8	Voerman	16
Paardenkerkhofstraat (Pastoor De Nevestraat)					
VAN GYSEGHEM Marie	31	herbergierster	1		90
Peperstraat					
DE BAETS Aloïs	1	varkenskoopman	9		
VERMEIRE Jan Bernard	17	broodbakker	8		
DE BEIR Jan	40	wolwever	4		22
DOENS Petrus	43	schaapherder	2	Tramstatie	60
Prinsenhofstraat					
VAN DE PUTTE Aloïs	2	herb.-koop. oudheden	2	In 't Boerenhol	100
VAN DEN HENDE Julie	29	herbergierster	2		28
VAN DE PUTTE Adolf	52	meubelmaker	5		25
DE LAGAYE Gustaaf	62	wolbewerker	6		50
Raamstraat					
SMITZ Aloys (conciërger)	2	stoelmaker	4	Patronage van jongens	
IMPENS Pauline	4	leurder	2		
BOUTE Adolf	7	wolwever	6		50
CAUWELS Gustaaf	8	wolwever	4		15
MUSSCHE Nathalie	8	herbergierster	3		15
KERCKAERT Maria	9	herbergierster	4		35
VERMEIRE Marie	11	herbergierster	3		10
DYSSERINCK Cyriel	12	vishandelaar	2		8
DE BEIR Frans	12	vishandelaar	2		8
DE BEIR Nathalie	15	herbergierster	6		30
DE KEYSER Clemence	17	herbergierster	2		17
HAUWE Alfred	28	zandleurder	8	In de Drie Oliekoeken	50
BERT Emiel	30	sjouwer	6		25
VAN MEENEN Ferdinand	32	leurder	4		50
VAN DER SLUYS Serafien	44	vellenbewerker	2		40
VAN DEN NESTE Marie	52	herbergierster	7		30
Raverschootstraat					
VAN AUTRYVE Aloïs	26	hovenier	13		15
D'HUYVETTERS Henri	32	vlasbewerker	2		15
DE VLIEGER Charles	39	wolwever	9		25
DE SMEDT Prudentia	43	herbergierster	3		15
VAN AUTRYVE Jan Baptist	56	landarbeider	10		25
SLOCK Hippoliet	58	landwerker	7	In de Nieuwe Wandeling	9
DYSSERINCK August	67	gaswerkman	7		
GOOSSENS Richard	75	vlasbewerker	11	In de Groote Pint	30

HAUWENHUYSE August	76	vlasbewerker	9	In 't Schippershuis	10
CLAEYS Leon	109	vlasbewerker	10		30
SCHOONACKERS Jules	115	landarbeider	10	In 't Stadhuis v. Raversch.	44
Schaperijstraat					
HIMSCHOOT Philemon	24	vlasbewerker	11		3
DE VLAMINCK Eduard	26	landbouwer	8		7
Snuifmolenstraat					
THIEBERGHIEN August	1	wolscheerder	3		25
MARTENS Remi August	4	paardengeleider	9		28
THIENDONDT Edmond	25	dagloner	9		8
ROESBEKE Victor	29	hovenier	6		50
STEYAERT Desire	41	vellebewerker	9		50
DE LATTER Bernard	65	kolenhandelaar	2		
DE STEUR Alfons	85	spoorwegarbeider	10		20
VERHOEVEN Eduard	105	metselaar	7		34
Statieplein (Kon. Astridplein)					
SPITTAEL Marie-Louise, Victorine, Clara	2	gasthofhoudster	3	Grand Hotel Spittael	11
VAN DE PUTTE Jules	10	kleermaker	5		5
DE GEETERE Pieter	12	herbergier	4	Café du Télegraphe	5
DE SCHEPPER August	22	wolscheerder	8	Hotel de Bruxelles	40
VAN SCHOONBEEK Marie	26	herbergierster	8	Hotel de Flandre	25
FIERS Melchior	30	gasthofhouder	2	Hotel D'Anvers	50
DE VOS Pieter	34	herbergier-haarkapper	3	De Arend	50
VAN VEERDEGEM Julien	38	herberg.-kolenhandelaar	4	De Groote Pint	30
DE BAERDEMACKER Charles	44	herbergier	6	In den Ossekop	35
HAEGEMAN Frans	50	landarbeider	8	In het Brouwershuis	40
VAN DE PUTTE August	52	wolspinner	6		40
RODRIGOS Emma	54	herbergierster	1	Statiebuffet	40
VAN VLASSENBROECK Charles	58	boodschapper	8		40
HAUTEKEETE Sylvie	60	herbergierster	4		
DAELEMANS Marie	66	gasthofhoudster	3	In 't Wapen van Gent	50
Statiestraat (Stationsstraat)					
GILLEBEERT Prudent	1	herbergier-slachter	4	Den Vlaamschen Kelder	2,5
DE VOS Desire	27	wolwever	7	De Reisduif	20
VERSTRAETE Marie	28	herbergierster	2	Café du Commerce	25
VERNAET Desire	31	boodschapper	6		25
DE BUYSERE Bernard	36	vishandelaar	4		25
GILLEBEERT Cesar	41	slachter	6		13
AERNAUT Gusta	43	zadelmakerij	2	De Peerdekop	9
VAN ZELE Virginie	51	handelaarster	6	In den Boer	50
DE VLIEGHER Eduard	76	huisschilder	4	De Drie Ringen	34
VAN OVERBERGHE Honore	77	herb.-timmermansgast	4		30
SWANCKAERT Palmyre	89	herbergierster	1	Au duc de Braband	50
LIPPENS Virginie	92	slagerij	4	In den Oranjeboom	100
PAUWELS Florence	103	herbiergierster	5	Café du Nord	44
D'HUYVETTERS Seraphien	110	herbiergier	7	De Volksvriend	25
LION Jan Baptist	115	nijverheidsbediende	3	Werkmanwelzijn	20

Sterrestraat					
DHOOGHE Pelagie	9	herbergierster	2		40
WYFFELS Emiel	17	drukkersgast	2		29
Teerlingstraat (Teirlinckstraat)					
KINDTS Willem	5	schoenmaker	6		40
LECORTE Hortensia	9	herbergierster	3		70
ROESBEKE Pieter	29	meubelpoetser	5		14
VAN HECKE Serafien	43	wolwever	6		30
VAN DER BRUGGEN Marie	45	herbergierster	4		30
MORTIER Arthur	53	riemmakersgast	4		
VAN DER BRUGGEN Albin	58	vlashandelaar	5	In de Vlashandel	100
VAN DE VELDE Oscar	61	smidsgast	5	In de Rolbaan	10
DE BUSSCHER Emiel	73	spekslager	4		40
DE KNEEF Pieter	79	schrijnwerkersgast	4		30
DE LANGHE Emiel	83	veedrijver	6		30
DE BIE August	85	veedrijver	4		25
BOUTE René	87	wolwever	4		50
BOTTELBERGHE Louis	69	broodbakker-herberg.	5	Café l'Europeene	28
Tieltsche steenweg (Tieltsesteenweg)					
WILLEMS Vital	1	huisschildersgast	4	Boldershof	60
DE VENDT Eduard	3	voerman	6		25
PIETERS Eduard	9A	vlasbewerker	6	Lieve Vlaanderen	6
DE COEYER Honore	23	herbergier	10		50
LIEVENS Leontine	431	herbergierster	10		6
ROEGIERS Charles	45	oostkoopman (fruit-)	3		40
DE POORTERE Jan	52	metselaar	4		30
VERHEUGEN Aimé	67	handelsreiziger	3	De Beurtdienst	60
DAUW Henri	69	dagloner	9	Huis van Commerce	12
DE COEYER Gustaaf	81	dagloner	7		60
DE POORTERE Camiel	82	scheepslosser	4	De Nieuwe Kaai	50
VAN VEERDEGEM August	93	scheepslosser	4		56
VERLE August	94	houthandelaar	2	In 't Pavilloen	60
Varkensmarkt (Markt)					
VAN VOOREN Sophia	3	gasthofhoudster	7	Postgasthof	60
Vischstraat (Visstraat)					
FRODURE Seraphien	6	veekoopman	4		26
SULMON Constant	23	paswerker	3		20
VAN DEN BERGHE Marie	29	herbergierster	5		15
DE VLIEGER Theophiel	49	vellenbewerker	6		
Vlamingstraat					
VORMEZEELE Sophia	1	herbergierster	5	Den Gouden Appel	100
VAN OVERBERGHE Philemon	8	schrijnwerkersgast	5		25
SPITTAEL Desire	10	schoenmaker	7		32
DE JONGHE Pieter	11	tramwerker	6		40
BOELENS Henri	15	danszaalhouder	5		70
CLAEYS Emiel	32	varkenskoopman	2		25
BUYCK Regina	39	vleesverkoopster	3		35
DE BAETS Joseph	57	schrijnwerkersgast	4		7
DE BOEVER Jan	59	spekslager	2		

Vrombautstraat					
DE BRABANDER Theophiel	2	vlasbewerker	5		
VAN DE VOORDE Leontine	3	dagloonster	4		
DE BAERE Alfons	5	landarbeider	10	In het Kruisken	70
DE BRABANDER Desiré	26	landwerker	9		
Vrouwestraat					
PATTYN August	18	landarbeider	2		20
Waai (Waaistraat)					
DE TAEYE Frans	3	landarbeider	4		30
Zandstraat					
REGELBRUGGE Gommarus	4	wolwever	5		7
VAN ACKERE Eduard	34	landarbeider	7		100
Zandvleuge					
JOLIET Marie	14	hovenierster	1		30
VAN DE VEIRE Victor	42	koopman	3	De Groene Wandeling	23
VAN HAVERBEKE Eduard	47	landbouwer	5		23
BEIRSSENS Frans	71	landvetfabriekwerker	5		3
DE BEER Pieter	72	vlasbewerker	4		20
Zuidmoerstraat					
DE BIE Desire	12	jutefabriekwerker	4	De Oude Gouden Pluim	35
STEYAERT Gustaaf	40	kleermakersgast	3	In de Werkman	7
CLAEYS Aloïs	42	vishandelaar	2		29
HEYNAERT Edmond	47	landwerker	10		15
DOBBELAERE Petrus Aloïs	49	vrachtrijder	8		7
VERBIEST Edmond	78	houthandelaar	7		50
GABRIEL Desire	81	brouwersgast	8		40
DE VILDERE Pieter	84	wolwever	7	De Verbroedering	27
VERVAET Alfred	98	kleermaker	4	Oude Kaai	45
VYNCKE Victor	100	wolkaarder	4		
VAN DE WOESTYNE Emil	106	timmermansgast	6	Café St-Joseph	12
SYMOENS Edouard	151	meubelmakersgast	6	Moline Illinois	17

VERNIEUWING VAN HET SCHALIEDAK VAN DE KERK VAN VINDERHOUTE IN 1660-1661

Luc STOCKMAN

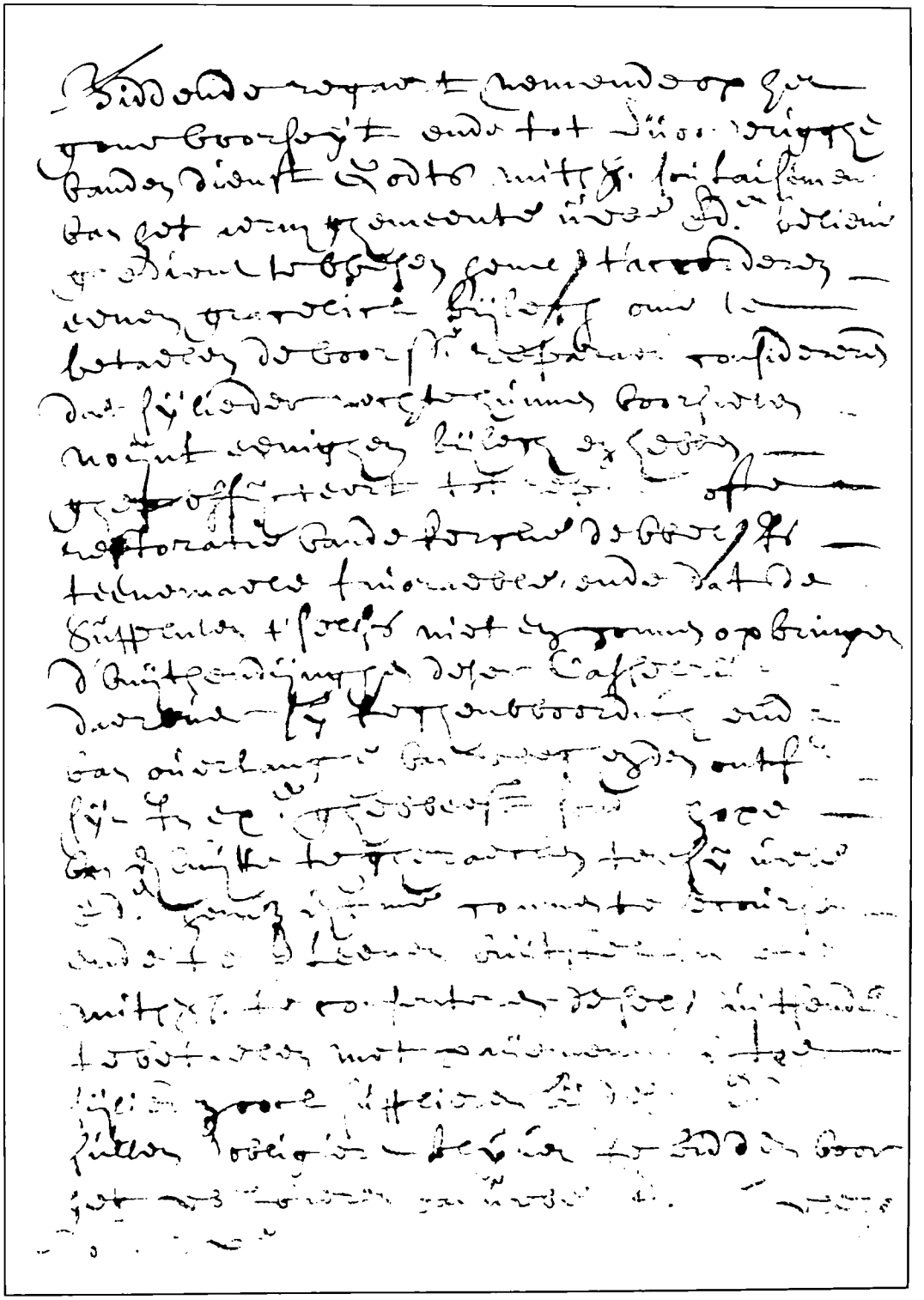
De oude kerk van Vinderhoute bestond uit één beuk met een achkantig vieringtoren die rustte op vier zuilen waarop de gewelven van het *het kruis* van het kerkgebouw steunden. Het was een toren zonder spits. In 1854 werd deze eenbeukige kerk wegens haar bouwvallige toestand afgebroken[1].

De slechte toestand ging al terug tot het begin van de 17e eeuw. In 1626 noteerde bisschop Triest naar aanleiding van een bezoek aan de parochie Vinderhoute dat de zoldering van het kerkschip gerepareerd moest worden. Amper 24 families bevolkten toen deze parochie[2]. In 1636 kwam de bisschop twee altaren wijden : een eerste ter ere van O.-L.-Vrouw en een tweede ter ere van Sint-Baafs. De Sint-Baafsabdij van Gent had trouwens het recht een pastoor ter benoeming aan de bisschop voor te stellen. Tussen 1629 en 1636 had men veel kosten gedaan om de kerk te herstellen, maar dit volstond niet want de toren dreigde in te storten. Vinderhoute telde toen 150 communicanten of ongeveer 230 inwoners[3].

In 1650 stond Triest opnieuw te Vinderhoute, waar het kerkgebouw zich in belabberde toestand bevond met een gescheurde zoldering, maar zonder schilderijen en liturgische voorwerpen[4]. Vier jaar later vergeleek hij deze kerk met een stal waar de gescheurde muren dringend hersteld moesten worden[5].

In 1660 en 1661 was men verplicht het pannendak, de bekapping en de moerbalk van het kerkgebouw af te nemen, omdat men schrik had dat er een ongeluk zou gebeuren door het invallen van het dak en de zoldering. De pastoor dierf nauwelijks nog dienst doen in de kerk. Alles moest dus nieuw gemaakt worden en dat kostte hopen geld aan arbeidsloon van schaliedekkers, timmerlui en andere werklieden[6].

De weinige inwoners van deze plaats kon die kosten niet opbrengen, te meer dat zij door de Spaanse, Franse en Hollandse legers en de troepen van de Lorrijnen gebrandschat en geplunderd waren. Met de collecteschaal kon weinig opgehaald worden en de tiende van de pastoor was nauwelijks voldoende om hem leven te houden. Ook de *d'uuytzentijnghen* (= belastingen) van de Oudburg konden ze evenmin opbrengen. Daarom vroegen baljuw, burgemeester, schepenen en kerkmeesters van Vinderhoute aan de Oudburg om een *bijleg* om de gemaakte schulden te kunnen betalen.

Slot van het verzoekschrift van de parochie Vinderhoute.
(Rijksarchief Gent, Fonds Oudburg, nr. 1497, stuk 30.)

In maart 1664 stonden baljuw en leenmannen van de Oudburg, na advies van de baljuws van de Vier Roeden (= vier gewesten van de Oudburg) een subsidie van 50 p. gr. toe. De gerechtvaardigde bede van de wet van Vinderhoute werd dus met succes bekroond.

Als bijlage wordt dit verzoekschrift in extenso gepubliceerd.

BIJLAGE

An mijn Edele heeren van der Auderburch van Ghent,

Supplierende vertoonen reverentelicke, bailliu, burchmeestere ende schepenen mitsghaeders kerckmeesters der prochie van Vinderhaute, hoe dat sylieden ghenoodtsaeckt zyn gheweest ten jaere xvi hondert tsestich ende eenentsestich te doen afnemen het ticheldack ende de gheheele cappe mitsghaeders de mourplaete vande kercke van het voornoumde Vinderhaute uuyt redene men bevreesde dat daer dore onghelucke saude gheschieden door het invallen van het voorseyde dack ende cappe. Jae den heere pastoor nauwelicx meer en dorste doen den Goddelicken dienst binnen der selver kercke.

Alle het welck seer veel heeft becosticht ende worden alsnu ghepraemt vande schailledeckers, temmerlieden ende andere werclieden tot betaelijnghe van t'gone becosticht heeft het schailledack der voorseyde kercke, daermede die alsnu ghedeckt is, als oock tot betaelijnghe van haerlieder aerbeytsloon, leverijnghe als anderssins ende alsoo andere supplementen, onmoghelijck is de voornoumde betaelijnghe te doene als hebbende onderstaen ghedeurende dese letste orloghen seer grootte ende excessive oncosten zoo door de spaensche, fransche ende holantsche legers mitsghaeders de troupen van de Lorijnnen, brantstichtijnghen van de gheheele prochie, conterbutie als andere oncosten heurlieder Edelen ghenouch bekent.

Jae dat sylieder niet en connen opbringhen de uuytsendijnghen der Casselrye daerover noch eenighe jegenwoordich noch sijn in executie ende dat oock de supplementen de voorseyde oncosten ghedependeert hebbende an het repareren vande kercke niet en connen vinden uuyt de middelen gheprescribeert bij den placcaete vanden jaere xvi hondert dertiene staende inden tweeden plaecketbouck folio xxxvij. Mits de kercke maer en heeft twee ponden grooten t'siaers incommen, ende datter mits daremoede van het ghemeente seer luttel inden block woort ghevonden ende met de schaele ommeghehaelt mitsghaeders datter binnen voorseyde prochie van Vinderhaute maer en is eene thiende die gheheven woordt bij den pastoor nauwelicx souffisant tot sijn onderhaut sulcx dat daeruuytte niet en can ghevonden woorden tot reparatie vande kercke, mits den pastoor alvooren moet wesen onderhauden.

De supplianten hebben gheraedich ghevonden alle het selve te kennen gheven aen u lieden Edelen ende hunnen toevlucht te nemen tot deselve.

Biddende regaert nemende op het gone voorseyt ende tot vervoorderighhe vanden dienst Godts mitsghaeders soulaisement van het aerm ghemeente uwe Edelheden believe ghedient te wesen hemlieden t'accorderen eenen gracelick bijlech omme te betaelen de voorseyde reparatien considererende dat sylieder nochte hunnen voorsaeten noynt eenighen bijlech en hebben gheproffycteert tot reparatie ofte restoratie vande kercke dewelcke is teenemaele favorable ende dat de supplianten t'selfs niet en connen opbringhen d'uuytzentijnghen deser Casselrye daerover sij teghenwoordich ende van overlanghe van weghen den ontfanghere sijn in executie gheweest sonder hope van daer uuytte te gheraecken tensy uwe Edelheden henlieden daerinne commen te secoursen ende te verleenen uuytstel van betaelijnghe mitsghaeders te consenteren deselve uuytsendijnghe te betaelen met payementen daertoe sijlieden oock supplieren bij desen ende sullen verobligiert blijven te bidden voor het welvaeren van uwe Edelheden twelcke doende extra.

In de marge staat het volgende antwoord van de Oudburg :

Bailliu ende mannen vanden leene vander Casteele ende Auderburch van Ghendt, gelet op het inhauden deser hebben met advies vande baillius van vier Roeden ande supplianten bij gheleyt ter causen bij requeste gheroert de somme van vijftich ponden grooten ordonnerende meestere Basilius Brias, ontfanghere, de selve somme van vijftich ponden grooten ande schepenen ende kerckmeesters van de selve prochie van Vinderhaute te betaelen ende sullen insghelijcxs ande selve ontfanghere met acquit in misen sijnder rekenijnghe valideren. Actum martii 1664.

Rijksarchief Gent, Fonds Oudburg, nr. 1497, stuk 30.

NOTEN

1 Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van Vinderhoute*, Gent, 1864-1870, p. 35 en p. 40.
2 M. CLOET, *Itinerarium visitationum Antonii Triest episcopi gandevensis (1623-1654). De visitatieverslagen van bisschop Triest*, Leuven, 1976, p. 63.
3 M. CLOET, *a.w.*, p. 243.
4 M. CLOET, *a.w.*, p. 467.
5 M. CLOET, *a.w.*, p. 527.
6 Rijksarchief Gent, *fonds Oudburg*, nr. 1497, los stuk van 1664.

GENTSE POORTERS UIT EVERGEM (1542-1796)

Wilfried STEEGHERS

1. Up den XXIII^{en} may 1605 compareerde Jo^{r} Charles van Heylweghen fs Jo^{r} Adriaens, gheboren inde prochie van Everghem, de welcke verclaersde binnen deser stede diveersche jaeren ghewoent ende de zelve wonijnghe te willen continueren met intentie van poorter te bedyden conforme de concessie carolyne[1].
2. Up den XIIII^{en} novembre XVI^{C} vyffve compareerde in persoone Vijntken Matthys fa Christoffels, gheboren van Everghem, de welcke verclaersde vele ende diversche jaeren binnen deser stede ghewoent thebben ende de zelve wonynghe te willen continueren met intentie van poorters deser stede te bedyden[2].
3. Op den neghenthienden februarij XVI^{C} achtenneghentigh is Marie Martens fia Pieters, gheboren binnen de prochie ende graefschap van Everghem onder de casselrije vander Auderburgh van Ghendt gheadmitteert als poorteresse deser stadt[3].
4. 21^{en} Januarij 1726 is Philips de Grave fs Philips, gheboren binnen de prochie van everghem alhier als poorter geadmitteert[4].
5. Op den 26^{e} februarij 1747 sijn Joannes Van Suijt fs Jacobi, geboren binnen de prochie van Everghem, Marie Judoca, Joannes Thomaes, Isabelle Francoise, Marie Judoca, Francies Joannes ende Bette Dorothea van Suijt, alle ses kinderen van den voornoemde Joannes van Suijt, alle geboren binnen dese stadt, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorters ende poortressen, naer dien sij sullen hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt[5].
6. Op den 12 8bre 1758 is Hyachintus Joannes Laurentius Zeghers fs Laurentius, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolgende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter naerdien hij sal hebben volcommen aen het gonne daerby breeder vermelt[6].
7. Op den 19 8^{bre}1761 syn Susanna Theresia ende Catharina Gasparine Nonckele fia Jaspaert, geboren binnen de prochie van Everghem achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poortressen naerdien sij sullen hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt[7].
8. Op den 28 9^{bre}1761 sijn Joannes, Joanna, Marie ende Catharina de Vos, alle kinderen van Caerel de Vos, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter ende poortressen, naerdien sij sullen hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt[8].
9. Op den 22 ougste 1763 is Judocus Tielt fs Pieter, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter, naerdien hij sal hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt[9].
10. Op den 25 junij 1766 sijn Joannes Versluijs fs Joannes, geboren binnen de prochie van Everghem ende Joanne Aerts filia Lieven, sijne huysvrauwe geboren binnen de prochie van Wondelghem, achtervolghende het appointement vanden collegie gean-

notteert als poorters naerdien sij sullen hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt[10].

11. Op den 18 july 1766 is Pieter Bernaert fs christoffel, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolgende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter naerdien hij sal hebben volcommen naer tgonne daerby breeder vermelt[11].

12. Op den 3 X^{bre}1766 is Pieter Geernaert fs Adriaen, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolgende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter, naerdien hij sal hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt[12].

13. Op den 9 8^{bre}1773 is Joannes Baptista Callant fs Jan, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter, naerdien hij sal hebben volcommen aen het gonne daerby vermelt[13].

14. Op den 30 juny 1774 is Joannes Christoffel Steijaert fs Laureijns, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter naerdien hy sal hebben volcommen aent gonne daerby breeder vermelt[14].

15. Op den 26 ougste 1774 is Petrus Verdeghem fs Jacobi, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter, naerdien hij sal hebben volcommen aent gonne daerby breeder vermelt[15].

16. Op den 25 9 ^{bre}1774 is Petrus Augustinus Slock fs gregorius, geboren binnen de prochie van Everghem, achtervolghende het appointement vanden collegie, geannotteert als poorter naerdien hij sal hebben volcommen aent gonne daerbij breeder vermelt[16].

17. Op den 15 february 1780 is Joannes van Hijfte fs Pieter, geboren binnen de prochie van Everghem ende zyne sone Francois van Hijfte, geboren binnen dese stadt achtervolghende het appointement vanden collegie, geannotteert als poorters naerdien sij sullen hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt[17].

18. Op den 18 april 1781 is Joseph Temmerman fs Joannes, geboren binnen de prochie van Everghem achtervolghende het appointement vanden collegie, geannotteert als poorter naerdien hy sal hebben volcommen aent gonne daerby breeder vermelt[18].

19. Op den 21 juny 1782 is Petrus Martinus Monaers fs Martinus en van Joanne de Cuypere, gebortig van everghem achtervolgende het appointement vande collegie geannotteert als poorter deser stadt[19].

20. Op den 30 april 1787 is Franciscus Josephus Waldack fs Petrus, geboortig van everghem[20].

21. Op den 11 8^{bre}1791 is Pieter Franciscus Laroy fs Franciscus, geboortig van everghem, achtervolgende het appointement vanden collegie geannoteert als poorter deser stadt[21].

BIBLIOGRAFIE

J. DECAVELE e.a., *Poorters- en buitenpoortersboeken van Gent, (1477-1491), (1542-1796)*, Gent, 1983.

PERSOONSNAMENINDEX

Pieter BERNAERT fs. Christoffel 11
Joannes Baptista CALLANT fs. Jan 13
Pieter GEERNAERT fs. Adriaen 12
Philips de GRAVE fs. Philips 4
Charles van HEYLWEGHEN fs. Adriaens 1
Joannes van HIJFTE fs. Pieter 17
Pieter Franciscus LAROY fs. Franciscus 21
Marie MARTENS fa. Pieters 3
Vijntken MATTHYS fa. Christoffels 2
Petrus Martinus MONAERS fs. Martinus en Joanna de Cuypere 19
Catharina Gasparine NONCKELE fa. Jaspaert 7
Susanna Theresia NONCKELE fa. Jaspaert 7
Petrus Augustinus SLOCK s. Gregorius 16
Joannes Christoffel STEIJAERT fs. Laureijns 14
Joannes Van SUIJT fs. Jacobi 5
Joseph TEMMERMAN fs. Joannes 18
Judocus TIELT fs. Pieter 9
Petrus VERDEGHEM fs. Jacobi 15
Joannes VERSLUIJS fs. Joannes 10
Joannes, Joanne, Marie en Catharina de VOS, kinderen van Caerel 8
Franciscus Josephus WALDACK fs. Petrus 20
Hyachintus Joannes Laurentius ZEGHERS fs. Laurentius 6

NOTEN

1 Stadsarchief Gent, *Poortersboeken*, register 122/4, p. 135.
2 Idem, reg. 122/4, p. 140.
3 Idem, reg. 122/5, p. 42r.
4 Idem, reg. 122/5, p. 71v.
5 Idem, reg. 122/6, p. 14v.
6 Idem, reg. 122/6, p. 51r.
7 Idem, reg. 122/6, p. 59v.
8 Idem, reg. 122/6, p. 59v.
9 Idem, reg. 122/6, p. 67r.
10 Idem, reg. 122/6, p. 78r.
11 Idem, reg. 122/6, p. 78v.
12 Idem, reg. 122/6, p. 79v.
13 Idem, reg. 122/6, p. 108v.
14 Idem, reg. 122/6, p. 112v.
15 Idem, reg. 122/6, p. 113r.
16 Idem, reg. 122/6, p. 114r.
17 Idem, reg. 122/6, p. 139r.
18 Idem, reg. 122/6, p. 146r.
19 Idem, reg. 122/7, p. 12v.
20 Idem, reg. 122/7, p. 32r.
21 Idem, reg. 122/7, p. 40v.

GENTSE POORTERS UIT SLEIDINGE (1542 - 1796)

Wilfried STEEGHERS

1. Up den XX november 1603 wert alhier poorter bekent ghemaect Jaecques vanden Driessche, onvry schipper, gheboren van Sleynghe, die alhier met huusvrauwe ende kinderen, zyne woonste ghefrequenteert heeft wel XXXI jaeren[1].
2. Upden XIIII^{en} novembre XVI^{C} vyffve compareerde in persoone Christoffels van Hecke fs Joos, lynewever van zynen style gheboren van Sleidinghe ende Vijntken Matthys f Christoffels, gheboren van Everghem, de welcke verclaersden vele ende diverssche jaeren binnen deser stede ghewoent thebben ende de zelve wonynghe te willen continueren, met intentie van poorters deser stede te bedyden[2].
3. Upden XVI^{en} Augusti 1616 compareerde in persoone voor schepenen vander kuere, Jooris de Wilde fs Christoffels gheboren van Sleydynghe, ligatuer ofte caffawercker van zynen stile, de welcke als ghewoent hebbende binnen deser stede den tydt van derthien zo veerthien jaeren, ende by consente van myne voornomde heeren up requeste onderteeckendt F. vander Speeten, alhier poorter bekent ghestelt wordt[3].
4. Op den 18 ougste 1721 is Joannes Vuyttenhove fs Jacques, gheboren tot Sleijdinghe alhier als poorter gheadmitteert[4].
5. Den 12 septembre 1731 is George Bocchier geboren binnen de prochie van Sleijdinghe alhier als poorter gheadmitteert[5].
6. Den 5 ougste 1735 is Jooris Tollens geboren binnen de prochie van Sleijdinghe als poorter geadmitteert[6].
7. Den 28^{en} april 1736 is Georgia Sonville geboren tot Sleijdinghe als poortresse geadmitteert[7].
8. Op den 31 8bre 1768 is Joannes Bral fs Jooris geboren binnen de prochie van Sleydinghe, achtervolgende het appointement van den collegie geannotteert als poorter naerdien hij sal hebben volcommen aen het gonne daerby breeder vermelt[8].
9. Op den 29 8^{bre}1776 Dionisius Goethals fs Judocus geboren binnen de prochie van Sleijdinghe achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter naerdien hy sal hebben volcommen aen tgonne daerbij breeder vermelt[9].
10. Op den 16^{en} 9 ^{bre}1785 is Anne Marie Bruggheman fa Pieter, geboortig van Sleydinge, achtervolgende het appointement van den collegie geannotteert als poorter deser stadt mets volkommen aen het gonne daerby geordonneert[10].
11. Op den 15^{en} 9 ^{bre}1786 is Petrus Dominicus Vellemans fs Joannes en Joanna Lippens, geboortig van Sleydinge achtervolgende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter deser stadt mits volkommen aen het gonne daerby vermelt[11].

BIBLIOGRAFIE

J. DECAVELE e.a., *Poorters- en buitenpoortersboeken van Gent (1477-1491), (1542-1796)*, Gent, 1983.

PERSOONSNAMENINDEX

George BOCCHIER 5
Joannes BRAL fs. Jooris 8
Anne Marie BRUGGHEMAN fa. Pieter 10
Jaecques vanden DRIESSCHE 1
Dionisius GOETHALS fs. Judocus 9
Christoffels van HECKE fs. Joos 2
Georgia SONVILLE 7
Jooris TOLLENS 6
Petrus Dominicus VELLEMANS fs. Joannes en Joanna Lippens 11
Joannes VUYTTENHOVE fs. Jacques 4
Jooris de WILDE fs. Christoffels 3

NOTEN

1 Stadsarchief Gent, *Poortersboeken*, reg. 122/4, p. 128.
2 Idem, reg. 122/4, p. 140.
3 Idem, reg. 122/4, p. 209.
4 Idem, reg. 122/5, p. 63r.
5 Idem, reg. 122/5, p. 76v.
6 Idem, reg. 122/5, p. 85r.
7 Idem, reg. 122/5, p. 85r.
8 Idem, reg. 122/6, p. 88r.
9 Idem, reg. 122/6, p. 124r.
10 Idem, reg. 122/7, p. 24v.
11 Idem, reg. 122/7, p. 27r.

GENTSE POORTERS UIT ERTVELDE (1542 - 1796)

Wilfried STEEGHERS

1. Up den XVII^en septembre XV^CXLIIII (1544) compareerde voor scepenen vander kuere in ghendt, Jan van Hecke filius Lievins, van eertvelde, de welcke verclaersde dat hy met zynder familie es commen wonen binnen dezer voorseyde stede up de mude, in thuus van Gillis van Damme, omme binnen eenen jaere, naer de date van dezen volghende der concessie ende ordonnancie vander k majesteyt de poorterye der zelver stede te vercrighene, in meeninghen zynde die vercreghen hebbende te copene de neeringhe vanden temmerlieden[1].
2. XXII^en augusti 1562 compareerde Philips Haeck van ertveerlde, de welcke verclaersde dat hy alhier was commen wonen, omme poirter deser stede te bedydene volghende der concessie[2].
3. Up den 1 maerte LXX vyfve (1575) compareerde Pieter de Walssche fs Gillis van eertvelde, verclaersde ende begheerde bekent te zyne poortere deser stede[3].
4. Opden 2 meye 1764 is Francois van Hoorebeke fs Pieter, geboren binnen de prochie van ertvelde, achtervolghende het appointement van collegie geannotteert als poorter naerdien hy sal hebben volcommen aen het gonne bij de concessie caroline breeder vermelt[4].
5. Opden 3 7bre 1766 is Isabelle van Acker filia Jan, geboren binnen de prochie van Eertvelde, achtervolghende het appointement van collegie geannotteert als poortresse, naerdien sy sal hebben volcommen aen het gonne daerby breeder vermelt[5].
6. Opden 13 juny 1768 is Thomas van de Voorde fs Jacobi, geboren binnen de prochie van ertvelde, achtervolgende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter, naerdien hy sal hebben volcommen aen het gonne daerby vermelt[6].
7. Opden 11 X^bre 1769 is Ambrosius van Watteghem fs Jacobi, geboren de prochie van ertvelde, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter, naerdien hy sal hebben volcommen aen tgonne daerby breeder vermelt[7].
8. Opden 30 april 1777 is Joannes Bernaerdus de Rijcke fs Cornelis, geboren binnen de prochie van ertvelde, achtervolghende het appointement vanden collegie geannotteert als poorter, naerdien hy sal hebben volcommen aen tgonne daerby breeder vermelt[8].
9. Op den 7 febry 1792 is Lucas de Vylder fs Petri, geboortig van ertvelde[9].
10. Op den 21 april 1792 is Joannes Christoffel Enghels fs Adrian, geboortig van ertvelde[10].
11. Op den 12^en april 1793 is Petrus Cornelis van Beveren fs Frans, geboortig van eertvelde[11].

BIBLIOGRAFIE

J. DECAVELE e.a., *Poorters- en buitenpoortersboeken van Gent (1477-1491), (1542-1796)*, Gent, 1983.

PERSOONSNAMENINDEX

Isabelle van ACKER filia Jan 5
Petrus Cornelis van BEVEREN fs. Frans 11
Joannes Christoffel ENGHELS fs. Adrian 10
Philips HAECK 2
Jan van HECKE filius Lievini 1
Francois van HOOREBEKE fs. Pieter 4
Joannes Bernaerdus de RIJCKE fs. Cornelis 8
Thomas van de VOORDE fs. Jacobi
Lucas de VYLDER fs. Petri 9
Pieter de WALSSCHE fs. Gillis 3
Ambrosius van WATTEGHEM fs. Jacobi 7

NOTEN

1 Stadsarchief Gent, *Poortersboeken*, reg. 122/4, p. 5.
2 Idem, reg. 122/4, p. 19.
3 Idem, reg. 122/4, p. 37.
4 Idem, reg. 122/6, p. 69v.
5 Idem, reg. 122/6, p. 78v.
6 Idem, reg. 122/6, p. 86v.
7 Idem, reg. 122/6, p. 93r.
8 Idem, reg. 122/6, p. 126v.
9 Idem, reg. 122/7, p. 41v.
10 Idem, reg. 122/7, p. 42r.
11 Idem, reg. 122/7, p. 45r.

BOUWKUNDIG PATRIMONIUM TE HANSBEKE

Tien pentekeningen van Robert Leenknecht

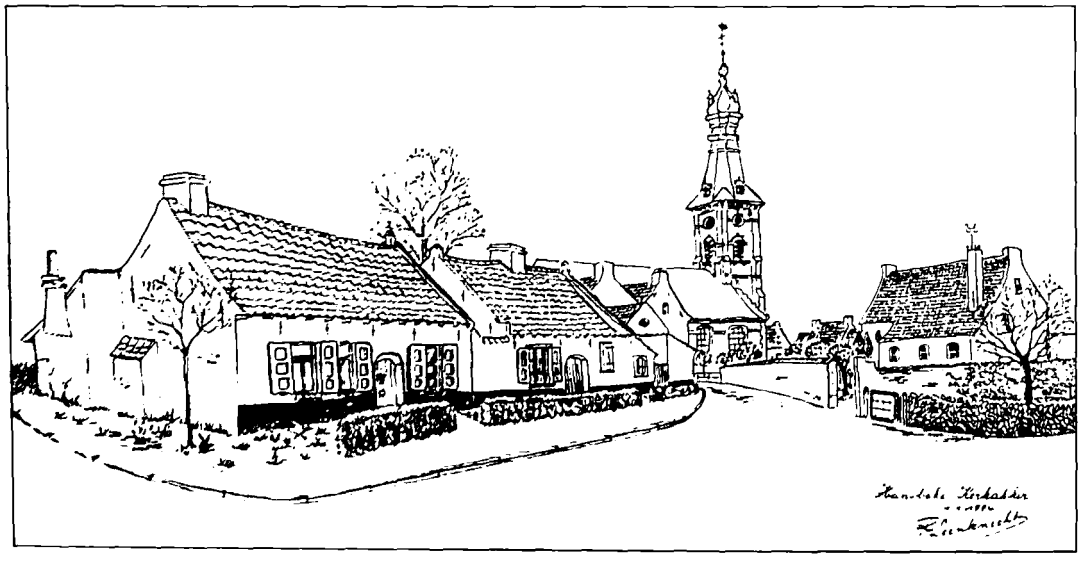
Albert MARTENS

Robert Leenknecht te Hansbeke[1] stuurt sedert ettelijke jaren occasioneel aan familieleden, vrienden en kennissen zijn heil-, geluks- en nieuwjaarswensen op een zelf ontworpen wenskaart, versierd met een eigen pentekening van één of ander bouwkundig erfgoed te Hansbeke. Ieder jaar opnieuw pronken zijn wenskaarten met een andere tekening.

Deze lieflijke pentekeningen zijn pretentieloze heemkundige juweeltjes die we graag, met welwillende toestemming van de auteur, bundelen in een heemkundige wandeling langsheen het bouwkundig patrimonium te Hansbeke.

1. De "oude beestenmarkt" in de Kerkakkerwijk

Rond het driehoekig pleintje, gevormd door de samenloop van een landweg en een oude kerkweg (ook vroegere *lijkstraat*) ten zuidwesten van de kerk, ontstond op het einde van de 18e eeuw onder de schaduw van de kerktoren, een kleine woonkern van een vijftal huisjes.

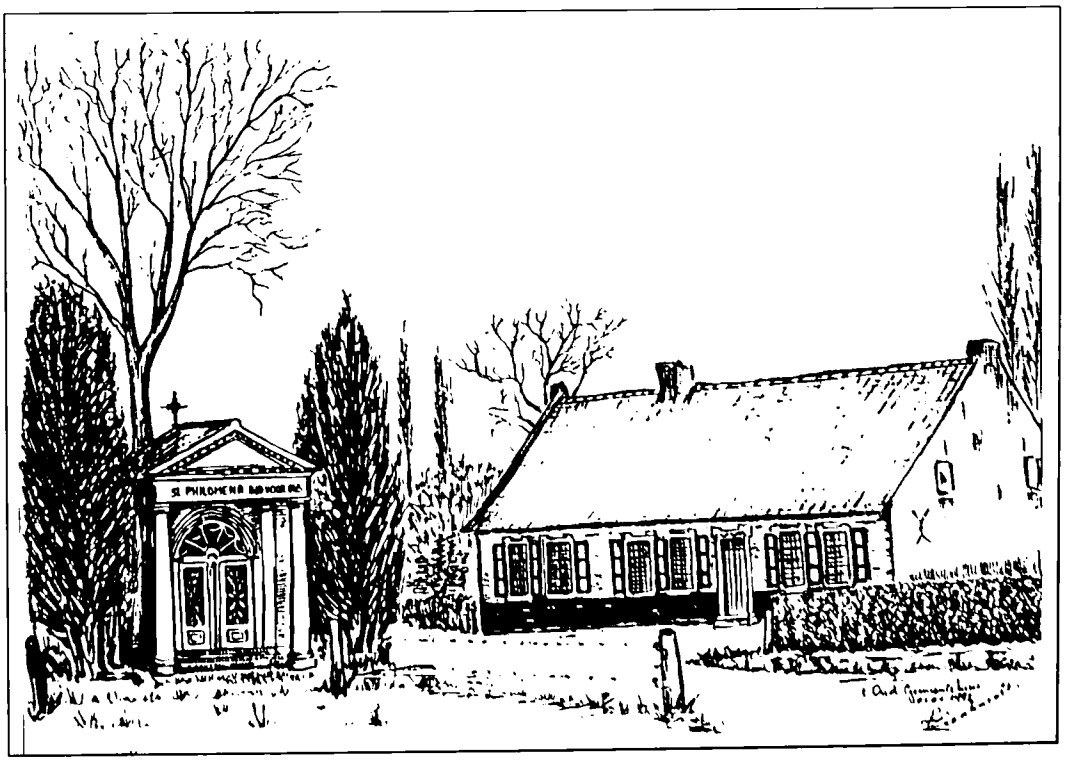
Het pleintje, bekend als de "oude beestenmarkt" omdat aldaar eertijds veeprijskampen zouden hebben plaatsgevonden, is het meest schilderachtige hoekje van het oude Hansbeke dat vele malen gekonterfeit werd.

Het wordt begrensd door *peperkoeken* (arbeiders)huisjes en de hoge muur van de pastorietuin, en wordt overheersd door de imposante in 1922-24 heropgebouwde toren met peerspits van de pseudo-basilicale Sint-Petrus- en Pauluskerk.

Op de driesprong staat vanouds een lindeboom, geplant als symbool van de vrijheid, afgestorven, omgehakt, gerooid, maar steeds opnieuw herplant en gekoesterd.

2. Het "oud-gemeentehuis" in de Vaartstraat

De langgestrekte woning (Vaartstraat 2), daterend van de tweede helft van de 18e eeuw, aan het driehoekig pleintje tegenover het aloude kasteelgoed (Vaartstraat 1) is thans alom bekend als het "oud gemeentehuis".

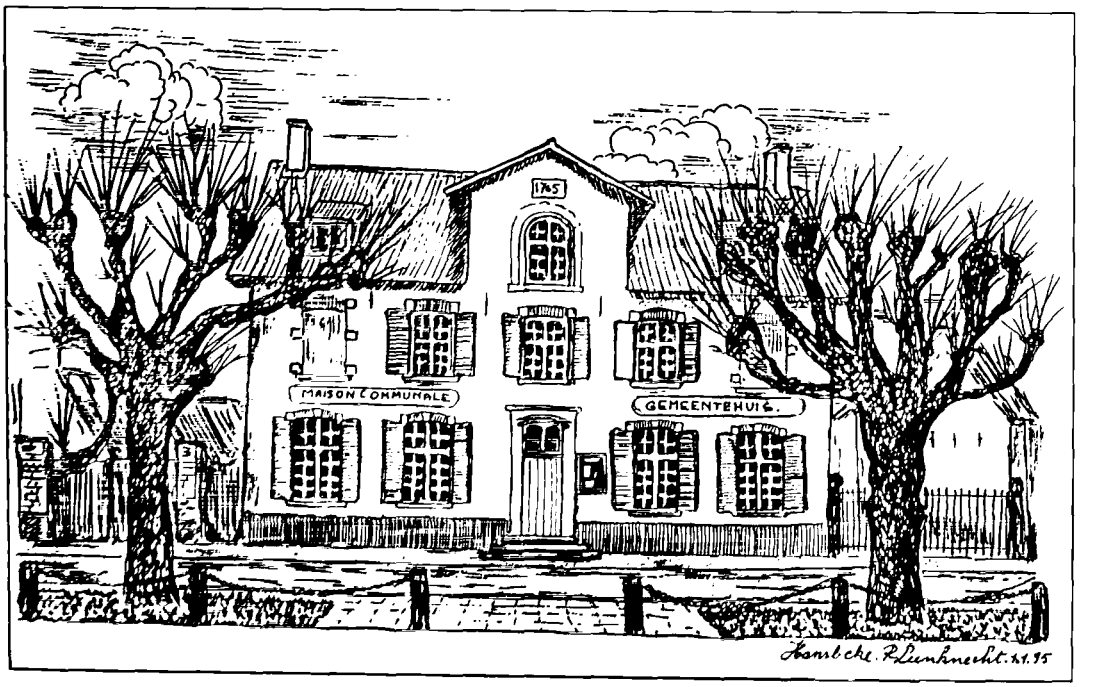

Volgens het denombrement, overgelegd in het begin van de 16e eeuw door Willem de Wale, ridder, heer van Akspoele en Hansbeke, stond aldaar toentertijd een taverne die tot het foncier van de heerlijkheid van Hansbeke behoorde. De vergaderingen "vanden hove, heerlichede ende vierschaere" van Hansbeke vonden in deze herberg plaats die toen *Hove* uitstak en later ook het wethuis of gemeentehuis genoemd werd. De schandpaal van de heerlijkheid van Hansbeke stond trouwens op het pleintje vóór het wethuis, rechtover de ingangspoort van het neerhof van het kasteel.

Tegenover het *oud-gemeentehuis*, aan de toegang tot de voormalige kasteelhoeve, staat een neo-classicistische kapel die in opdracht van de weledele heer Jan-Baptiste van de Woestijne d'Hansbeke, anno 1848, tot eer van de H. Philomena, een Griekse koningsdochter, in een empire verwante stijl gebouwd werd. Bij de inzegening van de kapel door landdeken Annocqué, op 8 mei 1849, schonk de edelman aan de kerk een zilveren reliekhouder met de relikwie van de martelares. Enkele jaren later, op 15 januari 1853, werd in de kerk een *confrerie van Sinte-Philomena* ingesteld, die een hoge bloei kende.

3. "Maison communale-Gemeentehuis" tegenover de kerk (Hansbekedorp 24)

Tegenover de kerk stond van oudsher een dorpsherberg die in de loop der eeuwen verschillende benamingen had. Ze werd reeds in 1648 vermeld, was nog onbenoemd in 1719, had in 1753 *den Engel* als uithangbord.

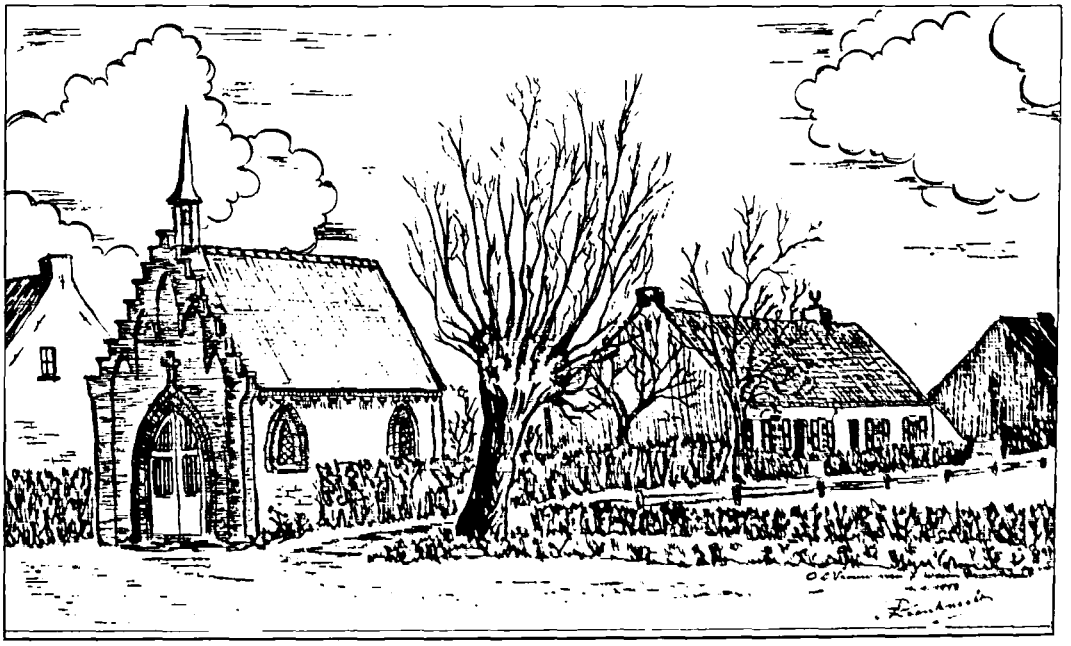

De herberg werd in 1775 door toedoen van de heer Joseph van de Woestijne d'Hansbeke opgetrokken (met behoud van de 18e eeuwse kern zoals op de noordelijke zijgevel kan opgemerkt worden). Ze kreeg een nieuwe naam : *de Croone* en diende vanaf toen als *schepenhuys*. Het "*pelderijn hetwelcke voor dien tijd placht te sijne ende te staen tot de (h)erberghe ghenaemt Hove gelegen recht over de poorte van het casteelgoet*" werd terzelvertijd aan het nieuw wethuis geplaatst.

Het bestaande breedhuis werd kort na 1905 aangepast, en de middelste travee verhoogd met een brede dakkapel. De oude cartouche met jaartal 1765, die toen herplaatst werd, verwijst niet naar het bouwjaar van het gerenoveerde dubbelhuis maar naar het jaar waarin de heerlijkheid van Hansbeke door jonker Charles van de Woestijne gekocht werd. Vermoedelijk werd bij de renovatie ook het tweetalig opschrift *Maison communale-Gemeentehuis* aangebracht dat pas in 1987 verwijderd werd.

4. Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën (Reibroekstraat 81)

De neogotische kapel met trapgevel en dakruitertje, op de oostelijke hoek van de Driesstraat en de Reibroekstraat in de wijk Reibroek, werd omstreeks 1894 in opdracht van Felix Vuylsteke (1833-1909), timmerman te Hansbeke, gebouwd. De door zoon Achiel in de kapel geschilderde teksten, die verwijzen naar de Smarten van Maria, getuigen van het schrijnend verdriet, verzuchting en berusting van de zwaar beproefde familie Vuylsteke.

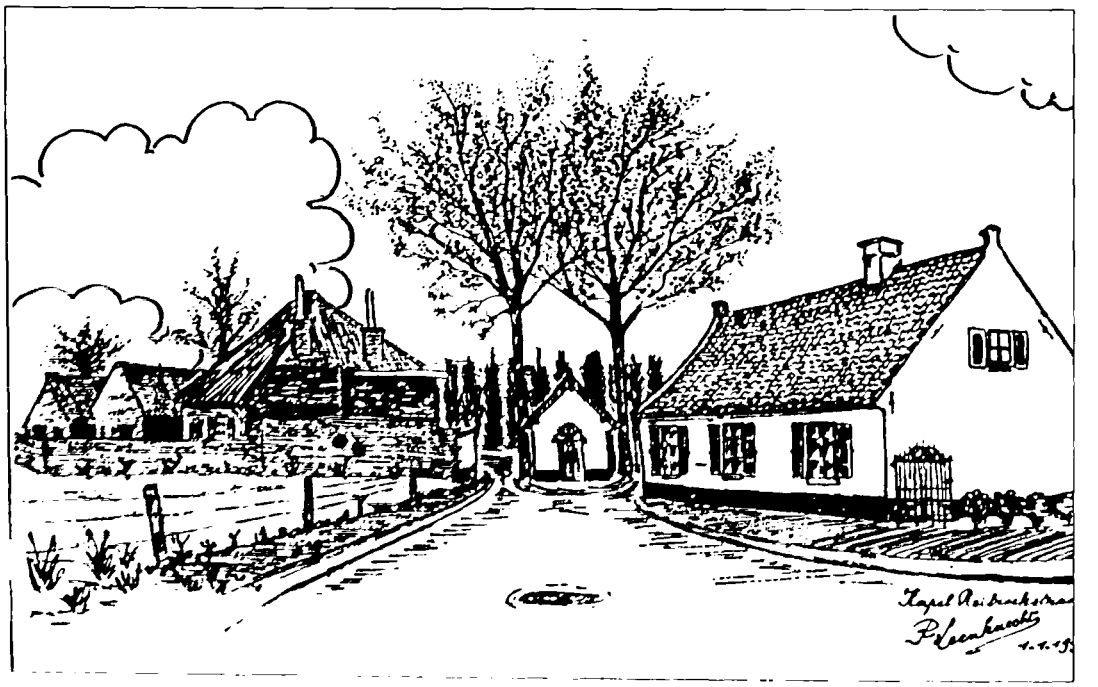
Ten oosten van het bedehuis staat het oude smidsehuis (Reibroekstraat 79), eertijds bewoond door Cyriel De Muynck (1891-1974), één van de laatste hoefsmeden in de regio.

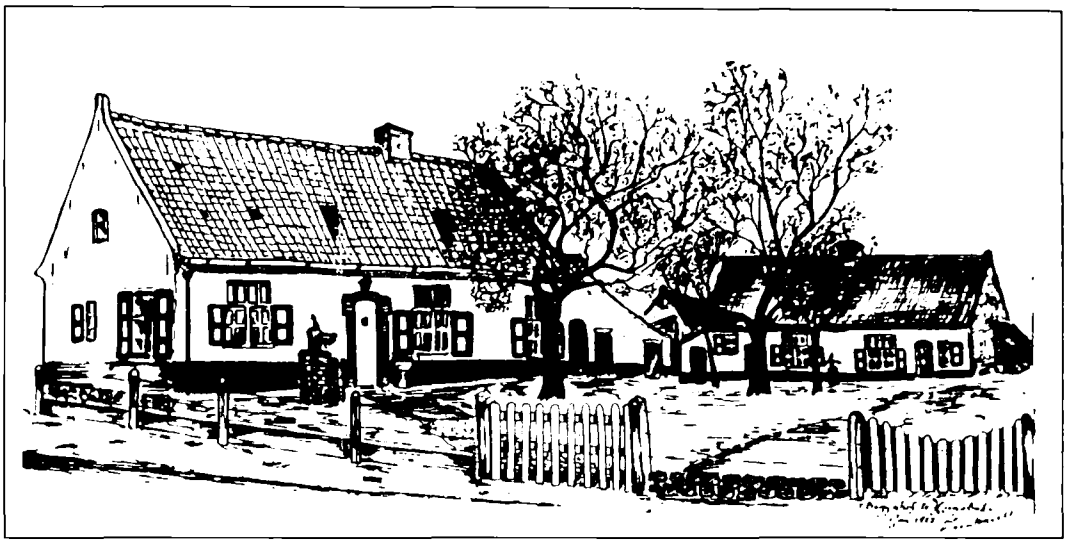
De gekoppelde arbeidershuisjes in de Driesstraat, ten zuiden van de kapel, dateren van de 18e eeuw. De muurankers in de noordgevel vormen het jaartal 1769.

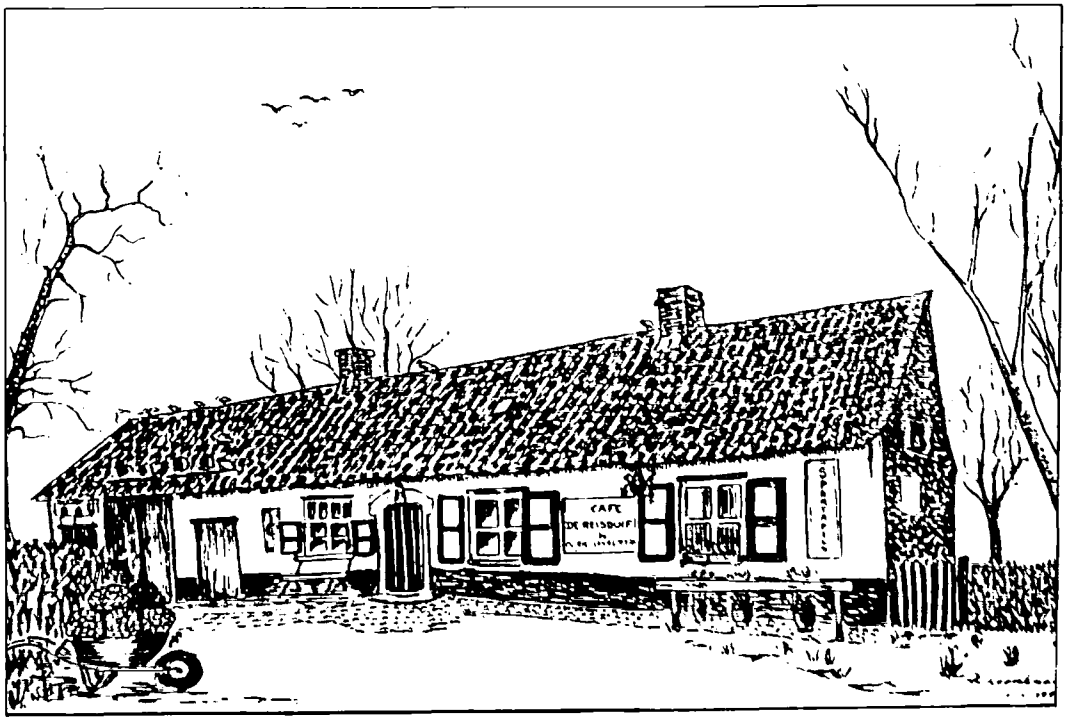
5. Kapelletje van Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenis (Reibroekstraat 41)

Ten zuidwesten van de kerk, aan de samenkomst van de Ommegangstraat en de Reibroekstraat, staat op een voorschootje grond onder het lover van twee platanen een neoromaans kapelletje, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenis. Het werd omstreeks 1862 opgericht in opdracht van Bernard Van Der Plaetse (1794-1876), olieslager, die in 1836 aan de Ommegangstraat een stenen olie- en graanwindmolen had laten bouwen.

Tegen de achtergevel van het bedehuisjezal eerlang de driedelige arduinen grafsteen van de molenaar en zijn vrouw Sophia Vyncke (1794-1863) geplaatst worden. Deze zerk werd op 16 mei 1997 opgedolven op de site van de in 1956 gesloopte molen.

Achter het gerenoveerde hoekhuis (Kapellenstraat 58), rechts van het kapelletje, stond de herberg *In het Stroomke* (verwijzend naar de nabijgelegen Grote Beek), een langgestrekte woning uit de eerste hefft van de 19e eeuw. Ze werd in 1989 afgebroken.

Ook in het 19e eeuwse breedhuis onder schilddak (Reibroekstraat 38), links van het bedehuisje, werd eertijds bier getapt. In het architraaf bemerkt men nog het paneel waarop de naam van de herberg vermeld werd.

6. Het "begijnhof" (Hansbekedorp 60, 62, 64, 66)

Het zogenaamde *begijnhof* is een woningengroep met (gemeenschappelijk) binnenhofje en (dito) waterpompen, gelegen ten noorden van de kerk.

De tweeledige woning met tuitgevel aan de straatzijde, daterend van de tweede helft van de 18e eeuw, was oorspronkelijk een driewoonst. In de naar het zuiden georiënteerde voorgevel bevinden zich inderdaad drie deuren (waarvan één dichtgemetseld is) en drie kruisvensters, één per woonst.

Achteraan het begraasd erf staan, evenwijdig met de straat, nog twee aaneengebouwde huisjes, vermoedelijk uit de eerste helft van de 19e eeuw.

De benaming *begijnhof* werd wellicht mondgemeen wegens het enigszins besloten karakter van de groep huisjes, en ook omwille van het feit dat ze bij mensenheugnis doorgaans door jongedochters of alleenstaande vrouwen bewoond werden.

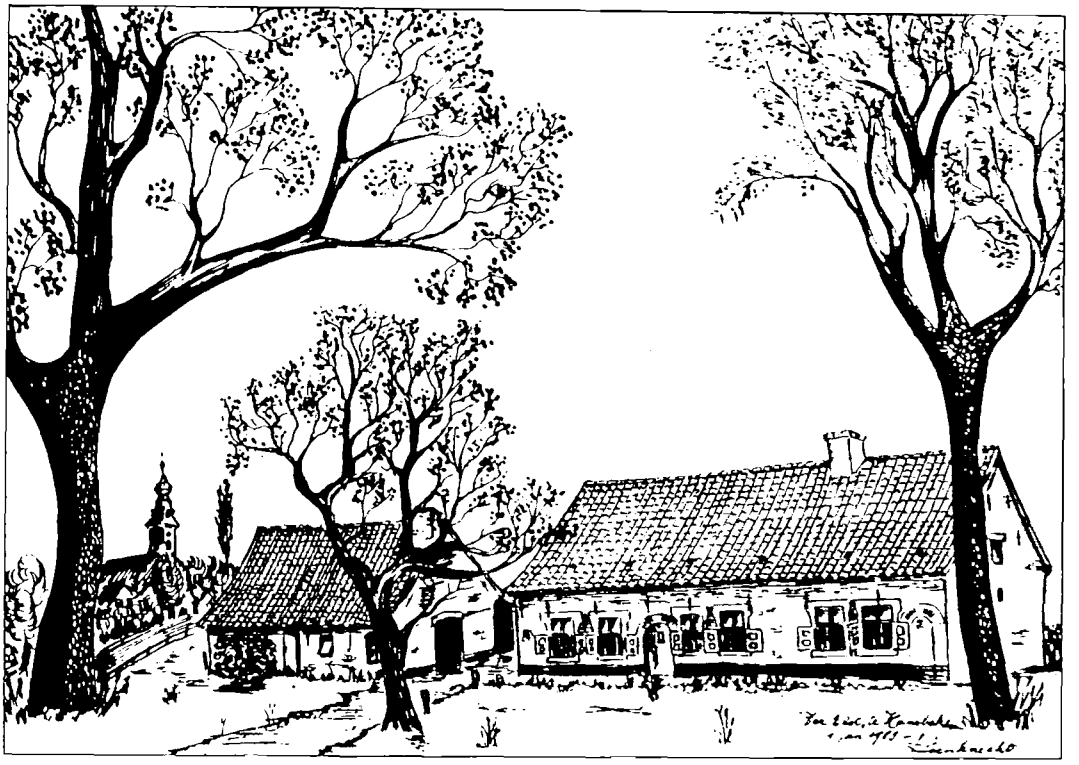
7. Café "De Reisduif" (Warandestraat 2)

Op de noordwestelijke hoek van de Warandestraat en de Vaartstraat staat het café *De Reisduif*, lokaal van de plaatselijke duivenmaatschappij, dat (eertijds) door Johan Vernimmen bezongen werd. De herberg is sedertdien trekpleister voor (gemotoriseerde) zondagse toeristen. Het langgestrekte boerenhuis dateert vermoedelijk van het laatste kwart van de 18e eeuw.

Het knooppunt en de onmiddellijke omgeving werd in het *ancien régime "de dicke linde"* genoemd. In het midden van de drieweg stond een eeuwenoude lindeboom. Op de tegenoverliggende zuidwestelijke hoek bevond zich de reeds in de 16e eeuw vermelde herberg *Mechelen* waar de schepenbank van de heerlijkheid ook zittingen gehouden heeft.

8. Het "Goed ter Elst" (Merendreestraat 16)

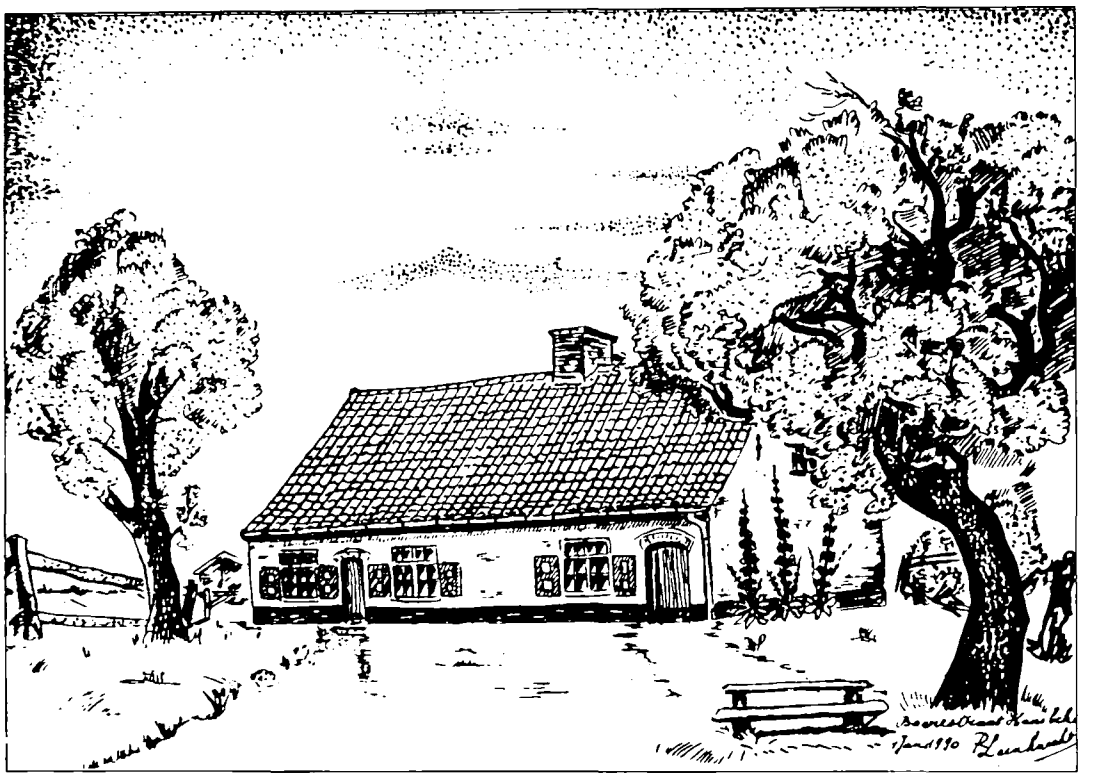
Het *Goed ter Elst*, ook *Rouckenburgh* genoemd, ligt/lag op de oostzijde van de kerk ten noorden van de (huidige) Merendreestraat op het einde van een met bomen

omzoomde toegangsweg. Vroeger liep deze dreef tot aan het oosteinde van de Donkerstraat, maar deze verbinding werd door de aanleg van de in 1838 in gebruik genomen spoorweg geamputeerd.

De oudste vermelding van het *Goed ter Elst* dateert van 1486 : "*goet gheheeten tgoet ter helst inde prochie van hansbeke*". Het goed was een leen van de heerlijkheid van Hansbeke. Het behoorde in de tweede helft van de 17e eeuw toe aan Maria-Anna de Haynin en haar schoonbroer Lodewijk-Domien Vereyken, graaf van Sart, die het van hun oom Willem de Gruutere, heer van Mariakerke, geërfd hadden. Het bestond uit een pachthoeve met circa 7 bunders (ca. 9,5 ha.) land. Op 4 maart 1687 kocht Philip Van Aerde het goed voor 462 ponden 17 schellingen groten. Pieter Sutterman (fs Pieter en Lievijne Maenhaut), gehuwd met Lievijne Lamme, verwierf het in 1718 voor 613 ponden 6 schellingen en 8 groten. Het goed kwam later, causa uxoris, in het bezit van Carel Martens gehuwd met Marie-Rosa Sutterman, kleindochter van de voornoemde Pieter en Lievijne Maenhaut.

Het huidig boerenhuis dateert van 1753.

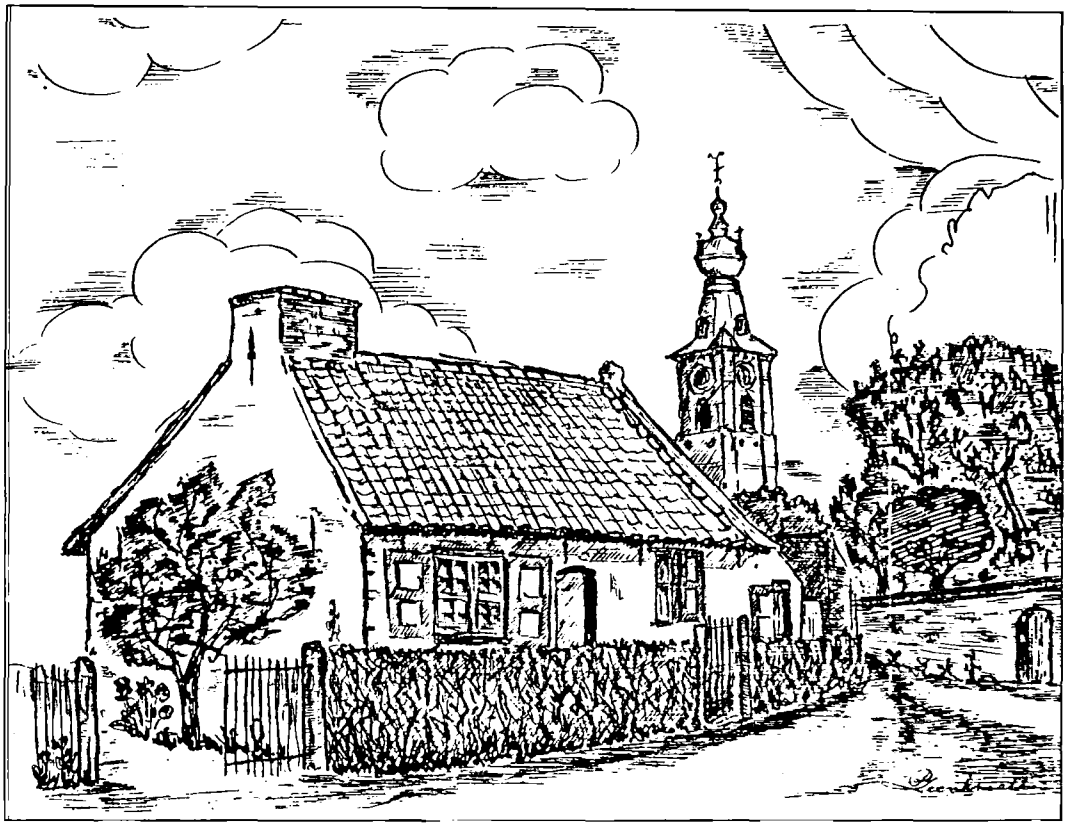
9. Boerenhuisje in de Boerenstraat

Hansbeke telt (nog) vele landelijke boerenhuisjes en arbeidershuisjes met witgekalkte voorgevel op gepikte plint, met getoogde deur en beluikte vensters. Aan de kleuren, waarin deur, vensters en luiken geverfd zijn, herkent men de eigenaars. Sommige huisjes werden reeds gerenoveerd of gingen verloren onder de sloophamer.

Een boerenhuisje onder pannen zadeldak, daterend van de tweede helft van de 18e eeuw, stond achteraan op een begraasde boomgaard (Boerenstraat 26) en bestond uit twee woonsten : de grootste met getoogde deur en een kruisvenster aan weerszijden, de kleinste met dito deur en dito venster. De groene en witte kleuren van het houtwerk verwezen naar de (Gentse) familie Van Vynckt.

10. Arbeidershuisje in de Kerkakkerstraat

De woonst onder pannen zadeldak en aanbouw onder lessenaarsdak met omhaagd voortuintje (Kerkakkerstraat 3) is een typisch arbeidershuisje, vermoedelijk uit het

laatste kwart van de 18e eeuw : een getoogd deurtje, een grote rechthoekige venster met luiken, en het kleine beluikte venster van de opkamer. De blauwe en witte kleuren van het schrijnwerk zijn de wapenkleuren (azuur en zilver) van de grafelijke familie de Bousies.

NOOT

1 Robert Leenknecht werd op 26 februari 1926 te Lotenhulle geboren. Hij behaalde in 1945 het diploma van onderwijzer aan de Normaalschool van Oostakker. Hij huwde op 22 februari 1949 met Suzanne Van de Weghe. Hij was aanvankelijk voorlopig schoolhoofd met klas te Meigem (24 september 1945 - 1948), achtereenvolgens te Hansbeke onderwijzer (1 december 1948 - 1971) en schoolhoofd met klas (6 september 1971 - 1978) aan de Vrije Jongensschool, en uiteindelijk directeur van de gefusionneerde gemengde Basisschool. Hij ging op 1 oktober 1983 met pensioen.

VERZOEKSCHRIFT VAN HEER JOB PETRUS DE COCK, PASTOOR VAN DE OUDEMAN, AAN DE ABT VAN SINT-PIETERS TE GENT IN 1574

Luc STOCKMAN

1. De parochie van Sint-Niklaas-in-Vaarne

In de buurt van Watervliet werd in 1229, op initiatief van de Gentse Sint-Pietersabdij, op de wijk Vaarne, de Sint-Niklaaskerk opgetrokken. Bij een grensafpaling in 1243 tussen de O.-L.-Vrouwparochie van Watervliet en de Sint-Niklaasparochie verklaarden Radulf, pastoor van Vaarne, zijn koster Bouden en 12 andere parochianen dat de kerk 14 jaar geleden gebouwd werd[1].

In 1235 had gravin Johanna van Constantinopel 210 bunder woeste grond aan *illis de Sancto Nicholao de Verne* geschonken, waarvoor een jaarlijkse cijns van 5 sch. per bunder als grafelijke grondbeslasting moest worden betaald en een even groot bedrag bij sterfgeval of verkoop[2]. Voor de verkoop was een toestemming van de gravin nodig. De dorpbewoners werden onderworpen aan dezelfde rechtsregels als die van Aardenburg. De berechting van de delicten zou door het grafelijke rechtsgezag gebeuren. De parochie van Sint-Niklaas groeide uit tot het stadje Langaardenburg met een eigen schepenbank[3].

Waar de eerste kerk van Vaarne gestaan heeft, is niet zeker. Volgens Pieter Schilde, baljuw in deze streek rond 1545, stond deze kerk in de Oudemanspolder niet ver van de Jeronimuspolderdijk. Dan Verstraete meent evenwel dat zij moet gezocht worden op de hoogte van Elmare. Pieter Schilde verklaarde ook dat de Sint-Niklaaskerk maar een hulpkerk van de Sint-Kristoffelkerk van Ijzendijke was[4]. Dit valt echter te betwijfelen want, de kerk van Vaarne werd wel degelijk als van een aparte parochie beschouwd[5].

De Sint-Pietersabdij was patronus en tiendeheffer van deze parochie. In de periode 1243-1249 onstonden er talrijke betwistingen tussen de bisschop en het kapittel van Doornik aan de ene kant en de abdijen van Sint-Baafs en Sint-Pieters aan de andere kant over de tienden die op nieuw ontgonnen gronden mochten geheven worden.

Het begon allemaal in 1243 toen de actieve bisschop Walter van Marvis grenzen trok tussen de parochies Sint-Niklaas-in-Vaarne, Oostmanskerke, Sint-Catherine (ten oos-

In het plafond van het koor staat de naam van de patroonheilige S. Nicolaus 1774 geschilderd.
(Copyright KIK Brussel)

ten van Oostburg), Sint-Baafs-Oostburg en Aardenburg. Daarbij werd melding gemaakt van een nieuwe kerk te Roeselare. Dit bracht de bisschop al onmiddellijk in conflict met de Sint-Pietersabdij, die het patronaatsrecht en ook de tienden in de parochies Sint-Eligius-Oostburg, Sint-Catherina, Oostmanskerke en Sint-Niklaas-in-Vaarne bezat.

In 1249 deden de aangestelde arbiters een uitspraak in dit geding. De bisschop en het kapittel van Doornik, te samen met het hospitaal van Rijsel, mochten de tienden heffen op de woeste gronden van Gozewijn van Roeselare en ook ten zuiden ervan tot in het moer.

Voor de tienden op het daaraan grenzende gebied in de richting van de zee (= Westerschelde), in de richting van Elmare (dus oostwaarts) en in het gebied dat zich uitstrekte van het *zudostcruce* (geplant in de *woestijne* van Gozewijn van Roeselare) in richting van het moer, waar de tweede *vanc* van ridder Boudewijn van Watervliet lag, en verder naar Watervliet tot aan de parochiegrenzen van Watervliet, behalve in

de helft van deze tweede *vanc*, zouden de bisschop en consoorten en Sint-Pieters elk de helft van de tienden mogen opstrijken totdat de 400 bunder woeste grond, *dwoeste* genoemd, zouden ontgonnen zijn. De bisschop en consoorten kregen de volledige tienden op de tweede helft van de tweede *vanc*.

Na de ontginning van de 400 bunder woeste grond zouden de bisschop en consoorten alle tienden krijgen van de eerste helft van de tweede *vanc* en de overige gronden en Sint-Pietersabdij op de tweede helft van de tweede *vanc* en op de intussen geculiveerde grond van die 400 bunder[6].

In 1282 was er een nieuwe scheidsrechterlijke beslissing nodig om de respectievelijke tiendengebieden in Watervliet en in Vaarne van het kapittel Doornik, het hospitaal van Rijsel en Sint-Pieters uiteen te houden. Het ging om de tienden nabij de Dirkinsweg en de weg van de heer van Boninghe, nabij Elmare binnen het leen van Willem van Watervliet, in het oude Moershoofd, in het *polderkin* van Jans, zoon van Dierkin, vlak bij de zee.

Meer bepaald ging het aan de ene kant om de tienden gelegen langsheen de Dirkinsweg vanaf een brug bij de (water)molen van de heer van Watervliet in de richting van het moer tot aan het huis van Wouter Maechs en verder tot Bassevelde naar het huis van Wouter Cappart en aan de andere kant om de tienden die gesitueerd waren vanaf die bovenvermelde brug (liggende in de Vrouwenweg) en langsheen die weg naar het moer tot *Hoghesluis* en dan in rechte lijn tot aan het tiendengebied van ridder Geraard de Duivel en vandaar terug naar het huis van Wouter Cappart en van Wouter Maechs[7].

De Sint-Elisabethvloed van 1375/1376 verzwolg ook de kerk van Vaarne, die later niet meer werd heropgebouwd. Pas in 1553 begon de Sint-Pietersabdij een nieuwe kerk te bouwen in de Oudemanspolder langs de dijk van Jeronimuspolder over de Jonkvrouwgeule (voorbij de Nederlandse grens). Dit kerkje omvatte slechts een koor en twee zijkapellen[8].

De eerste pastoor van deze tweede kerk was vermoedelijk *her Lauwereyns Labaut, priestere pasteur van Ste Niclaus in Vaerne, gheseyt den Oudenmanspoldere* die echter al in 1557 zijn testament maakte[9]! De opvolger van pastoor Labaut was Pieter de Nayele die omstreeks de periode 1559-1563 de zielzorg waarnam[10]. Deze Pieter de Nayele werd al in 1538 als medezanger van de 7 Getijden in Watervliet en in 1548 tot 1557 als kapelaan vermeld[11].

Nadien kwam Pieter Maeye, pastoor van Boekhoute, te Waterland-Oudeman de diensten verzorgen[12]. Uiteindelijk na diens overlijden was het de beurt aan heer Job Pieter De Cock te Oudeman, waarover over deze bijdrage gaat. De onvolledige lijst van de pastoors van Waterland-Oudeman vinden de lezers in het artikel van Frans Michem over de parochiegeestelijkheid in het Meetjesland tijdens het Oud Regiem[13].

In 1563 verpachtte de Sint-Pietersabdij 9 blokken tienden in de Passegeulepolder, 3 blokken in de Vrijenpolder, 11 blokken in de Oudemanspolder, 5 blokken in de Jonkvrouwpolder en in 5 andere blokken, waar het de 3/4 van de tiende haalde en waarvan het 1/4 door de kerkfabriek van Watervliet opgeëist werd. Uit de tienden van Sint-Pieters kregen *der kercke ende pasteur van Sinte Niclaus te Vaerne* elk jaar 10 p. gr.[14].

Het Sint-Niklaaskerkje leed echter erg onder de zware storm van 1570 en onder de strategische overstromingen van het einde van de 16e eeuw en het begin van de 17e eeuw zodat in 1612 grote restauratiewerken moesten gebeuren. De Sint-Pietersabdij was niet bereid om de kosten op zich te nemen totdat de aartshertogen Albrecht en Isabella in 1617 haar daartoe verplichtte. Dit belette echter niet dat pastoor Nicolaas De Deurwaerder de parochie in 1622 verliet omdat zijn kerk niet meer bruikbaar was[15]. Vanaf 1657 maakten de hervormden meer en meer gebruik van het vervallen kerkje en moesten de katholieken naar Sint-Margriete gaan om daar de mis te horen[16].

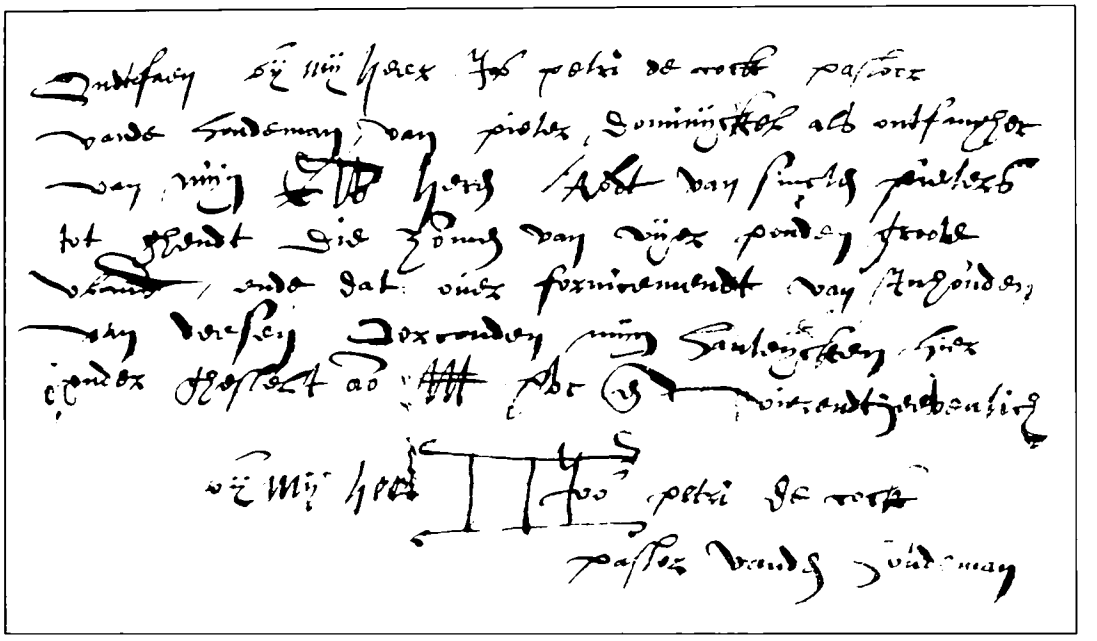
Onder impuls van Jan De Maeckere, vice-pastor te Watervliet, kwam er een derde kerkje in Waterland-Oudeman, dat op 5 september 1671 door de Brugse bisschop werd gewijd. Zij werd opgetrokken op een stuk cijnsgrond van 248 roede. De hervormde gemeente kreeg ook een nieuw kerkje in 1673 op Waterlandkerkje[17]. De beide kerken staan nog steeds in de wijdse streek van polders, dijken en kreken in het grensgebied van België en Nederland.

Diezelfde Jan De Maeckere, toen pastoor van Waterland-Oudeman en Sint-Margriete, zorgde op zijn kosten voor een nieuwe pastorie te Waterland-Oudeman. De grond om de kerk en de pastorie te bouwen kreeg hij in erfcijns van de kartuizers van Brugge. Na zijn dood in 1705 verkochten echter zijn erfgenamen die pastorie zodat zijn opvolger, Jacob De Perck, huurgeld moest betalen[18]. Pas in 1749 kochten de tiendeheffers voor 850 gulden het *pastoreel huys* aan.

De tiendeheffers van Waterland-Oudeman moesten regelmatig bijspringen voor het onderhoud van de kerk en haar inboedel. In 1749 werden er 224 p. 7 s. 9 gr. voor reparaties aan de kerk en de kerkornamenten betaald à rato van 42% van de Sint-Pietersabdij, 32,2 % van de Sint-Baafsabdij, 17,2 % van de kerkfabriek van Watervliet en 8,6 % van het kapittel van Doornik[19]. Het tiendegebied van Sint-Pieters in Waterland-Oudeman besloeg in 1738 bijgevolg 1249 g. 281 r. (42 %), dat van Sint-Baafs 956 g. 167 r. (32,2 %), dat van de kerk van Watervliet 512 g. 148 r. (17,2 %) en dat van het kapittel van Doornik 256 g. 76 r. (8,6 %)[20]. In totaal strekte de Sint-Niklaasparochie zich over ca. 2975 gemet uit hetzij 1330 ha.

2. De klaagbrief van pastoor De Cock uit 1574

Pastoor De Cock beleefde een zeer troebele tijd toen hij op Pasen 1574 zijn pastorale taak in de Oudeman opnam. De Beeldenstorm en de daaropvolgende repressie

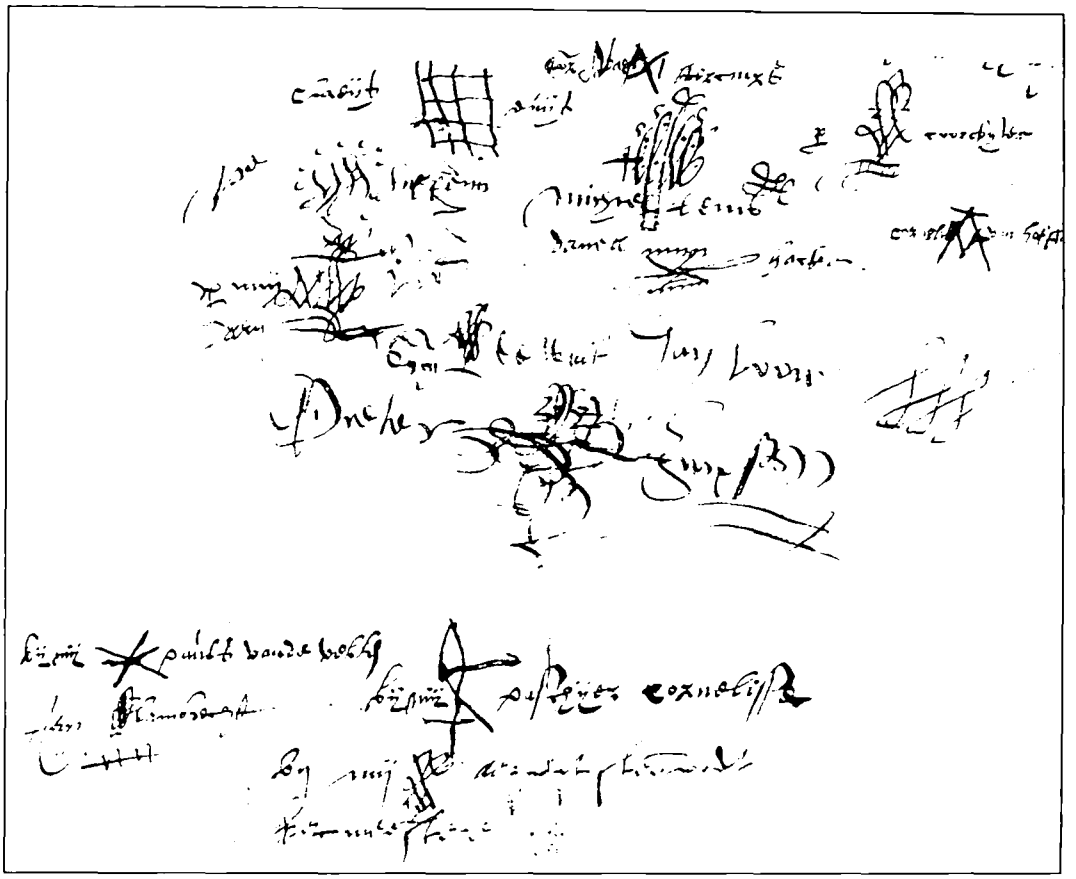

Handtekening van Job Petrus De Cock, pastoor van Waterland-Oudeman.
(Rijksarchief Gent, Fonds Sint-Pietersabdij, 2de reeks, nr. 1505)

onder de hertog van Alva waren nauwelijk achter de rug. De rebellen onder de leiding van Willem van Oranje bleven zeer actief en zijn aanhangers wisten in 1572 al verschillende steden zoals Bergen, Mechelen, Leuven, Aardenburg (op 12 juli 1572) en nog veel andere in hun handen te krijgen.

De watergeuzen van hun kant veroverden op 1 april van ditzelfde jaar met hun vloot het Zeeuwse stadje Den Briel. Vanuit Vlissingen, dat al van 22 april 1572 een bolwerk van de watergeuzen was geworden, trokken op 18 mei 1572 een aantal rebellen door het IJzendijke-ambacht naar de Oudeman waar "*ghespilliert (werden) eenighe inwoonende ende de kercke van Sint Niclaessen ter Varent*"[21]. Het Brugse Vrije organiseerde wachten langs de zeekust en de dijken van de Zuidzee in 1573. Zelfs de inwoners van Maldegem en Adegem werden aanvankelijk verplicht wacht te lopen in de Oudeman en in de Jonkvrouwpolder[22]. Zowel de Spaanse soldaten als de watergeuzen maakten vooral het platteland onveilig. De omstandigheden waren dus heel ongunstig om op het platteland de zielzorg te gaan uitoefenen[23].

Heer Job De Cock begint zijn brief met te schrijven dat hij sedert Pasen 1574 zijn taak als parochieherder behoorlijk vervult door zijn parochianen in de christelijke leer te onderwijzen en de sacramenten toe te dienen. Vervolgens herinnert hij eraan

Handtekeningen van kerkmeesters en parochianen van Waterland-Oudeman.
(Rijksarchief Gent, Fonds Sint-Pietersabdij, 2de reeks, nr. 1505)

dat door de troebele tijd *de pastorael cuere* schromelijk verwaarloosd werd bij gebrek aan een zieleherder. Blijkbaar heeft zijn voorganger Pieter Maeye, die tevens pastoor van Boekhoute was, zelden dienst gedaan in deze kleine en afgelegen parochie te midden van de polders.

Daarna begint hij te klagen over het gebrek aan inkomsten zodat hij het moeilijk heeft om te overleven. Te meer dat alles zo kostelijk geworden was. Hij signaleert ook dat de kerk door de rebellen geplunderd was en dat zijn *stipendia* (vergoeding voor zijn diensten) uiterst gering waren. Vooral het ontbreken van inkomsten uit de tienden woog zwaar door omdat die meestal de hoofdbrok vormden van de vergoeding van een pastoor. Daarom vraagt hij 24 p. gr., die een minimum bedrag voor het onderhoud van een *prochiepape* was. Ook al omdat hij voor een koude winter vreest in zijn vervallen pastorie. Voor het herstel van zijn woning wenst hij trouwens een supplementair bedrag van 6 p. gr. (bijlage 1).

De tweede bijlage is een soort getuigschrift van goed gedrag en zeden van pastoor De Cock, opgesteld door zijn parochianen. Elke zondag, elke heiligdag en elke mestdag predikt hij het woord van Jezus Christus ter zaligheid van hun ziel en ter volharding in het oude geloof van de katholieke Kerk. Dat was wel nodig want als hun naaste buren hadden zij rebellen en ketters.

Zij meenden dat een betere pastoor dan Job De Cock niet te vinden was om hen te onderrichten en hun kinderen in *de vrese Gods* op te voeden. Zij voegden eraan toe dat hun pastoor te weinig verdiende en zeker veel minder dan zijn voorganger heer Pieter Maeye. Dit getuigschrift is ondertekend door 15 parochianen, waaronder de twee kerkmeesters.

Ondanks die mooie brief en het goed getuigschrift besloot Gheleyn, abt van Sint-Pieters, op 16 november 1574 slechts een aalmoes van 4 p. gr. voor zijn onderhoud te geven (bijlage 3). Bijlage 4 tenslotte is een kwitantie van heer Job De Cock voor de ontvangst van die geldsom.

We kunnen niets anders dan besluiten dat Job Pieter De Cock het niet breed gehad heeft op de kleine Sint-Niklaasparochie van Waterland-Oudeman.

BIJLAGE I

In nomine Domine Amen.

Anden eerweerdighen hooghen ende gheleerden heere de prelaet van Ste Pieters neffens Ghent ende zijnen gheleerden rade,

Supplyert ende vertoocht in alder ootmoedicheyt mijnen eerweerdighen heere, uwen dienaer heer Job Pieterssone De Cock, priester ende pastor van Ste Niclaus in Averne, ghezeyt den Ouden man, hoe dat hij supplyant ter hoogher feesten van Paesschen laetsleden lxxiiij in residentien ghecommen is om mijnen heeren onderzaten te onderwijsen, dienen ende alle kerckelijcke Sacramenten te administreren zo eenen goeden harder wel betaemt ende toebehoort.

Dwelc aldaer sonder twijfelen zonderlijnghe wel nootzakelijcken waren (want eylasent) om den dangiereusen, lastighen, swaren troubblen tijt de pastorael cuere (menighen tijt) als vagabunde ghevaceert, verlaten ende gheheel desert ghestaen hadde sonder dienaer ende harder.

Ende nu den voornomden suppliant bij experientie daghelijcx meer ende meer bevint dat hij qualick middel heeft om eerlijck ghealimenteert ende onderhauden te zijne naer zijnen staet ende vocatie, mitsgaders den lastighen dieren tijt ende alle dinghen alhier om diere ende costelijck zijn.

Ende zonderlinghe ooc want die daghelicxste emolimenten vande kercklijcke diensten ooc gheheel ont.yghen zijn ende zijn seer weynich, mits dat de kercke door pilagie van de rebelle gheheel ghespolieert es.

Aenghemerckt mede dat den suppliant oock eenighe parceelen van thienden ontrocken sijn die sijn predicesseur ende voorzate altijt ghehebt ende ghepossesseert heeft.

Daarom hij suppliant supplieert ende ootmoedelijcken bidt dat mijnen eerweerdighen heere ende zijnen rade daer inne merckelijck up moghen letten jeghens desen aenstaenden couden winter datmen den suppliant consenteert ende ordoneert int gheheele totter somme van vierentwintich ponden gr. tsiaers omme eerlijcken den cost te vercrijghen desen scerpen dieren tijt ende ghealmenteert te zijne, mitsdien dat de priesterage seer grootelijcken es onghere pareert, ende den suppliant luttel wint om die daer mede te hulpen ende te onderhouden. So dat mijnen eerweerdichen heere voorzeyt ende zijnen rade daer toe te consenteren eens de zomme van zes ponden gr.

Dit doende sal God den Almoghenden Heere een groote sacreficie gheschieden ende hem suppliant nootlijcken dienst, waermede hij suppliant hem verobligieren zal de eerweerdighen heere ende zijn prochianen met alle goede exempelen voor te gaen, te administreren, te leeren met alder sorchvuldicheyt nacht ende dach, voor mijnen heeren eerweerdighen ende zijnen rade, salicheyt, ghesontheyt, welwaert gestadelijc te bidden.

Valete in Christo Jhesu,
per me domine Job, pastor in Houdeman

BIJLAGE II

Wij kercmeesters ende die ghemeene prochiaenen vanden Houdeman al te same attesteeren ende ghetuighen dat onse pastoer ghenaempt heer Job Petri De Cock alle sondaeghen, heylichdaeghen ende mestdaghen ons ende ons huysghezin dat godlijcke woort Christi Jhesu gebenedijt wel leerdt ter salicheyt van onslyeder zyelen, om dat mijn eerwaerden onde(r)saten soude onderwijsen ende zijn schaepkens soude perscevereren ende bliven in haer houde gheloove der roomsche chatholijcken kercke.

Want wij die naesten zijn van de vijanden ende rebbellen, heretijcken God betert, zo en soude men eerweerdighen heere ofte zijnen raden ons gheenen anderen connen vinnen often senden, die ons beter soude instrueeren, ende onse kinderen inde vreese Gods oock beter soude connen leeren dan deesen suppleandt es doende, maer waerschijnlijcke hij en can nyet bij leeven dat hij zo luttel zeeckers heeft, want hij heeft zoo veel winninghen nyet als den overleeden heer Pieter Naeye, nochtans is alle dinghen nou dyerder om te vercrijghen ende om costelijcker.

Oorconden ons hanteycken hier onder gestelt anno m xv^{c} ende lxxiiij

Corn. Vaes (?), kercmeestere, Claeys Anijs, Pieter Coorebijter, Pieter Lippens, Michiels Lems, Cornelis Van Hofsta, per mij Jan Wils (?), Daneel Hacke, Corn. De Wulf, Jan Loove, Pieter Hucxs, bij mij Pauls Vande Vellen, Jan Lambrecht, bij mij Passchyer Cornelisse, bij mij Aernaut Steenpoet, kercmeestere.

BIJLAGE III

Wij heer Gilain, abt van St. Pieters, consenteren in vorme van aelmoesse dat Pieter Dominicle desen suppliant betale de somme van vier ponden grooten eens thulpe zijnen onderhoude, welcke somme van vier ponden grooten wij den voorn. Pieter zullen laten valideren in zijne betalinghe dese wederbringhende met quitantie. Dese toorconde bij ons ondertekent xvi^{en} novembris 1574.

Gheleyn, abt van St. Pieters

BIJLAGE IV

Ondtfaen bij mij heer Job Petri De Cock, pastoor vande Houdeman, van Pieter Dominijckel als ontfangher van mijn eerweerdighen heeren abdt van Sincten Pieters tot Ghendt die zomme van vyer ponden groote Vland., ende dat over fornicemendt van inhouden van deesen oorconden mijn hanteycken hier onder gestelt. Anno m xv^{c} ende vierendertich.

bij mij heer Job Petri De Cock
pastor vanden Houdeman

Deze vier bijlagen vormen een bundeltje van drie bladen, bewaard in het Rijksarchief te Gent, *Fonds Sint-Pietersabdij,* 2de reeks, nr. 1505.

NOTEN

1 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600,* in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 33 (1982), p. 14.
2 Archief Groot-Seminarie Brugge, *fonds Ter Doest,* nr. 684, oorkonde van 1235 en M.K.E. GOTTSCHALK, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws Vlaanderen,* Deel I, p. 69.
3 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.,* p. 69-70.
4 D. VERSTRAETE, *Geteisterde dorpen in het noorden van het Meetjesland,* in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 8 (1957), p. 96.
5 M. VLEESCHOUWERS-VAN MELKEBEEK, *De parochies van het bisdom Doornik, 1400-1559,* in Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, jg 130 (1993), p. 211.

6 J. DE WILDE, *De Priorij van Elmare,* in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 13 (1962), p. 176-177.
7 RAG, *Fonds Sint-Pietersabdij,* 2e reeks, nr. 1508, kopie van een oorkonde van 1282.
8 D. VERSTRAETE, *Geteisterde dorpen ...,* p. 100-101.
9 Stadsarchief Gent, *reeks 301,* nr. 108, f. 78 r.
10 Rijksarchief Brugge, *Fonds Nieuw Kerkarchief,* nr. 371, f. 197 r. en D. VERSTRAETE, *Gesteisterde dorpen ...,* p. 101.
11 Stadarchief Brugge, *Brugse Vrije,* nr. 216, kerkrek. Watervliet 1538, 1548 en 1556-1557.
12 L. STOCKMAN, *a.w.,* p. 27.
13 F. MICHEM, *De parochiegeestelijkheid in het Meetjesland tijdens het Oud Regiem,* in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 31 (1980), p. 267-268.
14 RAG, *Fonds Sint-Pietersabdij,* 2e reeks, nr. 1503, verpachtingen van de tienden in 1563.
15 D. VERSTRAETE, *De kerk van de Oudeman,* in Historische verkenningen in het Meetjesland, Maldegem, 1982, 241-244.
16 D. VERSTRAETE, *Gesteisterde dorpen ...,* p. 101-102.
17 D. VERSTRAETE, *De kerk van de Oudeman,...,* p. 241-244.
18 D. VERSTRAETE, *De pastorij van de Oudeman,* in Historische verkenningen ..., p. 245-246.
19 RAG, *Fonds Sint-Pietersabdij,* 2e reeks, nr. 1504, los stuk van 1749.
20 RAG, *Fonds Sint-Pietersabdij,* 2e reeks, nr. 1506, los stuk van 1738.
21 A.R. BAUWENS, *De tweede opstand. Geuzenlandgangen en soldatenfoulen in het kustgebied van noordwest-Vlaanderen, 1572-1576,* in Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, nr. 18 (1989), p. 15.
22 A.R. BAUWENS, *a.w.,* p. 43.
23 D. Verstraete heeft al terloops deze klaagbrief van pastoor De Cock vermeld in onder noot 18 vermeld artikel over de kerk van de Oudeman (op p. 242-243).

KAREL LODEWIJK LEDEGANCK... VEREEUWIGD

Hugo NOTTEBOOM

I. Het grafmonument op het Campo Sancto

Vier bustes

Nagenoeg onmiddellijk na het overlijden van Karel Lodewijk Ledeganck op vrijdagvoormiddag 19 maart 1847, gaan er stemmen op om voor de verdienstelijke Vlaamse dichter een monument op te richten. De eerste die daaraan denkt, is zijn Eeklose vriend Eduard Van Damme die reeds enkele dagen na de dood van Ledeganck schrijft: *Ik maek van heden af het voornemen aen de regentie van Eecloo, myne en den overledenens geboorte Stad, en aen onze Stadgenooten, voor te stellen, hem er Een gedenteeken op te richten. Ik twyfel niet of men zal my hier in tegemoed komen alwaer het maer om een gedenk Zerk in de kerk van Eecloo te plaetsen! Geschied dit niet, ik zal zulk later zelf doen tmynen koste*[1]. Het is ons niet bekend of Eduard Van Damme bij het stadsbestuur heeft aangedrongen, van zijn goede intenties komt voorlopig niets terecht[2].

Het is niet in Eeklo, maar wel in Antwerpen dat Ledeganck eerst wordt vereeuwigd. In een brief aan Judocus De Hoon, schoonvader van Ledeganck, schrijft Jan Alfried De Laet dat de jonge beeldhouwer Jan Van Arendonck van plan is een borstbeeld van de overleden dichter te maken: *Die jonge en talentvolle beeldhouwer had mij den wensch uitgedrukt een borstbeeldje van onzen goeden en, jammer genoeg al te vroeg gestorven Karel te maken*[3]. In 1848 wordt het borstbeeld tegen de prijs van 2fr. te koop aangeboden[4]. Een andere beeldhouwer, Devigne-Ouyo, ook al uit Antwerpen, biedt zelfs twee versies aan: een levensgroot en verkleind model[5]. Later worden nog twee bustes gemaakt van Ledeganck: een witmarmeren door Desrié Duwaerts, vervaardigd in opdracht van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, en een gekleurde gipsen buste door Karel Smitz, gemaakt in 1897.

Het graf der betreurden zangers

Ook voor het grafmonument wordt het initiatief niet in Eeklo genomen, maar wel in Gent waar een beperkt groepje vrienden stappen ondernemen om tenminste te pogen een grafmonument voor Ledeganck op te richten. Op 20 april 1847 wordt aan kranten, weekbladen en tijdschriften een *Inteekening* gestuurd waarin gevraagd wordt de oprichting *van een gedenkstuk op het graf des betreurden Zangers* financieel te steunen. Initiatiefnemers zijn:

J.G. De Block, professor aan de universiteit en lid van de provincieraad[6];
F. Claeys, substituut van de Procureur des Konings, tevens kantonnaal inspecteur voor het Lager Onderwijs [7];
Frans Rens, voorzitter van De Tael is gantsch het Volk;
Ferdinand A. Snellaert, geneesheer, lid van de Koninklijke Academie;
E. Soudan, eveneens kantonnaal inspecteur.

De heren twijfelen er niet aan dat velen tot de *uitvoering van het hierboven uitgedrukte voornemen als een billyke, den overledenenen verschuldigde hulde, willen bydragen*[8].

Frans Rens, intieme vriend van Karel Lodewijk, is de man die het meeste werk verricht. Hij krijgt het van de pastoor van Sint-Amandsberg gedaan dat de grafzerk van Ledeganck vooraan tegen de gevel van de kapel op het pas ingewijde kerkhof kan worden geplaatst. Er dient wel 200 frank te worden betaald, maar daar is dan ook de kelder inbegrepen. Het stoffelijk overschot van Ledeganck wordt zonder veel plichtplegingen - er wordt enkel een mis gelezen - van het Dampoortkerkhof naar zijn nieuwe rustplaats overgebracht. Ook is het Rens die onderhandelt met beeldhouwer Jan Van Arendonck. En tenslotte is hij het ook die, ondanks het financiële tekort, doorzet: *Er is te voorzien dat er nog al iets te kort zal zyn, doch het gedenkteeken moet en zal er komen*[9].

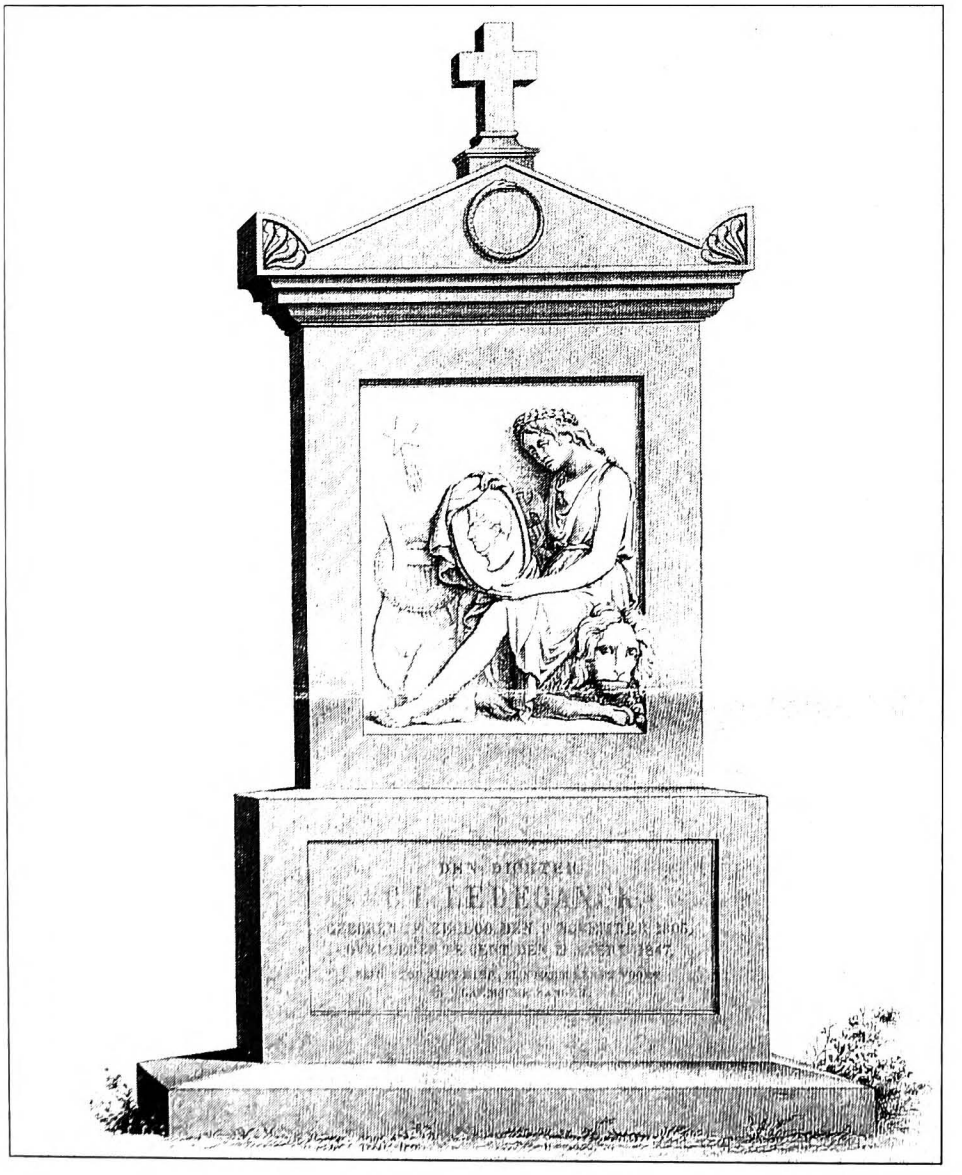
Het comité richt een schrijven - ook al door Frans Rens opgesteld - *Aen zyne Majesteit den Koning der Belgen* waarin om vorstelijke financiële steun wordt verzocht. Eerst worden de verdiensten van Ledeganck opgesomd waarna gehoopt wordt dat *Uwe Majesteit zich zal gewaerdigen hun alleszins vaderlandsch werk te ondersteunen*[10].

Professor De Block houdt op 20 juli 1847 in de provincieraad een pleidooi waarin hij om een subsidie van 200 frank vraagt voor het grafmonument. Hij zet de verdiensten van Ledeganck uiteen en besluit: *De openbare erkentelijkheid moet onze beweegreden zijn. Den heer Ledeganck was een onzer dichters, en wat meer is, hij was onze collega; deze redenen zijn toereikende om tusschen te komen in de uitgaven die door de opregting van een monument zullen veroorzaekt worden. Indien de raed niets voor Willems gestemd heeft, dat is omdat men aen de raed niets gevraegd heeft.* De commissie van monumenten, met als rapporteur Ecrevisse uit Eeklo, brengt een negatief advies uit. Er zijn geen fondsen beschikbaar en daarenboven meent men *qu'accorder un subside dans cette occurence ce serait ouvrir une voie dangeureuse*[11]. Een merkwaardige redenering. In 1842 immers wordt op vraag van de minister van Binnenlandse Zaken een jaarlijks bedrag ingeschreven op de provinciale begroting *pour des monuments à élever avec le Concours d'Etat aux grands hommes de la Belgique.* Rapporteur van de commissie die dit ministeriële voorstel gunstig adviseert was ... Karel Lodewijk Ledeganck[12]! De ware oorzaak van het niet toekennen van een provinciale subsidie dient gezocht te worden in de aversie die Ecrevisse tegenover Ledeganck had. In een brief aan Karel Lodewijk steekt Johan

Alfried De Laet, Antwerps dokter en literator, immers de draak met Ecrevisse, hij schrijft met genoegen over de jongste *vredegeregtgeschiedenis* van de Limburgse Eeklonaar[13]. Wat er ook van zij, een provinciale subsidie komt er niet, en ook koning Leopold laat verder niets van zich horen.

De inhuldiging

De commissie, in casu Frans Rens, zet echter door en kan rekenen op tientallen inschrijvingen, uit heel het Vlaamse land. Het overgrote deel van de intekenaars zijn

Grafmonument van Karel Lodewijk Ledeganck uit 1849. Het bas-reliëf is van de Antwerpse beeldhouwer Jan Van Arendonck. In 1905 wordt het graf volledig vernieuwd.

onderwijzers en kantonnale inspecteurs uit Oost-Vlaanderen, wat bewijst dat Ledeganck als provinciaal inspecteur erg werd gewaardeerd. Ook heel wat letterkundigen steunen het initiatief. Uit Eeklo komt er slechts één intekening, van meester Pieter Verbiest. Ecrevisse is op de intekenlijst niet terug te vinden[14].

Het grafmonument wordt op maandag 27 augustus 1849 om vier uur in de namiddag op het Campo Sancto van Sint-Amandsberg ingehuldigd. In Gent wordt op dat ogenblik het Nederlandsch Letterkundig Congres gehouden en de bedevaart naar het graf van Ledeganck is er het waardig slot van. Voor het Gentse stadhuis wordt een stoet gevormd waarin, naast alle letterkundige verenigingen van de stad, nagenoeg alle deelnemers aan het Congres mee opstappen. Als de stoet om vijf uur in Sint - Amandsberg arriveert, worden niet minder dan tien redevoeringen en gedichten uitgesproken. Elke spreker overtreft daarbij zichzelf in het verheerlijken van de overleden dichter. Eduard Neelemans, auteur van de *Geschiedenis der Stad Eecloo*, spreekt in naam van de stad Eeklo. Neelemans beschrijft op een plastische manier de banden die tussen Ledeganck en Eeklo bestaan, heeft het over zijn vele deugden en besluit met te stellen dat Ledegancks naam *roemryk onder Eekloo's nakroost zal voortleven, te regt zal uwe overheerlyke levensbaen aen het nakomeligschap uwer geboorteplaats ten voorbeelde strekken*[15]. Over een eventueel monument in Eeklo wordt met geen woord gerept. Het graf van Ledeganck bevindt zich slechts enkele meter van dat van Jan Frans Willems en dat doet H.J. Schimmel schrijven: *Te recht werd Ledeganck de laatste rustplaats bereid naast Willems. De koning en de veldmaarschalk der Vlaamsche Beweging mogten er aanspraak op maken nevens elkander te sluimeren*[16].

Het nu verdwenen grafmonument van Jan Van Arendonck, stelde België voor als een maagd die, gezeten op een leeuw, rouwt om de overleden dichter. Beide handen houden een afbeelding van Ledeganck vast. Bij de rechterarm is een pijlbundel te zien die *Eendracht maakt Macht* symboliseert met op de achtergrond een lier met gebroken snaren en daarboven een krans van onsterfelijke bloemen. Het geheel wordt bekroond door een ster, zinnebeeld van Ledegancks onsterfelijkheid. De inscriptie luidde:

> *Den dichter*
> *C.L. Ledeganck,*
> *geboren te Eecloo, den 9 november 1805;*
> *overleden te Gent, den 19 maert 1847.*
> *Zyn stof rust hier; zyn naem leeft voort in Vlaemsche zangen.*

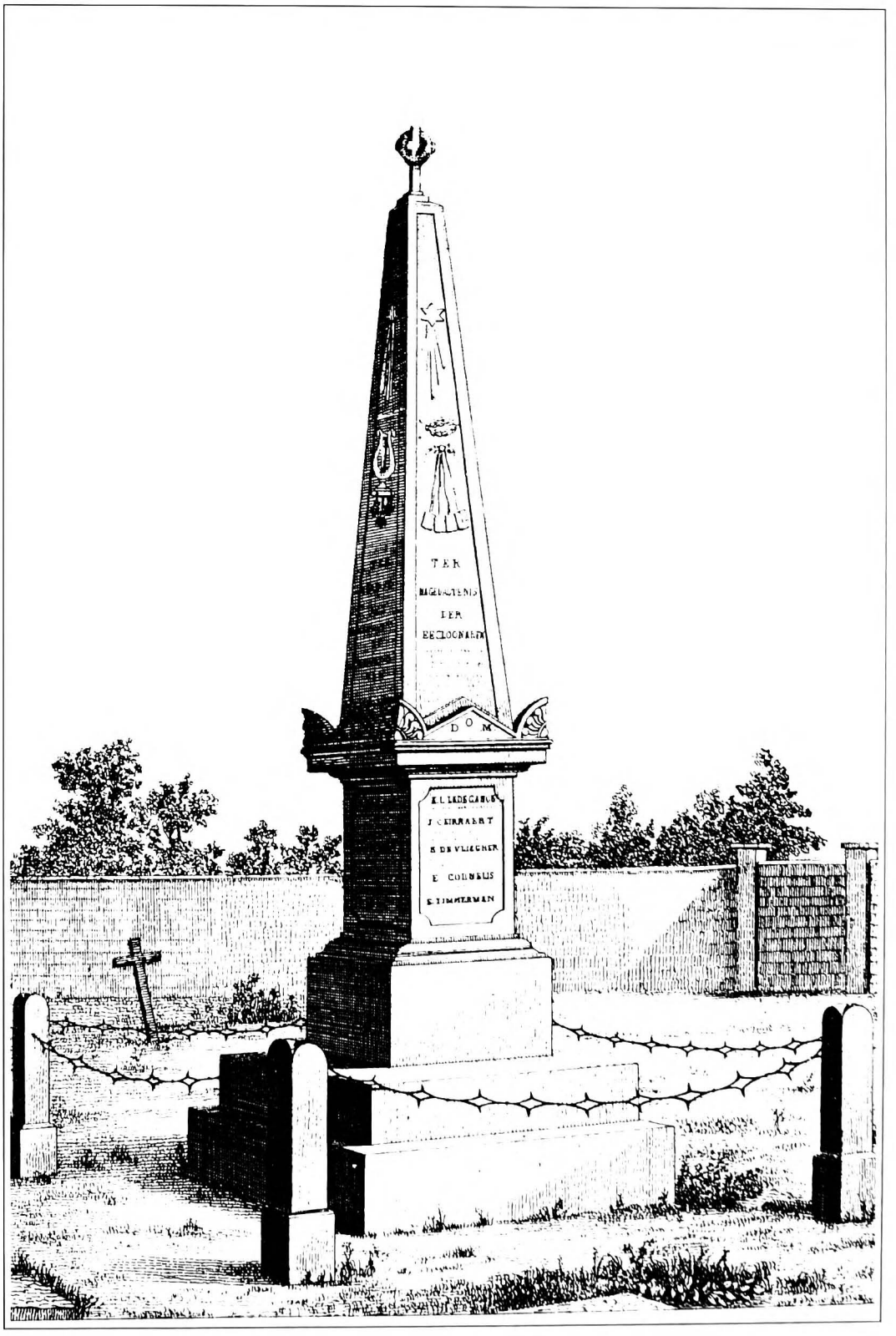
Naderhand wordt aan de symboliek van het halfverheven beeldhouwwerk op het graf een heel andere betekenis gegeven. Kort na de onthulling heeft men het over *Vlaanderen's genius stort tranen op het portret des dichters in een schild geplaetst*[17] en Emiel de Graeve ziet in *het zinnebeeldig praalstuk* geen afbeelding van België, maar wel een *Vlaamsche Maagd gezeten op den nek van den fieren Vlaamschen Leeuw, en treurig, met gebogen hoofd, de beeltenis toonend van den dierbaren afgestorvene*[18]. Ook Jan Bouchery ziet op de grafsteen *den Vlaamschen Leeuw en de*

Maagd van Vlaanderen, welke laatste het medaljon van Ledeganck in de handen houdt[19]. Herman Bogaerd heeft het in 1903 zelfs over Minerva, Anna De Weerdt over de muse[20].

Met hertepijn

Enkele jaren na de onthulling begint het bas-reliëf van het praalgraf af te brokkelen. Op initiatief van het Davidsfonds wordt het graf in 1883, samen met dat van Jan Frans Willems, gerestaureerd. Het haalt niet veel uit, want bijna jaarlijks geeft de familie Ledeganck geld uit voor kleine herstellingen. In 1903 is het werkelijk treurig gesteld met Ledegancks graf: *Zij die dit graf thans bezoeken staan er met hertepijn op te kijken. Vervallen, half vernield, zonder éne bloem, het opschrift onleesbaar*[21]. Prosper Van Acker uit Eeklo en Herman Bogaerd uit Brussel doen een oproep om de herstelling van het graf financieel te steunen. Deze oproep verschijnt in vele kranten, maar de respons is zeer teleurstellend. Na enkele maanden heeft Bogaerd precies drie frank ontvangen[22]. Anna De Weerdt is een beetje gepikeerd omdat Bogaerd de oproep publiceert zonder haar ervan op de hoogte te stellen. Desalniettemin meent ook zij dat er iets dient gedaan te worden: *En nu staat de grafstee ontbloot en treurig, een speelhoek voor regen en wind. Hoe langer hoe meer brokkelt het beeld af, geen bloempje wil er groeien of bloeien*[23]. Bogaerd krijgt opdracht te vragen aan Lagae hoeveel een bronzen plaat van de maagd van Gent, zoals aangebracht op het standbeeld, zou kosten. Lagae vraagt 1500 fr.[24], en dat vindt Anna schromelijk overdreven: *Ik heb met mijn man over de condities van Lagae gesproken en lang overleid. Wij zijn gekomen tot de slotsom dat de prijs te hoog is, veel te hoog*[25].

Ondertussen schrijven Bogaerd en Van Acker zowat alle officiële instanties aan, maar vangen overal bot. Anna neemt contact op met de familie, onder andere met Herman Ledeganck, zoon van Karel Lodewijk, die als diplomaat in Buenos-Aires verblijft. Die stelt voor het hele graf op te ruimen en een geheel nieuwe *sarcophage monolithe* te plaatsen. Indien het bestaande graf moet bewaard blijven, het is tenslotte eigendom van het Vlaamse volk, dan *zou ik het liefst het basreliëf vervangen door eene plaat van grijs of rood marmer (gepolijst) met niets anders dan den naam K. L. LEDEGANCK.* Zelf kan Herman hoogstens 250 fr. bijdragen, *indien ik het niet dadelijk te betalen heb*[26]. Anna, die er geen bedeltocht wil van maken, schrijft dat er niets anders te doen is *dan aan onzen kunstdroom verzaken indien Lagae niet afkomen wil, en, eenvoudig, de basreliëf te vervangen door een eenvoudige bronzen plaat waarin de naam en een vers van de dichter*[27]. Bogaerd heeft een nieuw onderhoud en *de man is tot 800 franken gekomen, dit is, geloof ik, beter te bereiken*[28]. Helaas blijkt die 800 fr. nog net iets te veel. Anna wendt zich tenslotte tot beeldhouwer Soudeyns die het bas-reliëf verwijdert en in de plaats daarvan een grijze arduinen steen plaatst met daarop een bronzen palm met de tekst: *Den zanger der drie Zustersteden.* Het kost haar 275 frank[29]. Kort na de plaatsing bezoekt Anna De Weerdt het vernieuwde graf en is verontwaardigd over de amateuristische uitvoering: *Ik ben dezen morgen naar het kerkhof geweest om het werk op Ledegancks graf te zien. Hoe ongelukkig is den*

Cenotaaf opgericht door Eduard Van Damme-Bernier op het Eeklose kerkhof.

palm geplaatst! Gansch in den hoek gedrumd, zelfs aan den arduinen boord rakende links en onderaan. Is daar niets meer aan te doen? De letters Drie Zustersteden zijn ofwel te groot of zij staan te laag en laten daardoor geen ruimte genoeg aan den palm. Wat jammer dat ge me niet verwittigd hebt te komen zien vooraleer palm en letters op den steen te vestigen[30] Soudeyns past daarop de plaats van de palm aan en vervangt de letters, zodat de grafzerk een wat evenwichtiger geheel vormt.

Ondertussen laten verschillende Eeklonaren de gedachte, eens een monument voor Ledeganck in Eeklo zelf op te richten, niet varen. In 1860, dertien jaar na het overlijden van de dichter, bezweert Van Acker zijn stadsgenoten de nagedachtenis van de dichter nooit te vergeten, want *Ledeganck's gebeente moge rusten in den killigen schoot van den St.-Amandsberg, warm rust zyn aendenken in het hert van den kunstminnenden en vlaemschgezinden Eecloonaer. Ryst Ledeganck's eerezuil niet op in zyne geboortestede - toch zegge nooit de nakomeling - zelfs niet als hy die eerezuil inhuldigt - dat de Eecloonaren Ledeganck's aendenken hadden verloren*[31]. Eduard Van Damme blijft het ondertussen als een schande ervaren dat er in Eeklo niets is dat herinnert aan Ledeganck. In april 1863 laat hij dan ook op het Eeklose kerkhof een cenotaaf oprichten, niet alleen voor Ledeganck, maar ook nog voor andere Eeklose kunstenaars of beroemde mannen die in Eeklo woonden of verbleven. Op die manier komt hij zijn eerder gedane belofte na[32].

II. Het standbeeld van Karel Lodewijk Ledeganck

Op Eecloo's marktplein zal des Dichters beeld verrijzen!

En, het moet gezegd worden dat veel Eeklonaren en verenigingen Ledeganck inderdaad niet vergeten. Eikels worden Boomen bijvoorbeeld, de literaire vereniging waarvan Ledeganck jarenlang secretaris was, richt in 1871 een wedstrijd in waarbij de deelnemers wordt opgedragen een *lierzang* ter ere van Ledeganck te schrijven. J.F. Ooms, lid van het Vondelgenootschap uit Rotterdam, en de Knesselaarse schrijver-journalist August Bultynck worden bekroond. Het gedicht van Bultynck eindigt met een verassende oproep tot de Eeklonaren om op de markt een standbeeld van Ledeganck op te richten, het is de eerste keer dat zo expliciet naar een dergelijk monument wordt verwezen:

Aan uw geboortestad, waar nog uit duizend monden
De taal waarin gij zongt in zuivre tonen klinkt,
Aan Eeklo thans de plicht aan 't nakroost te verkonden
Uw roem die onbevlekt, als 't licht der zonne, blinkt!
Soms rijst, bij 't volksgejuich, het beeld van koene helden,
Door 't nageslacht vereerd voor dapperheid en moed;
Eens trotsten zij 't gevaar op rookende oorlogsvelden,-
Toch kleeft er aan hun roem een vlek van schuldloos bloed;
Maar gij, o Ledeganck, gij hebt uw gansche leven,

Gesproten uit het volk, aan 't volksgeluk gewijd,
Zij thans erkentenis uw deel voor 't edel streven
En klinke 't nieuws weldra door Vlaandren wijd en zijd:
Op Eecloo's marktplein zal des Dichters beeld verrijzen!
En, in de taal waarin zijn boeiend lied weerklonk,
Weerklinkt dan ook de kreet, wijl duizend op hem wijzen:
Aan hem die gansch zijn' ziel aan 't duurbaar Vlaanderen schonk

Het blijft voorlopig bij deze oproep, tot in januari 1888 schrijver Emiel De Graeve een tweetal artikelen publiceert onder de titel *Een Ster uit den Vlaamschen Letterhemel.* De Graeve maakt zich behoorlijk druk over de onverschilligheid van Eeklo tegenover zijn beroemde inwoner: *Ledeganck! Op dien naam moest Eekloo fier zijn als op de schoonste perel gehecht aan zijn bestaan. 's Mans werken moest aan het hoofd van onze volksbibliotheken prijken en zijn beeld moest het sieraad zijn van onze uitgestrekte Markt. Men zegt, de middelen ontbreken - welnu, dat dan ten minste een gedenksteen rijze in het huis waar hem het eerste licht bescheen. Zelfs dat niet! Wat heeft Eeklo al gedaan ter vereering van dien zoon die Vlaanderen de schoonste gedichten schonk die onze eeuwe heeft gezien? Eilaas, niets, zelfs wordt hem geen armzalig borstbeeldeke gegund en niet eens wordt hij door een redevoeringske aan ons publiek bekend gemaakt! Het moet gezegd worden: Ledeganck is schier een onbekende in zijne eigene geboortestad.* En aan het eind van zijn artikel herhaalt De Graeve het nog maar eens zijn klacht: *Jammer, dat zulk een Dichter zoo weinig gekend is en gewerdeerd is in zijne eigene Vaderstad*[33].

In december 1889 komt er dan een oproep van de Antwerpse vereniging Vlaamsche Wacht die in een brief het Eeklose stadsbestuur oproept een standbeeld op te richten voor Ledeganck: *Achtbare Heren, Wij roepen Uw welwillende aandacht op de noodzakelijkheid van het oprichten van Ledeganck's standbeeld op een openbare plaats Uwer goede stad. Zulke mannen mogen niet vergeten worden.* De brief wordt tijdens de gemeenteraadszitting van 5 december 1889 *ter kennisgeving* voorgelezen en vervolgens geklasseerd[34]. Het standbeeld van Ledeganck lijkt definitief afgevoerd.

Maar in Vlaanderen bevindt de Vlaamse Beweging zich in die jaren op een hoogtepunt en zowat overal wil men het erfgoed van de Beweging consolideren door de voormannen van die beweging te vereeuwigen door bijvoorbeeld het oprichten van een standbeeld, het aanbrengen van een herdenkingssteen aan hun woonplaats, enz. In Antwerpen krijgt Hendrik Conscience zijn standbeeld, Van Ryswyck en mindere goden worden ook *op den voetzuil der onsterfelijken* geplaatst, er wordt gesproken van een standbeeld voor Prudens Van Duyse in Dendermonde en een voor kanunnik Jan David - allebei vrienden van Ledeganck - in Leuven[35]. In het liberale weekblad *De Stad Eecloo* van 1893 pleit Prosper Van Acker onomwonden voor de oprichting van een standbeeld voor Ledeganck. Enkele kranten en weekbladen nemen de oproep van Van Acker over, er worden zelfs al vergaderingen gepland en een enkeling ziet *al den sluier vallen van voor het beeld.* Voor enkele vooraanstaande Eeklose liberalen is de vijftigste verjaardag van het overlijden van de dichter een ideale gelegenheid om

het standbeeld in te huldigen, Van Acker zelf wou het standbeeld pas in 1905 opgericht zien[36].

De Eeklose gemeenteraad kan er niet meer onderuit, temeer omdat schepen Vermast en de raadsleden Ryffranck, Van Brabant en Goethals de zaak aan de agenda hadden geplaatst. Op 14 maart 1894 beslist de gemeenteraad, met negen stemmen tegen één[37], in te pikken *op de beweging tot het oprichten van een standbeeld aan den zangerigen dichter, onzen inboorling, den gevierden K. Ledeganck.* Tevens beslissen de raadsleden *buiten allen partijgeest eene gemengde commissie te noemen om dat plan ten uitvoer te brengen*[38].

De commissie is in feite al grotendeels samengesteld als de gemeenteraad bijeenkomt. Initiatiefnemers daartoe zijn Vermast en Ryffranck. In de weken voor de gemeenteraad van 14 maart hebben ze reeds verschillende Eeklonaren gepolst en zelfs de schriftelijke toezegging gekregen van senaatsvoorzitter t'Kint de Roodenbeke die het erevoorzitterschap aanvaardt. 's Anderendaags, op donderdag 15 maart, inviteert burgemeester De Wachter de commissieleden voor een eerste bijeenkomst. Het zijn, naast de burgemeester :

Joseph De Schepper, gemeenteraadslid[39];
Theophiel François, superior van het Sint-Vincentiuscollege;
August Van Acker, stadssecretaris;
Pius Ryffranck, gemeenteraadslid;
Maurice Minne, directeur van de gemeenteschool;
Emiel Van de Putte, nijveraar;
Eduard Norbert Van Waesberghe, grondeigenaar;
René Vermast, schepen van de stad;
Willem Willems, ingenieur

De tien aanwezigen roepen zich tot Middencomiteit der Stad Eecloo "Ledeganck's Standbeeld" uit, op conditie evenwel dat de leden vrij mogen beslissen *zich meer leden aan te schaffen.* Verschillende vooraanstaande Eeklose liberalen vinden het maar niks dat zij niet - of maar nauwelijks - vertegenwoordigd zijn in het comité en dat ze bij de samenstelling ervan geen inspraak kregen[40]. In de vergadering van donderdag 22 maart ontstaat daarover zelfs een scherp incident. Karel Locufier verschijnt namelijk in de vergadering en vraagt het woord. Locufier uit zijn ongenoegen over de samenstelling van het comité en *treedt tevens in zekere politieke beschouwingen doelende op het evenwicht van Katholiek en liberaal.* Hij laat de aanwezigen weten dat de liberalen slechts zullen deelnemen aan de werkzaamheden als nog minstens drie personen, *gekend als tot de* (liberale) *gezindheid behoorende* aanvaard zullen worden als leden van het comité. Locufier verlaat daarop de bijeenkomst. De eis van Locufier wordt, op voorstel van burgemeester-voorzitter De Wachter, met algemene stemmen afgewezen daar het comité zich buiten alle partijpolitiek wenst te houden. Desalniettemin wordt toch besloten nog twee plaatsen open te houden[41]. Maurits Minne en Emiel Van de Putte krijgen opdracht te polsen bij vooraanstaande

Eeklonaren om deel uit te maken van de commissie[42]. Dit loopt niet van een leien dakje. Op 18 maart is Karel Houtappel de enige die ze hebben kunnen overtuigen. De opdracht van Minne en Van de Putte wordt dan ook verlengd[43]. Tenslotte kan tegen eind maart 1894 de namen van de voorlopige commissie worden bekendgemaakt. Uit de samenstelling blijkt dat werd geluisterd naar de verzuchtingen van de liberalen, naast de reeds geciteerde personen worden Karel Van Doorne, nijveraar, ondervoorzitter van de commissie, en Alphons Baudts en Karel Locufier, nijveraars en Bernard Steyaert, onderwijzer en toonkundige als nieuwe leden voorgesteld[44]. Het zijn er dus meer dan de oorspronkelijke twee die De Wachter voor ogen had. Toch zijn de liberalen nog niet tevreden en het gebrek aan een definitieve samenstelling blijft de werkzaamheden van het Ledeganckcomité overschaduwen. Zelfs het 'Vlaamse land' begint er zich mee te bemoeien. In Gent komt het Willemsfonds te weten dat in Eeklo een comité werd opgericht, en om er zeker van te zijn dat dit comité zijn werk goed zou doen, vraagt men August Van Acker, *de enige Flamingant die Eekloo tusschen zijne muren telt,* inlichtingen over de samenstelling en de manier waarop men in Eeklo de dichter wil verheerlijken. Blijkbaar kan Van Acker de heren in Gent geruststellen, want er wordt verder niets meer van hen gehoord[45]. Midden april 1894 is het de Vlaamsche Wacht uit Brussel die laat weten zich ernstig bezig te houden met *het Ledeganck's Betoon.* Zelfs daar had men geruchten opgevangen als zouden liberalen worden uitgesloten en er wordt aangedrongen op een pluralistische samenstelling van het comité, Ledeganck moet niet gehuldigd worden door katholieken of liberalen, maar door het hele Vlaamse volk. De Brusselse Vlaamse Wachters verwijzen naar de Conscience- en Rodenbachhulde, naar de Vondelfeesten en nog naar andere Vlaamse manifestaties: overal werkten liberalen en katholieken samen[46].

Op 8 april 1894, en dit nadat er reeds verschillende vergaderingen waren aan gewijd, wordt de *dringende kwestie van het volledigen des comiteits*, nog maar eens te berde gebracht en wordt er oeverloos gediscussieerd over het feit of er nu elf of dertien leden van het comité moeten deel uitmaken[47]. Tenslotte wordt de knoop *na eene uitgebreide beraadslaging* op zondag 15 april 1894 doorgehakt en wordt bepaald dat *het Comiteit zal bestaan uit vijftien leden.* De bestaande elf leden worden definitief aangevuld met de eerder voorgestelde Karel Van Doorne, Alphons Baudts, Karel Locufier en Bernard Steyaert. Zelfs gunnen de comitéleden de liberalen nog een toegeving en wordt het voorstel van Houtappel, dat in geval van overlijden of ontslag *de vervanging des lids door de benoeming ven aan ander derzelfde politieke denkwijze voorzien worde*, met algemene stemmen aanvaard[48].

Het definitieve comité ziet eruit als volgt:

voorzitter:	burgemeester Philip-Alfons De Wachter;
ondervoorzitters:	Jozef De Schepper en Karel Van Doorne;
secretarissen:	August Van Acker en Pius Ryffranck;
schatbewaarder:	René Vermast;
leden:	Theofiel François, Maurits Minne, Emiel Van de Putte, Eduard Van Waesberghe, Willem Willems,

Karel Houtappel, Bernard Steyaert, Alfons Baudts en Karel Locufier.

Den achtbaren Heer Eerevoorzitter baron t'Kint de Roodenbeke, wordt onmiddellijk op de hoogte gebracht van de definitieve samenstelling[49].

Aan het werk...

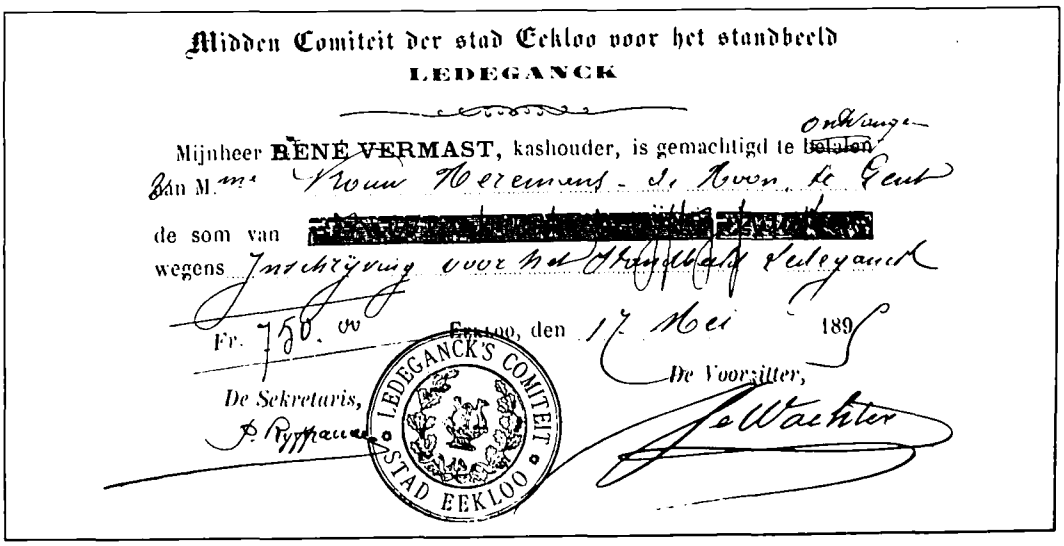
August Van Acker en Pius Ryffranck stellen in de loop van de tweede helft van de maand april een open brief op waarin de bedoeling van het comité en de verdiensten van Ledeganck - *Zoovele gedichten zijner lier ontvloeid, zoovele meesterwerken waarin de fijnste snaren van het hert trillen* - op een rijtje worden gezet en waarin aan zowat alles en iedereen om financiële steun wordt verzocht. In de vergadering van zondag 29 april wordt het manifest goedgekeurd en, samen met een begeleidende brief en een *Inschrijvingslijst,* door geheel Vlaanderen verspreid, niet minder dan 800 exemplaren worden er verstuurd[50]. Voor belangrijke culturele verenigingen (Davidsfonds, Willemsfonds) en instellingen (Vlaamse Academie) worden afzonderlijke brieven opgesteld[51]. Alle drukwerk wordt door twee verschillende drukkers uitgevoerd, kwestie van iedereen tevreden te stellen.

Het Eeklose manifest verschijnt vanzelfsprekend in alle Eeklose weekbladen, maar ook in andere dag- en weekbladen, niet minder dan 110 worden er aangeschreven. De meesten voegen er nog een lovend artikel aan toe, over het Eeklose initiatief en over de kwaliteiten van Ledeganck als dichter die in die tijd beslist nog niet vergeten waren[52]. Van overal komt er steun, soms niet geheel van eigenbelang ontbloot. De Antwerpse uitgever Janssens heeft nog een *aanzienlijk getal* dichtbundels van Ledeganck over en wil die tegen 20 fr. per honderd aan het comité overlaten. Ze kunnen verkocht worden tegen 30 c. het stuk en zullen aldus een mooie winst opleveren. *'Ik ben er zeker van dat er duizenden te plaetsen zijn'*, aldus Janssens. Het blijft ons een raadsel waarom hij die duizenden dan niet zelf aan de man brengt[53]. Karel Bogaerd, journalist, dichter en familielid van Ledeganck, schrijft vanuit Laken enthousiast over het Eeklose initiatief. In en rond Brussel kent hij minstens twintig Vlaamse verenigingen die het initiatief zullen steunen. Reeds op het Prudens Van Duyse-feest in Dendermonde dacht Bogaerd dat er *nog een andere kleine Vlaamsche stad, de wieg van den Zanger der drie Zustersteden, nog hare plicht niet had volbracht.* Hij spreekt erover met minister De Bruyn - *ik heb mij met minister De Bruyne afgezonderd...*- en die antwoordt *voor Ledeganck hetzelfde te doen*, maar voor een dergelijk project dient het initiatief van Eeklo uit te gaan. Bogaerd is dan ook bijzonder ingenomen met de oprichting van een Ledeganckcomité en meent dat *de hulde voor Ledeganck gemakkelijker zal zijn dan voor Van Duyse.* Een beetje opdringerig biedt Bogaerd zijn diensten aan[54].

Ondertussen rommelt het nog steeds in het comité. Als Karel Locufier op de vergadering van zondag 6 mei voorstelt alle voorzitters van de Eeklose culturele vereni-

gingen samen te roepen om hen tot financiële steun over te halen en Van de Putte oppert dat toch eerst en vooral de comitéleden zelf moeten intekenen, ontstaat er discussie en laat men de zaak tenslotte blauwblauw[55]. Wel wordt beslist dat de leden van het comité bij alle burgers een inschrijvingslijst zullen aanbieden[56]. Dit zorgt 's anderendaags opnieuw voor onenigheid want Van de Putte is er tegen: *De stad kan er het octrooi naar schikken. Dat is niet mijn eigen gedacht. 't Is 't gedacht van 't publiek!* Pius Ryffranck repliceert: *Iedereen heeft een standbeeld gevraagd. Iedereen moet dus bijdragen en met zijne gift uitkomen...*[57] In de Gazette van Eecloo en het District verschijnt dan ook het geruststellende bericht dat de Eeklonaren geen nieuwe belasting zal worden opgelegd en dat er geen speciaal octrooi zal komen, *dat is geheel verkeerd, de kosten zal men op de gewone overschotten kunnen vinden, indien zij op verschillige dienstjaren worden verhaald.* Het comité houdt zich aan zijn eerder genomen beslissing: het centrum van de stad wordt opgedeeld in vier secties, voor elke sectie worden een drietal *inzamelaars* aangeduid[58]. Deze geldinzameling kent niet het verhoopte resultaat, eerst en vooral doordat de aangeduide personen zich niet aan de afspraak houden, en ten tweede omdat de Eeklonaren Ledeganck wel graag zien, maar als het erop aankomt toch liever de knip op hun portemonnee houden.

Karel Houtappel krijgt het eind mei danig op de heupen over de wijze waarop het comité wordt geleid en biedt dan ook prompt zijn ontslag in. Burgemeester De Wachter leest de ontslagbrief voor, maar de leden aanvaarden het ontslag niet. Emiel Van de Putte stelt voor met een delegatie naar Houtappel te gaan om hem vooralsnog tot betere gevoelens te brengen, wat nog lukt ook[59].

Midden Comiteit der stad Eekloo voor het standbeeld
LEDEGANCK

Mijnheer RENÉ VERMAST, kashouder, is gemachtigd te ontvangen
van M.me Vrouw Heremans - De Hoon te Gent
de som van [redacted]
wegens Inschrijving voor het Standbeeld Ledeganck
Fr. 750. 00 Eekloo, den 17 Mei 189
De Sekretaris, De Voorzitter,
P. Ryffranck J. De Wachter
LEDEGANCK'S COMITEIT STAD EEKLOO

Mevrouw Constance Heremans-De Hoon schenkt 750 frank voor het standbeeld.

Ondertussen komen vanuit heel Vlaanderen inschrijvingen toe: Baron t'Kint de Roodenbeke, *onzen achtbaren Eerevoorzitter* (400 fr.), Arnold t'Kint de Roodenbeke (200 fr.), kardinaal Goossens (20 fr.), mgr. Stillemans, Davidsfonds (1000 fr.), scholen, particulieren en verenigingen[60]. Half mei beschikt het comité reeds over meer dan 2000 fr. Ingewonnen inlichtingen uit Brugge, Gent en Doornik, waar onlangs ook een standbeeld werd opgericht, wijzen uit dat er minstens een bedrag van 25 tot 30 000 fr. op tafel moet liggen eer men aan de realisatie van het standbeeld zal kunnen beginnen. Voor het standbeeld van *la princesse d'Epinay* in Doornik kwam het stadsbestuur tussen met 12 000 fr., daarbij kwamen nog eens 1200 fr. voor de kosten van de inhuldiging[61].

Naar Brussel

Dankzij de bemoeienissen van t'Kint de Roodenbeke wordt een afvaardiging van het comité op maandag 21 mei, om 10 uur 's morgens, door minister De Burlet in audiëntie ontvangen. Bij voorbaat wordt de minister een verzoekschrift toegestuurd waarin de verdiensten van Ledeganck worden aangestipt en de bedoelingen van het comité worden uiteengezet. Niet minder dan tien comitéleden reizen op die fameuze maandag af naar Brussel. Ze komen samen in de ambtswoning van t'Kint de Roodenbeke, *rue Ducale 9,* en begeven zich vervolgens te voet naar de woning van *den hoofdminister*[62].

Even terzijde dienen we een opmerking te maken over het taalgebruik. Mededelingen van het Ledeganckcomité in kranten en weekbladen zijn uiteraard in het Nederlands opgesteld. Zo krijgt men de indruk dat de briefwisseling met graaf t'Kint de Roodenbeke, met minister De Burlet en met andere instanties in het Nederlands werd gevoerd. Niets is minder waar: nagenoeg alles verloopt in het Frans, wat er nog maar eens op wijst dat Frans nog steeds de cultuurtaal was in Vlaanderen. Ledeganck wordt zelfs als *Ledeganq* gespeld[63]!

De audiëntie verloopt vrij verrassend. De Burlet heeft zich degelijk voorbereid, spreekt begeesterend over Ledeganck en citeert zelfs uit zijn gedichten en *deed de zedelijkheid ervan uitschijnen en hunnen vaderlandschen en stichtenden invloed op alwie ze lezen.* Er wordt een forse subsidie beloofd, één vierde van de kosten van het standbeeld hetzij 7500 fr. en De Burlet raadt de comitéleden aan zich ook tot het provinciebestuur te wenden. De audiëntie wordt besloten *met een hertelijk woord en eenen warmen handdruk aan ieder lid van het gezelschap mede te geven.* Bij de senaatsvoorzitter krijgt het gezelschap een middagmaal aangeboden en worden de heren voorgesteld aan de *Mevrouwen de Baronessen* - ook zoon Arnold is erbij - en later, bij de koffie, *kwamen de twee zoo jeugdige als beeldschoone kinderen van onzen jongen volksvertegenwoordiger hunne eecloosche vrienden groeten.* Als klap op de vuurpijl deelt de erevoorzitter tot slot nog mee dat *Z.M. de Koning hem meldde voor 150 frank op Ledeganck's Standbeeld in te schrijven*[64]. Op de terugreis naar Eeklo zal het er ongetwijfeld vrolijk aan toe zijn gegaan! En misschien zorgt de wijn

voor een uit de hand lopende discussie, want nagenoeg onmiddellijk na de thuiskomst biedt Houtappel zijn ontslag aan dat, zoals we weten, niet werd aanvaard.

Met mondjesmaat

Het stadsbestuur keurt in zijn zitting van 31 mei 1894, met algemene stemmen, eveneens een subsidie toe van 7500 fr., ter compensatie wordt sterk gesnoeid in de uitgaven voor de kermissen, in 1896 wordt er zelfs geen cent voor uitgetrokken[65]. Pas een jaar later, op 18 mei 1895, stemt de provincieraad een subsidie van 1500 fr.[66]

De inschrijvingslijsten brengen niet zoveel op als het comité had gehoopt. Nochtans worden in heel wat steden lovenswaardige initiatieven genomen. De Vlaemsche Broederbond uit Brugge roept in juni 1894 alle Vlaamse verenigingen bij elkaar[67], in Mechelen laat men de lijst circuleren in Vlaamse kringen[68] en in Antwerpen komt er onder de leiding van de Vlaamsche Wacht een plaatselijk Ledeganckcomité tot stand dat alle initiatieven in verband met de inschrijvingslijsten en andere initiatieven coördineert en al het mogelijke zal doen *om den verschuldigden tol van dankbaarheid en erkentenis aan Ledeganck te betalen*[69]. Zelfs vanuit Frans-Vlaanderen komt er steun. De Maatschappij De Vlaamsche Herten zendt op 29 juni een postwissel op ter waarde van 20 fr. waarop echter geen bevestiging komt. In hun wiek geschoten vragen De Vlaamsche Herten uit *Robaais* zich af of de som te gering is om er een antwoord op te krijgen of *is het misschien omdat onze maatschappij niet samengesteld is uit Burgemeesters en Senators?*[70]

Een van de belangrijkste particuliere giften wordt gedaan door Constance De Hoon, zus van Virginie die de echtgenote was van Karel Lodewijk, die in februari 1895 belooft 750 fr. te schenken, wat ze enkele maanden later ook effectief doet[71].

In Eeklo zelf worden ook tal van initiatieven genomen: toneelvoorstellingen door In Vlaanderen Vlaamsch en Vlaamsch Vooral, muziekuitvoeringen door de fanfare van de Burgerwacht, in verschillende lokalen worden *bussen* geplaatst, enz.[72]. Niet alle initiatieven slagen. Voor de uitvoering van de Arteveldecantate bieden zich slechts dertig personen aan waarop Bernard Steyaert meent dat het een utopie is die ooit uitgevoerd te krijgen[73].

Op 15 februari 1895 worden opnieuw alle kranten aangeschreven met de vraag *bijgaande bericht tot tweemaal op eene zichtbare plaats in uw geëerd blad te willen opnemen*. Slechts enkele bladen gaan erop in[74]. Een tegenslag, bijna een kaakslag, is de weigering van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde ook maar één frank te geven voor het standbeeld. Op 6 maart 1895 schrijft het comité een brief aan de Academie waarin om steun wordt gevraagd. Frans de Potter, secretaris van deze eerbiedwaardige instelling, antwoordt nogal koeltjes dat er geen subsidie kan worden gegeven daar dit wettelijk niet is voorzien[75]. Daarop schrijft het comité alle 37 in België wonende academieleden persoonlijk aan, met het verzoek de

oprichting van het standbeeld persoonlijk te steunen[76]. Voor zover wij konden nagaan, reageert er slechts één academielid, de bejaarde en ziekelijke Louis De Backer. Dit *membre de l'academie flamande à Gand* antwoordt, zoals het hoort in die tijd, in het ...Frans. Deze *chevalier de la Legion d'honneur* schrijft een wel zeer eigenaardige brief: *Je désire être décoré du Roi Leopold comme je l'ai été du roi de hollande. Je souscrirai pour la statue du comité de Ledeganck si ce comité admet ma souscription et m'accorde ma statue*[77]. Nog een standbeeld ?

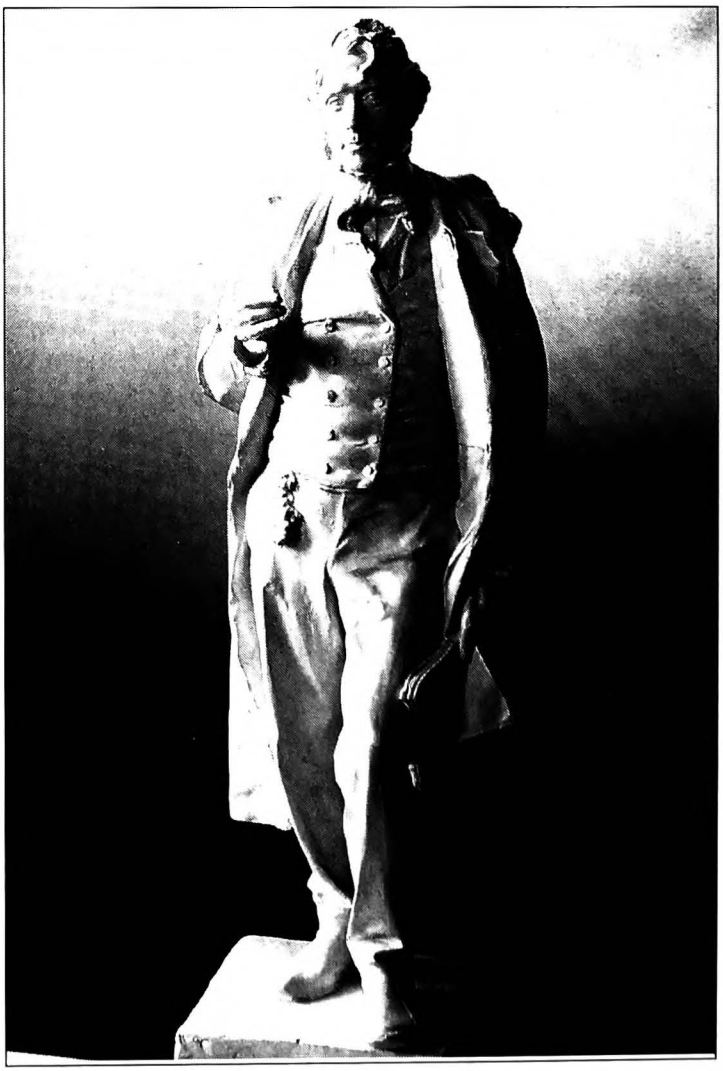
De keuze van de kunstenaar

Naast de financiële beslommeringen, die toch al niet te onderschatten zijn, zorgt de keuze van de beeldhouwer dan weer voor andere moeilijkheden. Waar in alle verslagen van het bezoek aan minister De Burlet op maandag 21 mei 1894 zedig gezwegen wordt, is het feit dat de Minister erop had aangedrongen Jules Lagae als uitvoerend kunstenaar te kiezen. Meer zelfs, uit de bewaarde documenten blijkt dat op de dag zelf van het bezoek aan Brussel, de Eeklose afvaardiging een bezoek brengt aan het atelier van Lagae. Hierover wordt in het comité met geen woord gerept en in de pers wordt er nauwelijks aandacht aan besteed.

Verschillende beeldhouwers stellen zich kandidaat. De Bruggeling Pickery bijvoorbeeld die als een *Zoon van Vlaanderen doordrongen is van Ledegancks heerlijke gedichten en van de groote gevoelens die de dichter bezielden* en voor wie het altijd al een wensdroom is geweest voor Ledeganck *in Eecloo een monument te scheppen.* Een aanbeveling van baron de Ruzette, gouverneur van West-Vlaanderen, begeleidt de brief[78]. Een volgend artiest is Hippolite Le Roy uit Gent. Zijn Vlaamse wortels en zijn verwezenlijkingen - die hij opsomt - staan volgens hem borg voor een perfecte uitvoering van het standbeeld van Ledeganck[79] En dan is er nog een zekere Edmond Lefever uit Brussel die *zich kan meten met de beste kunstenaars van het land*[80].

Jules Lagae zelf stuurt zijn kandidatuur, of liever de vraag om een bevestiging voor het maken van het Ledeganckstandbeeld, in op 19 februari 1895. *Het is welhaast een jaar geleden dat ik U samen met t'Kint in mijn werkhuis heb mogen ontvangen*, aldus Lagae die de comitéleden eraan herinnert dat ze kwamen praten over het standbeeld en hem zelfs inviteerden een bezoek te brengen aan Eeklo om de plaats van oprichting van het standbeeld te komen bekijken. En de zelfzekere Lagae schrijft verder: *Het zal dan tijd gaan worden, laat het mij UE. herinneren, Mijne Heeren, dat de hand aan het werk wordt geslagen, en ik kan UE. dus verzoeken mij thans bepaaldelijk Uwe bestelling te willen doen; ik durf UE. de de volkomenste verzekering geven dat gij U over de uitvoering nooit zult berouwen*[81]. Was de minister van Binnenlandse Zaken op de hoogte van dit schrijven? Ongetwijfeld, want twee dagen later, op 21 februari 1895, valt een brief in de bus van het comité waarin t'Kint de Roodenbeke namens de Minister informeert *où en est l'affaire du monument de Ledeganck et quelles sont les décisions que la Comité a prises...*[82]. De Senaatsvoorzitter begaat de

fout deze brief niet aan het comité, maar wel aan schepen Vermast te zenden. Dat schiet bij verschillende leden in het verkeerde keelgat. Desalniettemin bezorgt burgemeester De Wachter de erevoorzitter 's anderendaags alle inlichtingen: het standbeeld zal in 1897 worden onthuld, de inschrijvingen lopen slechts langzaam binnen, een laatste oproep wordt in de kranten gepubliceerd en de definitieve toewijzing van het kunstwerk zal op 31 mei 1895 gebeuren. De cruciale vraag echter blijft *à qui s'adressera la Commission pour faire le monument?* Verschillende leden *se croient engagés envers Mr. Lagae par le double démarche que nous avons fait à Bruxelles chez cet artiste et chez Mr. Le Ministre au mois de Mai passé*[83]. Geen twee dagen later verontschuldigt de baron zich voor zijn *moment d'oubli*. Hij herinnert de comitéleden eraan dat, sedert de audiëntie van mei 1894, *vous êtes moralement*

Gipsen ontwerp van Jules Lagae. Dit ontwerp wordt slechts in details gewijzigd : het hoofd wordt meer rechtop geplaatst (blik op opeindig...) en de mantel waaiert iets meer uit.
(Foto : Wim Verstraete)

engagés à lui (= Jules Lagae) *donner la préférence*, de regering wou Lagae immers *un encouragement* geven[84]. De comitéleden zijn akkoord met Lagae, maar menen dat de Minister dan evenveel, of zelfs meer, moet geven dan voor het standbeeld van Van Duyse, niet alleen omdat *celui n'avait certainement pas les mérites qu'avait Ledeganck*, maar ook omdat men niet vrij meer was in de keuze van een kunstenaar[85]. Eén man is alvast gelukkig, en dat is Lagae. Hij dankt het comité voor 't vertrouwen en belooft op zondag 4 maart naar Eeklo te komen om verder te onderhandelen *voor uwen grooten stadsgenoot*[86].

Toch een publieke wedstrijd !

De teerling lijkt geworpen: Lagae zal Ledeganck vereeuwigen. In het comité en in de gemeenteraad is niet iedereen het daarmee eens, het woord *konkelfoezen* valt. Vooral het liberale *de Stad Eecloo* fulmineert tegen de geheimdoenerij[87]. Er gaan stemmen op tegen de opgedrongen keuze van Lagae die het comité als het ware zijn wil kan opleggen. Verschillende leden dringen dan ook aan op de aanstelling van een bekwaam persoon om te informeren bij andere comités waar men het ook heeft moeten doen met een verplichte kunstenaar. In de vergadering van 27 mei 1895 wordt Karel Smitz, kandidaat voorgesteld door Van de Putte en Houtappel, aangesteld als expert[88]. Smitz doet zijn werk grondig en zijn besluit is dat alle comités waar men verplicht is geweest scheep te gaan met één kunstenaar, dit zeer teleurstellend is verlopen. Hij deelt dit mee op de vergadering van vrijdag 16 augustus 1895 en er ontspint zich een vinnige discussie. Van Doorne meent dat men eerst maar eens de plaats moet aanduiden waar het standbeeld moet komen en Van de Putte is van oordeel, gezien de weinig rooskleurige financiële toestand en de moeilijkheden met de keuze van de kunstenaar, alles maar uit te stellen tot na 1897[89]. Er wordt echter niets uitgesteld: de 'Spriet' wordt eenparig als plaats voor het standbeeld aangeduid en de comitéleden beslissen een vrije wedstrijd in te richten, d.w.z. zonder officiële jury en zonder financiële vergoeding. De leden van het comité zelf zullen de ingezonden werkstukken beoordelen en bij verdeeldheid zal men de Koninklijke Commissie voor Monumenten laten beslissen. De beeldhouwers zijn vrij ofwel een standbeeld, ofwel een allegorische voorstelling - *zonder naaktheden* - uit te werken[90]. De gemeenteraad keurt het ontwerp van de wedstrijd pas op 14 december 1895 goed, en vraagt met de *openbaarmaking* te wachten tot de Minister en de Koninklijke Commissie het hebben goedgekeurd. Opnieuw zorgt dit voor discussie in het comité doch met twee stemmen tegen (Steyaert, Locufier) wordt het voorstel van de gemeenteraad aanvaard[91]. Het wedstrijdprogramma wordt echter niet rechtsreeks aan de Minister gestuurd, men doet het via de erevoorzitterr die gevraagd wordt een afschrift aan minister De Bruyn - nu verantwoordelijk voor *les Beaux-Arts* - te bezorgen[92]. t'Kint de Roodenbeke moet het maar oplossen.

De Bruyn is niet te spreken over de wedstrijd. Hoewel hij er principieel niet tegen gekant is meent hij toch, gezien de forse financiële tegemoetkoming, zeggenschap te hebben in de keuze van de kunstenaar. De Bruyn verwijst naar zijn voorganger die

het verlangen had uitgedrukt *que le travail en question fût confié à M. Lagae, statuaire de grand talent, dont les travaux antérieurs sont une garantie que la commande qui lui serait confié, serait exécutée de la manière la plus artistique.* Alhoewel De Bruyn geenszins een subsidie in vraag stelt hoopt hij toch *que le choix serait de nature à justifier l'intervention très large qui est demandée et j'aime à espérer que vous tiendrez compte des intentions qui ont été exprimées à ce sujet*[93]. Met andere woorden: kies voor alle zekerheid toch maar Jules Lagae. Wat ook gebeurt, zij het niet zonder enig tumult. In het liberale *De Stad Eecloo* wordt gefulmineerd tegenover de houding van de katholieken die zich de wet laten opleggen door Brussel.

Op de vergadering van 13 februari 1896 ontstaat er opnieuw discussie onder de leden. De burgemeester leest het ministeriële schrijven voor waarop Van de Putte antwoordt dat de Minister Lagae benoemd heeft. Wat gebeurt er als *de maquetten door den heer Lagae voorgesteld door ons worden afgekeurd, wat gaat in dat geval de Minister doen?! Wat gaan wij doen? Wij kunnen niets doen dan aanvaarden*, aldus een verontwaardigde Van de Putte. Karel Smitz - ondertussen lid geworden van het comité? - twijfelt aan het talent van Lagae: *Indien hij belast ware met een akademisch beeld, dan zou hij gerust zijn in zijn talent, maar hier is kwestie van een poëtisch beeld, een beeld voor het volk.* En dat is volgens Smitz een ander paar mouwen. Houtappel is kwaad en zegt dat *de waardigheid van het Comiteit in de zaak betrokken is, de Minister heeft geen recht ons subsidie te weigeren*, waarop Ryffranck nijdig antwoordt: *Hij mag ons conditiën stellen*, en Houtappel repliceert: *Heeft hij ook conditiën gesteld aan andere Comiteiten*? Na nog wat over en weer gepraat stellen Ryffranck, Steyaert en Locufier voor het voorstel van de Minister te aanvaarden. Met 8 tegen 6 - de liberalen stemmen tegen deze kaakslag - wordt Lagae als beeldhouwer aangenomen op voorwaarde nochtans dat eventuele maquettes worden goedgekeurd, én door het comité én door de Koninklijke Commissie voor Monumenten[94].

Julius Lagae

De heisa rond de gedwongen aanstelling van Jules Lagae luwt vrij vlug, het is tenslotte een talentvol en gereputeerd beeldhouwer. t'Kint de Roodenbeke toont zich opgetogen over de genomen beslissing, minister De Bruyn van zijn kant *belooft een spoedige oplossing in de maat van het mogelijke*[95]. En inderdaad: op 22 februari laat het Ministerie van Openbare Werken weten aan welke voorwaarden moet worden voldaan vooraleer de subsidie van 7500 fr. definitief wordt toegekend: het bronzen standbeeld moet op een granieten voetstuk uit de groeve van Ecaussines worden geplaatst en moet worden omringd door een hek met op iedere hoek een kroonkandelaar. Lagae moet een verkleind model maken plus een model in uitvoeringsgrootte dat voor onderzoek naar de Koninklijke Commissie moet. In het contract met Lagae moet eveneens de samenstelling van het brons worden vermeld[96]. Locufier reageert nogal boos op deze brief. Volgens hem verplicht *den Minister ons een standbeeld te maken* en sluit hij de deur voor andere mogelijkheden. Er wordt nauwelijks gereageerd op de kritiek[97].

M. le sculpteur Lagae.

Schets van Jules Lagae, 'pris sur le vif', bij de onthulling van het standbeeld.

Lagae begint met het maken van twee schetsen: een zonder en een met allegorische voorstellingen. Hij is ook de mening toegedaan dat men alle beelden te groot maakt wat de kosten de hoogte injaagt. Voor de allegorische voorstellingen denkt hij aan De drie Zustersteden met een leeuw. Alles inbegrepen rekent hij de totale kostprijs op 30 000 fr., zonder De drie Zustersteden 25 000 fr., omheining niet inbegrepen en de kosten van feest vanzelfsprekend ook niet. Opnieuw wordt er duchtig gediscussieerd: over het hek, over de kandelaars, over het formaat van het beeld, enz. De slotsom is dat aan Lagae zal gevraagd worden hoeveel het standbeeld kost, de rest volgt later wel[98]. Op maandag 13 april bekijkt het comité verschillende maquettes van Lagae waarbij deze de nodige uitleg verstrekt. Tenslotte wordt beslist dat *het standbeeld van onzen grooten Dichter Karel Ledeganck door den Beeldhouwer, den Heer Julius Lagae, zal worden uitgevoerd naervolgens de maquette met de zinnebeelden der Drie Zustersteden.* Alles samen zal het kunstwerk 8,5 meter hoog worden. De kostprijs van 30 000 fr. blijkt nu plots geen bezwaar meer te zijn. Alleszins zal het comité een *verhoog* vragen aan het provinciebestuur. Om de Eeklonaren een voorsmaakje te geven van het standbeeld wordt beslist de maquette op 18 en 19 april tentoon te stellen in de raadzaal van het stadhuis[99]. Op 2 mei 1896 keurt de gemeenteraad dit besluit goed. De kogel is definitief door de kerk.

Een raming van de kosten wijst echter uit dat er nog een serieus tekort is. De totale kosten, steeds zonder feest, worden geraamd op 35 000 fr., hekwerk en kandelaars inbegrepen. Het comité beschikt over 23 000 fr.: stad: 7500 fr., provincie: 1200 fr., staat: 7500 fr., inschrijvingen: 7000 fr. Er is dus nog 12 000 fr. te weinig. Een nieuwe bedeltocht langs gemeente, provincie en staat wordt aangevat. Uiteindelijk krijgt men de financiering van het beeld rond, grotendeels dankzij het stadsbestuur dat zijn toelage gewoon verdubbelt en zich verbindt alle tekorten te zullen aanzuiveren[100], en ook dankzij giften van particulieren, o.a. van Hennequin, burgemeester van Aardenburg[101].

Lagae werkt ondertussen onverdroten verder. Eind juli 1896 wordt door de Commissie voor Monumenten het sein op groen gezet om het beeld op ware grote te maken. Toch duurt het nog tot in december eer de Minister het geheel goedkeurt. Onderaan vindt hij het beeld nogal mager uitvallen vooral daar het van op grote afstand moet gezien worden. Ook moet de sokkel meer volume krijgen. Pas nu kan Lagae op ware grote beginnen werken[102]. We besparen de lezer de administratieve rompslomp, de financiële moeilijkheden en de betuttelende houding van de overheid die ook over het kleinste detail zijn zeg moest hebben.

Op bezoek bij Prins Albert

We moeten beginnen zorgen voor het feest. Gaan wij een commissie benoemen of gaan wij de taak aan ons Comiteit laten?, aldus Karel Locufier op de vergadering van 14 juni 1896. Het is de eerste keer dat er op de vergaderingen van het comité over een feest wordt gesproken. Burgemeester De Wachter meent dat het best zou zijn te overleggen met het stadsbestuur[103]. Toch zijn er al contacten gelegd, al of niet in opdracht van het comité. Hector Minne bijvoorbeeld heeft, volledig vrijblijvend, gesproken met Peter Benoit en Bouchery over een Ledeganckcantate. Beide heren staan er niet afkerig tegenover. De *Hooggeachte Meester* wordt in ronkende bewoordingen bedankt, Benoit moet maar zijn *voorwaarden en bevelen geven*. Minne wordt om verdere medewerking aan het feest verzocht *waaraan gij alreeds het meest uitstekend aandeel hebt toegebracht*[104]. Eeklo reageert enthousiast op het nieuws. Op 10 november 1896 brengen enkele comitéleden, waaronder vanzelfsprekend Bernard Steyaert, een bezoek aan Benoit en Bouchery om definitieve afspraken te maken. Zowel Benoit als Bouchery beloven van de cantate een tweede meesterwerk te maken[105].

Op 6 december neemt de gemeenteraad het voorstel van burgemeester De Wachter aan een commissie van negen leden te benoemen uit zowel leden van de gemeenteraad als het Ledeganckcomité om de feestelijkheden in goede banen te leiden. Er wordt ook beslist dat de controle op alle uitgaven de gemeenteraad toekomt en dat de uitnodigingen van het college van Burgemeester en Schepenen dienen uit te gaan, gezien de stad voor de kosten opdraait[106]. De feestcommissie wordt ondervérdeeld in drie subcommissies die, grosso modo, verantwoordelijk zijn voor het standbeeld, versiering en opsmuk en het muzikale gedeelte.

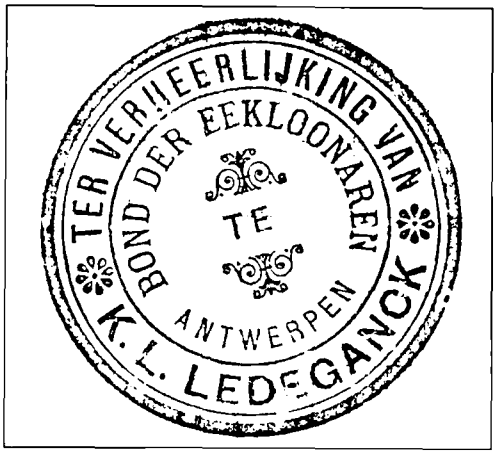
Eeklo ziet het groots. De Wachter pakt uit met uitnodigingen voor de Vlaamse ministers, de provinciegouverneurs van De drie Zustersteden, de voorzitter van de Vlaamse Academie en verder: een rist burgemeesters, rechters en andere notabelen van de meest diverse pluimage. Al deze heren zinken echter in het niets bij de uitnodiging voor prins Albert[107]. De Wachter weet natuurlijk van meer als hij met dergelijke invitatie voor de dag komt. Discrete inlichtingen via t'Kint de Roodenbeke en minister De Bruyn wijzen erop dat het Paleis positief zou reageren op het initiatief. Daar men in Brussel eerst en vooral een precieze datum moet weten voor een eventueel prinselijke aanwezigheid, wordt de inhuldiging van het standbeeld vastgelegd op zondag 29 augustus 1897.

Samen met Karel Van Doorne en Jozef De Schepper, de twee ondervoorzitters van het Ledeganckcomité, reist burgemeester De Wachter op zaterdag 6 februari 1897 naar Brussel om zijn hoge gast persoonlijk uit te nodigen. In het gezelschap van t'Kint de Roodenbeke *père et fils* worden ze op het paleis persoonlijk door de prins in audiëntie ontvangen. De prins vraagt belangstellend naar de vordering van het standbeeld en naar de bedoeling van de feesten. Hij informeert naar eventuele afstammelingen van Ledeganck en naar diens dichtwerken waarvan hij verschillende titels kan opnoemen. Met Van Doorne heeft hij het over de lijnwaadfabricatie en over de aankoop door het staatsbestuur van de spoorlijn Eeklo-Gent. Hij deelt burgemeester De Wachter - tot diens grote verwondering - verschillende details mee over een bezoek dat koning Leopold I aan Eeklo bracht. En natuurlijk aanvaardt de prins de uitnodiging om de onthulling van het standbeeld van Ledeganck bij te wonen. De *treffende minzaamheid* en het *heel wat Vlaamsch* dat de prins spreekt charmeren de bezoekers uit Eeklo die opgetogen verslag uitbrengen bij de andere comitéleden[108].

Het feest nadert

De voorbereiding voor de komende Ledeganckfeesten verkoopt op verschillende echelons. Naarmate augustus 1897 nadert stijgt de koorts en menen particulieren en verenigingen te moeten uitpakken met aparte - en voor het stadsbestuur soms vervelende - initiatieven.

Karel Bogaerd, gehuwd met een nicht van Karel Lodewijk, wil zich in Brussel *met de inschrijvingslijsten niet veel wil bemoeien, men zou kunnen zeggen dat het une affaire de famille is.* Toch vraagt hij een 25 lijsten om die in Laken en elders te verspreiden en in *Het Laatste Nieuws* plaatst hij een oproep gericht aan alle Brusselse Eeklonaren *om hun aan 't verstand te brengen wat hun plicht is*[109]. Bogaerd zou Ledeganck willen gehuldigd zien *in zijn prachtig beeld door Lagae, in zang en muziek door Benoit en Bouchery, in proza door priester Claeys en in verzen door uwen dienaer*[110]. Hij schrijft dan ook een huldegedicht voor Ledeganck dat hij op de dag van onthulling zelf wil voordragen. Hij is daar al van in februari 1897 mee bezig en stelt het comité gerust: het zal geen politiek gedicht worden maar enkel een verheerlijking zijn van Ledeganck. Overigens schrijft hij zijn werkstuk *in de trant*

Stempel van de Bond der Eekloonaren Antwerpen.

van Ledeganck en citeert hij ruim uit zijn werk. In het slot van zijn gewrocht laat Bogaerd het voorkomen alsof hij het is die de stad Eeklo in naam van de familie dankt. Hij zendt zijn ode ter inzage aan Clara Ledeganck en haar kinderen, rechtstreekse afstammelingen van dichter[111]. Zeer diplomatisch brengen ze hun neef aan het verstand dat het niet hem toekomt het stadsbestuur te danken: *Het komt de Kinderen en Kleinkinderen van Ledeganck toe hunnen dank te betuigen, mijn broer heeft het op zich genomen, het ware dus overbodig dat er zich een tweede persoon mede gelaste.* Overigens willen ze het gedicht op nog andere essentiële punten veranderd zien, Bogaerd citeert te veel uit Ledeganck zonder dit aan te duiden en hij gebruikt *barbaarsch en hard klinkende woorden*[112]. Bogaerd haast zich het gedicht aan te passen en verontschuldigt zich: hij wist niet dat neef Herman aanwezig zou zijn, vanzelfsprekend dus dat het hem toekomt het stadsbestuur te bedanken[113].

De Antwerpse Bond der Eekloonaren Ter Verheerlijking van K.L. Ledeganck bestelt bij kunstsmid Van de Putte uit Eeklo een smeedijzeren lauwertak om die aan het standbeeld te bevestigen, *zonder het voetstuk te beschadigen of te ontzieren*[114]. De Antwerpenaren willen een aparte vermelding van dit huldebetoon op het officiële programma, *op zulke wijze dat niemand de meening kunne opvatten eener samenwerking met eender welken Bond*[115]. In Eeklo ziet men een *vasthechting* aan het voetstuk van het standbeeld niet zo onmiddellijk zitten en men laat de Antwerpenaren in hun geloof dat alles wel in orde is.

De Brusselse Bond der Eecloonaren, onder de leiding van Julius De Hulsters, ongeveer 25 man sterk, sticht in maart 1897 eveneens een Ledeganck's Bond, er wordt een serieuze geldelijke inbreng voor het standbeeld verwacht want reeds op een eerste *geestdriftige bijeenkomst* wordt voor 32,50 fr. ingeschreven[116]. In juni laat De Hulsters het stadsbestuur weten dat men in Eeklo een grote Brusselse afvaardiging mag tegemoet zien: niet minder dan 15 verenigingen, met vlaggen en eretekens, zul-

len de onthulling van het standbeeld bijwonen en een bloemkroon neerleggen. Brussel zal *aan het gansche land een welsprekend bewijs geven dat de Belgische hoofdstad zoo verbasterd niet is als menigen franskillon wil beweren.* Net als Antwerpen wil ook Brussel op het officiële programma, ze schrijven Eeklo zelfs voor wat ze wensen afgedrukt te zien. Tevens willen ze officieel ontvangen worden aan het station[117]! Enkel het initiatief van de Antwerpenaren staat op de affiche, de Brusselaars waren te laat.

Tenslotte is er nog een initiatief van Clara Ledeganck zelf. Die laat namelijk bij Julius Vuylsteke een volledige verzameling van de gedichten van Ledeganck drukken om die te distribueren onder alle kinderen die deelnemen aan de uitvoering van de Ledeganckcantate[118]. Bernard Steyaert, *Bestuurder der Ledegancks-cantate*, denkt dat er omtrent 450 kinderen aan de uitvoering zullen deelnemen, *misschien zal dit getal wel hooger komen daar er altijd leerlingen zijn die min goed oppassen, edoch, ik geloof dat het bovenstaande getal, op enige kinderen na, het juiste getal is*[119]. Op 16 augustus zet de dochter van Ledeganck haar bedoeling uiteen aan burgemeester De Wachter, ze wil *de volledige werken van den dichter Ledeganck, mijn vader, ten geschenke geven aan als herinnering aan het schoon feest ter zijner eer gegeven en met de hoop Zijne werken meer en meer onder het Vlaamsche volk verspreid te zien.* Clara stelt voor aan de uitdeling, op maandag 30 augustus, na de tweede uitvoering van de cantate, een kleine plechtigheid te verbinden. Haar dochter Anna en haar echtgenoot zouden de boeken uitdelen. Zelf is Clara te ziek om naar Eeklo te komen[120]. De Wachter haast zich Clara te danken *over uw edel voornemen* en stemt volledig in met hetgeen wordt voorgesteld[121].

De familie Ledeganck tenslotte wordt overstelpt door journalisten die meer te weten willen komen over de dichter. Hendrik Claeys, die de feestrede zal houden, maakt verschillende afspraken met familieleden om zijn toespraak te stofferen[122]. De secretaris van het Algemeen Nederlandsch Verbond, H. Meert, vraagt een portret en *niet algemeen bekende mededeelingen omtrent het leven van den dichter* want in *Neerlandia* zal een uitgebreide biografie van Ledeganck worden gepubliceerd[123]. In de Maldegemse *Volksbode* verschijnt een zodanig schabouwelijke biografie dat Clara Ledeganck naar de pen grijpt om de ergste fouten recht te zetten. Overigens zijn alle biografieën van Ledeganck die in die periode verschijnen dermate hagiografisch dat ze maar nauwelijks te vertrouwen zijn en voor negenennegentig procent zijn afgeschreven.

De Cantate

Een optimistische Bernard Steyaert meldt de familie Ledeganck dat hij *gelukkig is U te mogen aankondigen dat de uitvoering der Ledegancks-cantate goed vooruitgaat, en dat, zoo geene hinderpalen in den weg komen, het meesterwerk van Benoit weerdig zal zijn van den grooten man die wij willen vereren*[124]. In augustus wordt elke dag gerepeteerd: voor de sopranen, voor de alten, voor de kinderen, enz. Meester

Steyaert - en ook zijn leerlingen - krijgt van het stadsbestuur de nodige verlofdagen om zich volledig op de uitvoering van de cantate te kunnen concentreren[125]. De collega's van Steyaert vinden dat *heel nadeelig voor het onderwijs, velen lopen mee met kinderen die reeds in verlof zijn* en de klassen raken ontvolkt. Ze vragen dan ook de gemeenteschool maar te sluiten[126]. Het College wil de dirigent terug in de klas, maar die antwoordt dat hij zeer vermoeid is en bijna niet meer kan spreken door de algemene en afzonderlijke repetities, door het schrijven van brieven, door de herhalingen met de kleine bloemenstrooistertjes rond het standbeeld, door de voortdurende veranderingen die Benoit in de partituur aanbrengt, en door duizend en één moeilijkheden die een uitvoering met zo'n massa volk meebrengt. Daarbij nog eens voor een klas staan met 80 à 90 leerlingen, neen, dat ziet Steyaert niet meer zitten[127]. Steyaert moet dan ook niet meer voor de klas.

Op woensdag 11 augustus 1897 vindt een algemene repetitie *op den koer van het Gildenhuis in ongunstige voorwaarden plaats*. Nauwelijks klinkt de aanhef van de Strijdkreet der Vlamingen, of daar begint het te regenen, te donderen en te bliksemen, *telkens zag men de handjes van het kleine volkje even vlug het verhoedend teeken des kruises maken.* De generale repetitie wordt dan ook afgelast, tot grote spijt van Steyaert, want Benoit en Bouchery waren naar Eeklo gekomen om hun cantate te beluisteren. Beide kunstenaars worden hartelijk toegejuicht door de aanwezige uitvoerders. Helemaal gerust in de goede afloop zijn ze toch niet. Maar Steyaert stelt hen gerust: *Wij hebben reeds betere repetitiën gehad*[128]. De redacteur van *Le Petit Bleu* woont een van de laatste algemene repetities bij en toont zich opgetogen: *...une partition admirable...une oeuvre fort belle en sa simplicité...l'exécution fait honneur à M. Bernard Steyaert.* Het blad drukt een foto af waarop de indrukwekkende groep zangers en muzikanten te zien zijn, ze nemen ongeveer twee keer zoveel plaats in als de Botermarkt groot is[129].

Voegen we hier nog aan toe dat het Eeklose stadsbestuur de cantate als een echt kunstwerk aanziet waarmee zuinig dient omgesprongen te worden. Als de Kon. Harmonie Sint-Georges, de fanfare Verenigde Vrienden, de Symphonie Peter Benoit en de turnkring Vroom en Vrij vragen om de muziek- en zangpartijen van de cantate te mogen gebruiken om een liefdadigheidsfeest op te luisteren wordt deze vraag afgewezen omdat de cantate *te meesterlijk* is[130].

Het standbeeld

Waar het allemaal om gaat is natuurlijk het standbeeld. Met Lagae zijn er geen problemen: Ledeganck zal op tijd in Eeklo zijn. En ook het voetstuk waarop het standbeeld moet komen zal tijdig op zijn plaats staan. In juni 1897 laat Lagae het comité weten dat men in de steengroeve Le Nouveau Monde te Soignies druk in de weer is met het kappen en zagen van de steen. Het ontwerp van het voetstuk is van de bekende architect Hendrik Vaernewyck die kiest voor *een strenge en eenvoudige stijl.* Op de vier zijden is er plaats voor bronzen panelen: drie met allegorische voorstellingen

van De drie Zustersteden en op de vierde komen de namen van de *medewerkers van het grootsch feest* en die wil Lagae zo vlug kennen[131]. Dat is om moeilijkheden vragen, iedereen wil zijn naam vereeuwigd zien op het standbeeld. Er wordt tenslotte na lange palavers beslist niet de namen van de comitéleden, maar wel een *opschrift uit 's dichterswerken* op de vierde plaat aan te brengen[132].

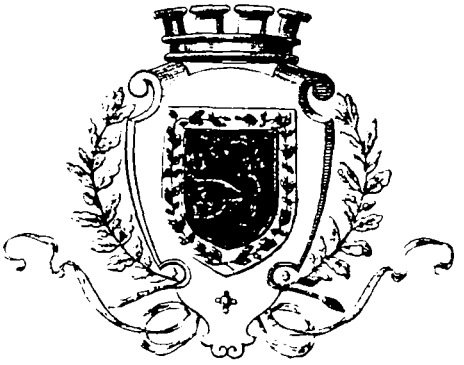
De precieze plaats van het standbeeld zorgt ook voor discussie. Het comité en het stadsbestuur beslissen op 19 juni het standbeeld te plaatsen daar waar de arduinen pomp staat. Enkele tientallen inwoners dienen een petitie in met het verzoek het beeld een tiental meter *voorwaerts* te plaatsen, zodat het pal in het midden van het kruispunt komt te staan *met een heerlijk zicht op Boelaar, Molen en Brugsestraten*[133]. De Koninklijke Commissie voor Monumenten deelt de mening van de petitionarissen en het stadsbestuur komt dan ook terug op zijn beslissing[134].

Naar Eecloo ! Naar Eecloo !

De dagen die aan de onthulling van het standbeeld voorafgaan, zorgen voor een ware euforie in de stad, het meest gelezen woord in kranteartikels is: geestdrift. Over alles en nog wat wordt in superlatieven geschreven: over het aantal aanwezigen dat volgens sommigen de 50 000 ruim zal overtreffen, over de voorraden brood, vlees en bier die worden ingeslagen, over de *doorluchtige, vlaamche Prins Albert: de hoop van Vlaanderen, de liefde van het Meetjesland, de trots van Eecloo, de steun van België*[135].

De *eik- en lauwertak* die Pieter Van de Putte smeedt voor de Antwerpenaren steekt alles en iedereen naar de kroon: *De lauwertak, omtrent 2 meters hoog, is vol zwier en leven, gelijk hij in de natuur groeit en in de wind ruischt.* En Van dè Puttes vrouw voegt eraan toe: *Zulk werk is onbetaalbaar, doch mijn man heeft hier geen winstbejag in het oog gehad; hij heeft gezegd: ik wil ook wat doen voor Ledeganck. En hij heeft er zich aan geweerd ook*[136]. Maar Pieter laat zich toch 157 fr. toestoppen door de Antwerpenaren[137]. Dit *meesterwerk* wordt in de meest lyrische termen bezongen en *voor 't vitrien van den horlogemaker* verdrongen zich in enkele dagen niet minder dan 25 000 Antwerpenaren om het pronkstuk te bewonderen[138]. Nog geen week daarna zijn er al 50 000 (!) bewonderaars naar *de tentoonstelling van onzen lauwertak komen kijken, en allen, kleinen en grooten, vakmannen en kunstkenners, spreken er met den meesten lof over*[139]. Ook over de lier *door het heilig eerloof omgeven* die de Brusselaars aan de voet van het standbeeld zullen neerleggen wordt in hoogdravende bewoordingen geschreven[140]. Het is beslist niet overdreven wat *De Stad Eecloo* schrijft: *Gansch Eecloo verkeert in koortsige gejaagdheid.*

Reeds op zaterdag 28 augustus is het een drukte van jewelste in de stad en *door het opgeklaarde weder en dank aan den zonnenschijn verkeerde eenieder in opgewekte stemming.* Om 10 uur in de voormiddag wordt het beeld van Ledeganck, dat de dag ervoor in het station was aangekomen, onder grote toeloop op zijn sokkel geplaatst,

De Gemeenteraad der Stad Eekloo heeft de eer UE d. uit te noodigen tot de bijwoning, op Zondag 29 Augusti 1897, der Onthullingsfeesten van het Standbeeld van den Dichter

K. L. Ledeganck

en tot de deelneming aan den Lunch, welke laatste zal plaats hebben rond 15 3/4 uren (3 3/4 u. nam.).

Den Wel Ed. Heer .....

Mevrouw Cogen-Ledeganck

Met Verzoek van Antwoord.

N. B. — De Voorstelling der Genoodigden aan Z. K. H. Prins Albrecht van België geschiedt op de LEDEGANCKSPLAATS, onmiddelijk na de aankomst aldaar van Z. K. H., rond 13 uren (1 u. nam.).

Steendr., N. Heins, Gent.

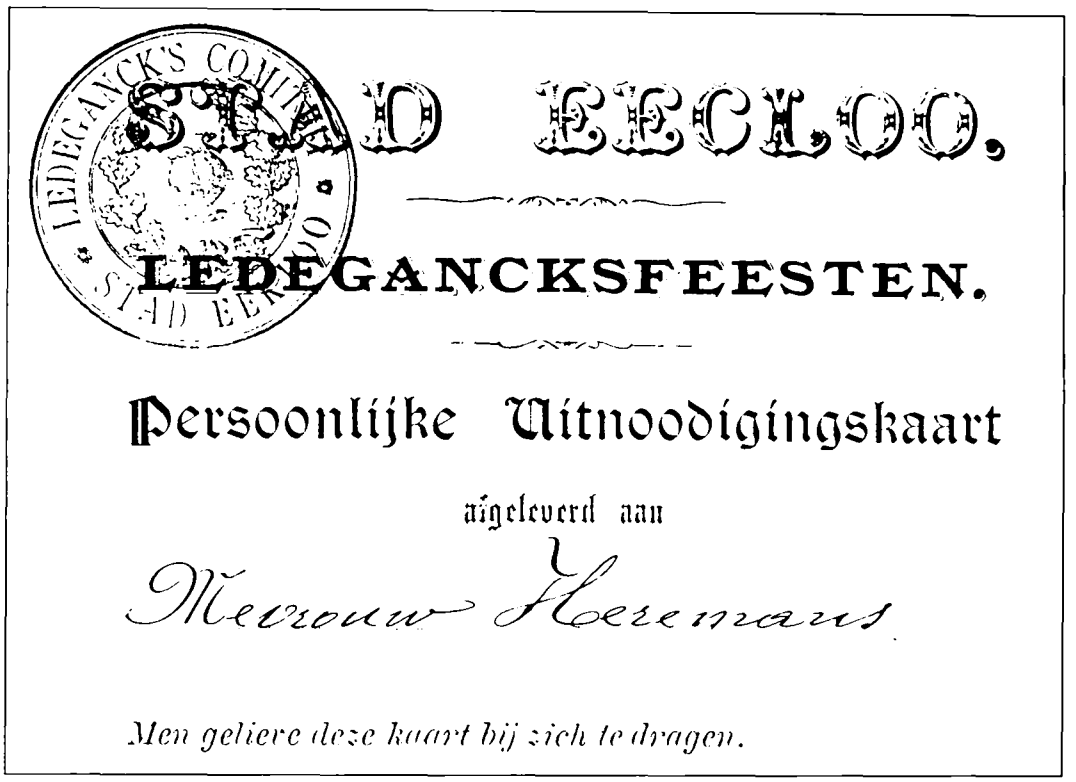
Uitnodiging voor Clara Cogen-Ledeganck, dochter van Karel Lodewijk.

een werkje dat met de nodige omzichtigheid en zonder haast gebeurt: om kwart voor twaalf staat de dichter goed en wel op zijn plaats, omhuld door een dundoek met de kleuren van Eeklo. Ondertussen wordt de prinselijke loge opgetimmerd en worden overal bloemen en versieringen aangebracht en vlaggen uitgestoken: Belgische, Kongolese en Eeklose. Op en rond de Botermarkt verdringen zich 's avonds vele honderden mensen om de allerlaatste repetitie van de Ledeganckcantate bij te wonen. Tussen 9 en 10 uur stond heel *die plaats met volk overdekt en door lanteern- en fakkeltocht als in gloei, terwijl de Ledegancks-Cantate, door kanongeschut en triomfgelui eene poos onderbroken, over de stad en eenieder in geestdrift onthief. Geheel de Groote Markt brak uit in gejuich, in handgeklap en bravogeroep, en dat gejuich en gejubel op de Ledeganck'splaats en op de Groote Markt klonk klonk en herklonk terug uit de gebuurten en uit de verste volkswijken*[141].

Daar prijkt thans 't beeld des grooten mans...

De onthulling van het standbeeld op zondag 29 augustus 1897 verloopt geheel volgens plan. In de stad heerst een *onbeschrijflijk gewoel*, het volk staat op sommige plaatsen op elkaar gepakt want door het heerlijke zomerweer komen nog meer mensen naar Eeklo dan iedereen had durven hopen. Prins Albert gedraagt zich zoals van hem wordt verwacht: minzaam, en hij spreekt daarenboven Nederlands en zegt zelfs gelukkig te zijn dat hij in Eeklo is. De Vlaamse Ministers zijn er, met uitzondering van De Bruyn, *daar hij liever aan den feestdisch bij den Koning zit*[142], t'Kint de Roodenbeke, de gouverneurs, burgemeesters, notabelen en familie van Ledeganck: niemand ontbreekt op het appel, ook niet de fine fleur van de toen Bekende Vlamingen: professor Paul Fredericq, Virginie Loveling, Frans De Potter, Max Rooses, Julius Sabbe, Van Duyse, Emmanuel Hiel, Van de Putte, Van Kalcken, Julius Vuylsteke, Julius Hoste, enz. De delegaties uit Antwerpen, Brussel, Gent, Brugge en zelfs uit Roubaix zijn manifest aanwezig met hun vele vlaggen, vaandels en andere attributen. Bij nagenoeg iedereen die uit de trein stapt, steekt een kaartje op de hoed met daarop: *Hulde aan Ledeganck! Gelijkheid!* Foto's die een beeld van de massa tonen, bewijzen dat Eeklo die namiddag inderdaad zwart ziet van het volk,

De uitvoering van de cantate wordt niet door een geestdriftige, maar door een uitzinnige menigte toegejuicht, *des bravos frénétiques* overstemmen alles en nog wat. Als tijdens het zingen van het derde deel het doek met de witgroene kleuren van Eeklo van het standbeeld wordt verwijderd en honderden meisjes bloemen rond het beeld strooien, raken de mensen zowaar in vervoering. De toespraken van Hendrik Claeys, van Karel Bogaerd, van de burgemeesters der drie Zustersteden, van Jozef De Schepper en burgemeester De Wachter, het voorlezen van de brief van Herman Ledeganck uit Bangkok, alles wordt in stilte aanhoord en waarschijnlijk doorstaan. Het is een bijzonder plechtig moment als prins Albert het woord neemt *in onze schoone moedertaal, onzen dichter verhief en Vlaanderen verheerlijkte*[143]. Te voet begeeft de prins zich dan naar de pui van het stadhuis, waar hij de toejuichingen met zichtbaar genoegen over zich laat gaan en vervolgens naar de Kaaistraat wandelt.

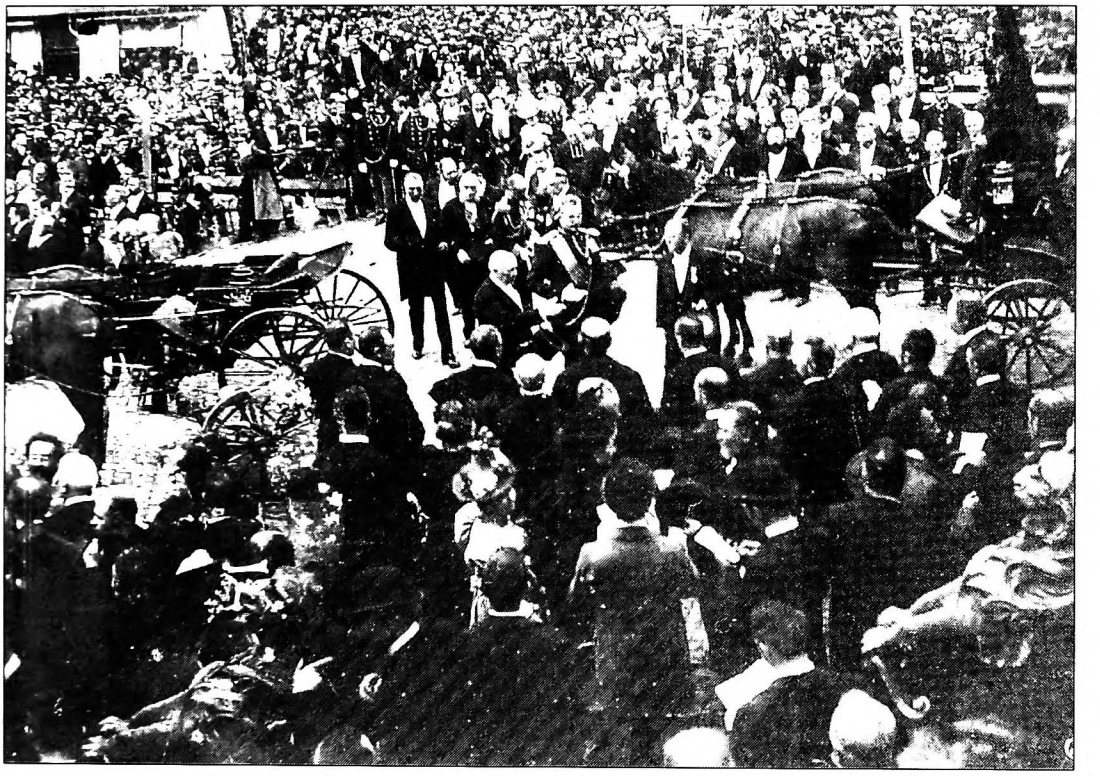

Persoonlijke uitnodigingskaart van Constance Heremans-De Hoon, zus van de echtgenote van Karel Lodewijk.

De zaal van de Werkmanskring, waar de 118 genodigden een lunch wordt aangeboden, is *overheerlijk* versierd met de Belgische en de Kongolese kleuren. Ook hier onderhoudt de prins zich minzaam met de genodigden, terwijl een militaire muziekkapel op de binnenplaats zorgt voor de passende sfeer. Als de prins zich terug naar het station begeeft, bereikt de geestdrift onder de massa opnieuw een *onbeschrijflijk toppunt*. Alvorens de trein in te stappen vraagt prins Albert aan burgemeester. De Wachter de Eeklose bevolking zijn dank te betuigen voor de warme ontvangst.

Het concert van *het 3e Régiment de Chasseurs à Pied à l'occasion de l'inauguration de la statue élevée au poëte flamand Ledeganck* op de estrade aan het standbeeld, wordt op *daverende toejuichingen begroet*[144]. Het vuurwerk dat 's avonds wordt afgestoken is een waardige apothéose voor deze unieke dag: *Om 9 uren werd het groot stuk afgeschoten. Hoe schoon! Hoe schitterend! Finis coronat opus! En hier was 't waar.*

Tot zover het plaatje. Wie de Eeklose, Maldegemse en sommige andere bladen leest, denkt allicht dat de onthulling van het standbeeld vlekkeloos verliep. Niets is minder waar. Een eerste *betreurenswaardig voorval* vindt plaats kort na de middag. Overal was aangekondigd dat de Burgerwacht voor het eerst in zijn bestaan in het Neder-

Ontvangst van prins Albert op de Eeklose markt (Verz. Staf De Roo)

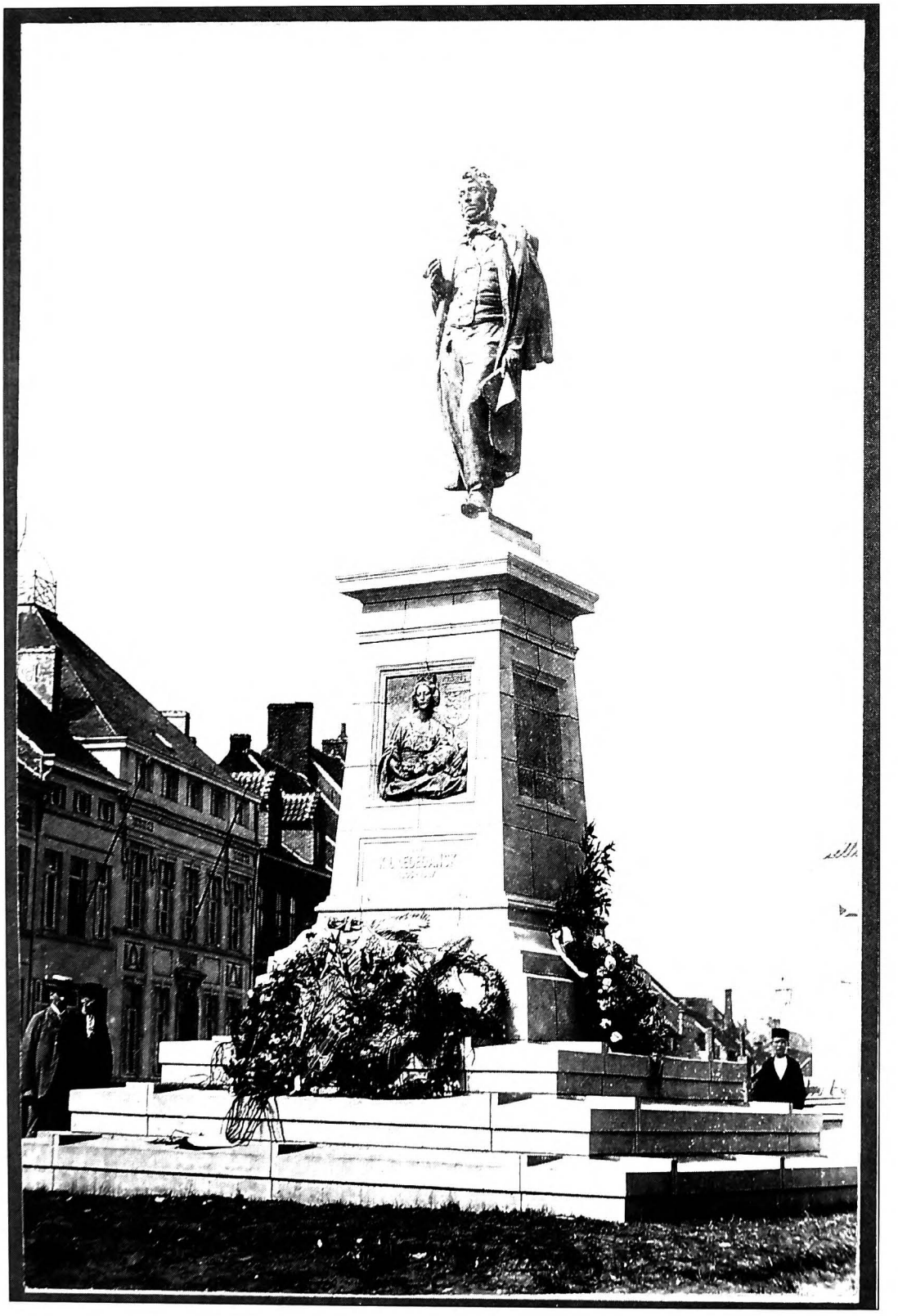
Een beeld van de duizendkoppige menigte op de markt. (Verz. Staf De Roo)

lands zou worden gecommandeerd. Aldus gebeurde. Als de Gentse advocaat Maurits Josson verschillende wachten in het Frans hoort antwoorden, krijgt hij het daarover aan de stok met *een soort officierken* dat roept: *Sleurt dien vagebond naar het schavot!* Er ontstaat een opstootje en Josson wordt door twee agenten weggeleid, onder luid protest van de aanwezigen[145]. In het stadhuis doet zich een tweede incident voor met een gendarme. Naderhand wordt Josson, *un chaud partisan de la langue flamande*, veroordeeld tot het betalen van een boete van 70 fr[146].

De familie Ledeganck is in de wolken over het standbeeld en over de hulde aan Ledeganck. *Ik heb heden een der heugelijkste dagen van mijn leven gehad. Uw vader is waardig verheerlijkt geworden en zijn beeld rijst grootsch voor het huis waar eens zijn wiege stond,* schrijft Maurice De Weerdt aan zijn schoonmoeder[147]. En zijn echtgenote Anna aan haar moeder: *Het standbeeld is een pracht en de cantate evenzoo, bij de onthulling van het beeld, onder het zingen, het luiden van de klokken, het geschal van bazuinen en de verre kanonscheuten was ik zoo aangedaan dat ik stond te beven en te trijpelen te schreien en op mijne tanden te bijten*[148]. Virginie Loveling, goede vriendin van Clara en Anna, vindt het eveneens een prachtig beeld: *Het beeld is zeer mooi, groot en edel.* Zij is in de wolken omdat *mijn lievelingsdichter in zoo ruime maat is recht wedervaren*[149].

Over de organisatie van het feest zijn de Ledegancks echter niet te spreken, vele rechtstreekse afstammelingen van de dichter hadden niet eens een invitatie ontvangen. *De burgemeester van Eeklo is een lompe vlegel die van niks geen gedacht heeft,* schrijft Anna verontwaardigd. Hij vergeet de belangrijkste leden van de familie voor te stellen aan de prins en ze vindt het onvergeeflijk dat er voor de familieleden geen plaats voorzien is op de estrade, maar dat hun stoelen gewoon op de grond staan, naast het dranghekken waarachter het publiek zich bevindt. Door het gedrang van de menigte beleeft de familie enkele benauwde ogenblikken. Maurice De Weerdt beschrijft dit incident als volgt: *Gedurende de redevoeringen heb ik eenige benauwde ogenblikken beleefd, bij gebrek aan politie en organisatie was het volk tot voor onze plaatsen toegestroomd en ik zag wanorders te gemoet waaruit het moeilijk zou geweest hebben de dames te halen. Met behulp van kolonel Jungblut* (aide de camp van prins Albert) *ben ik er in gelukt Tante Heremans*[150]*, Anna en Gabriele op de prinselijke estrade te brengen; alles is toch goed afgelopen*[151]. Anna Cogen schrijft ook over het incident: *Er was geene estrade voor de genodigden, alleen stoelen in eene enceinte réservéé. Op een zekere oogenblik heeft de foule door het gedrang de barrière omgesmeten en drong heel die vloed volk op ons. Ik zag het oogenblik dat wij zouden verstikt worden. Mauritz heeft dan teeken gedaan aan colonel Jongbloed die tante op de estrade doen komen heeft, dan iets later Gabrielle en ook mij*[152].

Roland Van de Casteele[153], hoofdredacteur van de *Nieuwe Gazette van Nieuport* en goede vriend van Bernard Steyaert bij wie hij overnacht, is ook aanwezig bij deze overrompeling: *Op dit oogenblik is het volksgedrang rond de omheining zoo groot, dat al de planken worden afgerukt en het volk binnen stormt om den Spreker* (pastoor Hendrik Claeys) *te hooren en den Prins te zien. Tafels worden omver geworpen, hoe-*

Het standbeeld van Karel Lodewijk Ledeganck, enkele uren na de onthulling. Van De drie Zustersteden is enkel Gent aangebracht.

den vliegen op den grond, en eene boerin, die bang is om te tuimelen, houdt den Nieupoortschen verslaggever vast bij de slippen van zijn jas. Gelukkiglijk dat een der hooggeplaatste personen gelukt den kleinen doorgang langzaam en moeilijk door de ongenoegzame politie te doen ontruimen. Vier gendarmen te paard komen zich eensklaps plaatsen in den kleinen doortocht, die zooeven door het volk werd ingenomen, en de stilte wordt hersteld[154]. Heel wat journalisten - er waren er ongeveer vijftig aanwezig - schrijven eveneens over het gevoel van onveiligheid door de nauwelijks in toom te houden massa. Eén klein incident zou rampzalige gevolgen hebben gehad. *Tout le monde avouait hier que, si des désordres ne s'étaient pas produits c'est uniquement grâce aux efforts de la gendarmerie mais non pas au comité organisateur qui n'avait pris aucune mesure de précaution*[155].

De lunch in de Werkmanskring verloopt evenmin vlekkeloos. Eerst en vooral mogen de journalisten er niet binnen - *ze werden het gat van den timmerman gewezen* - en dat schiet bij velen in het verkeerde keelgat: *De Pers heeft, over het algemeen, groote diensten aan de inrichting van de feestelijkheden bewezen, en verdiende wezenlijk wat meer égards*[156]. Overigens verloopt de lunch vrij chaotisch, *l'on s'est bataillé ferme pour approcher au buffet*[157].

De burgemeesters van Gent en Antwerpen hebben zelfs geen stoel om op te zitten en ze verlaten verontwaardigd de zaal. Jan Bouchery, dichter van de cantate, volgt hen op de voet[158]. *De Stad Eecloo* brengt het relaas van iemand die erbij was: *De lunch is een comble geweest. Het buffet-froid werd door sommige mannen bestormd, net als een statiebuffet. Men stond opeengepakt. De sterksten waren hier de besten. Menige dames en ouderlingen hadden in het begin moeite om aan eenige verversching te geraken, ja, hadden zelfs geenen stoel om op te rusten. Alleenlijk was er voor den prins en een 15-tal bevoorrechte overheden voor zitting gezorgd. Deze, ja, zaten op hun vlaamsch gemak te luncheeren. Ik zelf heb met eigene oogen gezien, hoe de heer Jan Van Ryswyck, de volksgeliefde burgemeester van Antwerpen, geen plaats vond en eindelijk verplicht was, heen te gaan*[159].

Het feest der Vlaamsche eensgezindgheid

Bijna nog meer dan het feest van Ledeganck wordt de onthulling van diens standbeeld het feest van het Vlaamse volk en van zijn taal. De Franstalige pers in Vlaanderen wil dat niet zien: *Ce n'est pas seulement une gloire flamande, mais aussi une gloire nationale que l'on va célébrer*[160]. Eeklo beleeft een uitbarsting van liefde voor het vaderland, maar dat vaderland is niet België, maar Vlaanderen: *Nooit, maar nooit! heeft Eecloo, ja Vlaanderen, zulk eenen dag beleefd gelijk de dag van gisteren. Ik wilde zeggen:" het gold de verheerlijking van Eecloo's grooten dichter"; maar 't is meer, 't is veel meer! Al wie Vlaamsch bloed in de aderen heeft, heel Vlaanderen, onze Vlaamsche provinciën waren op Eecloo's markt, geschaard rond het Beeld van de grooten, den onsterfelijken Man die zijn schoon en machtig talent, zijne gezondheid, zijn hert en zijn helaas! al te vroeg geëindigd leven toegewijd had*

aan de grootheid van 't lieve Vlaanderen, aan Vlaanderens kristene zeden, aan Vlaanderens edelen aard, aan Vlaanderens machtig schoone taal[161].

De liefde voor de moedertaal overheerst het hele gebeuren. Er wordt niet zomaar een prins geïnviteerd, maar een Vlaamse prins, niet prins Albert, maar prins Albrecht. Er worden geen ministers uitgenodigd, maar Vlaamse Ministers[162]. Als de prins met zijn gevolg van het station naar de markt rijdt, wordt hij in het Nederlands toegejuicht: *Hoeden en zakdoeken worden in de hoogte gezwaaid, omdat het Vlaamsche volk weet dat men hulde en eerbied gaat bewijzen aan zijne taal, aan zijne Vlaamsche zelfstandigheid*[163]. Aan het *Leve Prins Aalbrecht! Leve onze Vlaamsche Prins!* komt maar geen einde.

Maar hoe wordt die bejubelde moedertaal die dag niet verkracht. Na de veel te lange toespraak van Claeys - 35 minuten - en de verschrikkelijk lange uitgalming van Bogaerd[164], spreekt burgemeester Braun uit Gent Nederlands *à la walonne* en burgemeester Visart *à la brugeoise*[165]. Het volk aanhoort dat koeterwaals maar juicht als de Antwerpse burgemeester Jan van Ryswyck *zijne moedertaal laat weerklinken zooals zij moet.* Het is een kaakslag voor al *die officiële heren die de heerlijke klanken der moedertaal radbraken.* Zij weten wel, of beginnen het althans te beseffen, dat hun populariteit staat of valt met het gebruik van Nederlands in Vlaanderen, maar schijnen zich nog niet te realiseren *dat het niet genoeg is eene Vlaamsche redevoering uit te spreken, maar dat men ook zichzelven en zijne toehoorders en de moedertaal genoeg zou moeten eerbiedigen om die redevoering op eene behoorlijke wijze, als een beschaafd man, met eene beschaafde uitspraak voor te kunnen dragen*[166].

De toespraak van prins Albert die, in tegenspraak tot wat geschreven wordt, allerminst de Vlamingen en hun taal ophemelt maar enkel het patriottisme van Ledeganck benadrukt, wordt eveneens uitgesproken in zeer gebrekkig Nederlands en dat heeft *menigen toehoorder gepijnigd en gekrenkt. Hoe komt het toch dat een prins van koninklijken bloede zich in 't openbaar bij eene groote plechtigheid in zulk eene gebrekkige taal durft uitdrukken? De eenvoudigste boer van het Meetjesland zou het beter doen dan Zijne Koninklijke Hoogheid, de geliefden Vlaamschen Prins*[167]. Zelfs een onverdachte bron als *La Flandre Libérale* is dit opgevallen: *Le prince à son tour prononce une petite allocution en flamand, j'allais dire en allemand, tant sa prononciation rappelle la langue de sa mère*[168]. De correspondent van het *Nieuws van den Dag* uit Amsterdam merkt fijntjes, maar niet zonder ironie op: *Het woord was aan den prins die den dichter een voorbeeld voor allen noemde. Dit is nu waar: Ledeganck sprak het Nederlandsch zeer zuiver...*

Dat alle toespraken in het Nederlands worden gehouden, dat is de grote overwinning die Vlaanderen die dag behaalt. Waar vijftig jaar eerder, bij het overlijden van Ledeganck en bij de onthulling van diens graf, nog verschillende sprekers ongestraft een Franse toespraak mogen houden, is dat in 1897 niet meer het geval. Het bewijst nog maar eens dat de Vlaamse Beweging van een machteloze culturele club uit de tijd van Ledeganck evolueerde naar een machtige en invloedrijke politieke beweging

aan het begin van de 19e eeuw. In *De Nederlandsche Spectator* wordt nog een zuur stukje afgescheiden waarin de spot wordt gedreven met Ledegancks dichtwerken: *De drie Zustersteden* zijn bespottelijk, *de Boekweit* ongewild komisch, zijn vertalingen stumperig, en de rest: prullen[169]. Aan dit stukje riooljournalistiek wordt door het zelfbewuste Vlaanderen nauwelijks aandacht besteed.

Een wrang staartje

Op maandag 30 augustus, de tweede Ledeganckdag, wordt de cantate een tweede keer uitgevoerd op de binnenplaats van de Werkmanskring. Kenners beweren dat deze uitvoering beter is dan de vorige. Bernard Steyaert wordt in de bloemetjes gezet en de kinderen wachten op hun beloofde boek dat maar niet komt. Clara Ledeganck schrijft dan ook onmiddellijk een brief aan burgemeester De Wachter: *Met veel verwondering en spijt heb ik vernomen dat de boeken welke ik ten geschenke gezonden had aan de kinderen zangers niet zijn uitgedeeld geworden*[170]. Clara vraagt verontwaardigd om uitleg. De burgemeester haast zich 's anderendaags reeds te schrijven dat *de boeken in goede bewaring zijn*, en dat er absoluut geen kwaadwilligheid in het spel is, maar dat door *zekere ongepaste betooging die men gezegd had slechts later en elders te zullen laten plaats hebben*, verkeerde de burgemeester in de onmogelijkheid de boeken uit te delen, maar dat zal binnenkort gebeuren[171]. Via een brief van Bernard Steyaert komen we te weten dat de boeken pas op woensdag 8 september werden uitgedeeld[172].

Dit kleine *accident de parcours* verzinkt in het niets bij de hetgeen Eeklo overkomt met de Antwerpse lauwertak en de Brusselse lier. Enkele weken na de onthulling laat het stadsbestuur de gesmede ijzeren lauwertak en lier van de voet van het standbeeld verwijderen en ze worden in een van de klassen van de tekenschool bewaard. Beide kunstwerken van Van de Putte beginnen te roesten en dreigen de voet van het standbeeld aan te tasten. Het duurt niet lang, of men is daarvan, zowel in Antwerpen als in Brussel, op de hoogte. De Antwerpse Bond der Eecloonaren steigert, want de afspraak was dat de lauwertak aan de voet van het standbeeld zou worden bevestigd. De Eeklose gemeenteraad protesteert tegen de *hoogmoedige en onheusche protestatie*, de afspraak immers was dat lauwertak slechts aan het standbeeld zou worden bevestigd als het standbeeld daardoor niet zou beschadigd worden, en dat is nu wel het geval[173]. De Antwerpenaren nemen een advocaat in de hand om het kunstwerk terug te eisen. Het stadsbestuur antwoordt echter dat de Bond der Eecloonaren te Antwerpen de tak heeft geschonken, niet aan het standbeeld, maar aan het stadsbestuur en dit zonder enige voorwaarde van de schenkers, *integendeel, het was onze stad die voorwaarden stelde aan de gevers*[174]. In Antwerpen legt men zich bij de zaak neer.

Brussel is iets hardnekkiger. Advocaat Emiel De Clercq eist zonder omwegen dat de lier aan het standbeeld zou worden vastgehecht of dat ze terug wordt gegeven. Eeklo antwoordt dat het Brussels comité de mensen bedroog: gelden bestemd voor het

Ledeganck... honderd jaar later.

(Foto : Wim Verstraete)

standbeeld werden onrechtmatig gebruikt om er een lier van te smeden, en dit louter om de Antwerpenaren naar de kroon te steken. In plaats dat de Brusselaars de lier terugkrijgen, zal Eeklo al de gelden opeisen die werden ingezameld voor het standbeeld. En dankzij de drukke briefwisseling die vóór de onthulling van het standbeeld werd gevoerd, slaagt het stadsbestuur erin te bewijzen dat het Brusselse comité nog 253, 60 fr. dient op te hoesten. Doch Brussel laat niet af en Eeklo stelt advocaat De Baets aan om de belangen van de stad verdedigen. Pas in 1898 wordt de zaak uitgesproken, in het voordeel van de Ledeganckstad[175]. Het is wel merkwaardig dat de twee steden die zich het meest enthousiast toonden voor de oprichting van een standbeeld, zich naderhand zo rancuneus opstelden.

NOTEN

1 AMC-DL (Archief Meetjeslands Cultuurleven, Dossier Ledeganck), Notes sur mon cher défunt ami et parent Charles Louis Ledeganck.
2 Over Eduard Van Damme: zie Gazette van Eecloo en het District, 4 juni 1882.
3 UBG, Hs. III 7, Brief van De Laet aan De Hoon, 6 april 1847
4 De Eendracht, 1848-1849: *De beeldhouwer Jan Van Arendonck te Antwerpen, die reeds het borstbeeld van den heer Conscience heeft verkrygbaer gesteld, kondigt ook diegenen aen van wylen de heeren Willems en Ledeganck, ten inteekenprijs van 2fr. elk.*
5 De Eendracht, 1847-1848, p. 76.
6 M. DE VLEESSCHAUWER, *Guillaume Jozef De Block: biografische schets van een 19de eeuwse bekende Vlaming uit Boekhoute,* in De Twee Ambachten, 1997, nr. 1, 55-76.
7 UBG, Hs. III 7. Op de officiële uitnodiging voor de onthulling van het monument komt de naam van F. Claeys niet meer voor.
8 De Eendragt, 1847-1847, p. 93.
9 UBG, Hs. III 7, Brief van Rens aan Virginie De Hoon, 17 september 1848.
10 UBG, Hs. 2142A, Brief van Rens (namens het comité) aan koning Leopold.
11 RAG-POV, 3601/10.
12 RAG-POV, 3601/7.
13 UBG, Hs. 11724, Brief van De Laet aan Ledeganck, 26 december 1845.
14 A MVC, Alphabetische Lyst der inteekenaren ter oprigting van een Gedenkstuk, ter nagedachtenis van den Dichter Ledeganck. Deze intekenlijst verscheen ook in De Eendragt,1849-1850.
15 Redevoeringen en gedichten by de inhuldiging van Ledeganck's Gedenkteeken, Gent, 1849. Sprekers waren: Frans Rens, goede en intieme vriend; J.C. Martens, onderwijzer te Ronsele en promotor van het Nederlands in Zomergem; Eduard Neelemans; E. Van Biesbrouck, schrijver; Prudens Van Duyse, archivaris van de stad Gent, vriend (?) van Ledeganck; E. Soudan, kantonnaal inspecteur lager onderwijs, Hippoliet van Peene, schrijver; Willem Rogghé, vriend; J.G. De Block, professor en goede vriend van Ledeganck.
16 H.J. SCHIMMEL, *Karel Lodewijk Ledeganck,* in: Leesmuseum, 1858, p. 97.
17 De Karel Lodewijk Ledeganck route, Eeklo, 1997, p.18.
18 E. DE GRAEVE, *Eene ster uit den Vlaamschen Letterhemel,* in: Gazette van Eecloo en het District, 22 januari 1888.
19 J. BOUCHERY, *Bij de honderdste verjaring van Ledeganck's geboortedag,* in: Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, Gent, 1905, p.14.
20 Brief van Herman Bogaerd aan Anna De Weerdt-Cogen, 11 november 1903.
21 Het Volksbelang, 25 juli 1903.
22 UBG, Hs. III 7, Brief van Herman Bogaerd aan Anna De Weerdt-Cogen, 11 november 1903.
23 UBG, Hs. III 7, Brief van Anna De Weerdt-Cogen aan Herman Borgaerd, s.d.
24 UBG, Hs. III 7, Brief van Herman Bogaerd aan Anna De Weerdt-Cogen, 5 november 1903.
25 UBG, Hs. III 7, Brief van Anna De Weerdt-Cogen aan Herman Bogaerd, s.d.
26 UBG, Hs. III 7, Brief van Herman Ledeganck aan Anna De Weerdt-Cogen, Buenos Aires, 13 september 1904.

27 UBG, Hs. III 7, Brief van Anna De Weerdt-Cogen aan Herman Bogaerd, s.d.
28 UBG, Hs. III 7, Brief van Herman Bogaerd aan Anna De Weerdt-Cogen, 22 december 1904.
29 UBG, Hs. III 7, Brief van Theo Soudeyns aan Anna De Weerdt-Cogen, 10 oktober 1905.
30 UBG, Hs. III 7, Brief van Anna De Weerdt-Cogen aan Theo Soudeyns, s.d.
31 De Eecloonaer, 18 maart 1860.
32 Le Messager des Sciences, 1863, p. 1-4.
33 E. DE GRAEVE, a.w.
34 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 88 v. De brief is ondertekend door: Huylx-Storme, Frans Jacobs, Frans Sneyders, Henri Peeters, Albrecht Tinel, Etienne Itschert en Frans Stevens.
35 Het Volksbelang van 28 augustus 1897 spreekt terecht van *een tijdstip van statuomanie, waar aan zooveel mannen van gering talent, om niet te zeggen nulliteiten, borstbeelden en standbeelden opgericht worden*, maar noemt het een *niet te vergeven vergetelheid dat Karel Lodewijk Ledeganck zijn brons niet bezat.*
36 P. LAROY, *De geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*, Eeklo, 1993, p. 19.
37 Het is niet duidelijk wie tegenstemde.
38 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 285 r. - 286 r., Gemeenteraadsvergadering van 14 maart 1894. Het besluit van de gemeenteraad werd positief onthaald door heel wat kranten en weekbladen, o.a. door De Koophandel van 21 maart 1894.
AMC-VLC (Verslagboek Ledeganckcomité), Vergadering van donderdag 15 maart 1894, p. 3.
39 SAE-M, nr. 62, Minuten van de beraadslagingen van de gemeenteraad 1894. Jozef De Schepper was niet aanwezig op de vergadering, maar hij liet burgemeester De Wachter - in het Frans - weten zich *entièrement à la proposition d'eriger une statue au poëte Ledeganck* te scharen.
40 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 285 r - 285 v. Overigens wou niet iedereen deel uitmaken van de commissie: Aimé Euerard en Eduard Neelemans bedankten voor de eer.
41 AMC-VLC, Vergadering van donderdag 22 maart 1894, p. 6-7.
42 AMC-VLC, Vergadering van donderdag 15 maart 1894, p. 4.
43 AMC-VLC, Vergadering van zondag 18 maart 1894, p. 5.
44 AMC-DL, Minuten van de vergadering van de commissie, eind maart 1894.
45 AMC-DL, Brief van Proost aan Van Acker, 15 maart 1894.
46 AMC-DL, Brief van de Vlaamsche Wacht uit Brussel aan het Ledeganckcomité, 14 april 1894.
47 AMC-VLC, Vergadering van zondag 8 april 1894, p. 8.
48 AMC-VLC, Vergadering van zondag 15 april 1897, p. 8-9.
49 AMC-VLC, Vergadering van zondag 22 april 1894, p. 10.
50 AMC-VLC, Vergadering van zondag 6 mei 1894, p. 13.
51 AMC-VLC, Vergaderingen van zondagen 24 en 29 april 1894, p. 11-12.
UBG, Hs. III 7 en Vliegende Bladen, II L 24.
52 Fondsenblad van Gent, Gazette van Thielt, Onpartijdige van Dendermonde, De Volksbode van Maldeghem, 't Getrouwe Maldeghem, Het Laatste Nieuws, Het Nieuws van de Dag, de Flamingant, Vlaamsch en Vrij, de Vlaamsche Gazet van Brussel, De Bilsenaar, l'Union, Vlaamsch Heelal, De Klok van Aarschot, De Werkman, De Toekomst, enz.
53 AMC-DL, Brief van Janssens aan Van Acker, 1 mei 1894.
54 AMC-DL, Brief van Karel Bogaerd aan Van Acker, 2 mei 1894.
55 AMC-DL, Minuut van de vergadering van zondag 6 mei 1894.
56 AMC-VLC, Vergadering van zondag 6 mei 1894.
57 AMC-DL, Minuut van de vergadering van maandag 7 mei 1894.
58 Gazette van Eecloo en het District, 20 mei 1894.
59 AMC-DL, Minuut van de vergadering van zaterdag 26 mei 1894.
60 AMC-VLC, Vergadering van 7 mei 1894, p. 14.
61 AMC-DL, Brief van stadsbestuur Doornik, 8 mei 1894.
62 AMC-VLC, Vergadering van zondag 13 mei 1894, p. 15-18. De brief aan de minister werd opgesteld door Van Acker en Ryffranck. De Eeklose delegatie bestond uit: De Wachter, De Schepper, Van Doorne, Van Acker, Ryffranck, Houtappel, Minne, Van de Putte, Van Waesberghe, Willems. Schepen Vermast liet verstek gaan.
AMC-DL, Brief van t'Kint de Roodenbeke aan het comité, 11 mei 1894.
63 AMC-DL, Brief van het comité aan minister De Burlet, 15 mei 1894.
64 Gazette van Eecloo en het District, zondag 27 mei 1894.

65 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 289 r., f. 351 r.
66 Gazette van Eecloo en het District, zondag 21 juli 1895.
67 AMC-DL, Brief van de Vlaemsche Broederbond, 6 juni 1897.
68 AMC-DL, Brief van Matthijs aan Van Acker, 7 juni 1894.
69 AMC-DL, Brieven van de Vlaamsche Wacht, 18 juni 1894 en 22 augustus 1894.
70 AMC-DL, Brief van Adolphe de Prince en Hendrik De Coeyere, respectievelijk voorzitter en ondervoorzitter, 23 augustus 1894.
71 Voor meer informatie over Virginie en Constance verwijzen we naar P. VAN DE WOESTIJNE en H. NOTTEBOOM, *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847)*, Eeklo, 1997.
72 AMC-DL, Brieven van 27 juni, 28 juli en 28 oktober 1894
73 AMC-DL, Minuut van de vergadering van 2 december 1894.
74 UBG, Vliegende Bladen, II L 24
75 AMC-DL, Brief van De Potter, 28 maart 1895.
76 UBG, Vliegende Bladen, II L 3 en V L 24.
77 AMC-DL, Brief van Louis De Backer, 1 mei 1895
78 AMC-DL, Brief van Pickery, 25 november 1894.
79 AMC-DL, Brief van Hippolite Le Roy, 14 februari 1895.
80 AMC-DL, Brief van F. Lefever, 8 april 1895.
81 AMC-DL, Brief van Jules Lagae, 19 februari 1895.
82 AMC-DL, Brief van t'Kint de Roodenbeke aan schepen Vermast, 21 februari 1895.
83 AMC-DL, Brief van De Wachter aan t'Kint de Roodenbeke, 22 februari 1895.
84 AMC-DL, Brief van t'Kint de Roodenbeke , 24 februari 1895.
85 AMC-DL, Opmerking op de brief van t'Kint de Roodenbeke van 24 februari 1895.
86 AMC-DL, Brief van Lagae, 24 februari 1895.
87 De Stad Eecloo, december 1895.
88 AMC-DL, Minuut van de vergadering van maandag 27 mei 1895.
89 AMC-DL, Minuut van de vergadering van vrijdag 16 augustus 1895.
90 Gentsch Museum, 1895-1896, p. 30.
91 AMC-DL, Minuut van de vergadering van zondag 29 december 1895.
92 AMC-DL, Brief aan t'Kint de Roodenbeke, 8 januari 1895.
93 AMC-DL, Brief van minister L. De Bruyn, 28 januari 1896.
94 AMC-DL, Minuut van de vergadering van donderdag 13 februari 1896
95 AMC-DL, Brief van t'Kint de Roodenbeke, 14 februari 1896.
96 AMC-DL, Brief van het Ministère des Travaux Publics, 22 februari 1896.
97 AMC-DL, Minuut van de vergadering van 1 maart 1896.
98 AMC-DL, Minuut van de vergadering van 1 maart 1896.
99 AMC-DL, Minuut van de vergadering van maandag 13 april 1896;
100 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, Zitting van 2 mei 1897, f. 338 v.
101 AMC-DL, Brief aan Hennequin, 17 november 1896.
102 AMC-DL, Brief van Lagae, 3 juni 1896. Brief van minister De Bruyn, 1 december 1896.
103 AMC-DL, Minuut van de vergadering van 14 juni 1896.
104 AMC-DL, Brieven aan Benoit en Minne, 18 juni 1876.
105 AMC-DL, Minuut van de vergadering van maandag 16 november 1896.
106 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 361 r.
107 AMC-DL, Minuut van de vergadering van 16 november 1896.
108 AMC-DL, Minuut van de vergadering van maandag 8 februari 1897.
109 AMC-DL, Brief van Bogaerd aan Van Acker, 9 februari 1897.
110 SAE-M, Map Ledeganck, Brief van Bogaerd, 18 mei 1897.
111 UBG, Hs. III 7, Brief van Karel Bogaerd aan Clara Ledeganck, s.d. (mei 1897)
112 UBG, Hs. III 7, Brief van Clara Ledeganck aan Karel Bogaerd, 28 mei 1897.
113 UBG, Hs. III 7, Brief van Karel Bogaerd, 4 juni 1897
114 SAE-M, Map Ledeganck, Brief van A. Matthijs aan De Wachter, 28 april 1897. Brief van De Wachter aan Matthijs, 7 mei 1897.
115 SAE-M, Map Ledeganck, Brief aan burgemeester De Wachter, 26 mei 1897.
116 De Stad Eecloo, 14 maart 1897.
117 SAE-M, Map Ledeganck, Brief van Bogaerd, 5 juli 1897.
118 UBG, Hs. III 7, Brief van Vuylstyeke aan E. Cogen-Ledeganck, 12 juni 1897.
119 UBG, Hs. III 7, Brief van Bernard Steyaert aan Clara Cogen-Ledeganck, 26 juli 1897.

120 UBG, Hs. III 7, Brief van Clara Cogen-Ledeganck aan De Wachter, 16 augustus 1897.
121 UBG, Brief van De Wachter aan Clara Cogen-Ledeganck, 17 augustus 1897.
122 UBG, Hs. III 7, Brieven van H. Claeys, 20 en 26 juli 1897.
123 UBG, Hs. III 7, Brieven van H. Meert, 3 en 24 juli, 11 augustus 1897.
124 UBG, Hs. III 7, Brief van Bernard Steyaert aan Clara Cogen-Ledeganck, 26 juli 1897.
125 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 377 r.
126 SAE-M, 505, Schepencollege: ontvangen brieven, 21 augustus 1897.
127 SAE-M, 505, Schepencollege: ontvangen brieven, 22 augustus 1897.
128 De Stad Eecloo, 15 augustus 1897.
129 Le Petit Bleu, zaterdag 28 augustus 1897.
130 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, Zitting van 4 december 1897, f. 389 r.
131 AMC-DL, Brief van Lagae, 7 juni 1897.
132 SAE-M, 505, Schepencollege: ontvangen brieven, 29 juli 1897.
133 SAE-M, 65, Minuten van de beraadslagingen van de gemeenteraad 1897.
134 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, Zitting van 31 juli 1897, f. 379 r.
135 Gazette van Eecloo en het District, zondag 29 augustus 1897.
136 De Stad Eecloo, zondag 15 augustus 1897.
137 SAE-M, Map Ledeganck, Betalingsbewijs 29 augustus 1897.
138 De Stad Eecloo, zondag 22 augustus 1897.
139 De Stad Eecloo, zondag 29 augustus 1897.
140 Het Laatste Nieuws, maandag 30 augustus 1897: *Het brusselsch comiteit heeft de zaken goed gedaan, want zij hebben met zich eene prachtige gesmeden ijzeren kroon met eiken en laurierbladeren en eene lier in 't midden met de woorden: Brussel aan K. Ledeganck vervaardigd door Van de Putte uit Eeklo.* Pieter Van de Putte wordt door iedereen de Eeklose Quinten Metsijs genoemd.
141 Gazette van Eecloo en het District, zondag 29 augustus 1897.
142 Het Laatste Nieuws, maandag 30 augustus 1897. Minister De Bruyn was, samen met Leopold II, aanwezig op het congres der architecten in Brussel
143 Een uitgebreid verslag van de feestelijkheden kan men lezen in:
SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 381 v., 382 r. - v.
Gazette van Eecloo en het District, De Eecloonaer, Recht voor Allen, De Stad Eecloo, 't Getrouwe Maldeghem, Volksbode van Maldeghem, allen van zondag 5 september 1897. Verder verschenen uitgebreide reportages in alle nationale kranten.
144 UBG, Hs. III 7, Programme du Concert qui sera donné le dimanche 28 août 1897 à Eecloo.
145 Het Laatste Nieuws, maandag 30 augustus 1897.
Het Nieuws van den Dag, dinsdag 31 augustus 1897.
146 La Flandre Libérale, 10 november 1897.
147 Maurice De Weerdt (1862-1930) is gehuwd met Anna Cogen (1867 -) een dochter van Eugène Cogen (1834-1869) die gehuwd was met de dochter van Karel Lodewijk Ledeganck, Clara (1845-1898). Anna Cogen is dus een kleindochter van Karel Lodewijk.
148 UBG, Hs. III 7, Brief van Anna De Weerdt-Cogen aan haar moeder, Clara Ledeganck, s.d. 'zondagavond' (29 augustus 1897).
149 UBG, Hs. III 7, Brief van Virginie Loveling, 3 september 1897.
150 Tante Heremans was Constance De Hoon, zus van Virginie, echtgenote van Karel Lodewijk.
151 UBG, Hs. III 7, Brief van Maurice De Weerdt aan Clara Ledeganck, 29 augustus 1897.
152 UBG, Hs. III 7, Brief van Anna De Weerdt-Cogen aan haar moeder, Clara Ledeganck, s.d. 'zondagavond' (29 augustus 1897).
153 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, f. 384 v. Roland Van de Casteele schreef ter gelegenheid van de onthulling een ellenlange *Ode aan K..L. Ledeganck* en schonk twee dichtbundels aan het stadsbestuur.
154 De Nieuwe Gazette van Nieuport en van het Kanton, zondag 12 september 1897.
155 L'Indépendant de Gand, maandag 30 augustus 1897.
156 Het Laatste Nieuws, woensdag 1 september 1897.
157 L'Indépendant de Gand, maandag 30 augustus 1897.
158 Het Laatste Nieuws, woensdag 1 september 1897.
159 De Stad Eecloo, zondag 5 september 1897.
160 Le Petit Bleu, zondag 29 augustus 1897. Dit blad schrijft overigens zeer lovende en vrij objectieve artikels over Ledeganck.
161 Recht voor Allen, zondag 5 september 1897.

162 Enkel Victor Begerem en Franz Schollaert, twee als Vlaamsgezind aangeduide ministers waren aanwezig. Paul De Smet de Naeyer, Jules Vandenpeereboom en De Bruyn waren ook geïnviteerd doch daagden niet op.
163 De Zweep, zondag 8 september 1897.
164 UBG, Hs. III 7, Brief van Anna De Weerdt-Cogen aan haar moeder, Clara Ledeganck, s.d. 'zondagavond' (29 augustus 1897).
165 La Flandre Libérale, 31 augustus 1897.
166 Het Volksbelang, zaterdag 4 september 1897.
167 Het Volksbelang, zaterdag 4 september 1897
168 La Flandre Libérale, 31 augustus 1897.
169 De Nederlandsche Spectator, 4 september 1987.
170 UBG, Hs. III 7, Brief van Clara Ledeganck aan De Wachter, 2 september 1897.
171 UBG, Hs. III 7, Brief van De Wachter aan Clara Ledeganck, 3 september 1897.
172 UBG, Hs. III 7, Brief van Bernard Steyaert aan Maurice De Weerdt; 3 september 1897.
173 SAE-M, Beraadslagingen van de gemeenteraad 1885-1897, Zitting van 10 november 1897, f. 388 r.
174 Recht voor Allen, zondag 30 januari 1898.
175 SAE-M, Map Ledeganck.

HEEMKUNDIG REPERTORIUM 1997

Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland

Filip BASTIAEN

Tijdens de eerste vijf afleveringen van de bibliografie werd er regelmatig wat gesleuteld aan de formule. In die periode breidde ook het aantal tijdschriften dat we excerperen uit. Bijgevolg lijkt het wenselijk één en ander eens opnieuw op een rijtje te zetten.

Deze bibliografie is in zekere zin een selectieve bibliografie. We stelden van in den beginne als criterium voor opname dat een bijdrage specifiek over een deel van of over geheel het Meetjesland moet handelen. Studies die bv. Oost-Vlaanderen of zelfs Vlaanderen tot onderwerp hebben, en waarbij het Meetjesland ruim aan bod kan komen, nemen we niet op. We willen vooral het regionale beklemtonen. Bijdragen over grotere entiteiten zullen normaliter in andere bibliografieën aan bod komen.

Een (beperkt) aantal titels (met lokaal karakter) zal men toch niet vinden. Kwaliteit speelt een zekere rol; het gepubliceerde moet toch enig nut hebben voor andere navorsingen. Het betreft hoofdzakelijk korte bijdragen, veelal totaal onbewerkt materiaal of puur compilatie. Ook artikels die we beschouwen als *bronnenpublicaties* en die zelf enkel steunen op andere, dergelijke werken nemen we evenmin op. Ook oude krantenartikels (of volledige *collages*) laten we achterwege. *Verslagen* van voordrachten, bezoeken, huldigingen enz., alsook een *In memoriam* nemen we in principe niet op. Evenmin een biografie van een nog levende persoon.
Ook bijdragen die te algemeen zijn (titels verwijzen wel naar een lokaliteit of regio, maar die komt amper of zelfs niet aan bod) vallen uit de boot. Ten slotte selecteren we ook geen bijdragen louter bestaand uit één of enkele foto's met een onderschrift.

We elimineren ook inzake de te excerperen tijdschriften. In een aantal Meetjeslandse gemeenschappen verschijnen er louter lokale tijdschriften of periodieken van verenigingen of families. Niet zelden treft men er artikels van heemkundige aard in aan. Door de beperkte verspreiding houden we er geen rekening mee. Als selectiecriterium hanteren we de norm *historisch* (meer uitleg is te vinden in jaarboek 43 (1992), p. 258-263 en jaarboek 45 (1994), p. 213).

Voor de artikels uit een deel van de geëxcerpeerde jaarboeken en tijdschriften gebruiken we afkortingen. Zie ook jaarboek 43 (1992), p. 261-262, jaarboek 44(1993), p. 197-198 en jaarboek 47(1996), p. 239.

Gebruikte sigels

AM	Appeltjes van het Meetjesland
B	Biekorf
BB	Bos en Beverveld
BTFG	Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis
BTNG	Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis
DB	De Belle
DE	De Eik
DED	De Eeklose Dobbelgebakkene
DL	De Levensboom
DTA	De Twee Ambachten
HB	Handelingen Genootschap voor Geschiedenis Brugge
HBM	Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland
HMGOG	Handelingen Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent
HLvN	Het Land van Nevele
JAM	Jaarboek Ambacht Maldegem
KB	Kapel en Beeld
KOK	Jaarboek van de Kunst- en Oudheidkundige Kring - Deinze
LvdW	Land van de Woestijne
ME	Molenecho's
MvT	Mensen van Toen
OH	Ons Heem
OR	Oud Ruysselede
OVZ	Oostvlaamse Zanten
RvT	De Roede van Tielt
TG	Tijdschrift voor Geschiedenis
Tgk	Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet
TSG	Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis
VS	Vlaamse Stam

1. Bibliografie

A. Werkinstrumenten

bibliografieën

1. BASTIAEN Filip, *Heemkundig repertorium 1996. Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland.* - AM, 47(1996), 239-260.
   Thematische bibliografie met 4 indices.
2. DE VLEESSCHAUWER Marc, *Bibliografisch repertorium.* - (Assenede), 1997, 40p., (extra uitgave van De Twee Ambachten).

Overzicht van de artikels in de eerste 5 jaargangen van het tijdschrift *De Twee Ambachten*. Het repertorium bevat een auteursregister, een onderwerpenregister volgens 11 thema's (en verdere onderverdeling) met annotaties en een trefwoordenregister (inclusief plaats- en familienamen).

bronnen(publicaties)

3. D(EBBAUT) R(onny), *Volkstelling te Hansbeke in 1709.* - MvT, 7(1997), 1, 12.
   Correcties en aanvullingen op 92-93/15.
4. DE GROOTE Stefaan, *Geneesheren en vroedvrouwen van het Land van Nevele in 1868.* - MvT, 7(1997), 2, 44.
5. DE SMET Erik & HAMERLYNCK Willy, *De immobiliënmarkt te Eeklo tijdens het Ancien Regime.* - DE, 22(1997), 1, 2-42. Vervolg op 95/11 en 96/9.
   Chronologisch, verkopers (schenkers), kopers, aard goed.
6. MARTENS Albert, *Herbergen en herbergiers te Lotenhulle, Merendree en Nevele, anno 1793.* - MvT, 7(1997), 4, 89-92, met index persoonsnamen.
7. MARTENS Albert, *Naamlijst van de Onze-Lieve-Vrouwmeesters te Hansbeke (1649-1789).* - MvT, 7(1997), 1, 18-19.
8. MARTENS Albert, *Nog enkele kerklijken te Hansbeke.* - MvT, 7(1997), 1, 20-21.
   18e eeuw. Aanvulling op 92-93/31.
9. MARTENS Albert, *Renteplichtigen aan de kerk van Hansbeke anno 1686.* - DL, 10(1997), 3, 61-69, met index van persoonsnamen en toponiemen.
10. MARTENS Albert, *Was- en pelderrechten (16e en 17e eeuw).* - MvT, 7(1997), 1, 4-9.
    Hansbeke. Met bespreking.
11. CLAEYS Jackie & SIERENS Etienne, *Parochieregisters Poeke 1620-1721.* - Ruiselede, 1997, 3 delen in 1 band.
    Op datum en alfabetisch geklasseerd. De originele registers bevatten geen klappers.
12. POOLEN Vic, *Te Aardenburg ingeschreven poorters uit het Meetjesland en waarover nadere informatie gevonden is.* - MvT, 7(1997), 2, 30-41, met index familienamen.
13. POOLEN Vic, *Uittreksel poorterboek van Aardenburg. Poorters uit het Meetjesland.* - MvT, 7(1997), 2, 26-29.
14. ROETS Eugeen, *Verbeurd verklaarde Franse goederen te Aalter en omgeving tussen 1635 en 1640.* - VS, 33(1997), 3-4, 119-122.
    Ook Ursel en Knesselare.
15. STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Kaprijke (1542-1796).* - AM, 47(1996), 184-185.
16. STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Lembeke (1542-1796).* - AM, 47(1996), 183.
17. STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Watervliet (1542-1796).* - AM, 47(1996), 186.

B. Hulpwetenschappen

18. NEYT Luc, *Transcriptie landboek heerlijkheid Merendree 1680-1681.* - Tielt, 1996, 2 delen, geïll.
    Deel 1 omvat een volledige tekstuitgave, terwijl in het 2e deel alle gegevens in lijsten zijn verwerkt (alsook de veranderingen in 1742).

C. Dorpsgeschiedenis

monografieën en algemeen

19. BLONDEEL Antoine, NOTTEBOOM Hugo & STOCKMAN Luc, *Bezoek aan de moerdorpen St.-Laureins, St.-Margriete en St.-Jan-in-Eremo.* - Maldegem, 1997, 40p., geïll.
    Algemene brochure met beschrijving van bezochte plaatsen en gebouwen bij de jaarlijkse uitstap van het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.*

fotoboeken, iconografie en dorpszicht

20. BASTIAEN Filip, *Groot-Aalter in oude foto's. Deel II.* - Eeklo, 1995, 190p.
21. CLAEYS Robert, *Vaarwel landelijk Zomergem.* - HBM, 11(1997), 3, 127-129, 3 foto's.
    Over 2 oude woningen en hun bewoners.

varia

22. AMEEL Luc, *Hansbeekse klokken.* - HLvN, 28(1997), 3, 202-210, 6 foto's.
    In Hansbeke werden in de 18e eeuw (en eerste helft 19e eeuw?) zeer typische uurwerken gemaakt, o.a. door Marten Lievens.
23. BOLLAERT André, *Het Nevelse monument dat er nooit kwam.* - MvT, 7(1997), 4, 85-88, 1 ill.
    Begrafenis van de liberale hoofdonderwijzer Désiré Wauters, 1888. Mooi tijdsbeeld over verhouding katholieken - liberalen.
24. CLAEYS Jackie, *Oosteeklo bouwt een nieuw schoolgebouw in 1869.* - DTA, 5(1997), 1, 29-37, 3 foto's.
    Een verhaal van alle tijden: de lange en moeilijke bureaucratische weg vooraleer er een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning in de dorpskom van Oosteeklo verrijst.
25. CLAEYS Robert & VAN DE WOESTIJNE Paul, *Eeklo tijdens het Interbellum.* - HBM, 11(1997), 3, 109-113, geïll.
26. CLAEYS Robert, *Enkele vroegere bewoners van het kasteel van Ronsele.* - HBM, 10(1996), 4, 163-171, rijk geïll.
27. CLAEYS Robert, *Iets over 't Lindeken van toen.* - DED, 5(1996), 4, 189-191, 2 foto's.
    Over enkele beluikhuisjes in de Vlamingstraat in Eeklo.

28. CLAEYS Robert, *Vleesdiefstal bij Fliepe Toeters.* - DED, 6(1997), 2, 67-68, 1 foto.
Eeklo, 1891; wat biografische gegevens over Philippe d'Aubioul e.a.
29. DAUWE Emiel, *"Den bouw".* - DED, 6(1997), 1, 14-17, 2 foto's en 1 kaart.
Gebouw in de Prinsenhofstraat, aanvankelijk vier huisjes, later fabriek, dan leer- en verbeteringswerkhuis, huisvesting voor het Genootschap van de H.Vincentius, onderwijs, bibliotheek ...
30. DAUWE Emiel, *Armhuizekens te Eeklo.* - DED, 5(1996), 4, 173-175, met situatieplan.
31. DAUWE Emiel, *De congregatiezaal.* - DED, 6(1997), 3, 117-121, geïll., o.a. met plan.
Handelt in hoofdzaak over de bouw van een gevangenis in Eeklo tijdens de Eerste Wereldoorlog.
32. DE PAEPE Jozef, *Watervlietse situaties en figuren.* - HBM, 10(1996), 4 , 159-162, 1 foto.
Over de schaapherder Camiel Van Hecke.
33. DE SMET Erik, *Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische onafhankelijkheid - 1846.* - HBM, 10(1996), 4, 145-158; 11(1997), 3, 114-126, geïll.
34. JOOS Willy, *Adegems grootste pachthof 26 jaar lang in handen van een vergeten Bellemse pachter.* - DB, 9(1996), 3-4, 7-13, 2 foto's.
Het *Goed ter Heiden* werd in het begin van de 17e eeuw uitgebaat door Joannes Rootsaert. Hij was tevens, zoals zijn voorgangers en opvolgers, schepen van het Ambacht Maldegem.
35. LOOTENS Cyriel, *Relaas van de kerkdiefstal te Bellem in de nacht van 24 op 25 maart 1909.* - DB, 9(1996), 3-4, 2-6, 2 ill.
Het verslag uit het *Rerum memorabilium.*
36. MARTENS Albert, *Dodelijk ongeval aan de windmolen te Hansbeke.* - OH, 50(1996), 4, 201.
Het slachtoffer was Pieter Jacques, 1763.
37. MARTENS Albert, *Een oneerlijke molenaar te Hansbeke.* - OH, 50(1996), 4, 200-201.
Jan de Clercq, 1636.
38. MARTENS Albert, *Een opgedolven grafsteen te Hansbeke.* - MvT, 7(1997), 4, 76-79, met tekeningen.
Grafsteen van de molenaar Bernard Van Der Plaetse, opgegraven aan de vroegere molen.
39. MARTENS Albert, *Pachtgronden te Bellem, toebehorend aan de kerk van Hansbeke (1554-1786).* - DB, 9(1996), 3-4, 14-17, 1 kaart, met lijsten pachters.
40. SCHEPENS E., *Het dienstpersoneel van de familie Jean Joseph Dons de Lovendeghem - Zaman. 1777-1813.* - Ghendtsche Tydinghen, 25(1996), 3, 106-117.
41. VAN EEGHEM Etienne, *Den Swittenberg anno 1937-38.* - DB, 9(1996), 3-4, 21-26 en 10(1997), 1, 28-29, geïll.

Uitbaggeringen van het kanaal Gent-Oostende en de zandwinning nadien (vervoer via een spoorlijntje), grens Bellem-Aalter.

42. VANMALDEGHEM Jeroom, *Het Kleit van toen.* - JAM, 1(1995), 248-254, 7 foto's met commentaar.
O.a. loting, oorlogsfiets met hondenspan...
43. WILLEMS Gustaaf, *Rode Kruishulp voor de stichting van een afdeling in Assenede.* - DTA, 5(1997), 2, 73-75, 3 foto's.
In 1946, als gevolg van de Tweede Wereldoorlog, werd in Assenede een Rode-Kruisafdeling opgericht. De wortels situeerden zich in Zelzate. Met aandacht voor de plaatselijke bestuursleden en de eerste vrijwilligers.

D. Archeologie

44. BASTIAENS Jan & VERBRUGGEN Cyriel, *Archeobotanisch onderzoek van het Romeins kamp van Maldegem-Vake. Macroresten van de opgravingscampagnes 1986 en 1987.* - HMGOG, 49(1995), 33-44, (met overzicht plantensoorten).
45. CROMBE Philippe & VAN DER HAEGHEN Guy, *Midden-Paleolithische jagers-verzamelaars te Aalter. Getuigenissen van Vlaanderens vroegste bewoning ca. 80000 - 60000 jaar geleden.* - Uit Vlaamse bodem: 10 archeologische verhalen, (Vlaamse Vereniging voor Archeologisch Onderzoek), Sint-Niklaas, 1996, 7-10.
46. CROMBE Philippe & VAN DER HAEGEN Guy, *Streekinventaris van steentijdbewoning in het Meetjesland.* - AM, 47(1996), 165-168, met tekeningen.
Aankondiging van de inventaris.
47. DE CLERCQ Wim & THOEN Hugo, *Ijzertijdvondsten te Zomergem-Boven (gemeente Zomergem, Oost-Vlaanderen).* - Lunula, Archaeologica Protohistorica, 3(1995), 73-76, met 1 kaart en 1 tekening.
48. DE CLERCQ Wim, *Enkele archeologische vondsten te Landegem.* - HLvN, 28(1997), 3, 189.
49. DE CLERCQ Wim, *Enkele opmerkelijke Gallo-Romeinse vondsten uit Merendree, bewaard in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel.* - Bulletin KMKG (ter perse).
50. DE CLERCQ Wim, *Spitten vóórde stal. Archeologisch noodonderzoek van een middeleeuwse gracht in Poesele.* - HLvN, 28(1997), 4, 254-259, 1 tekening en 1 kaart.
51. THOEN Hugo & DE CLERCQ Wim, *De Gallo-Romeinse aanwezigheid in Adegem en Maldegem.* - HG, 49(1995), 1-31, met tekeningen en foto's.
Met repertorium van de sites en de vondsten op enkele vindplaatsen.
52. THOEN Hugo & LANGOHR Roger, *Het Romeins kamp van Maldegem-Vake. Strategisch bolwerk in een militair conflict met de Germanen ca. 172-174 v. Chr.* - Uit Vlaamse bodem: 10 archeologische verhalen, (Vlaamse Vereniging voor Archeologisch Onderzoek), Sint-Niklaas, 1996, 55-66.

53. THOEN Hugo & DE CLERCQ Wim, *De Gallo-Romeinse aanwezigheid in Maldegem en Adegem.* - HMGOG, 49(1995), 1-31, met foto's, kaarten en tekeningen.
Met overzicht van de vondsten.
54. THOEN Hugo, *Nieuw licht op onze Romeinse Geschiedenis. Het Romeinse kamp van Maldegem-Vake.* - JAM, 2(1996), 253-274, met foto's, tekeningen enz.
Eén van de meest spectaculaire acheologische ontdekkingen in Vlaanderen via luchtfotografie. O.a. beschrijving van het kamp (met 10 gelokaliseerde houten waterputten) en de verdediging van onze gewesten. Er werd eveneens een link gelegd naar de Canadese bevrijders tijdens de Tweede Wereldoorlog.
55. VAN DER HAEGEN Guy, *Aalter - Oostmolen. Ontdekking van een nieuwe Romeinse vindplaats.* - AM, 47(1996), 171.

F. Politiek-bestuurlijke geschiedenis & Instellingen

zie ook nr. 79

56. NOTTEBOOM Hugo, *De scheiding tussen België en Nederland (1830-1831).* - HBM, 11(1997), 1, 1-23, 3 ill.
De gebeurtenissen in Maldegem en andere grensgemeenten, met o.a. de Slag van Strobrugge. Er zit heel wat nieuw materiaal, vaak uit private archieven, in verwerkt.
57. PILLE Freddy, *De Eeklose costumen van 1619.* - DED, 6(1997), 2, 55-59, 2 ill.
Het op papier zetten van de *costumen* gebeurde pas na ruim 70 jaar en kostte een bom geld, waarin ook Lembeke moest bijdragen.
58. PILLE Freddy, *Het einde van het Twaalfjarig Bestand.* - DED, 6(1997), 1, 2-13, geïll.
De gevolgen voor Eeklo, waar men dit reeds begon te merken vanaf 1619. Eeklo probeerde bescherming bij de Nederlanders te bekomen en zorgde voor attenties onder de vorm van wild en ook geld. 1620-1622 was in elk geval vrij rumoerig.
59. PILLE Freddy, *Omgaan met een bevriende vijand.* - DED, 5(1996), 4, 145-150, geïll.
Tijdens het Twaalfjarig Bestand paaide de stad Eeklo de noorderlingen extra met allerlei geschenken. De Zeeuwse functionarissen lieten zich deze corruptie welgevallen.
60. STEVENS Willy, *De heer van Sint-Joris ging zijn galg te buiten.* - LvdW, 19(1996), 3-4, 23-34, geïll.
Probleem over de begrenzing van de heerlijkheid van Sint-Joris en die van de *gravelichede* van Knesselare. Het oprichten van een galg door de heer van Gits, St.-Joris enz. op het grondgebied van de gravelichede leidde tot een proces voor de Raad van Vlaanderen in 1657.
61. STEVENS Willy, *Opstand of oproer te Eeklo.* - DL, 10(1997), 1, 5-7.

Jan Stalins belette, samen met anderen, de geseling van Kristoffel Lampaert. Hij werd door de Raad van Vlaanderen veroordeeld tot een zware straf.

62. TONDAT Romano, *Op zoek naar Eeklo's eerste kern.* - DED, 6(1997), 2, 105-106.

G. Sociaal-economische geschiedenis

zie ook nr. 142

63. BASTIAEN Filip, *Sociaal panorama van de 19de eeuw.* - LAROY Peter (ed.), 100 jaar in beweging. Geschiedenis van de arbeidersbeweging in groot-Aalter, Aalter, 1996, p. 11-60, geïll.
Zie ook nr. 74.
Een beperkte sociale geschiedenis over Aalter, Bellem, Lotenhulle en Poeke als achtergrond bij de arbeidersemancipatie in de 20e eeuw. Deels synthese, maar met ook talrijke nieuwe elementen inzake levensomstandigheden, sociale onrechtvaardigheid en de nood aan organisatie, alsook de eerste maatschappijen van onderlinge bijstand.
64. BOLLAERT André, *Over wassend fruit op de Poeselse boomgaarden en de Poeselse blauwkes.* - HLvN, 28(1997), 4, 274-283, 1 foto.
Korte geschiedenis van de fruitteelt in de streek (vanaf 16e eeuw). De *Poeselse blauwkes* zijn een lokale pruimensoort.
65. BOONE Marc, *Twee enquêtes over het beheer van de grafelijke moergronden in de Vier Ambachten (1424-1425).* - Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 161(1995), 228-278.
66. BUYCK Roger, *De demografische evolutie te Kaprijke tijdens de Franse overheersing (1796-1815).* - AM, 47(1996), 39-54, met tabellen en grafieken en als bijlage een overzicht van de voornamen.
Historische werkelijkheid met staalharde cijfers. Daarnaast leren naamgeving en partnerkeuze ook iets inzake mentaliteit, mobiliteit en de sociaal-economische context.
67. BUYCK Roger, *De korenwindmolens te Kaprijke tijdens het Ancien régime.* - AM, 47(1996), 221-238, 2 foto's.
Eigenaars en pachters van vier molens, 14e - 18e eeuw.
68. CLAEYS Jackie, *Hongersnood in Oosteeklo 1846-1848.* - DTA, 5(1997), 2, 21-26, geïll.
De toestand en maatregelen naar aanleiding van de grote economische crisis: kantwerkschool, misoogsten, burgerwacht ...
69. CLAEYS Robert, *Melkerij St.-Marie Zomergem, 1934-1981.* - HBM, 11(1997), 1, 24-26, 2 foto's.
70. DEFRUYT Roger en Jan, *De autoweg Brussel - Oostende begin 1940.* - LvdW, 20(1997), 1-2, 49-58, 5 foto's en uitslaande kaart i.v.m. verbreding van bruggen.

Over de aanleg van de autosnelweg en enkele latere werken, voor een flink deel toegespitst op Aalter.

71. DE KRAKER Adrie, *De Bijloke in Noordoost-Vlaanderen, haar grondbezit en de exploitatie daarvan in de Vier Ambachten, tussen 1200 en 1600.* - HG, 49(1995), 175-195, met kaartmateriaal.
Gedurende ongeveer vier eeuwen betrok de Bijloke bijna de helft van haar inkomsten uit de Vier Ambachten. Het ging vooral om inkomsten uit tienden en uit de landbouwbedrijven in de polders; het betrof niet alleen inkomsten in geld, maar ook leveringen in natura, zoals turf.

72. DE SMET Aimé & VAN DE WOESTIJNE Paul, *De Eeklose coöperatie Werkmanswelzijn 1900-1985.* - HBM, 11(1997), 1, 27-45, geïll.
Een liberale coöperatieve, deels als tegenhanger van de katholieke en socialistische arbeidersverenigingen (of beter verenigingen voor arbeiders). Het begon met een café, een bakkerij en een winkel. De maatschappij zorgde ook voor de eerste cinema in Eeklo.

73. HUYS Paul, *De herbergen te Aalter, Bellem, Lotenhulle en Poeke in 1683.* - LvdW, 19(1996), 3-4, 10-22, met als bijlagen de tellingen en een lijst der persoonsnamen.

74. LAROY Peter (ed.), *100 jaar in beweging. Geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging in groot-Aalter.* - Aalter, 1996, 215p., geïll.
Zie ook nr. 63.
Peter Laroy schreef de delen 2 tot en met 5 (vanaf p. 61), over de eigenlijke geschiedenis van de lokale arbeidersbeweging. Het boek is chronologisch opgevat, met in elk deel aandacht voor thema's als politiek, mutualiteiten, woningmaatschappijen, sparen en verzekeren, ontspanning enz. De teksten zijn doorspekt met kleine, anecdotische stukjes van André De Ké.
Bespr.: Luc Stockman, AM, 47(1996), 283-284.

75. MARTENS Albert, *Maalloon op de windmolens te Merendree.* - OH, 50(1996), 4, 203.
1665

76. MARTENS Albert, *Slachtoffers van de rodeloop te Hansbeke anno 1794.* - DL, 10(1997), 1, 9-16, met grafieken en tabellen.

77. PILLE Freddy, *De 'ghewichte vande ballance'.* - DED, 6(1997), 3, 115-116.
De stedelijke balans en zijn gewichten, Eeklo, omstreeks 1620.

78. PILLE Freddy, *Lonen en prijzen 1620 - 1625.* - DED, 6(1997), 3, 107-114, geïll.
In Eeklose context.

79. RYCKAERT Maurice, *Het hof van Schipdonk te Zomergem.* - AM, 47(1996), 187-208, met foto's en een kaart.
Over de vrij ingewikkelde Zomergemse heerlijke structuur, de beschrijving en evolutie van de hoeve, het fort van Schipdonk, eigenaars en pachters.

80. STOCKMAN Luc, *Het Marquettegoed te Bellem.* - AM, 47(1996), 173-182, met kaartmateriaal.
Met aandacht voor toponiemen, de hoeve zelf en de pachters.

H. Godsdienst- en kerkgeschiedenis

zie ook nr. 10

81. ARNAUT Jozef, *De verering van het H.Sacrament te Knesselare.* - AM, 47(1996), 209-220, 2 foto's en 1 document en 2 namenlijsten als bijlage.
16e - 20e eeuw.
82. BOLLAERT André & SCHEPENS Erik, *Genezen van de kinkhoest na een bedevaart naar de H. Margareta te Landegem.* - HLvN, 28(1997), 3, 211-217, 1 ill.
De genezing van 4 kleinkinderen van Charles Van de Vivere, heer van Darupt (o.a. in Afsnee en omgeving), in 1803.
83. DE VLEESSCHAUWER Marc, *De 'vroegste' vermelding van Stoepe.* - DTA, 5(1997), 2, 47-50, 3 foto's.
De bedevaartplaats Stoepe (Assenede) wordt al in het begin van de 15e eeuw vermeld, maar is vermoedelijk nog ouder. Met beschrijving van de 16e-eeuwse verbouwingswerken aan de kapel.
84. DIERICKX Christ, *Het genootschap van de heilige Vincentius à Paulo te Assenede (periode 1891-1909).* - DTA, 5(1997), 1, 46-49, 1 ill.
Caritatief lekengenootschap opgericht in 1833 in Parijs om het lot van de armoedigen te verzachten. In 1859 werd in Assenede een afdeling opgericht. Beschrijving van de werkzaamheden van dit plaatselijk genootschap.
85. GOEGEBUER L., *De drie kerken van Knesselare.* - AM, 47(1996), 113-164, rijk geïll. met kaartmateriaal.
Bouwgeschiedenis van de opeenvolgende kerken, met als toemaatje een stuk over het interieur.
86. LAUREYS D., *La réforme à Eeklo et environs (1530-1576).* Bulletin de la Société Royale du Protestantisme Belge, 1995 (115), 37-46.
Vanaf 1530 was de situatie in Eeklo ronduit woelig te noemen: talrijke straffen waaronder enkele terdoodveroordelingen; het strenge repressieve optreden van de magistraat kanaliseerde het verzet naar massaal bijgewoonde hagepreken en een kleine beeldenstorm. Enkelen wisten aan de vervolgingen te ontsnappen.
87. MARTENS Albert, *Congregatie der jongelieden van Hansbeke.* - HLvN, 28(1997), 1, 34-62, met namenlijsten.
1870-(1948).
88. MARTENS Albert, *De Onze-Lieve-Vrouwgilde te Hansbeke (1553-1789).* - AM, 47(1996), 77-111, geïll., met glossarium en 2 namenlijsten.
Een uiterst gedetailleerde en volledige studie.
89. VAN HOECKE Rita, *De annalen van Ten Doorn* - DED, 5(1996), 4, 151-163; 6(1997), 1, 18-30; 2, 69-83; 3, 130-145, rijk geïll., vervolg op 1996/79.
Historisch portret van het Eeklose klooster en de (meisjes-)school. O.a. de bezetting tijdens de Eerste Wereldoorlog, de leerlingenpopulatie (talrijke uit het buitenland, zelfs een Oxford-afdeling), evolutie naar het Nederlands enz.

I. Militaire geschiedenis

90. MICHIELS Marcel, *Vijftig jaar geleden: oorlogsbelevenissen van Marcel Michiels.* - HLvN, 28(1997), 1, 63-80, geïll. Slot van 1995/89 en 1996/89.
Tweede Wereldoorlog, Vosselare.
91. ROSSIE Jan, *Gabriëlle Petit, heldin uit W.O.I, nog steeds vereerd in Boekhoute.* - DTA, 5(1997), 2, 27-34, geïll.
Gedurende de Eerste Wereldoorlog zette de Henegouwse Gabriëlle Petit een spionagenetwerk op en smokkelde de geheime informatie via Boekhoute naar het neutrale Nederland. Ze werd in 1916 door de Duitsers opgepakt en gefusilleerd te Brussel. Na de oorlog werd ze als een nationale heldin *vereerd.* Deels geromantiseerd verhaal.
92. VAN DE BOUCHAUTE Cyriel, *Leven in oorlogstijd.* - DED, 5(1996), 4, 176-183; 6(1997), 1, 31-39, geïll. Vervolg op 1994/122, 1995/91 en 1996/90.
Het dagelijks leven van een werkmansgezin tijdens de Tweede Wereldoorlog in Eeklo.

J. Kunst, cultuur & wetenschappen
inclusief onderwijs en pers

zie ook nr. 124

93. DE DONCKER Jos, *Honderd jaar onderwijs. De familie Alyn te Aalter.* - LvdW, 20(1997), 1-2, 59-79, rijk geïll.
Familiehistoriek in functie van het onderwijs, vanaf 1858. Niet steeds louter tot Aalter beperkt.
94. DIERICKX Christ, *De historiek van de aangenomen gemengde school op de Landsdijk te Bassevelde (1897-1997).* - DTA, 5(1997), 1, 7-23, geïll., met lijst onderwijzend personeel vanaf 1936.
Ontstaan en evolutie van het lager onderwijs op de parochie Landsdijk.
95. FAUCONNIER A. & ROOSE P., *Het orgel te Gontrode: andermaal een Lovaert-orgel geïdentificeerd.* - Orgelpunt, 17(1994), 1, 3-10.
96. MARTENS Marc, *Middelburgs groepsportret bij een Schenking van het Scapulier.* - JAM, 2(1996), 179-195, foto's en documenten.
Een 17e-eeuws schilderij in de kerk van Middelburg, mogelijks van de hand van Jacob I van Oost. Bespreking van de er op voorkomende figuren (waaronder enkele mogelijke schenkers). Enkelen hadden een zekere relatie met Middelburg (een kanunnik, de baljuw...).
97. NOTTEBOOM Hugo, *De familie Van Maldeghem en de schenking van het schilderij "De Heilige Barbara" aan de kerk van Maldegem.* - JAM, 1(1995), 185-212, met foto's en documenten.
Over de adellijke familie en vnl. de historieschilder Romain-Eugène (1813-1867). Er bestond een historische band tussen de familie en Maldegem. De verheffing in de adelstand (1859) was de aanleiding tot de schenking. De schen-

king ging gepaard met een feest en een brochure. De schilder werd in Maldegem begraven, waar een monument werd opgericht.

98. NOTTEBOOM Hugo, *Schoolstrijd in Maldegem (1932-1938).* - JAM, 2(1996), 97-152, met talrijke foto's, 1 plan en 1 document.
Lager onderwijs, met een inleiding vanaf 1842. De strijd was een complex geheel en draaide vnl. rond de oprichting van een kleuterschool op de wijk Den Doorn, de herinrichting gemeentelijk onderwijs op de wijk Donk en het heraannemingscontract van de vrije scholen in 1936. Een nieuwe politieke toestand deed de rest: problemen met onderwijzend personeel, nieuwe aannemingsvoorwaarden... De moeilijkheden leidden zelfs tot een betoging. Uiteindelijk dolf Jozef De Lille het onderspit op dit punt.
99. POTVLIEGHE D., *Leo Lovaert (1802-1872) en zijn orgel in Onkerzele.* - Orgelpunt, 20(1997), 1, 28-33.

K. Taal- en letterkunde

Naamkunde, dialectologie, toponymie ...

zie ook de nrs. 114 en 133

100. DEBRABANDERE Frans & DEMUYNCK Guido, *De familienaam Herteleer.* - VS, 33(1997), 7-8, 313-314.
Oudste vermelding blijkbaar in het Meetjesland.
101. DE VOGELAERE Georges, *Abraham Hans vertelt over Maldegem.* - JAM, 2(1996), 87-96, geïll.
Overzicht en korte voorstelling van werken van de schrijver die zich afspelen in en rond Maldegem (6 *Hansjes*) of waar Maldegem in aan bod komt (toeristische werken, volksromans, krantenartikels).
102. HUYGHEBAERT J., *Hoe kreeg het Meetjesland zijn naam?* - Biekorf, 96(1996), 4, 298-303, met kaart.
103. NOTTEBOOM Walter, *De Duimpjesuitgave van Victor De Lille (1897 - 1913, 1922 - 1926).* - HBM, 11(1997), 3, 130-142, rijk geïll.
Een reeks Vlaamse literaire uitgaven, aanvankelijk door De Lille alleen, maar nadien een tijd geschraagd door de Duimpjesraad, met heel wat ontluikend talent.
104. VAN ELSLANDER A. & MUSSCHOOT A.M. (ed), *Correspondentie van de gezusters Loveling. Brieven van en naar Paul Fredericq.* - Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap, 10(1994), 31-156. Vervolg op 95/112.
105. VAN HULLE Marc (red.), *Karel Lodewijk Ledeganck. Leven en werk.* - Eeklo, 1996, 382p., rijk geïll.
Na een inleidend hoofdstuk volgt het grootste deel van zijn gedichten.
106. VERKERKEN W., *Het land van Buysse, volgens Cyriel Buysse. Een inventaris van de realiteit en het fantasierijke realisme in de topografie van het oeuvre van Cyriel Buysse.* - Gent, (Cyriel Buysse Genootschap), 1994, 207p.

L. Familiekunde

familiegeschiedenis

107. BOLLAERT André, *De orgelbouwers Lovaert uit Nevele, en hun voorouders.* - MvT, 7(1997), 3, 50-72, geïll., met als bijlagen o.a. een overzicht van werken van de orgelbouwers en een bibliografie.
108. BUYCK Willy, *De familie Ni(j)fels of Nufels te Eeklo.* - DE, 22(1997), 2, 95-107, met overzichtstabel.
Graatgenealogie.
109. CLAEYS Robert, *De familie Van Den Bossche.* - DE, 22(1997), 2, 45-91, met overzichtstabel en enkele vooroudеrreeksen (Heene, Smitz en De Vuysdere).
Graatgenealogie, Eeklo, 19e - 20e eeuw.
110. CLAEYS Robert, *Voorouders en nazaten van Philemon De Pauw.* - DL, 10(1997), 3, 70-72.
Graatgenealogie, 18e - 20e eeuw.
111. DEBBAUT Ronny, *De familie De Prest te Knesselare.* - DL, 10(1997), 2, 33-47.
Graatgenealogie.
112. DEBBAUT Ronny, *De Geraardsbergse familie Brau(s) uit het Land van Nevele.* - MvT, 6(1996), 1, 21-22.
Verwant met de doopsgezinde familie Speeckaert.
113. DE CUYPER M.L., *Een familie De Cuyper.* - VS, 33(1997), 6, 225-252.
Graatgenealogie, 16e - 18e eeuw, vnl. Lovendegem, Vinderhoute en andere Meetjeslandse gemeenten.
114. DE GROOTE Stefaan, *De familie Fredericq-Loveling uit het Land van Nevele.* - MvT, 7(1997), 1, 22-23; 2, 42-43; 4, 101-102.
115. HAMERLYNCK Willy, *Van Wassenhove (Waarschoot - Eeklo).* - DE, 21(1996), 4, 147-276, geïll., met overzichtstabellen aanverwante families.
Graatgenalogie met heel wat informatie, 17e - 20e eeuw.
116. JOOS Willy, *Marten Rutsaert pachter ad interim van het Drongengoed te Ursel anno 1638.* - DB, 10(1997), 2-3, 12-23, 4 foto's en verwantschapstabel pachters.
Handelt over de verwantschap tussen meerdere pachters, 1635-1670: Bulaere, De Blieck, Steyaert, Van Kerrebroeck, Beghijn. Ook stukje ontginningsgeschiedenis.
117. MARTENS Albert, *Een ommetje langs Hansbeke.* - DB, 10(1997), 1, 6-9.
De familie De Langhe.
118. STEEGHERS Wilfried, *Genealogische gegevens betreffende de familie De Bruyckere te Adegem en te Waterland-Oudeman.* - VS, 33(1997), 7-8, 329-337.
119. STEVENS Willy, *Familieverbanden in een proces voor de Raad van Vlaanderen.* - DL, 10(1997), 3, 57-60, geïll. met handtekeningen.
De families Bultynck, de Mol en La Ros uit Zomergem, Ursel en Knesselare, 1693.

120. BOLLAERT André, *Alfons "Klondike" De Meulenaere, een goudzoeker uit het Land van Nevele.* - HLvN, 28(1997), 3, 195-201, 1 foto.
Deze Meigemnaar woonde een tijdlang in Poesele, maar emigreerde naar Amerika. De zoektocht naar goud leverde hem een tweede bijnaam op.
121. DE GROOTE Stefaan, *Arthur Buysse: liberaal volksvertegenwoordiger.* - HLvN, 28(1997), 3, 157-188.
Broer van de Nevelse schrijver Cyriel Buysse: advocaat, musicus en Vlaamsgezind, liberaal en antiklerikaal politicus (1864-1926).
122. DE VLEESSCHAUWER Marc, *Guillaume Jozef De Block: biografische schets van een 19de-eeuwse bekende Vlaming uit Boekhoute.* - DTA, 5(1997), 1, 55-77, geïll., met korte stamreeks.
Biografie van een 19e-eeuws medicus en politicus, die op beide domeinen naam maakte. Hij was eveneens zeer religieus geïnspireerd. Als medicus bekend om zijn strijd tegen de cholera, waarover hij in 1833 een verhandeling publiceerde. Verbleef tijdens de zomer op zijn kasteel in Boekhoute.
123. D'HOOGE Daniël, *Pierre Maenhout, een groot Napoleonist uit Hansbeke.* - HLvN, 28(1997), 4, 247-248.
Bleef in militaire dienst en kreeg ook hoge Belgische onderscheidingen.
124. HAMERLYNCK Willy, *Eduardus Norbertus Van Waesberghe (°Eeklo 1824 - Eeklo 1909), brouwer en dichter of verzenmaker.* - DE, 21(1996), 3, 113-141, met de 18 gedichten die in De Eecloonaer verschenen.
Enkele biografische gegevens en een korte analyse van de gedichten, zonder literaire benadering.
125. LAROY Peter, *Un intellectuel de Lootenhulle. Over het antiflamingantisme van Georges Hulin de Loo.* - AM, 47(1996), 55-76, geïll.
Een aantal biografische gegevens over deze Gentse hoogleraar die toevallig ook burgemeester was van Lotenhulle. De kern van dit artikel zit in het hoogleraarschap en het antiflamingantisme. Zo'n serieuze zaak kan zelfs plezant zijn, getuige de talrijke spotgedichten die deze eminente professor schreef, zelfs in het Vlaams ...
126. MARTENS Albert, *Jan Martens (1656-1729), burgemeester te Bellem.* - LvdW, 20(1997), 1-2, 17-48, geïll., met gezinsfiche.
Uitvoerige biografie met ruime aandacht voor beroepsactiviteiten, bezit en bestuurlijke functies.
127. MARTENS Albert, *Tielde Roets van Hansbeke: een akte van eerherstel.* - HLvN, 28(1997), 4, 249-253, met gezinsfiche.
Het 'wat ongewone, maar arme' leven van een vermeende heks, Mathilde De Sutter (°1857).
128. MARTENS Marc, *Leopold Francis Demeyer, Kongopionier.* - JAM, 2(1996), 196-204, met foto's en documenten.
Middelburg 1863 - Bumba (Zaïre) 1893. Als zoon van een douanier ging hij in militaire dienst en trok naar de Kongo-Vrijstaat, waar hij na een 10-tal maand overleed.

129. NOTTEBOOM Hugo, *Dichter-uitgever Camiel Willems (1853-1883).* - JAM, 2(1996), 153-178, 1 foto en enkele documenten.
Vlaamsgezind en liberaal Maldegemnaar. Hij drukte o.a. De Volksbode (van Maldeghem) en was uitgever-hoofdredacteur van De Brugsche Beiaard. Hij was een tijdlang goed bevriend met de familie Courtmans, maar kwam ermee in conflict. Hij bleek evenmin een onverdienstelijk (gelegenheids-)dichter.

130. NOTTEBOOM Hugo, *Jan Ledeganck, meer dan een gewone onderwijzer.* - HBM, 11(1997), 2, 78-90, geïll.
De man, vader van de bekende dichter Karel Lodewijk, was als onderwijzer actief in Eeklo, voornamelijk tijdens de Hollandse tijd, die inzake de vernieuwingen in het onderwijs zeer interessant was.

131. NOTTEBOOM Hugo, *Karel Lodewijk Ledeganck en Judocus Frans De Hoon.* - AM, 47(1996), 5-38, geïll., met meerdere, vaak onuitgegeven, gedichten inzake hun familiebanden.
De relatie tussen de dichter en zijn schoonvader, eveneens een dichter. Het artikel is meer dan dichtkunst en letterkunde. De auteur beschrijft vooreerst de vriendschap tussen de twee als vrederechter. De band kreeg nadien een andere wending doordat Ledeganck huwde met Virginie De Hoon. Deze aspecten worden steeds benaderd vanuit de briefwisseling tussen de twee figuren en geïllustreerd met hun gedichten. Het overlijden van Ledeganck zorgde voor unieke zaken, bv. de schetsen van de hand van Virginie Loveling, ook al een bekende letterkundige uit de streek.

132. ROSSIE Jan, *Geboren Boekhoutenaar was een levende legende uit de grote oorlog 1914-1918.* - DTA, 5(1997), 1, 43-45, 2 foto's.
Biografische nota over Cyriel Casneuf.

133. VAN DE WOESTIJNE Paul & NOTTEBOOM Hugo, *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847).* - Eeklo, 1997, 288p., geïll. met (kleuren-)foto's en documenten; met als bijlagen een biografisch repertorium van tijdgenoten, de brieven van Ledeganck en een namenregister.
Volledig nieuwe biografie van deze letterkundige uit de Vlaamse Beweging op basis van een uitgebreid bronnenonderzoek. De man wordt benaderd als dichter - de tekst is doorspekt met talrijke gedichten - , maar ook als griffier, vrederechter en provinciaal inspecteur lager onderwijs.
Bespr.: P.L., AM, 48(1997), 294-296.

134. VAN DE WOESTIJNE Paul, *De dwarsfluit van Karel Lodewijk Ledeganck.* - HBM, 11(1997), 3, 103-108, geïll.
De muzikant Ledeganck.

135. VAN DE WOESTIJNE Paul, *Het geboortehuis van Karel Lodewijk Ledeganck.* - HBM, 11(1997), 3, 97-102, geïll.

136. VAN MALDEGHEM Alex, *Kunst in het Land van Nevele. Jules Van Wanzeele, schilder uit Nevele.* - HLvN, 28(1997), 4, 293-302, 4 foto's, met lijst tentoongestelde werken in Ninove, 1944.
1881-1962.

137. WILLEMOT Olivier, *Karel Lodewijk Ledeganck in Zomergem.* - HBM, 11(1997), 2, 91-96, 2 foto's.
1836-1842.

kwartierstaten

138. VELLEMAN Leo, *Kwartierstaat van Paulina Vanderscheuren.* - DL, 10(1997), 1, 16-27.

M. Volkskunde

ook ontspanning(-sverenigingen)

zie ook de nrs. 22 en 77

139. AUDOORE Robert, *Studiekring en toneelbond "Nooit Volleerd" Bassevelde.* - DTA, 5(1997), 2, 15-20, geïll.
Ontstaan en activiteiten van de in 1950 gestichte studiekring. De kring, terzelfder tijd toneelbond, gaf 'Rond de Toren' uit, dat eveneens het nieuwe parochieblad werd. Na drie jaar hield de vereniging op te bestaan, door disputen met de onderpastoor.
140. BRANDT Cyriel, *Een waardevol stuk in 1907.* - BB, 29(1996), 68-69, 1 foto.
De fiets van de familie Neyt uit Knesselare.
141. DAUWE Emiel, *Verpachting van kerkstoelen.* - DED, 6(1997), 2, 60-63, geïll.
Eeklo, omstreeks 1830, met beschrijving van de procedure.
142. DE BAETS Henri, *Een touroperator avant-la-lettre te St.-Maria-Aalter.* - LvdW, 20(1997), 1-2, 80-83, 3 foto's.
Dertiger jaren. De bus werd o.a. aangewend voor erg lokale uitstappen (naar de wekelijkse markt, de cinema in Aalter enz.)
143. DE CEUNINCK Paul, *De Landelijke Gilde van Donk. Een kroniek.* - JAM, 2(1996), 205-252, rijk geïll.
Maldegem; opgericht ca. 1912, heropgericht in 1959.
144. DE DONCKER Jos, *Prijsdeeling anno 1913.* - LvdW, 19(1996), 3-4, 3-9, geïll.
met o.a. liedteksten.
Prijsuitreikingen van de Aalterse katholieke scholen.
145. DIERICKX Christ, *Dossier wijkkermissen in Groot-Assenede.* - DTA, 5(1997), 2, 35-46, geïll., met overzicht van alle kermissen.
Hoofdzakelijk losse informatie, veelal beperkt tot de 20e eeuw.
146. DOBBELAERE Jozef, *Geschiedenis van de Boerinnenbond van Adegem of K.V.L.V.-Adegem.* - JAM, 2(1996), 6-59, rijk geïllustreerd.
Verenigingsgeschiedenis vanaf 1913, met aandacht voor het nationale en het lokale.
147. HUYS Paul, *Van een Nevelse molenaar die zijn broek verloor.* - HLvN, 28(1997), 3, 192-194.
Over Petrus Livinus Van Hecke, uit het verslagboek van de boldersgilde Eendracht. De man wou geen bretels dragen.

148. M[ARTENS]A[lbert], *Een aanbesteding van doodskisten voor de armen te Hansbeke, anno 1827.* - MvT, 7(1997), 4, 100.
149. MARTENS Albert, *Herbergen te Bellem, anno 1683.* - DB, 9(1996), 3-4, 27-29.
150. MARTENS Albert, *Herbergleven te Hansbeke in de zeventiende eeuw.* - OH, 51(1997), 3, 191-192.
Parochieherders, drank, bolspel en schietingen.
151. MARTENS Albert, *Uit het aantekenboek van Cyriel Van der Vennet (1879-1956), laatste kerkbaljuw te Hansbeke.* - HLvN, 28(1997), 4, 262-271, met gezinsfiche.
Over vergoedingen, werk en leveringen ...
152. MEIREZONNE John & PILLE Freddy, *Kermis vieren in Eeklo. 2. Van de jaren tachtig tot de Eerste Wereldoorlog. 3. Tussen de Wereldoorlogen.* - DED, 6(1997), 2, 84-93; 3, 122-129, geïll.
Chronologisch, maar ook opdeling naar herbergkermissen, wijkkermissen... Met aandacht voor drank, kermismaaltijden, (volks-)spelen, tegenstelling arbeiders - burgerij enz.
153. NOTTEBOOM Walter, *Kermissen op het Molentje van 1894 tot 1925.* - JAM, 1(1995), 213-247, met foto's, documenten ...
Chronologisch; met stoeten, reuzen, de molen (molenaars De Vildere), ...
154. NOTTEBOOM Walter, *Molentjes kermissen van 1926 tot 1991.* - JAM, 2(1996), 275-299, met talrijke foto's en ill. Vervolg op 97/153.
Chronologisch. Met meer uitgebreide informatie over voorzitter Denis Posman.
155. THYS Maurice, *Het congres van de Christelijke werkliedenorganisaties en de vlaggenfeesten te Aalter in september 1927.* - LvdW, 19(1996), 3-4, 35-41.
Op basis van de *Gazette van Aalter* van 1 oktober 1927.
156. VANLAERE Roger, *De wielersport te Aalter, 50 jaar terug.* - LvdW, 19(1996), 3-4, 42-50; 20(1997), 1-2, 5-16, geïll.
Biografische nota's van Aalterse wielrenners met hun wapenfeiten: Wyckstandt Roger, Jules Hautekeete, Marcel Braekevelt, Jules Mestdagh, Marcel en Victor Strobbe,
157. VAN MALDEGHEM Jeroom, *Kleitse bijnamen.* - JAM, 2(1996), 60-86, met foto's en enkele tekeningen.
Maldegem; systematisch overzicht, verklaringen, toelichtingen, ophelderingen en anecdoten.
158. WILLEMS Gustaaf, *Lievens' smesse.* - DTA, 5(1997), 1, 50-54, 4 foto's en stamreeks; aanvulling, 2, 69.
Jeugdherinneringen en anecdotes over de Asseneedse smidse van de gebroeders Lievens: hun werk en hun ontspanning.

2. Registers

A. Auteurs

Ameel Luc 22
Arnaut Jozef 81
Audoore 139

Bastiaen Filip 1, 20, 63
Bastiaens Jan 44
Blondeel Antoine 19
Bollaert André 23, 64, 82, 107, 120
Boone Marc 65
Brandt Cyriel 140
Buyck Roger 66, 67
Buyck Willy 108

Claeys Jackie 11, 24, 68
Claeys Robert 21, 25-28, 69, 109, 110
Crombé Philippe 45, 46

Dauwe Emiel 29-31, 141
De Baets Henri 142
Debbaut Ronny 3, 111, 112
Debrabandere Frans 100
De Ceuninck Paul 143
De Clercq Wim 47-51, 53
De Cuyper M.L. 113
De Doncker Jos 93, 144
Defruyt Jan 70
Defruyt Roger 70
De Groote Stefaan 4, 114, 121
De Kraker Adrie 71
Demuynck Guido 100
De Paepe Jozef 32
De Smet Aimé 72
De Smet Erik 5, 33
De Vleesschauwer Marc 2, 83, 122
De Vogelaere Georges 101
D'hooge Daniël 123
Dierickx Christ 84, 94, 145
Dobbelaere Jozef 146

Fauconnier A. 95

Goegebuer L. 85
Hamerlynck Willy 5, 115, 124
Huyghebaert J. 102
Huys Paul 73, 147

Joos Willy 34, 116

Laroy Peter 74, 125
Laureys D. 86
Lootens Cyriel 35

Martens Albert 6-10, 36-39, 75, 76, 87, 88, 117, 126, 127, 148-151
Martens Marc 96, 128
Meirezonne John 152
Michiels Marcel 90
Musschoot A.M. 104

Neyt Luc 18
Notteboom Hugo 19, 56, 97, 98, 129-132, 133
Notteboom Walter 103, 153, 154

Pille Freddy 57-59, 77, 78, 152
Poolen Vic 12, 13
Potvlieghe D. 99

Roets Eugeen 14
Roose P. 95
Rossie Jan 91, 132
Ryckaert Maurice 79

Schepens E. 40
Schepens Erik 82
Sierens Etienne 11
Steeghers Wilfried 15-17, 118
Stevens Willy 60, 61, 119
Stockman Luc 19, 80

Thoen Hugo 47, 51-54
Thys Maurice 155
Tondat Romano 62

Van de Bouchaute Cyriel 92
Van der Haegen Guy 45, 46, 55
Van de Woestijne Paul 25, 72, 133-135
Van Eeghem Etienne 41
Van Elslander A. 104
Van Hoecke Rita 89
Van Hulle Marc 105
Vanlaere Roger 156
Van Maldeghem Alex 136
Vanmaldeghem Jeroom 42, 157
Velleman Leo 138
Verbruggen Cyriel 44
Verkerken W. 106

B. Trefwoorden

aantekenboek 151
antiflamingantisme 125
arbeidersbeweging 63, 74
arbeidersbeweging 72
armhuizen 30
autoweg 70

balans 77
bedevaart 82, 83
beeldenstorm 86
beluik 27
betoging 98
bewoning 45, 46
bibliografie 1, 2, 107
bijnaam 28, 120, 157
Boerinnenbond 146
boldersgilde 147
bolspel 150
boomgaarden 64
briefwisseling 104, 131
brieven 133
brouwer 124
bruggen 70
burgemeester 125, 126
burgerwacht 68
bus 142

cholera 122
cinema 72, 142
congregatie 87
congregatiezaal 31
coöperatie 72
costumen 57
De Brugsche Beiaard 129
De Volksbode 129
demografie 66
dichter 129, 133
diefstal 28, 35
dienstpersoneel 40
doodskisten 148
doopsgezind 112
Drongengoed 116
Duimpjesuitgave 103

Eerste Wereldoorlog 89, 91, 132

familienaam 100
fiets 42, 140
fort 79
fruitteelt 64

galg 60
Gazette van Aalter 155
gedichten 105, 124, 131
geneesheren 4
genezen 82
genootschap Vincentius à Paulo 29, 84
Germanen 52
geseling 61
gevangenis 31
goudzoeker 120
grafsteen 38
grondbezit 71

H.Sacrament 81
hagepreken 86
heerlijke structuur 79
heerlijkheid 60
heks 127
herbergen 6, 73, 149
herbergiers 6
herbergleven 150
hervorming 86
hoeve 79, 80
Hollandse tijd 130
hongersnood 68
hoogleraar 125

Ijzertijd 47
immobiliënmarkt 5
interbellum 25

kanaal 41
kantwerkschool 68
kapel 83
kasteel 26
katholieken 23
kerk 85
kerkbaljuw 151
kerklijken 8
kerkstoelen 141
kermis 145, 152, 153, 154
kinkhoest 82
klooster 89
Kongopionier 128

landboek 18

landbouwbedrijven 71
Landelijke Gilde 143
liberaal 23, 72, 121
liedteksten 144
lonen 78
loting 42
luchtfotografie 54

maalloon 75
maatschappijen van onderlinge bijstand 63
medicus 122
melkerij 69
moerdorpen 19
moergronden 65
molen 36, 67, 153
molenaar 37, 38, 147
molens 75
monument 23, 97
musicus 121
mutualiteiten 74
muzikant 134

naamgeving 66
Napoleonist 123

onafhankelijkheid 56
onderwijs 93, 94, 98
onderwijzer 23, 130
ontginningsgeschiedenis 116
ontspanning 74, 158
Onze-Lieve-Vrouwgilde 88
Onze-Lieve-Vrouwmeesters 7
opstand 61
orgel 95, 99
orgelbouwers 107

pachtgronden 39
pachthof 34
parochieblad 139
parochieregisters 11
pelderrechten 10
politicus 121, 122
poorters 12,13, 15-17
prijsuitreiking 144
prijzen 78
pruimen 64

Raad van Vlaanderen 61, 119
renteplichtigen 9
reuzen 153
Rode Kruis 43
rodeloop 76
Romeins kamp 44, 52, 54

schaapherder 32
schepen 34
schietingen 150
schilder 136
schilderij 96, 97
school 24, 89, 144
schoolstrijd 98
smidse 158
spionage 91
steentijd 46
stoeten 153
studiekring 139

tienden 71
toneelbond 139
toponiemen 80
touroperator 142
turf 71
Twaalfjarig Bestand 58, 59
Tweede Wereldoorlog 43, 54, 90, 92

uitgever 129
uurwerken 22
verpachting 141
Vlaamse Beweging 133
Vlaamsgezind 121, 129
vlaggenfeest 155
volksromans 101
volksspelen 152
volkstelling 3
volksvertegenwoordiger 121
vroedvrouwen 4

wasrechten 10
werkmansgezin 92
wielersport 156
woningen 21

zandwinning 41

C. Plaatsnamen

Inzake de rubriek L (familiekunde) worden enkel de plaatsnamen in de titel opgenomen.

Aalter 14, 20, 41, 45, 55, 63, 70, 73, 74, 93, 142, 144, 155, 156
Aardenburg 12, 13
Adegem 34, 51, 118, 146
Afsnee 82
Amerika 120
Assenede 43, 83, 84, 145, 158

Bassevelde 94, 139, 145
Bellem 20, 34, 35, 39, 41, 63, 73, 74, 80, 126, 149
Boekhoute 91, 122, 132, 145
Brussel 70

De Twee Ambachten 2
De Vier Ambachten 65, 71
Eeklo 5, 25, 27-31, 33, 57-59, 61, 62, 72, 77, 78, 86, 89, 92, 105, 108, 109, 115, 124, 130, 133-135, 141, 152

Gent 15-17, 125
Gontrode 95

Hansbeke 3, 7-10, 22, 36-39, 76, 87, 88, 117, 123, 127, 148, 150, 151
Het Land van Nevele 4, 112, 114

Kaprijke 15, 66, 67
Knesselare 14, 60, 81, 85, 111, 140

Landegem 48, 82
Lembeke 16, 57
Lotenhulle 6, 20, 63, 73, 74, 125

Maldegem 42, 44, 51-54, 56, 97, 98, 101, 103, 129, 143, 153, 154, 157
Meetjesland 1, 12, 13, 46, 100, 102
Merendree 6, 18, 49, 75
Middelburg 96, 128

Nevele 6, 23, 104, 106, 107, 121, 136, 147

Onkerzele 99
Oosteeklo 24, 68, 145
Oostende 70

Poeke 11, 20, 63, 73, 74
Poesele 50, 64, 120

Ronsele 26

Sint-Jan-in-Eremo 19
Sint-Joris 60
Sint-Laureins 19
Sint-Margriete 19

Ursel 14, 116

Vosselare 90

Waarschoot 115
Waterland-Oudeman 118
Watervliet 17, 32

Zaïre 128
Zelzate 43
Zomergem 21, 47, 69, 137, 79

D. Familienamen

Zie ook de bronnenpublicaties nrs. 3-17.
Met naamlijsten, biografische nota's enz. nrs. 39, 43, 67, 73, 79, 80, 81, 87, 88, en 94.

Alyn 93

Beghijn 116
Braekevelt 156
Brau(s) 112
Bulaere 116
Bultynck 119
Buysse 106, 121

Casneuf 132
Courtmans 129
d'Aubioul 28
De Blieck 116
De Block 122
De Bruyckere 118
de Clercq 37
De Cuyper 113
De Hoon 131
De Langhe 117
De Lille 98, 103
De Meulenaere 120
Demeyer 128
de Mol 119
De Pauw 110
De Prest 111
De Sutter 127
De Vildere 153
De Vuysdere 109
Dons de Lovendeghem 40

Fredericq 104, 114

Hans 101
Hautekeete 156
Heene 109
Herteleer 100
Hulin de Loo 125

Jacob I van Oost 96
Jacques 36

Lampaert 61
La Ros 119
Ledeganck 105, 130, 131, 133-135, 137
Lievens 22, 158
Lovaert 95, 100, 107
Loveling 104, 114

Maenhout 123
Martens 126
Mestdagh 156
Michiels 90

Neyt 140
Nufels 108

Petit 91
Posman 154

Roets 127
Rootsaert 34
Rutsaert 116

Smitz 109
Speeckaert 112
Stalins 61
Steyaert 116
Strobbe 156

Van Den Bossche 109
Van Der Plaetse 38
Vanderscheuren 138
Van der Vennet 151
Van de Vivere 82
Van Hecke 31, 147
Van Kerrebroeck 116
Van Maldeghem 97
Van Waesberghe 124
Van Wanzeele 136
Van Wassenhove 115

Wauters 23
Willems 129
Wyckstandt 156

KRONIEK

1. Het Genootschap tijdens het werkjaar 1996-1997

A. Het zevenenveertigste "Appeltje"

Lichtjes afwijkend van de traditie, die wil dat de *Appeltjes* op de tweede zaterdag van februari worden voorgesteld, kwam een schare trouwe leden van het *Genootschap* samen op zaterdag 15 februari 1997 in het gemeentehuis van Evergem. En bijna al evenzeer een traditie is dat de voorstelling gekoppeld wordt aan de huldiging van een verdienstelijk Meetjeslands heemkundige. Dit jaar viel die eer te beurt aan de 65-jarige Evergemnaar Wilfried Steeghers.

We telden een 90-tal aanwezigen in de moderne raadzaal van het *historische* gemeentehuis van Evergem. Dit kan als buitengewoon veel beschouwd worden, want er bleken heel wat leden geen uitnodiging te hebben ontvangen.
In zijn inleidend woord had voorzitter Luc Stockman de trieste plicht drie heemkundigen even te herdenken: Georges van Vooren, talrijke jaren trouw lid en bestuurslid van het *Genootschap*, Prudent Ryckaert, eveneens gewezen bestuurslid en *meester* Omer De Cuyper uit Sint-Margriete.

Na de voorstelling van het jaarboek huldigde de voorzitter ons bestuurslid Wilfried Steeghers en dit naar aanleiding van zijn 65e verjaardag. Zijn toespraak vertoonde een drieledige opbouw. Hij had het vooreerst over Wilfried als familiekundige, vervolgens als de ontsluiter van de talrijke en waardevolle *staten van goed* en tot slot als bestuurslid van het genootschap en als archiefbediende in het Stadsarchief van Gent. Bij een huldiging hoort natuurlijk een geschenk, maar Luc weet maar al te best dat daarbij de echtgenote niet mag worden vergeten. Meteen werd ook duidelijk hoe het kwam dat Luc wat laattijdig arriveerde voor deze heuglijke dag. De prachtige bloementuil beschouwde Luc als een *afkoopsom* tegenover Wilfried zijn vrouw. De bloemen moesten de vele uren afwezigheid van de gelauwerde thuis goedmaken. De tekst van de toespraak, alsook het dankwoord van Wilfried Steeghers en zijn omvangrijke bibliografie zijn opgenomen in rubriek 3, Personalia.

Het slotwoord was voorbehouden voor burgemeester Peter Vereecke. Hij sneed daarbij meerdere onderwerpen aan. Hij vertelde over de geslaagde combinatie van een moderne nieuwbouw en een historisch gebouw inzake de uitbreiding van het Evergemse gemeentehuis. Hij ging eveneens kort in op de ligging van Evergem ten overstaan van het Meetjesland en Gent en op de mutatie van landelijk naar grootstedelijk karakter. En dat hij zou besluiten over lokale geschiedschrijving met Achiel De Vos en Wilfried Steeghers zal niemand verwonderd hebben.

VOORSTELLING VAN HET JAARBOEK
door Filip Bastiaen, redactiesecretaris

Ik zou er eigenlijk niet meer willen op terugkomen dat het *Heemkundig Genootschap* zijn 50e verjaardag vierde. Reeds 1 jaar lang werd er bij elke activiteit op gewezen. En toch ben ik het verplicht. Voor de feestzitting in november vorig jaar kregen jullie allemaal een zeer opmerkelijke uitnodiging, getekend door Luc Verstraete. De huldiging van pioniers van onze vereniging greep Luc Stockman aan om aan te kondigen dat de ontwerper, desnoods met enige zachte drang, ook het kaftontwerp van ons toch wel gerenommeerde jaarboek onder handen zou nemen. Onze voorzitter kennende, had Luc Verstraete dus niet veel keuze.

Ik wil maar zeggen: ons jaarboek steekt in een nieuw kleedje. En hetwelk. De nieuwe omslag illustreert duidelijk dat ons genootschap 50 jaar jong is, met de nadruk op jong. Zoals je kan zien, overweegt het frisse groen. Alsof er een nieuwe lente op komst is, en dat is ook wel zo, midden februari. En laten we ook hopen dat het betekent dat onze vereniging nog vele jaren zal bloeien, nog vele vruchten zal opleveren. Want ook de vruchten zijn aanwezig, talrijker en blozender dan vroeger. Kortom, het *genootschap* en *appeltjes* blaken van levenslust.
Maar dat is nog niet alles. Reeds enkele jaren werken we met drukkerij Van Hoestenberghe, en voornamelijk dan met Erik, aan een steeds meer verzorgde uitgave. Ik denk dat we terecht kunnen stellen dat *Appeltjes* opvalt tussen andere historische jaarboeken. Opvallen, in de positieve zin dan.
Maar ik heb doorgaans nogal weinig tijd. Maar ja, weinig tijd hebben is nu eenmaal de eerste voorwaarde om tot ons bestuur te mogen toetreden. En ik kan het misschien soms ook beter uitleggen, dan het doen. En we zaten ergens met het probleem dat Walter (Notteboom) niet goed meer wist wat doen. .... Of toch zoiets. Bijgevolg heeft Walter de lay-out van een aantal artikels onder zijn hoede genomen.
En het resultaat ..... dat moet je dan straks zelf maar bekijken.

Maar jullie willen van mij vermoedelijk toch ook iets horen over de inhoud van ons jaarboek. In ons jubileumjaar, hup daar gaan we weer, hebben we nog eens extra ons best gedaan. We presenteren jullie in dit 47e Appeltje maar liefst 16 blozende vruchten, goed voor ruim 300 blz. De ene appel is natuurlijk wat groter dan de andere, maar daarom niet minder smaakvol.
Het is wel een rare appelaar, want de appels zijn zeer verscheiden van soort: oude en jonge rassen, Eeklose, Kaprijkse, Lootse, Knesselaaarse... Het zal al moeten lukken dat er je geen enkele appel bevalt.

1997 is zeker voor het Meetjesland, of zeg ik nu toch maar beter Eeklo, het Ledeganckjaar. En een historische kring als de onze mag dat niet onopgemerkt laten voorbijgaan. En als het over letterkunde gaat, kunnen we in onze vereniging niemand beter vinden dan Hugo Notteboom. Hij mag dan ook de spits afbijten met zijn artikel *Karel Lodewijk Ledeganck en Judocus Frans De Hoon*. Het was Hugo reeds herhaaldelijk opgevallen dat er nog zoveel over beide, voor een stuk Meetjeslandse figu-

ren, nog veel te vinden was dat nog niet was geraadpleegd, bestudeerd voor een artikel of grotere publicatie. In zijn bijdrage steken zelfs nooit eerder uitgegeven gedichten. Van primeurs gesproken. Maar het artikel is meer dan dichtkunst en letterkunde. Hugo beschrijft vooreerst de vriendschap tussen de twee als vrederechter. De band kreeg nadien een andere wending doordat Ledeganck huwde met Virginie De Hoon. Deze aspecten worden steeds benaderd vanuit de briefwisseling tussen de twee figuren en geïllustreerd met hun gedichten. Ook het overlijden van Ledeganck zorgde voor unieke zaken, bv.de schetsen van de hand van Virginie Loveling, ook al een bekende letterkundige uit de streek.

Na de literaire ontboezemingen van Hugo, brengt Roger Buyck ons terug naar de historische werkelijkheid met staalharde cijfers rond *De demografische evolutie te Kaprijke tijdens de Franse overheersing (1796-1815).* Roger ontwaarde een trend naar een stijgend bevolkingsaantal, te danken aan een langere levensduur. Maar toch stierf in die periode maar liefst 41,5% van de bevolking voor het elfde levensjaar. Gelukkig hoefde hij niet steeds een dergelijk zwartgallig beeld op te hangen. Naamgeving en partnerkeuze leren ons ook iets inzake mentaliteit, mobiliteit en de sociaal-economische context.

Het derde artikel, van ons jongste bestuurslid, Peter Laroy, werpt al evenzeer als het eerste artikel een nieuw licht op een onderwerp waarvan we misschien dachten dat alles reeds geweten was. De hoofdtitel zal sommigen waarschijnlijk reeds een lichtje doen opgaan, nl. *Un intellectuel de Lootenhulle* of *Over het antiflamingantisme van Georges Hulin de Loo.* Natuurlijk steken er een aantal biografische gegevens in; zonder kan je niet bij het belichten van een figuur als deze Gentse hoogleraar die toevallig ook burgemeester was van Lotenhulle. De kern van dit artikel zit in het hoogleraarschap en het antiflamingantisme. Zo'n serieuze zaak kan toch plezant zijn, denken we maar aan de talrijke spotgedichten die deze eminente professor schreef, zelfs in het Vlaams ...

Albert Martens wordt ook bij Appeltjes stilaan een ouwegetrouwe. Dit jaar trakteert hij ons op *De Onze-Lieve-Vrouwgilde te Hansbeke (1553-1789).* Van deze kerkelijke gilde maakte hij een uiterst gedetailleerde en volledige studie, die specialisten en gewone geïnteresseerden in kerkgeschiedenis ten zeerste zal boeien. De verscheidenheid aan onderwerpen is enorm en de afwerking is tot in de puntjes met lijsten en een glossarium.

Een serieuze kluif krijgen we voorgeschoteld met *De drie kerken van Knesselare* van pater-augustijn Goegebuer. Denk nu maar niet dat er in Knesselare drie kerken staan of stonden. Nee, het gaat hier duidelijk om de opeenvolgende kerkgebouwen, een bouwgeschiedenis met als toemaatje een stuk over het interieur. Deze bijdrage is overvloedig geïllustreerd met kaartmateriaal.

Guy Van der Haegen schreef enkele jaren geleden een uitgebreide archeologische studie over Aalter. Af en toe duiken er natuurlijk nog nieuwe zaken op, of de vorser

verlegt zijn werkgebied wat. Dit jaar schreef hij, eventueel samen met Philippe Crombé, drie stukjes. In een eerste kondigt hij de *Streekinventaris van steentijdbewoning in het Meetjesland* aan. De andere stukjes handelen over *Beernem - Opnieuw fortje uit 80-jarige oorlog ontdekt door luchtfotografie* en *Aalter - Oostmolen Ontdekking van een nieuwe Romeinse vindplaats.*

Luc Stockman, ja hij is er ook bij hoor. Maar het doet wat raar, slechts 1 artikeltje van een 10-tal bladzijden. Maar wat wil je, Luc heeft ondertussen alleen al meer geschreven voor de *Geschiedenis van Lotenhulle*, dan de vier andere auteurs samen. Die vier zijn nochtans ook geen luiaards. Tussendoor beschreef hij dus ook nog vlug *Het Marquettegoed te Bellem*, met aandacht voor toponiemen, ondertussen ook reeds één van zijn stokpaardjes, aandacht voor het goed zelf en voor de pachters.

Wilfried Steeghers, aan wie we vandaag ook hulde brengen, zet zijn arbeid ten dienste van de talrijke genealogen binnen en buiten het Meetjesland onverdroten verder. Dit jaar publiceren we drie lijsten met *Gentse poorters uit Lembeke, Kaprijke en Watervliet*, telkens tussen 1542 en 1796.

Oude liefde roest niet, moet onze voorzitter gedacht hebben en hij vroeg Maurice Ryckaert om toch nog eens een artikeltje te plegen, zoals men dat placht te zeggen, voor Appeltjes. En als Luc dat vraagt, kan je moeilijk nee zeggen. Maurice Ryckaert beschreef vroeger reeds meerdere Zomergemse hoeven voor ons jaarboek, maar *Het hof van Schipdonk te Zomergem* was nog niet aan bod gekomen. De bijdrage is goed voor 20 pagina's, want er moest iets verteld worden over de vrij ingewikkelde Zomergemse heerlijke structuur, de beschrijving en evolutie van de hoeve, het fort van Schipdonk, eigenaars en pachters.

Ere-gemeentesecretaris van Knesselare Jozef Arnaut is reeds lang gebeten door de heemkundige en genealogische microbe, maar publiceerde nog maar weinig. Wie ooit zijn artikel over zijn kwartierstaat in *De Levensboom* las, weet dat hij wat in zijn mars heeft. Een reden te meer om hem wat ruimte in Appeltjes te gunnen voor een korte voorstelling van *De verering van het H. Sacrament te Knesselare*. Hij gaat er zelfs voor terug tot in de 16e eeuw.

Min of meer als uitsmijter serveert Roger Buyck ons nog *De korenwindmolens te Kaprijke tijdens het Ancien Régime*. De pachters en eigenaars van een viertal molens passeren hierbij de revue.

Tot slot hebben we de twee vaste rubrieken. Het *Heemkundig repertorium* is reeds aan de vijfde aflevering toe, terwijl we een enorm gevulde *Kroniek* aanbieden. Dit laatste is echter niet steeds goed nieuws. In het afgelopen werkjaar was de man met de zeis zeer actief in onze middens. Maar gezien we hier vandaag te gast zijn in Evergem, moesten we ook iets opnemen in onze Kroniek over de Achiel De Voslaan.

F.B.

B. Voordrachten en activiteiten

25 april 1997 - In samenwerking met de heemkundige kring *Arthur Verhoustraete* uit Aalter had ons *Genootschap* een jonge, talentvolle archeoloog uitgenodigd om een spreekbeurt te houden over de Romeinen tussen Kale en Ede en de Romanisatie van het Meetjesland in het licht van recent onderzoek in de streek van Aalter, Nevele en Maldegem.

Aan de hand van talrijke dia's en *slides* werd een verrassend beeld opgehangen van het Meetjesland tijdens de eerste eeuwen van onze jaartelling. Het is onmogelijk van deze rijke en goed gestructureerde voordracht zelfs maar een bondige samenvatting te geven. Stippen we slechts enkele in het oog springende opgravingen in het Meetjesland aan.

Er is vooreerst het *castellum* van Vake-Maldegem opgetrokken op een droge rug van de zandstreek die bij de toenmalige kustvlakte aansloot. Het had als bedoeling de kust te verdedigen tegen de invallen vanuit de zee (van de Chauken) in de periode van ca. 172-175. Het was bezet door een gemengde hulptroep van infanterie en ruiterij bestaand uit 1056 mam. Ook het Romeinse Merendree kwam herhaaldelijk aan bod, dat gelegen was op een 11 m. hoge zandrug vlakbij de Neer- en Kruiskale. Deze nederzetting besloeg een areaal van ca. 20 à 25 ha. Daar werden o.m. ijzeren voorwerpen vervaardigd en Merendree was tevens een verzamel- en distributieplaats van graan.

In het naburige Zomergem werden in grote hoeveelheden dakpannen vervaardigd die voor export naar andere plaatsen bestemd waren. Te Aalter in de wijk Kestelstraat werd een Romeinse waterput leeggehaald met talrijke interessante voorwerpen zoals een fragment van een pamfluit. Ook in de bodem van Ursel, Knesselare en Adegem steken nog veel sporen van de Romeinse occupatie in het Meetjesland.

De zeventig aanwezigen hebben ten volle kunnen genieten van de boeiende verhaaltrant van een archeoloog die echt bezeten is van zijn vak : graven in het verleden!

L.S.

Twaalfde tweejaarlijks colloquium van het het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis op 11 oktober 1997 te Geraardsbergen - De twaalfde bijeenkomst van de *Kringen voor Geschiedenis* viel samen met twee jubilea, nl. dat van 50 jaar *OVKG* en dat van 50 jaar *Geschiedkundige Vereniging van het Land van Aalst*. Daar dit gepaard ging met de voorstelling van een biografisch repertorium van de geestelijkheid van Gent en een jubileumuitgave van het *Land van Aalst*, waren er niet minder dan acht sprekers aangekondigd.

De spits werd afgebeten door burgemeester Freddy De Chou die in een notendop iets vertelde over de geschiedenis van Geraardsbergen en de historiek van het stadhuis.

Luc Robijns schetste daarna de geschiedenis van de kring van *Het Land van Aalst.* Dan was het aan de beurt aan Leo Pée die de *prehistorie en de historie* van 50 jaar *Verbond* in herinnering bracht.

Na die drie zware toespraken, bracht Geert Van Bockstaele een verademing met zijn lezing, opgevrolijkt door mooie dia's, over *900 jaar Cisterciënzerabdijen in Oost-Vlaanderen.* Dit was een staaltje van een gedegen en prettige synthese over de *grauwe munken* in onze provincie.

Bisschop Arthur Luysterman stelde het *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent 1802-1997* voor, dat door KADOC-Leuven in samenwerking met het bisdom Gent en het Land van Aalst werd opgesteld. Dit lijvig repertorium van twee delen zal een zeer nuttig werkinstrument zijn bij het opstellen van bijvoorbeeld een parochiale geschiedenis. Dirk Van de Perre kwam dan de jubileumuitgave van het Land van Aalst presenteren.

Voorzitter Leo Pée hield de *laudatio* van de winnaar van de Frans De Potter en Jan Broeckaertprijs, die voor de jaren 1996-1997 toegekend werd aan Geert Van Bockstaele, ondervoorzitter van het Verbond, voor zijn grote verdiensten als geschiedschrijver van de Sint-Adriaansabij van Geraardsbergen en van het Land van Aalst.

Tijdens zijn slotwoord beklemtoonde gouverneur Herman Balthazar de inspanningen die de provincie zich getroost heeft om de geschiedschrijving aan te moedigen en met de daad en geld te steunen. Ondanks de overvloed aan sprekers werd de timing goed gerespecteerd. De feestzitting liep amper 15 min. uit!

In de namiddag volgde nog een geleid bezoek aan de priorij Hunnegem met haar Romaanse kerkje, het Stedelijk hospitaal met zijn museum en de Sint-Adriaanabdij met haar musea. Daar werd ook afscheid genomen bij het drinken van een glas St.-Adriaansbier !

L.S.

20 mei 1997 - LEOPOLD III: de Koning, het Land, de Oorlog

Op dinsdag 20 mei 1997 kwamen ruim honderd mensen luisteren naar de voordracht van de professoren Jan Velaers en Herman Van Goethem over koning Leopold. Het boek, een turf van 1152 bladzijden, dat deze twee historici over de koning schreven - *Leopold III: de Koning, het Land, de Oorlog* - deed heel wat stof opwaaien in Vlaanderen, Wallonië en in Brusselse kringen. Reden dus om de professoren eens naar het Meetjesland te halen.
De aanwezigen werden niet teleurgesteld. Eerst en vooral hadden beide heren de gave van het vertellen, zodat ze het nagenoeg onontwarbare politieke en familiale kluwen rond Leopold op een heldere en bevattelijke manier wisten voor te stellen.

Leopold was niet de koning die we tot nu toe kenden. Zijn rol voor, tijdens en na de oorlog werd nooit op een objectieve en verhelderende manier bestudeerd. Velaers en Van Goethem kregen toegang tot nieuwe bronnen, onder andere konden ze de papieren van graaf Robert Capelle, secretaris van de koning, raadplegen. Leopold kwam naar voor als een tragisch figuur, als een gevangene van zijn eigen denkbeelden. Zijn pogingen om België een oorlog te besparen waren goed bedoeld, maar totaal onrealistisch. Het willens nillens vasthouden aan de zo geroemde neutraliteit, die een lege doos bleek te zijn, toonde aan dat het de koning en zijn omgeving ontbrak aan politiek inzicht. Een oorlog was inderdaad onafwendbaar.
Er werd vervolgens een goed beeld geschetst van de Achttiendaagse Veldtocht die niet alleen een tragisch militair einde kende, maar ook op 25 mei 1940 in Wijnendale voor een definitieve breuk zorgde tussen een halsstarrige koning en zijn vastberaden ministers. De koning opteerde voor de capitulatie wat van hem een echte held maakte, in België. Dit tot grote nijd van de gevluchte ministers die vanuit het veilige Frankrijk onbetamelijke propaganda voerden tegen Leopold en hem op alle mogelijke manieren beschimpten.
Leopold was vol goede wil en voelde zich gesterkt door de golf van sympathie. Nog autoritairder dan hij al was, meende hij de Duitse bezetter naar zijn hand te kunnen zetten, wat een faliekante misrekening was. Zijn contacten met Hitler leverden niet het minste resultaat op, enkele futiele toegevingen van de Führer niet te na gesproken. De harde bezetting, de moeilijke bevoorrading, de honger en de kou die de bevolking leed, deed de sympathie voor Leopold al gauw omslaan, vooral toen via informele kanalen geruchten de ronde deden over het luxe leventje dat de vorst leidde. Zijn huwelijk betekende een breuk met de bevolking. Terwijl zoveel Belgen in concentratiekampen gevangen werden gehouden, zocht en vond de koning troost en liefde bij zijn jonge vrouw.
Ofschoon de krijgskansen keerden, bleef Leopold hopen op een compromisvrede die echter geen schijn van kans maakte. Het Politiek Testament - een *filthy paper* voor de Geallieerden - dat Leopold op 25 januari 1944 dicteerde, zou hem later definitief de das omdoen.
De vergeefse pogingen van Leopold om na de bevrijding terug te keren naar het land mislukten door de aanstelling van prins Karel als regent, door de politieke onwil en de tegenstrijdige houding van de verschillende politieke partijen en door een nietaflatende geruchtenstroom van een collaborerende vorst die niet alleen in ongenade lag bij een deel van de Belgen, maar bijvoorbeeld ook bij de Amerikaanse president Roosevelt, bij generaal De Gaulle en bij Winston Churchill. Leopold paste niet meer in de naoorlogse patriottische euforie.

Dat de figuur van Leopold nog steeds voor opwinding zorgt, bewezen de vragen en de *halve* voordrachten die nà de lezing van Velaers en Van Goethem volgden. Beide heren echter pareerden meesterlijk en als een bepaald toeschouwer hen verweet geen objectief beeld van Leopold te hebben geschetst, werd deze snode opmerking met wetenschappelijk argumenten ter plekke ontkracht. Dat in Leopoldistische kringen het oude vertrouwde beeld van Leopold in ere wordt gehouden, kan niemand die kringen kwalijk nemen, maar dat de geschiedenis ook haar rechten heeft, is al even

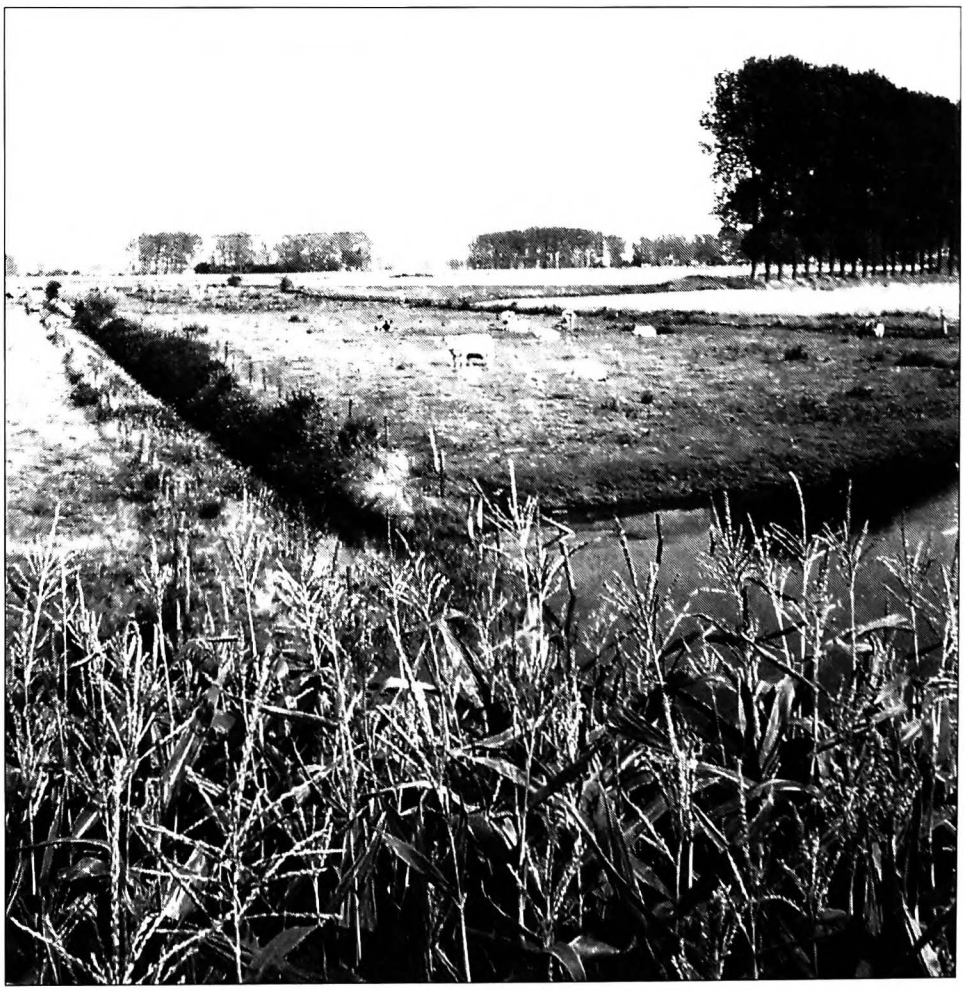
noodzakelijk. Overigens is het beeld van de *nieuwe* koning Leopold ons persoonlijk liever dan dat van de *lagere school* Leopold.

Hugo Notteboom

C. De zomeruitstap

Bezoek aan de moerdorpen Sint-Laureins, Sint-Margriete en Sint-Jan-in-Eremo

Op zondag 24 augustus 1997 mocht de burgemeester van Sint-Laureins ongeveer 80 heemkundigen verwelkomen voor deze tocht door de Meetjeslandse kreken. Na een wederwoord van de voorzitter die Marcel Haers, die ons behulpzaam was bij het uit-

Daar stond de tweede kerk van Sint-Margriete (gebouwd in 1470 door Jan De Plaat in de H.-Kruispolder).

(Foto : Willy Beernaert)

stippelen van de tocht, en Walter Notteboom, die instond voor de brochure, dankte, kregen we een verfrissend glas en een warme koffie van het gastvrije gemeentebestuur.

Na het nemen van de tratidionele foto, werden we op sleeptouw genomen door de eerste gids,Herman Van de Velde, die ons door de fraaie Sint-Laurentiuskerk loodste. Het feestelijke hoogaltaar, werk van Rijckaerd Broekman uit 1654, trok onmiddellijk de volle aandacht. Door toedoen van pastoor Erik Dhont werd in 1992 hier opnieuw in het portiek een schilderij opgehangen, nl. *De kroning van Maria*, dat aan Jacob Van Oost wordt toegeschreven. Dit was een opvulling van een *gat* in dit barokke altaar, dat jarenlang de sfeer in de kerk verstoorde ! Merkwaardig is ook de kast met de ex-voto's ter ere van de H. Blasius en het schilderij met Maria en de zilveren congregatiekruisen (uit 1888). Pastoor Dhont had uit zijn kerkschat o.m. een unieke kelk van 1543 gehaald.

Daarna zette de autokaravaan zich in beweging om over Moershoofde (Leopoldkanaal) naar de eerste halte bij de afgesneden bedding (bij de Keursteenweg) van de Eeklose Watergang te rijden. Daar poogde de voorzitter, zonder kaart in de hand, de ingewikkelde situatie van de Eeklose watergang met zijn vele bochten te visualiseren. Langs kleine wegen bereikten we dan de halte tussen het Hollandersgat en de Blokkreek, waar we een prachtig uitzicht op deze uitgestrekte watermassa hadden, die herinnerde aan de vroegere toestand van dit gehele gebied.

Wat verder gingen we op zoek naar de plaatsen waar de eerste twee kerken van Sint-Margriete stonden. De eerste bevond zich in de Sint-Margrietepolder (1244-1404) en de tweede in de H.-Kruispolder (1470-1673). Te Sint-Margriete was er gelegenheid voor een koffiepauze en een gezellige babbel in het dorpscafé. De liefhebbers hadden de mogelijkheid de resten van de derde kerk van Sint-Margriete (1673-1881) en de vierde en huidige kerk te bezoeken. Dit imposant gebouw met haar grote toren domineert de poldervlakte en heeft een gelijkaardig silhouet als dat van de Sint-Vincentiuskerk van Eeklo.

Langs de Molenkreek reden we naar de Sint-Lievenspolder waar een vier-eeuwenoude tiendenpaal nog overeind staat. Dit is een relict van de strijd om de tienden van deze vruchtbare polder tussen de Sint-Baafsabdij, de Sint-Pietersabdij en het kapittel van Doornik.

Bij de voorlaatste halte aan het Leopoldkanaal, verhaalde Hugo Notteboom de geschiedenis van dit kanaal dat in 1846 gegraven werd. Vooral Jozef Andries, kanunnik en lid van het Nationaal Congres zette zijn sterke schouders onder dit project dat de afwateringsmoeilijkheden en de problemen van de polderkoortsen moest oplossen.

De klap op de vuurpijl was ongetwijfeld het bezoek aan de gerestaureerde Sint-Janskerk met haar mooi barokaltaar en andere 18e eeuwse sfeervolle meubelen. Dit

meubilair geeft een gezelligheid aan het interieur van dit kerkje dat vaak opgezocht wordt door trouwers op zoek naar een passend decor voor hun huwelijk. In de kerkschat zitten enkele prachtige stukken, zoals de reliekhouder van Sint-Jan de Doper in de vorm van het hoofd van Joannes en een zilveren stralenmonstrans uit 1725.

Vierenzestig deelnemers lieten zich verleiden tot het avondmaal in het restaurant *Het Polderzicht* in Sint-Jan-in-Eremo. Tussen twee gangen door gingen een paar nieuwsgierigen naar de ondergaande zon over de Boerekreek kijken.

Antoine Blondeel, Hugo Notteboom en Luc Stockman schreven de gelegenheidsbrochure *De moerdorpen Sint-Laureins, Sint-Margriete en Sint-Jan-in-Eremo*, tellend 40 blz. en talrijke illustraties. Ook een figuratieve kaart uit 1671 van de streek ten oosten van de Waardijk is afgedrukt. Zij kost 200fr. en kan besteld worden bij Walter Notteboom, Noordstraat 196 te Maldegem.

L. Stockman

Hugo Notteboom weet de petite histoire te vertellen over de aanleg van het Leopoldskanaal.

2. Boekennieuws

Gonzague VAN INNIS, *Les Preudhomme. Famille Lilloise, barons de Poeke, vicomtes de Nieuport,* 1ère partie - du XIIIe au XVIIe siècle, Brussel, 1994, 192 blz., geïll.

Kannunik G. van Innis, zoon van Idale de Nieuport, heeft de oorsprong en stamboom van de familie Preudhomme opgezocht, zich steunend op een werk getiteld *Génealogie des differens maisons*, van een onbekend auteur uit het begin van de 17e eeuw, op tal van andere familiekundige werken en het rijk fonds Preudhomme d'Hailly van het Rijksarchief te Gent.

De *roots* van deze Rijselse familie de Preudhomme klimmen op tot de 13e eeuw. Zij behoorden tot de patriciërsfamilies en bezaten een leencijns Langhe en een leen van 2 bunder 1250 roede land, Halliun genaamd, te Ascq bij Rijsel. Een telg uit de derde generatie Allard Iy Preudhomme was ridder en heer van Annappes (deel van Villeneuve-d'Ascq).

Allard Iy Preudhomme had twee zonen: Pierre Iy Preudhomme die de rechtstreekse lijn voortzette en Jacques le Preudhomme die stamvader van de eerste heren van Poeke uit dit geslacht werd.
Namelijk van Jan de Preudhomme (10e generatie), heer van La Oultre, Neufville en baron van Poeke. Hij kocht in maart 1597 de heerlijkheid van Poeke van Christophe de Rye, markies van Varambon en graaf van Varax. Hij was gehuwd met Antoinette de Grenet. Zij kocht ca. 1600 , na de dood van haar echtgenoot in 1597, het bruggraafschap van Nieuwpoort voor haar zoon Jan-Baptist de Preudhomme (elfde generatie).

Deze Jan-Baptist de Preudhomme huwde met Catherine de Croix bij wie hij 8 kinderen had. Het zesde kind Marcus-Anthonius (de 12e generatie) werd de baron van Poeke en burggraaf de Nieuport. Hij was de stamvader van de familie de Nieuport, waarvan G. van Innis een afstammeling is.

De auteur geeft voor elke generatie de wapenschilden van de aanverwante families op. Zijn boek bevat enkele merkwaardige illustraties, o.m. twee tekeningen over het beleg en verwoesting van het kasteel van Poeke op 5 juli 1453, gravures van Jacques de Lalaing, die te Poeke sneuvelde, en Marcus-Anthonius de Preudhomme.

De familiekundige schets over de familie de Preudhomme bevat 703 verwijzingen naar bronnen, een index op de wapenschilden en een index op de namen. Het is een prachtig en origineel werk dat een nieuw licht werpt op de afstamming van de familie de Preudhomme en aanverwante families.

L.S.

Jozef DE PAEPE, *De kathedraal van het Noorden,* Watervliet, 1997. Brochure van 20 blz. en 10 ill. Prijs 100 fr., te bestellen bij de auteur J. De Paepe, Stee 2, 9988 Watervliet.

De gewaardeerde medewerker aan de *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland* heeft een mooie brochure geschreven over de kathedraal van het Noorden, zoals de kerk van Watervliet wel eens genoemd wordt. Na een korte inleiding over de historiek van het kerkgebouw en een stukje over Jeronimus Lauwerijn, de bedijker en herstichter van Watervliet, maakt hij een rondgang door de kerk. In 26 nummers beschrijft hij de meubels, de schilderijen en de altaren van de 0.-L.-Vrouwkerk van Watervliet. Daarbij komen het schilderij de *Noods Gods*, het koorgestoelte, het portaal, het doksaal en het orgel uitvoerig aan bod.

Jozef De Paepe eindigt zijn rondgang als volgt : "*We zijn teruggekeerd naar ons vertrekpunt, en we staan hier met het gevoel dat we te gast waren in een echt en veelzijdig museum. We hadden een rendez-vous met de gothische bouwkunst, met kruisbogen, die zich onder de gewelven plooien als handen die gevouwen zijn, biddend tot God. We werden geleid langs wat het Graafschap Vlaanderen en het Hertogdom Brabant aan ronkende namen te bieden hadden in de schilderkunst, de houtsnijkunst en de beeldhouwkunst. We horen hier praten over de drukkerij van Plantijn en de orgelbouwer Ledon, alsof het de meest gewone zaak van de wereld betreft. De goudsmeedkunst, de kunst van het weven en met gouddraad stikken, maar in de zin van het meest aristocratisch artisanaat : hier is allemaal!*".

Beter kan ik het niet zeggen !

L.S.

Paul VAN DE WOESTIJNE en Hugo NOTTEBOOM, *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847),* Eeklo/Maldegem, 1997, 288p.

"*De eenvoudigste boer van het Meetjesland zou het beter doen dan Zijne Koninklijke Hoogheid,*" zo schreef de liberale krant *Het Volksbelang* over het optreden van Prins Albert na de onthulling van Ledegancks standbeeld te Eeklo op 29 augustus 1897. De publicatie doelde daarmee op het gebrekkige Nederlands dat de kroonprins had naar voor gebracht tijdens zijn feestrede. Andere commentatoren relativeerden dit voorval. Uiteindelijk had een van 's lands grootste hoogwaardigheidsbekleders Nederlands gesproken. En dat was anno 1897 nog niet alledaags. Het voorval toont aan dat voor de toenmalige *Vlaamse Bewegers* de onthulling van Ledegancks standbeeld een gebeurtenis van formaat was en niet geheel zonder enige symbolische betekenis. Vijftig jaar na zijn dood zag men Ledeganck inderdaad vooral als een voorganger in de strijd voor de Nederlandse taal, eerder dan een figuur die een belangrijke rol had gespeeld in de Vlaamse letterkunde.

Dit was honderdvijftig jaar na zijn dood geenszins de aanleiding om een Ledeganck-jaar in te richten. De mengelmoes aan activiteiten (van een Ledeganck-brood tot een

Ledeganckmotocross) zouden zowaar doen vergeten wie Ledeganck was. Achteraf bekeken blijft het jammer dat men van de gelegenheid geen gebruik heeft gemaakt om de figuur van Ledeganck te toetsen aan het (historisch maar ook literair) wetenschappelijk onderzoek dat de laatste vijftig jaar direct of zijdelings rond dit onderwerp is uitgevoerd. Een colloquium op niveau bijvoorbeeld zou op termijn toch een extra cachet hebben gegeven aan het Ledeganckjaar. Gelukkig is daar nog het boek *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847)* van Paul Van de Woestijne en Hugo Notteboom om de situatie recht te zetten.

Deze stijlvolle en handzaam uitgegeven biografie schetst op een hoofdzakelijk chronologische manier de levensloop van de Eeklose dichter. Het boek opent met een kleine familiekroniek, waarin vooral de rol van onderwijzer Jan Ledeganck, Lodewijks vader, naar voor komt. Vervolgens volgen de auteurs de jonge Ledeganck in zijn eerste dichterlijke stappen en schetsen zijn betekenis voor het culturele leven van Eeklo. Zijn engagement brengt hem daarbij in contact met mensen als Karel Vervier, Frans Rens, Maria Doolaeghe, Prudens Van Duyse, om er maar enkele te noemen. Zijn inspanningen voor het *Nederduitsch* krijgen een flinke klap wanneer het Hollands Bewind in 1830 ten val komt. Maar het voorval heeft ook een positieve kant: Ledeganck maakt immers kennis met Jan Frans Willems, die door het Belgisch bestuur naar Eeklo is gestuurd. Eenmaal over zijn ontgoocheling heen begint Ledeganck aan een carrière in de administratie: griffier te Kaprijke, vrederechter te Zomergem en provinciaal inspecteur voor het lager onderwijs. De auteurs bouwen rond deze levensperiodes ook de verdere hoofdstukken van het boek op.

Van de Woestijne en Notteboom volgen dus het traditioneel stramien dat eerder reeds door andere biografen werd opgebouwd. De grote verdienste van dit boek ligt dan ook op een ander vlak. In tegenstelling tot hun voorgangers ondernamen zij immers een grondige speurtocht in archieven doorheen het Vlaamse land. Dit leverde een schat aan literaire, administratieve en persoonlijke bronnen op die op diverse facetten van Ledegancks leven een nieuw licht werpen. *"Karel Lodewijk Ledeganck is dus niet de arme maar leergierige weversgezel geweest, die door vele van zijn biografen romantisch en met veel verbeelding ten tonele wordt gevoerd,"* zo relativeren de auteurs een van de stellingen van de romantische geschiedschrijvers. Het boek schuwt ook de schets niet van de spanningen die er heersten tussen Ledeganck en zijn literaire spitsbroeders. Die twijfelden vooral aan zijn oprechte toewijding aan de Vlaamse zaak. Interessant is ook de uitgebreide en gefundeerde beschrijving van Ledegancks inbreng in de provincieraad. Het is echter vooral voor de periode waarin Ledeganck fungeerde als schoolinspecteur dat deze studie nieuwe paden verkent. In 1992 reeds spitte Willy Stevens voor zijn *Bijdrage tot de geschiedenis van het lager onderwijs in Oost-Vlaanderen* in het Provinciaal Archief en haalde er enkele interessante gegevens uit over Ledeganck. Van de Woestijne en Notteboom boorden nog wat dieper op dezelfde plaats en brengen een schat aan nieuwe gegevens. Deze passage is ook niet zonder betekenis voor wie zich interesseert voor het lager onderwijs in het Meetjesland tijdens een cruciale periode van reorganisatie. Op literair vlak is dan weer de publicatie (als bijlage) van een aantal onuitgegeven brieven van belang.

In die bijlagen treft men overigens ook een handig biografisch repertorium aan van Ledegancks tijdgenoten. De literaire of culturele figuren *tout court* uit de eerste helft van de 19e eeuw behoren immers niet meer tot de meest gekende. Ook voor de meer geschoolde lezer is deze opfrissing welkom. Gezien het vele nieuwe materiaal valt het enigszins te betreuren dat in de eveneens als bijlage opgenomen bibliografie geen beknopt overzicht van de preciese vindplaatsen is opgenomen. Diezelfde bibliografie zal voor ingewijden overigens wel als enigszins onvolledig overkomen.

Laten we deze detailkritiek echter terzijde. Van de Woestijne en Notteboom brengen met dit boek een bijzonder geslaagde biografische schets van Ledeganck. Niet alleen de specialist, maar ook het ruime publiek zal hier zijn gading vinden. Het is zonder twijfel een waardige en blijvende bijdrage tot het intussen ter ziele gegane Ledeganckjaar.

P.L.

Marc VAN HULLE, *Karel Lodewijk Ledeganck.Leven en werk,* Eeklo, Taptoe, 1996, 377p.

Reeds op de vooravond van het Ledeganckjaar verscheen een bundeling van Ledegancks verzen. En hoewel de poëzie van een 19e eeuwse dichter op de drempel van de 21e eeuw minder genietbaar is, blijft dit een lovend initiatief. De Eeklonaar, Meetjeslander of ruimer geïnteresseerde kan dan toch eens nieuwsgierig grasduinen in de pennenvruchten van Ledeganck zonder in een of ander bestoft boek te duiken.

Bijzonder lezenswaardig is ook de inleiding die journalist Marc Van Hulle over de figuur Ledeganck bijeenschreef. Als geboren en getogen Eeklonaar gaat de auteur ook niet voorbij aan de perikelen die het Eeklose standbeeld van Ledeganck heeft gekend. Een pretentieloos boekje op handzaam pocketformaat en nuttig geïllustreerd.

P.L.

3. Personalia

A. Huldiging Wilfried Steeghers

Naar aanleiding van zijn 65e verjaardag huldigde het *Genootschap* zijn bestuurslid Wilfried Steeghers. Dit gebeurde op zaterdag 15 februari 1997 in het gemeentehuis van Evergem, bij de voorstelling van het 47e jaarboek.

a. Toespraak van Luc Stockman

WILFRIED STEEGHERS : EEN VERDIENSTELIJK GENEALOOG 65 JAAR

Vandaag brengen wij hulde aan een bescheiden man en harde werker, die als bestuurslid nauw verbonden is met het *Heemkundig Genootschap*. Wilfried Steeghers

is een geboren en getogen Gentenaar (°27 juni 1932), maar zijn *roots* zitten in Eeklo. Hij is de zoon van Roger Steeghers en Suzanna Emilia Goethals.

Als tienjarige mocht Wilfried met zijn vader in de zomer van 1942 mee naar Eeklo, waar zij met behulp van de bediende van de *Burgerlijke stand* Uytterschaut, hun voorouders 7 generaties ver opklimmend tot het jaar 1679 terugvonden. Zijn eerste kennismaking met het oude archief van Eeklo, dat toen nog op de koude zolder van het stadhuis lag, gebeurde dus heel jong.

Ik wil nu in een drietal punten zijn verdiensten op het vlak van de lokale geschiedenis in de verf zetten, nl. als familiekundige, als ontsluiter van de staten van goed en als bestuurslid van ons Genootschap en archiefbediende.

1. De familiekundige

Zijn eerste genealogisch artikel, tellende 28 blz., verscheen in 1963 in *Appeltjes van het Meetjesland*. Daarin werden 9 generaties Steeghers besproken en ook hun uitwijking naar Gent[1]. Op aanraden van Achiel De Vos begon hij een reeks kwartierstaten te maken over Meetjeslandse figuren zoals Gust Steeghers, Joannes-Maria de Millecamps, burgemeester van Watervliet, Julius De Hulsters, Prosper Van Acker, Eduard Neelemans, Basiel De Craene, Ferdinand-Antoon Piessens en Aimé Euerard, bestemd voor ons tijdschrift.

Hij was een van de eerste medewerkers van *Vlaamse Stam*, het tijdschrift van de Vlaamse vereniging voor familiekunde, waarin hij in 1965 een belangrijke studie over de familie de Millecamps liet verschijnen[2]. Uit die beginperiode dateren ook nog uitgebreide artikelen over de familie Cabooter en de familie De Heuvel.

Voor de expositie in 1970 over de overleden Eeklose schilders schreef hij een korte biografie over Jozef Geirnaert, Seraphien De Vliegher, Jacob Godinau en Theodoor De Heuvel. In 1980 publiceerde hij een interessant artikel over de familie Paelinck uit Oostakker, met een biografie van kunstschilder Jozef Paelinck[3].

In het begin van de zeventiger jaren publiceerde hij een boek van 72 blz. over de familie Loontjes en een brochure van 8 blz. over het schaapgoed *Groot Tomme* te Tielt en de familie Loontjes[4]. In 1975 verliet hij even het pad van de familiekunde om zich te verdiepen in de oudste geschiedenis van Balgerhoeke vanwaar zijn echtgenote afkomstig is[5].

Bij het ontstaan van *De Eik* was hij er vanaf het begin bij. Hij schreef daarvoor o.m. een genealogische schets van de familie Rogghé[6] en een bijdrage over de familie Neelemans[7]. In het andere Meetjeslandse tijdschrift *Ons Meetjensland* liet hij korte stukjes verschijnen, meestal een aanvulling op langere artikels die elders gepubliceerd waren. Voor de rubrieken *Onze Stam* en de familiekundige vraagbak van *Ons Heem* stuurde hij in de jaren 1965-1975 een aantal antwoorden in.

In 1976 schreef hij een bijdrage in samenwerking met Johan Vannieuwenhuyse over de overlijdensboeken van het Bijlokehospitaal uit de 17e en 18e eeuw[8]. Deze boeken

werden de bron van tientallen stukjes over *Personen uit ... overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799)* die in tal van heemkundige tijdschriften gepubliceerd werden. Een analoge reeks werden de *Begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van ...* Ook de overlijdensregisters van de Dominicanen te Gent, van de Sint-Baafsparochie, de Sint-Michiels-Noord, de H.-Kertsparochie en de Sint-Niklaasparochie van Gent pluisde hij uit om Meetjeslandse personen te vinden. Tenslotte zocht hij Meetjeslanders op die Gents buitenpoorter werden in de periode 1542-1796.

In 1989 nam *Vlaamse Stam* een boeiende artikel op, geschreven door Wilfried Steeghers en Johan Vannieuwenhuyse, over de Gentse geestelijkheid in de Franse tijd[9]. Een andere uiting van belangstelling voor zijn geboortestad Gent was de uitgave, in samenwerking met A. Capiteyn, van de rekeningen van het kerkhof in de Dampoort voor de periode 1797-1806[10].

2. De ontsluiter van de staten van goed

Voor een familiekundige zijn de staten van goed een uiterst belangrijke bron, omdat hij daarin niet alleen veel gegevens over de burgelijke staat en de familie van de overleden persoon kan vinden , maar ook een idee krijgt over zijn rijkdom of armoede, zijn hoevegebouwen, zijn veestapel, zijn huisraad en andere, dergelijke interessante zaken. Het vergt evenwel veel werk en inspanning om uit te zoeken of er een staat van goed over een bepaalde persoon bestaat of bewaard gebleven is. Ik heb dat aan de lijve ondervonden toen ik de omvangrijke registers van staten van Eeklo moest doorbladeren om pachters te vinden van het *Goed te Moere*, waarover ik in 1971 een artikel voor *Appeltjes* schreef.

Op het einde van de zestiger jaren begon Wilfried Steeghers in Gent met monnikengeduld de staten van goed van Eeklo (1527-1795) toegankelijk te maken voor de geïnteresseerde vorsers, door alle genealogische gegevens van de overleden persoon en zijn verwanten in een uitgebreid regest weer te geven. Vaak kon ook het beroep van de betrokkene en zijn familieleden vermeld worden. Voor Eeklo waren drie delen nodig om deze klus te klaren.

Dit was de start van een lange reeks *staten van goed* zoals die van Smetlede-Oordegem (1974), van Middelburg-in-Vlaanderen (1976), Waterland-Oudeman (1982) en Watervliet (1983). In 1977 begon hij met de uitgave van twee belangrijke reeksen staten van goed, nl. die van Sint-Baafs in vijf delen (1977-1979) en vooral die van het *Ambacht Maldegem* in veertien delen (1977-1987). Om de bruikbaarheid van deze regesten te verhogen, werden er indices op de familienamen gemaakt.

Tijdens zijn verblijf in het Stadsarchief van Gent verzorgde hij vijf delen van de reeks *staten van goed en indices op de registers van Gedele*, nl. de schepenjaren 1508-1509 (1983), 1509-1510 (1983), 1510-1511 (1584), 1511-1512 (1984) en 1512-1513 (1984).

In totaal komen we aan een indrukkendmakend aantal van 31 kloeke delen !

3. Bestuurslid en archiefbediende

Einde 1967 sprak Achiel De Vos hem aan om bestuurslid van ons *Genootschap* te worden. De bedoeling was om een familiekundige bij ons bestuur te krijgen. Dat was een goede gok, want Wilfried Steeghers schreef niet minder dan 43 korte en lange bijdragen voor *Appeltjes van het Meetjesland.*

Wilfried Steeghers was aanvankelijk bedrijvig in een drukkerij in Gent, maar in 1976 kreeg hij de kans om in het Stadsarchief van Gent in de Abrahamstraat aan de slag te gaan. Hij kon nu van zijn hobby zijn werk maken ! Gedurende veertien jaar en drie maanden (1 oktober 1976 tot 7 januari 1991) gaf hij het beste van zichzelf om regesten op staten van goed op te stellen, een inventaris van een belangrijk fonds zoals het familiefonds Mestdagh te maken en een ontleding van het begrafenisboek van de Gentse alexianen of cellebroeders, wiens belangrijkste taak de doden te begraven was, te doen. Dat was uiterst belangrijk werk voor de ontsluiting van deze registers en fondsen.

Dit alles bleef niet onopgemerkt, want in 1983 kreeg Wilfried Steeghers een eervolle vermelding in de provinciale prijs voor Familiekunde. Dit was een spoorslag om op de ingeslagen weg verder te gaan.

In de kroniek van *Appeltjes 34* schreef ik toen het volgende over ons bestuurslid[11]: "*Wilfried Steeghers, die sedert jaren bezig is met het opstellen van repertoria op de staten van goed, kreeg een eervolle vermelding naar aanleiding van de provinciale prijs voor Familiekunde 1983. We wensen ons bestuurslid van harte geluk met deze welverdiende onderscheiding voor zijn belangrijk werk ten voordele van alle genealogen en locaalhistorici. Dankzij deze repertoria kunnen de familiegeschiedenissen en de dorpsmonografieën met een stukje volksleven levendiger gemaakt worden. Wilfried Steeghers levert saai maar nuttig en vruchtbaar werk*".

Na veertien jaar kunnen we niet anders dan dit beamen. Zijn regesten op de staten van goed en zijn familiekundige notities zullen een belangrijke bron blijven voor degene die een biografie over één of andere Meetjeslandse figuur willen schrijven. Wilfried Steeghers heeft zijn hart verpand aan twee steden : de grote en historische stad Gent en de kleine en smalle stad Eeklo ! We wensen hem nog vele vruchtbare jaren in de genealogische sector toe.

Luc Stockman

Noten

1 W. STEEGHERS, *De familie Steeghers,* in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 14 (1963), p. 159-196.
2 W. STEEGHERS, *De familie de Millecamps,* in Onze Stam, jg. 1 (1965), p. 175-190.
3 W. STEEGHERS, *Genealogie van de familie Paelinck te Oostakker en biografie van kunstschilder Jozef Paelinck,* in jaarboek van de heemkundige Kring 'De Oost-Burg', nr. 17 (1980), p. 83-104.

4. W. STEEGHERS, *De familie Loontjes A.Di 1575-1972,* Gent, 1972 en W. STEEGHERS, *Het schaapgoed 'Groot Tomme' te Tielt en de familie Loontjes',* Gent, 1972.
5. W. STEEGHERS, *Doorheen Balgerhoeke's oudste geschiedenis,* Maldegem, 1975.
6. W. STEEGHERS, *Genealogische schets van de familie Rogghé,* in De Eik, jg. 1 (1976), p. 126-138.
7. W. STEEGHERS, *De familie Neelemans,* in De Eik, jg. 2 (1977), p. 12-33.
8. W. STEEGHERS en J. VAN NIEUWENHUYSE, *Het Gentse Bijlokehospitaal en de overlijdensboeken uit de 17de en 18de eeuw,* in jaarboek van de Heemkring Scheldeveld, XV (1986), p. 17-121.
9. W. STEEGHERS en J. VANNIEUWENHUYSE, *De Gentse geestelijkheid en verklaring van onderwerping aan het Regime gedurende de Franse tijd,* in Vlaamse Stam, jg. 25 (1989), p. 489-508.
10. A. CAPITEYN en W. STEEGHERS, *Rekeningen van het Dampoort-kerkhof te Gent 1797-1806,* Gent, 1981.
11. L. STOCKMAN, *Kroniek,* in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 34 (1983), p. 251.

b. Dankwoord van Wilfried Steeghers

Mijnheer de Burgemeester
Mevrouw de Schepen
Beste vrienden van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland
Beste medebestuursleden
Dames en Heren

Ik ben blij en U allen zeer dankbaar dat U mij vandaag bij de voorstelling van *Appeltjes* nr. 47 in Evergem op zaterdag 15 februari 1997, huldigt voor mijn 65 jaar. Ik ben vooral verheugd dat dit plaats heeft te Evergem in ons schone Meetjesland. Geboren Gentenaar, voel ik mij toch ook 100% Meetjeslander, en dit niet alleen omdat ik er sedert 1984 woonachtig ben, doch vooral als afstammeling van de oud-Eeklose familie Steeghers, die daar meer dan driehonderd jaar, sedert de 17e eeuw, gevestigd was. In mijn prille jeugdjaren, ik was toen ongeveer 10 jaar oud, zette ik mijn eerste stappen op het gebied der familiekunde in navolging van mijn vader Roger Steeghers. Op het einde der jaren '50 leerde ik onze zeer betreurde vriend Achiel De Vos kennen, en werd zo lid van het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.* Dankzij hem publiceerde ik in 1963 mijn eerste bijdrage in *Appeltjes* nr. 14, *De familie Steeghers.* Ik ben wijlen onze voorzitter Achiel De Vos, onze huidige voorzitter Luc Stockman en mijn andere medebestuursleden zeer veel dank verschuldigd dat ik mijn verdere pennenvruchten in *Appeltjes* kon publiceren.
Ik hoop in mijn verdere levensjaren nog talrijke artikels voor *Appeltjes* te schrijven. Ons *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland* vierde vorig jaar, in 1996, zijn 50-jarig bestaan. Dit genootschap kende en kent een grote culturele uitstraling in ons Meetjesland. Ik heb aan dit genootschap mijn hart verloren, met zo vele talrijke heemkundigen ben ik zeer gelukkig, lid en sedert 1967 bestuurslid te zijn van deze bloeiende vereniging die geschiedenis maakt in ons geliefd Meetjesland.
Nogmaals en tot slot, wil ik mijn grote dank uitspreken voor deze huldiging.

W. Steeghers

c. Bibliografie van Wilfried Steeghers

in *Appeltjes van het Meetjesland*

1. De familie Steeghers, jb. 14(1963), p. 159-196.
2. De familie De Vliegher, jb. 17(1966), p. 206-225.
3. Onze kwartierstaat. Gust Steeghers (1879-1949), jb. 18(1967), p. 274-277.
4. Onze kwartierstaat. Joannes Maria de Millecamps burgemeester van Watervliet (1792-1849), jb. 19(1968), p. 184-187.
5. Onze kwartierstaat. Julius De Hulster (1857-1938), jb. 20(1969), p. 239-244.
6. Onze kwartierstaat. Prosper Bernard Aloise Van Acker (1868-1937), jb. 21(1970), p. 208-214.
7. Onze kwartierstaat. Eduardus Ludovicus Neelemans, telg van een oud Brabants geslacht, burgemeester van Eeklo (0820-1899), jb. 22(1971), p. 103-112.
8. Onze kwartierstaat. Priester-dichter Basiel Jozef Hyacinthe De Craene (1880-1956), stichter van de Vlaamse Poëziedagen, jb. 23(1972), p. 201-207.
9. Onze kwartierstaat. Ferdinand Antoon Piessens (1860-1943), jb. 24(1973), p. 89-101.
10. Onze kwartierstaat. Aimé Marie Euerard, burgemeester van Eeklo (1833-1896), jb. 25(1974), p. 61-73.
11. Geslachtslijst van Leopoldus Josephus Rogghé, jb. 25(1974), p. 235-237.
12. De familie Sierens, jb. 26(1975), p. 176-192.
13. Genealogie van de familie Beelaert te Eeklo, jb. 27(1976), p. 150-162.
14. Genealogie van de familie Vermast te Eeklo, jb. 28(1977), p. 173-195.
15. Geslachtslijst van Zeger Arnoldus Martinus Callens, jb. 29(1978), p. 57-65.
16. Genealogie van de familie Steyaert te Eeklo, jb. 30(1979), p.65-72.
17. Geslachtslijst van Adolphus Petrus Steeghers, jb. 31(1980), p. 208-220.
18. Genealogische schets van de familie De Pauw te Eeklo in de XVIIIe eeuw, jb. 31(1980), p. 269-277.
19. Genealogische schets van de familie Van Leeuwen, jb. 32(1981), p. 140-152.
20. Geslachtslijst van Seraphinus Joannes Piessens (1809-1870), jb. 32(1981), p. 153-158.
21. Begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van het ambacht Maldegem, jb. 33(1982), p. 108-112.
22. Gelegenheidsvondst: Maldegemnaren die Gents poorter werden, jb. 33(1982), p. 159-160.
23. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Kaprijke in de 18e eeuw, jb. 34(1983), p. 165-166.
24. Gelegenheidsvondst: Een cijnsbrief van 7 maart 1504 uit Middelburg in Vlaanderen, jb. 34(1983), p. 211-212.
25. Geslachtslijst van Gustavus Joannes Goethals, jb. 34(1983), p. 140-144.
26. Een brief van Henricus Josephus Jacques, soldaat onder Napoleon uit Watervliet, jb. 35(1984), p. 247-248.
27. Personen uit Assenede overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jb. 36(1985), p. 227-229.

28. Een interessant dokument betreffende de Heerlijkheid Eeklo, jb. 37(1986), p. 249-251.
29. Personen uit Vinderhoute overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jb. 37(1986), p. 252-253.
30. Genealogische gegevens betreffende de familie van kunstschilder Jacob Godinau, jb. 38(1987), p. 185-191.
31. De heel- en vroedmeester Alexander Joannes Taminiau, jb. 39(1988), p. 172-179.
32. Petrus Bernardus Sandyck, pastoor van Kluizen, jb. 39(1988), p. 180-185.
33. Levensschets van Karel Bogaerd (1834-1906), jb. 40(1989), p. 189-191.
34. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig uit Aalter, Bellem, Lotenhulle en Poeke in de 18de eeuw, jb. 41(1990), p. 187-188.
35. Personen uit Evergem voorkomend in de overlijdensregisters van de Dominicanen te Gent, jb. 41(1990), p. 189.
36. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig uit Ertvelde in de 18de eeuw, jb. 42(1991), p. 173-174.
37. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig uit Evergem in de 18de eeuw, jb. 42(1991), p. 175-176.
38. Personen uit Nevele overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jb. 43(1992), p. 205-209.
39. Personen uit het Meetjesland overleden op de Sint-Baafsparochie te Gent (1671-1796), jb. 44(1993), p. 195-196.
40. 15de-eeuwse Gentse buitenpoorters uit Ertvelde, jb. 45(1994), p. 105-106.
41. Personen uit het Meetjesland overleden op de parochie Sint-Michiels-Noord te Gent (1736-1796), jb. 45(1994), p. 107.
42. Evergemnaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jb. 46(1995), p. 175-178.
43. Assenedenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jb. 46(1995), p.179-184.
44. Gentse poorters uit Lembeke (1542-1796), jb. 47(1996), p. 183.
45. Gentse poorters uit Kaprijke (1542-1796), jb. 47(1996), p. 184-185.
46. Gentse poorters uit Watervliet (1542-1796), jb. 47(1996), p.186.

in *Vlaamse Stam*

47. De familie de Millecamps, jg. 1(1965), nr. 3, p. 175-190.
48. Aanvullingen op de familie Steeghers, jg. 1(1965), nr. 3, p. 213-214.
49. Belangrijke bronnen voor de familiekunde op het stadsarchief te Eeklo, jg. 1(1965), nr. 4, p. 303-305.
50. Alfabetische indices op de staten van goed - wezenrekeningen van ht privaat archief de Coorebyter uit Kaprijke nu berustende op het stadsarchief te Eeklo, jg. 2(1966), nr. 1, p. 76-78.
51. De familie Cabooter, jg. 2(1966), nr. 2, p. 115-127.
52. Genealogische aantekeningen betreffende de oud-Meetjeslandse familie Baes in de XVIIe en XVIIIe eeuw, jg. 2(1966), nr. 3, p. 278-280.

53. Het poorterboek van Eeklo, 1672-1796, jg. 2(1966), nr. 4, p. 377-378.
54. De familie De Meyer, jg. 7(1971), nr. 8, p. 544-550.
55. Genealogische gegevens betreffende de familie De Nocker te Zelzate en te Watervliet in de 18de eeuw, jg. 6(1970), nr. 5, p. 350-352.
56. De familie De Heuvel, jg. 8 (1972), nr. 3, p. 151-165.
57. De familie Baetens, jg. 16(1980), nr. 6, p. 320-331.
58. De familie Michot, jg. 16(1980), nr. 7, p. 385-395.
59. De familie Bauwens, jg. 16(1980), nrs. 8-9, p. 469-475.
60. De familie Steegers te Watervliet, jg. 19(1983), nr. 1, p. 44-52.
61. De poorters van Deinze, jg. 19(1983), nrs. 3-4, p. 153-179.
62. De familie Goethals, jg. 19(1983), nr. 9, p. 393-402.
63. De familie De Muynck te Eeklo in de 17e en 18e eeuw, jg. 19(1983), nr. 10, p. 474-476.
64. De familie Steeghers te Stalhille en Brugge, jg. 20(1984), nr. 5, p. 211-213.
65. Een lotelingslijst uit 1815 te Watervliet, jg. 20(1984), nr. 12, p. 534-542; jg; 21(1985), nr. 1, p. 20-24.
66. Personen uit Kaprijke overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 21(1985), nrs. 7-8, p. 336.
67. Personen uit Noord-Frankrijk voorkomend in de overlijdensregisters van de Dominikanen te Gent (1325-1794), jg. 22(1986), p. 286.
68. Personen uit Merendree overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 22(1986), p. 357-358.
69. Personen uit Noord-Frankrijk voorkomend in de overlijdensregisters te Gent, jg. 22(1986), nr. 12, p. 548-550.
70. Personen uit Brussel en overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1625-1652), jg. 23(1987), nrs. 3-4, p. 157.
71. Genealogische schets van de familie Moreels te Tiegem, jg. 23(1987), nr. 10, p. 473-476.
72. Verdrinkingsdood van Adriaen Verhaeghe(Vander Haeghen) in februari 1753 te Gent, jg. 24(1988), nr. 1, p. 50-51.
73. Sprokkeling. Een dodelijk ongeval in het klooster van de geschoeide karmelieten te Gent in december 1720, jg. 24(1988), nr. 2, p. 89-90.
74. Genealogische schets van de familie Smitz te Eeklo, jg. 24(1988), nrs. 3-4, p. 117-122.
75. De familie Lateur, jg. 24(1988), nr. 10, p. 461-469.
76. Brieven van Emmanuel Franciscus Duijckers, soldaat onder Napoleon, uit Gent, jg. 24(1988), nrs. 11-12, p. 575-581.
77. Genealogische schets van de familie Mesdach, jg. 25(1989), nr. 1, p. 37-43.
78. Genealogische gegevens betreffende de familie van dokter Jacobus Joannes De Schepper, jg. 25(1989), nr. 2, p. 49-54.
79. Genealogische nota's betreffende de familie van de pastoor van Poeke, Jacobus Goossens, jg. 25(1989), nr.5, p. 291-294.
80. Gelegenheidsvonds. Dodelijk ongeval in het Groot Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, jg. 25(1989), nr. 6, p. 328.
81. Genealogische gegevens betreffende de familie van de pastoor van Lovendegem Jacobus Franciscus Abbate, jg. 25(1989), nr. 6, p. 331-340.

82. Curiosum uit de parochieregisters. Begravingsakte van een doodgeslagen kind op 18 november 1789, begraven op het kerkhof van de Augustijnen te Gent, jg. 25(1989), nr. 9, p. 474.
83. Overleden begijntjes en personen van het Groot-Begijnhof St.-Elisabeth te Gent, afkomstig uit Lokeren, jg. 25(1989), nr. 10, p. 481-483.
84. (i.s.m. Johan Vannieuwenhuyse) De Gentse geestelijkheid en de verklaringen van onderwerping aan het Regime gedurende de Franse tijd 1797-1804, jg. 25(1989), nr. 10, p. 489-508.
85. Overleden begijntjes en personen van het Groot Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig uit West-Vlaamse gemeenten, jg. 29(1993), nr. 5, p. 272-274.
86. Overleden begijntjes van het Klein-Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hooie te Gent, afkomstig uit Wetteren (1673-1796), jg. 29(1993), nrs. 11-12, p. 569.
87. Genealogische schets van de familie Surmont de Volsberghe, jg. 30(1994), nr. 1, p. 32-34.
88. De familie Heyde te Lovendegem, Waarschoot en Zomergem, jg. 30(1994), nr. 5, p. 251-257.
89. Personen uit Aalst die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 30(1994), nr. 9, p. 455-457.
90. Zingemnaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 30(1994), nr. 10, p. 515-516.
91. Asperlingen die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 30(1994), nrs. 11-12, p. 559-560.
92. Gentse buitenpoorters van Gentbrugge in de 15de eeuw, jg. 30(1994), nrs. 11-12, p. 606.
93. Gentse buitenpoorters van Ledeberg in de 15de eeuw, jg. 30(1994), nrs. 11-12, p. 606.
94. Gentse buitenpoorters van Merelbeke in de 15de eeuw, jg. 31(1995), nr. 1, p. 31-32.
95. 15de eeuwse Gentse buitenpoorters uit Sint-Niklaas, jg. 31(1995), nr. 2, p. 79-80.
96. 15de eeuwse Gentse buitenpoorters uit Brugge, jg. 31(1995), nrs. 3-4, p. 206.
97. Dodenlijst van het Klein Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hooie te Gent (1610-1685), jg. 31(1995), nr. 5, p. 261-269.
98. Gentse buitenpoorters van Heusden (Oost-Vlaanderen), in de 15de eeuw, jg. 31(1995), nr. 6, p. 320-322.
99. Gentse buitenpoorters van Wetteren in de 15de eeuw, jg. 31(1995), nrs. 7-8, p. 371-374.
100. Overleden begijntjes van het Klein Begijnhof O.L.V.-ter-Hooie te Gent, afkomstig uit Gent (1673-1796), jg. 32(1996), nr. 2, p. 96-97.
101. Overleden begijntjes van het Groot Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig uit Gent (1701-1796), jg. 32(1996), nr. 2, p. 98-102.
102. Gentse buitenpoorters van Lokeren in de 15de eeuw, jg. 32(1996), nr. 6, p. 285-287.
103. Gentse poorters uit Oostende (1542-1796), jg. 32(1996), nrs. 7-8, p. 362-364.

in *De Eik*

104. Kwartierstaat Steeghers Rogerius Eduardus Gustavus °Gent 15 juli 1906 - (Gent 25 nov. 1975, jg. 1(1976), nr. 1, p. 7.
105. Genealogische schets van de familie Rogghe, jg. 1(1976), nr. 2, p. 126-136.
106. De familie Neelemans, jg. 2(1977), nr. 1, p. 12-33.
107. Pieter Ecrevisse 1804-1879 in Ons Meetjesland, jg. 4(1979), nr. 2, p. 84-85.
108. De kwartierstaat van de Vlaamse letterkundige Octaaf Steghers (1889-1942), jg. 6(1981), nr. 1, 18-27.
109. Eeklonaren ingeschreven in de Gentse rekeningen van de Capitatiën (persoonsbelastingen) - 1585-1594, jg. 6(1981), nr. 1, p. 28.
110. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof St.-Elisabeth te Gent afkomstig van Eeklo, Maldegem en Adegem in de 18e eeuw, jg. 6(1981), nr. 1, p. 29-30.
111. Een Eeklonaar in de 18e eeuw "Leerknecht" bij "chirurgijns" te Gent - Norbertus Anthonius van Damme (gelegenheidsvondst), jg. 6(1981), nr. 1, p. 30.
112. Eeklonaren begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Lembeke in de 18e eeuw, jg. 7(1982), nr. 2, p. 59.
113. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Lovendegem in de 18e eeuw, jg. 7(1982), nr. 2, p. 60.
114. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Sleidinge in de 18e eeuw, jg. 7(1982), nr. 2, p. 61-62.
115. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Waarschoot in de 18e eeuw, jg. 7(1982), nr. 2, p. 63.
116. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Zomergem in de 18e eeuw, jg. 7(1982), nr. 2, p. 64-65.
117. Personen uit het Meetjesland overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1625-1652), jg. 14(1989), nr. 2, p. 71.
118. Personen uit Lovendegem overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 14(1989), nr. 2, p. 72.
119. Personen uit Zomergem overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 14(1989), nr. 2, p. 73-74.
120. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Bassevelde in de 18e eeuw, jg. 14(1989), nr. 2, p. 75.
121. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, afkomstig van Watervliet in de 18e eeuw, jg. 14(1989), nr. 2, p. 76.
122. Personen uit het Meetjesland overleden op de H.Kerstparochie te Gent (1685-1796), jg. 14(1989, nr. 2, p. 77.
123. Personen uit het Meetjesland overleden op de Sint-Niklaasparochie te Gent (1701-1796), jg. 14(1989), nr. 2, p.78-79.
124. Geslachtslijst van Philemon Marie Steegers burgemeester van Assenede (1847-1917), jg. 14(1989), nr. 2, p. 80-82.
125. De Gentse voorouders van de toneelminnende familie Rodrigos te Eeklo, jg. 18(1993), nr. 1, p. 3-5.
126. Genealogische gegevens betreffende de familie van de pastoor van Evergem, Livinus Egidius Aurelius Drieghe, jg. 18(1993), nr. 1, p. 6-8.

127. Kwartierstaat van Karel August Vervier (1789-1872) en genealogische schets van de familie Vervier, jg. 18(1993), nr. 2, p. 43-63.
128. Eeklonaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 19(1994), nr. 1, p. 41.
129. Oosteeklonaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 19(1994), nr. 1, p. 42.
130. Waarschootnaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 19(1994), nr. 1, p. 44.
131. Over de Gentse orgelbouwersfamilie Van Peteghem en de pastoor van Ronsele, Petrus Francies Van Peteghem, jg. 19(1994), nr. 2, p. 63-68.
132. Basseveldenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 19(1994), nr.s3, p. 139-142.
133. Kaprijkenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 19(1994), nr. 4, p. 207-208.
134. Sleidingenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 20(1995), nr. 1, p. 3-5.
135. Lovendegemnaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, jg. 20(1995), nr. 1, p. 5-6.
136. Genealogische gegevens betreffende de familie van de geneesheer en letterkundige Judocus Frans de Hoon, jg. 20(1995), nr. 1, p. 44-47.
137. Gentse poorters uit Aalter (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 10.
138. Gentse poorters uit Bellem (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 10.
139. Gentse poorters uit Hansbeke (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 11.
140. Gentse poorters uit Lotenhulle (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 11-12.
141. Gentse poorters uit Lovendegem (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 12.
142. Gentse poorters uit Mariakerke (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 12-13.
143. Gentse poorters uit Merendree (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 13-14.
144. Gentse poorters uit Nevele (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 14-15.
145. Gentse poorters uit Vinderhoute (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 15-16.
146. Gentse poorters uit Wachtebeke (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 16-17.
147. Gentse poorters uit Wondelgeme (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 17-18.
148. Gentse poorters uit Zomergem (1542-1796), jg. 21(1996), nr. 1, p. 19.

in *Heemkundig Nieuws*

149. Geslachtslijst van Rosalia Theresia Piessens een te Sint-Amandsberg overleden begijntje uit Eeklo (1818-1880), jg. 8(1980), nr. 3.
150. Stamreeks en kwartierstaat van Juliana Drubbel (1886-1974), jg. 8(1980), nr. 4.
151. Begijntjes van het groot begijnhof Sint-Elisabeth en het klein begijnhof O.L.Vrouw-ter-Hooie te Gent, afkomstig van de Heerlijkheid Sint-Baafs, jg. 9(1981), nr. 6.
152. Gelegenheidsvondst betreffende oud-Oostakker op het stadsarchief te Gent, jg. 9(1981), nr. 6.
153. Twee toondichters begraven op het Campo Santo. Joseph Mengal (1784-1851). Pieter Franz Uyttenhove (1874-1923), jg. 12(1984), nr. 5, p. 9-11.

154. Personen uit de streek van de Oost-Oudburg en overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 12(1984), nr. 5, p. 15-16; jg. 15(1987), nr. 1, p. 13-16 en nr. 6, p. 13-14.
155. Gentse buitenpoorters van Oostakker en Sint-Amandsberg in de 15de eeuw, jg. 22 (1994), nr. 3, p. 15-16.
156. Gentse buitenpoorters van Destelbergen in de 15de eeuw, jg. 23(1995), nr. 1, p. 13-14.
157. Gentse buitenpoorters van Desteldonk en Mendonk in de 15de eeuw, jg. 23(1995), nr. 4, p. 12-13.
158. Gentse buitenpoorters van Zeveneken in de 15de eeuw, jg. 23(1995), nr. 4, p. 14.
159. Gentse poorters uit Oostakker (1542-1796), jg. 24(1996), nr. 1, p. 18-20.
160. Gentse poorters uit Heusden (1542-1796), jg. 24(1996), nr. 2, p. 14-16.

in het jaarboek van de heemkundige kring *De Oost-Oudburg*

161. Genealogie van de familie Paelinck te Oostakker en biografie van kunstschilder Jozef Paelinck, jb. 17(1980), p. 83-104.

in *VVF-Informatieblad* afdeling Gent

162. Zelzatenaren die Gentse poorters werden in de XVIIIe eeuw, jg. 1(1982), nr. 4.
163. Assenedenaren die Gentse poorters werden in de XVIIe en XVIIIe eeuw, jg. 2(1983), nr. 1.
164. Overleden begijntjes van het Groot Begijnhof St.Elisabeth uit Oost-Eeklo, jg. 2(1983), nr. 2.
165. Sprokkelingen. Familiepapieren Mestdacht, nr. 4178 - S.A.Gent, jg. 2(1983), nr. 6.
166. Uit het vroegere volksleven te Watervliet in de 19e eeuw. Slechte herberg. Bedelarij streng gestraft, jg. 2(1983), nr. 6.
167. Kaprijkenaren die Gents poorter werden in de XVIIe en XVIIIe eeuw, jg. 2(1983), nr. 7.
168. Personen uit Oostwinkel overleden in Groot Begijnhof Gent XVIIe eeuw, jg. 2(1983), nr. 7.
169. Sprokkelingen. Fragment uit een staat van goed van het jaar 1625, jg. 3(1984), nr. 8, p. 4.
170. Overleden begijntje van het Groot-Begijnhof St.-Elisabeth te Gent afkomstig van Zelzate in de 18e eeuw, jg. 3(1984), nr. 8, p. 4.
171. Geslachtslijst van Barbara Antonia Volckaert, jg. 3(1984), nr. 2, p. 6.
172. Het bevolkingsregister van Eeklo opgemaakt in het jaar 1748, jg. 3(1984), nr. 2, p. 9-10; nr. 4; nr. 5, p. 5-8; nr. 6, p. 5-7; jg. 4(1985), nr. 1, p. 7-8; nr. 2, p. 9 11; nr. 3, p. 8-9; nr. 4, p. 6-7; nr. 5, p. 5-6; nr. 6, p.8-9; jg. 5, nr. 1, p. 6-7;nr. 2, p. 19-20; nr. 3, p. 32-33; nr. 4, p. 48-49; nr. 5, p. 61-62; nr. 6, p. 75-76; jg; 6(1987), nr. 1, p. 11-12; nr. 2, p. 24-25; nr. 3, p. 40-41; nr. 5, p. 67-68; nr. 6, p. 80; jg. 7(1988), nr. 1 p. 11-12; nr. 2, p. 25-26.

173. Akte van een cijnspacht van 24 december 1896, uit Zaffelare, jg. 3(1984), nr. 3, p. 4-5.
174. Sprokkeling. Een schenkingsbrief betreffende Knesselare van 18 december 1710, jg. 3(1984), nr. 4.
175. Sprokkeling, jg. 3(1984), nr. 5, p. 9.
176. Sprokkeling. Een pachtkontrakt van 9 oktober 1618 uit Knesselare, jg. 3(1984), nr. 5, p. 10.
177. Sprokkeling. Slachtoffers bij een hevig onweder op 4 en 13 november 1675 te Gent (Sint-Pieters), jg. 3(1984), nr. 6, p. 9.
178. Gelegenheidsvondst. Overlijdensakte van een door ophanging terechtgestelde soldaat te Gent in 1676, jg. 3(1984), nr. 6, p. 9.
179. Personen uit Watervliet en overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 4(1985), nr. 2, p. 12-13.
180. Personen uit Kortrijk en begraven in de Augustijnerkerk te Gent (1757-1796), jg. 4(1985), nr. 3, p. 11.
181. Sprokkeling. Personen uit Lede en overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 4(1985), nr. 4, p. 9.
182. Sprokkeling. Het voorkomen van de familienaam Goethals in de overlijdensregisters van het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 4(1985), nr. 5, p. 8.
183. Sprokkeling. Originele tekst van personen uit Sint-Martens-Latem en Deurle die Gentse poorters werden in de XVIIe en XVIIIe eeuw, jg. 4(1985), nr. 6, p. 10-11.
184. Sprokkeling. Personen uit Sint-Martens-Latem en Deurle overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 5(1986), nr. 1, p. 8-10.
185. Sprokkeling. Personen uit het Meetjesland en begraven in de kerk van de Geschoeide Karmelieten te Gent (1623-1796), jg. 5(1986), nr. 2, p. 25-26.
186. Personen uit Boekhoute en overleden in het Bijlokehospitaal te Gent, jg. 5(1986), nr. 3, p. 38.
187. Korte Historiek van Salon Napoleon, gj. 6(1987), nr. 1, p. 8.
188. Curiosum uit de overlijdensregisters van Sint-Baafsparochie te Gent, jg. 6(1987), nr. 1,p. 15.
189. Genealogische nota's betreffende de familie Cannaert (Canaert) te Gent in de 18de eeuw, jg. 7(1988), nr. 3, p. 38.
190. Genealogische gegevens betreffende de familie van de rechtsgeleerde Josephus Bernardus Cannaert, jg. 7(1988), nr. 3, p. 39.
191. Genealogische schets van de familie Marchant, jg. 7(1988), nr. 5, p. 80.
192. Genealogische schets van de familie Surmont, jg. 7(1988), nr. 6, p. 94-95.
193. Genealogische nota's betreffende de familie Mispreuve, jg. 8(1989), nr. 1, p. 10-12.
194. Genealogische schets van de familie De Bruyne te Desteldonk, jg. 8(1989), nr. 2, p. 32-33.
195. Genealogische gegevens betreffende de familie van de kunstschilder Pieter Van Hanselaere (1786-1862), jg. 8(1989), nr. 3, p. 44-46.
196. Biografische en genealogische gegevens uit de "Vlaemsche Volkskalender" van

1930, jg. 9(1990), nr. 1, p. 24; nr. 2, p. 40; nr. 3, p.60; nr. 4, p. 81; jg. 10(1991), nr. 1, p. 9.

in het jaarboek van de heemkring *Scheldeveld*

197. De familie Rogghe, jb. 6(1976), p. 123-140.
198. (i.s.m. Johan Vannieuwenhuyse) Het Gentse Bijlokehospitaal en de overlijdensboeken uit de 17de en 18de eeuw, jb. 15(1986), p. 97-121.
199. Overleden begijntjes van het Groot Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, uit de gemeenten van Scheldeveld (1701-1796), jb. 15(1986), p. 123-125.

in het jaarboek van de heemkundige kring *Dronghine*

200. Personen uit Drongen voorkomend in de overlijdensregisters van de Augustijnen, Dominikanen, H.Kerstparochie, Sint-Michiels-Noord, Sint-Niklaasparochie, Groot Begijnhof Sint-Elisabeth, Klein Begijnhof O.L.V.-ter-Hooie te Gent, 1989, p. 55-57.
201. Drongenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw, 1995, p. 25-28.
202. Gentse poorters uit Drongen (1542-1796), 1996, p. 35-38.

in *De Levensboom*, informatieblad V.V.F.-Meetjesland

203. Personen overleden in het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig uit Assenede, jg. 3(1990), nr. 2, p. 13.
204. Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig van Watervliet in de 18de eeuw, jg. 3(1990), nr. 3, p. 15.

in *Ghendtsche Tijdinghen*

205. Geslachtslijst van Leopoldus Josephus Rogghé, jg. 4(1975), nr. 1.

in *V.V.F.-krant*, afdeling Brugge

206. Bruggelingen gestorven in Gent, jg. 18(1985), nr. 2, p. 17-18.
207. Overleden begijntjes en een persoon van het klein begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hooie te Gent, afkomstig van Brugge, jg. 18(1986), nr. 3, p. 22.

in *V.V.F.-kroniek* van het Land van Waas

208. Personen uit het Land van Waas, overleden in het Bijlokehospitaal te Gent(1625-1652), jg. 14(1986), nr. 1, p. 2.
209. Overleden begijntjes en personen van het Klein Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw-ter Hooie te Gent, afkomstig uit het Land van Waas (1673-1796), jg. 14(1986), nr. 1, p. 2-3.
210. Overleden begijntjes en personen van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig uit het Land van Waas, jg. 19(1991), nr. 4, p. 21.

in *L'Intermédiaire des généalogistes*

211. De familie De Hulsters, 1972, nr. 162, p. 385-393.

in *De V.V.F. in het Land van Dendermonde*

212. Personen uit het Land van Dendermonde overleden in het Bijlokehospitaal te Gent 1625-1652, jg. 4(1986), nr. 2, p. 4.
213. Overleden begijntjes en personen van het Klein Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hooie te Gent, afkomstig uit het Land van Dendermonde 1673-1796, jg. 4(1986), nr. 2, p. 5-6.

in *Het Land van Nevele*

214. Overleden begijntjes in het groot begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, uit de gemeenten van het Land van Nevele (1701-1796), jg. 18(1987), nr. 1, p. 51-55.
215. Personen uit de gemeenten van het Land van Nevele voorkomend in de overlijdensregisters van de Sint-Niklaasparochie te Gent (1701-1796), jg. 18(1987), nr. 1, p.50.
216. Personen geboren in het Land van Nevele en overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1625-1799), jg. 18 (1987), nr. 4, p. 259-268.

in *Flandre Hainaut*

217. Personnes du Nord de la Flandre figurant dans les régistres de décés de Gand, 1987, nr. 15, p. 31-34.

in *Ons Heem*

218. Nummers van de loteling, jg. 19(1965), nr. , p. 65.
219. Molenmakers te Eeklo in 1748, jg. 21(1967), nr. 1, p. 24.
220. Een Middelburgse wijnkelder anno 1787, jg. 21(1967), nr. 4, p. 151.
221. De kwartierstaat van Eduard Steeghers (1879-1930), broodbakker te Gent, jg. 22(1968), nr. 1, p. 51-54.
222. Gegevens betreffende de familie Steeghers te Eeklo in de 19de eeuw, jg. 22(1968), nr. 1, p. 54-60.
223. Honderd jaar geleden overleed kanunnik Seraphinus Joannes Piessens (1809-1870), jg. 24(1970), nr. 1, p. 35-36.
224. Het Patershol te Gent, jg. 24(1970), nr. 2, p. 87-91.
225. Transvaalse herinneringen in Vlaanderen, jg. 24(1970), nr. 4, p. 169; jg. 26(1972), nr. 4, p. 166.
226. Familiekundige sprokkelingen. De familie Callens, jg. 25(1971), nr. 6, p. 279-283.
227. Familiekundige Vraagbaak. De familie Loontjens, jg. 25(1971), nr. 6, p. 283-284.

228. De familie Michot, jg. 26(1972), nr. 1, p. 40-44.
229. Vraag nr. 528. Paelinck, Palinck. Familiekundige Vraagbaak, jg. 26(1972), nr. 3, p. 138-140.
230. Belangrijke aanvulling bij een vroeger verschenen genealogie. Familiekundige sprokkelingen, jg. 26(1972), nr. 5, p. 223-224.
231. Het schaapgoed <Groot-Tomme> te Tielt en de familie Loontjens, jg. 27(1973), nrs. 2-3, p. 95-97.
232. Steyaert. Familiekundige Vraagbaak, jg. 28(1974), nr. 3, p. 99-100.
233. De familie Willems. Onze Stam, jg. 28(1974), nr. 4, p. 139-144.
234. De familie Volckaert, jg. 29(1975), nr. 1, p. 39-42.

in *Ons Meetjesland*

235. Octaaf Steeghers 1889-1942, jg. 1(1968), nr. 3, p. 2-3.
236. Jozef Theodoor Lodewijk Geirnaert (1790-1859), jg. 2(1969), nr. 2, p. 2-4.
237. Jacob Lodewijk Godinau (1811-1873), jg. 2(1969), nr. 3, p. 3-4.
238. Serafien De Vliegher (1806-1848), jg. 2(1969), nr. 4, p. 1-4.
239. Eduard Temmerman (1813-1899), jg. 3(1970), nr. 1, p. 22-23.
240. Herman Bogaerd (1867-1932), jg. 3(1970), nr. 2, p. 5-6.
241. Alfred Bogaerd, jg. 4(1971), nr. 1, p. 31.
242. Pieter Ecrevisse 1804-1879, jg. 4(1971), nr. 2, p. 47-49. (verscheen zonder vermelding auteursnaam)
243. Eduardus Ludovicus Neelemans (1820-1899), jg. 4(1971), nr. 3, p. 83-84.
244. Pieter Antoon Piessens (1824-1920) gemeenteraadslid van de stad Eeklo, jg. 5(1972), nr. 1, p. 6-9.
245. August Van Acker (1827-1902), jg. 5(1972), nr. 2, p. 45-56.
246. Genealogisch fragment van de familie Van Damme te Eeklo, jg. 6(1973), nr. 2, p. 65-66.
247. De familie Minne te Eeklo, jg. 6(1973), nr. 3, p. 99-103.
248. Victor De Lille (1863-1940), jg. 7(1974), nr. 1, p. 20-22.
249. Basiel Jozef Hyacinthe De Craene. Priester-dichter (1870-1956), jg. 8(1975), nr. 3, p. 100-102.
250. Leopold Joannes Van Acker (1832-1906), jg. 10(1977), nr. 2, p. 71-72.
251. Augustinus-Vincentius Steghers, onderwijzer der "Vlaemsche school binnen dese stede" (1748-1825), jg. 10(1977), nr. 3, p. 113-114.
252. Desire Steyaert (1816-1881), jg. 13(1980), nr. 3, p. 137.
253. Seraphin Joannes Piessens (1809-1870), jg. 13(1980), nr. 4, p. 170.
254. Een kerkgebod van 24 april 1735 uit Wondelgem, jg. 16(1983), nr. 4, p. 201.
255. Een kontrakt over de loting 13-2-1836 te Sint-Laureins, jg. 17(1984), nr. 3, p. 106-107.
256. Personen uit het Meetjesland begraven in de Augustijnerkerk te Gent (1757-1796), jg. 17(1984), nr. 4, p. 185.
257. Personen uit het Ambacht Maldegem overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1651-1799), jg. 17(1984), nr. 4, p. 185.
258. Personen uit het Meetjesland en overleden op de parochie Sint-Michiels-Zuid te Gent (1685-1796), jg. 19(1986), nr. 1, p. 64.

in *Wijkkrant Balgerhoeke*

259. Karel Bogaerd stationschef te Balgerhoeke en talentvol dichter 1834-1906, 1988, nr. 2, p. 8.

in boekvorm

260. Werken van overleden Eeklose schilders (Jozef Geirnaert 1790-1859; Seraphin De Vliegher 1806-1848; Jacob Godinau 1811-1873; Theodoor De Heuvel 1817- .), Eeklo (2e Culturele Veertiendaagse, De Eecloonaar), 1970.
261. De familie Loontjens A. D^{i} 1575-1972, Gent, 1972, 72p.
262. Het schaapgoed "Groot-Tomme" te Tielt en de familie Loontjens, z.p., 1972, 8p.
263. De Staten van Goed van Eeklo (1527-1795), 1972 (VVF-Gouw Oost-Vlaanderen), 3 delen.
264. De Staten van Goed van Smetlede-Oordegem, 1974, (VVF-Oost-Vlaanderen), 2 delen, 190p.
265. Doorheen Balgerhoeke's oudste geschiedenis, Maldegem, 1975, 32p.
266. De Staten van Goed van het Graafschap Middelburg in Vlaanderen berustende op R.A.G. (1630-1795), 1976, (VVF-Oost-Vlaanderen), 346p.
267. Staten van Goed van de Heerlijkheid St Baafs bij Gent, 1977-1979, (VVF-Oost-Vlaanderen), 5 delen, 406p.
268. De Staten van Goed van Ambacht Maldegem, VVF-Oost-Vlaanderen
deel I, 1977, 94p.
deel III, 1977, p. 258-278.
deel IIII, 1980, p. 279-377.
deel V, 1980, p. 378-479.
deel VI, 1981, p. 599-696.
deel VII en VIII 1715-1750, 1982, p. 697-959.
deel IX, 1983.
deel XIII, 1984, 115p.
deel XIV, 1985, 126p.
deel X-XII, Gent, 1987, p. 1048-1177.
269. Rekeningen van het Dampoort-kerkhof te Gent 1797-1806, Gent, 1981, 51p. (met woord vooraf door dr. J. Decavele)
270. De Staten van Goede van Waterland-Oudeman (1527-1796), Gent, 1983.
271. De Staten van Goed van de Heerlijkheid Watervliet, Gent, 1983, 210p.
272. Staten van Goederen en Indices op de Registers van Gedele schepenjaar
1508-1509, 1983.
1509-1510, Gent, 1983, 158p.
1510-1511, Gent, 1984, 173p.
1511-1512, Gent, 1984, 151p.
1512-1513, Gent, 1984, 177p.

ALFONS RYSERHOVE

pionier van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland

°Knesselare, 5 november 1920
+Gent, 11 december 1997

Je bent niet oud geworden... je bent jong gebleven
op een heel bijzondere manier, op jouw manier.
Je hebt je gedrevenheid en je enthousiasme behouden
voor die vele dingen die jou mateloos boeiden en bezielden:
je boeken en verzamelingen, je spreekbeurten en publicaties,
je streekgeschiedenis, je Vlaanderen.

(bidprentje)

Het was de laatste maanden een beetje stil geworden rond Alfons Ryserhove. Op de voorstelling van het boek over Ledeganck in Eeklo hoorden we van zijn vriend Jozef Van de Veire *"dat Fons nog altijd in goede doen was"*, maar dat hij het wel wat kalmer aan moest doen. Desalniettemin vernamen we dat hij toch nog plannen maakte om zijn bibliotheek nog maar eens uit te breiden. Het mocht echter allemaal niet meer zijn en toen we het bericht van zijn overlijden vernamen, werden we er een beetje stil van. Na Achiel, Firmin en Georges werd nu een volgend pionier van de Meetjeslandse heemkunde ten grave gedragen.

Alfons zijn naam zal wel voor altijd verbonden blijven met de ophefmakende zaken van Beernem. Ontelbaar zijn de lezingen die hij over dit onderwerp gaf, tot zelfs in Den Haag toe luisterden mensen geboeid naar zijn voordracht die steeds meer op een eenakter ging lijken, want Alfons kon niet alleen als geen ander vertellen, hij wist het nog goed aan de man te brengen ook. Zelf hadden we het genoegen de Beernemse affaires een drietal keer te mogen beluisteren, en telkens hoorden we een ander verhaal, werd een detail uitgesponnen of een nieuw feit aan het licht gebracht. De mensen luisterden ademloos toe, je kon meestal een speld horen vallen. De boeken die hij over deze zaken schreef werden echte bestsellers. Geen wonder dat *De Bossen van Vlaanderen,* waarin we Alfons zelf ook zagen opduiken, de mensen aan hun televisie gekluisterd hield.

Minder spectaculair en voor de meeste mensen niet zo in het oog springend, was de zeer uitgebreide en prachtig verzorgde boekencollectie die Alfons in de loop der jaren had bijeengebracht. Als een echte bibliofiel - waarschijnlijk de laatste particulier die zo'n verzameling weet bij elkaar te krijgen - omringde hij zijn boeken met de meeste zorg: ze werden allemaal netjes ingebonden, gecatalogiseerd en met respect behandeld. De duizenden boeken, rij aan rij, rek aan rek, zijn van onschatbare waarde. Alfons kon en mocht fier op zijn bibliotheek: *"Die boeken zijn mijn vertrouwde vrienden geworden, altijd bereikbaar en behulpzaam, geduldig en trouw. Ze hebben mij nooit verraden."* En, niet dat hij ermee te koop liep, maar als je voor een of ander artikel iets nodig had, een tentoonstelling wilde stofferen of een prentkaart wilde publiceren, bij hem kon je steeds terecht. *"Ik zal eens kijken of ik daar iets over heb"*, zei hij op een steeds rustige en bedaarde toon, en 's anderendaags was er reeds een telefoon: *" 't Ligt klaar, je mag er om komen, maar terugbrengen, hé!"*

Op een keer vroeg ik hem, heel beleefd want hij was toen mijn inspecteur, of hij mij dat boekje over het Prinsengoed te Knesselare niet eens wou uitlenen, want dat was in geen enkele bibliotheek te vinden. *"We zullen eens kijken,"* was zijn antwoord. Geen twee dagen later komt de inspecteur de speelplaats opgewandeld met het boekje. *"Ge krijgt het"*, zei hij monkelend, *"omdat het U interesseert."* Ik was nog niet bekomen van mijn alteratie, of daar wandelde de inspecteur alweer weg. Enkele tijd nadien kwam hij me vragen of ik niet in de Commissie ter herziening van het Diocesaan Rapport wou zetelen. Vanzelfsprekend kon ik niet weigeren, en ik ben nog steeds blij dat ik aanvaard heb, want het was zeer verrijkend.

Alfons was een man met een sterke wilskracht, met taaie verbetenheid en bewonderenswaardige moed vocht hij tegen de aftakeling van zijn lichaam. Weinigen zouden

doen wat Alfons deed, maar hij zette door. *"Mij krijgen ze er niet onder,"* placht hij te zeggen als men naar zijn gezondheidstoestand informeerde.

Een bijzondere dag in zijn leven was toen hij door het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland* op zaterdag 9 februari 1985 werd gehuldigd omwille van zijn vijfenzestigste verjaardag. Het was een der koudste dagen van het jaar, maar dat belette niet dat vele tientallen *Appeltjesleden*, leden van *Bos en Beverveld* en andere genodigden de weg vonden naar Knesselare om erbij te zijn. *"Ik heb een schoon en gelukkig leven gehad en ben daar erg dankbaar voor"*, zei Alfons toen, en hij vertelde erbij waarom: goede ouders, een liefhebbende vrouw, opgroeiende kinderen, leerlingen die hem op de handen droegen, de raadgever en begeleider in het onderwijs, de opzoekingen, de voordrachten en de boeken.

Alfons kreeg in zijn geboortedorp, in de kerk waar hij gedoopt en gehuwd was, een mooie uitvaart. De pastoor hield een treffende homilie waarin hij vooral de wilskracht en de goedheid van de overledene benadrukte. Had hij de opbrengst van zijn laatste boek over de parochiegeschiedenis van Knesselare niet integraal aan de parochie geschonken?

In het Heemkundig Genootschap zal Alfons zeker een leemte laten. Zijn naam zal op bestuursvergaderingen en andere bijeenkomsten nog dikwijls vallen.
Moge hij rusten in de vrede van de Heer.

Hugo Notteboom

Een bio- en bibliografie (tot 1985) verscheen in Appeltjes, jb. 34, 1984. Een verslag van de viering van Alfons Ryserhove kan men lezen in Appeltjes, jb. 36, 1985.

C. In memoriam broeder Cyriel Taildeman

Op 9 juli 1997 overleed de Aalterse redemptorist Achiel Taildeman (broeder Cyriel) in het klooster van Essen. De aflijvige werd 73 jaar. Broeder Cyriel was heel goed gekend in het midden van de Aalterse heemkundigen. Hij had een rijke schat aan heemkundige gegevens verzameld. Vooral de oorlogsgebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog in Aalter hadden zijn belangstelling getrokken. Zo bezat hij de ledenlijsten van de Aalterse afdelingen van de *DeVlag*, van de *Unie van Hand- en Geestesarbeiders* en van het *V.N.V.* Ook over het leven van de Bellems redemptorist Camiel Van de Steene, herhaaldelijk provinciaal van de Belgische redemporisten, had hij heel wat bijeengesprokkeld.

Al zijn documentatie was netjes in albums ingeplakt. Menig uur heeft hij in mijn bureau gesleten om mij dat allemaal te laten zien. Daaruit heeft hij geput om mij waardevolle inlichtingen te geven voor het schrijven van de *Geschiedenis van Aalter*

en de *Geschiedenis van Bellem.* Hij was ook stichtend lid van de de heemkundige kring *Arthur Verhoustraete* in 1977. Hij moge in vrede rusten

Luc Stockman

4. Varia

A. Toeren tussen torens op zondag 28 september 1997 in het krekengebied van het Meetjesland

Elk jaar organiseren Vakantiegenoegens en het Katholiek Televisie- en Radiocentrum tweemaal een *Toeren Tussen Torens.* De bedoeling is een zestal kerken per regio open te stellen en het kerkgebouw met zijn kunstschatten aan een geïnteresseerd publiek te laten zien.

Op 28 september 1997 waren de Onze-Lieve-Vrouwe-Hemelvaartkerk van Watervliet (de kathedraal van het Noorden), de Sint-Nikolaaskerk in Waterland-Oudeman, de Sint-Margaretakerk van Sint-Margriete, de Sint-Laurentiuskerk van Sint-Laureins, de Sint-Jan-Baptistkerk in Sint-Jan-in-Eremo en de Onze-Lieve-Vrouw-Onbevlekt op de Landsdijk te Bassevelde in het krekengebied aan de beurt.

In een rijk geïllustreerde brochure van 16 blz. wordt vooreerst een beknopte historiek van het krekengebied gegeven, gevolgd door de rondgangen van de zes kerken (zeer uitgebreid voor Watervliet en Sint-Laureins). Tussen de rondgangen wordt in het kort de route tussen de twee kerken beschreven.

De historische notities van de zes kerken zijn over het algemeen behoorlijk. Wel citeert men bij de historiek van Waterland-Oudeman een landkaart van het graafschap van Vlaanderen uit 1274. Bij mijn weten bestaat er geen dergelijke kaart. De oudste fragmentaire kaarten duiken slechts in de loop van de 14e eeuw op. De kerk van Sint-Niklaas-in-Vaarne werd trouwens al in 1229 gesticht. Op een andere kaart van 1274 nu van Zeeland (!) zou Sint-Jans-in-de Woestijne voor het eerst vermeld zijn. Anderzijds wordt op blz. 11 de juiste informatie gegeven, nl. dat Sint-Jan pas in 1307 in bronnen verschijnt. Hier heeft de eindredactie zijn werk niet goed gedaan !

Volgens de tekst op blz. 9 zou Sint-Margriete in vroegere tijden Nieuw-Roeselare geheten hebben. Deze fout is beter te begrijpen alhoewel de laatste tien jaar de dubbele benaming Sint-Margriete/Nieuw-Roeselare volledig verlaten werd en algemeen wordt aangenomen dat Sint-Margriete en Nieuw-Roeselare twee afzonderlijke parochies geweest zijn.

Op blz. 8 lees ik dat bij de naam Waterland de naam Oudeman werd toegevoegd ter nagedachtenis van Jeronimus Laurijn, de bedijker en de stichting van Watervliet, die op zeer hoge leeftijd overleden zou zijn, alhoewel niet bekend hoe oud deze

Jeronimus Laurijn werd (+ 1509). De uitleg is nochthans heel eenvoudig. Ten tijde van de inpoldering van de Oudemanspolder in 1523 woonde op een hoeve tegen de zeedijk van de Oudemanspolder een zekere Michiel Oudeman naar wie de Oudemanstraat en Oudemanspolder werden genoemd (Rijksarchief Brugge, *Brugse Vrije*, nr. 227). Daar de nieuwe kerk van Waterland in deze polder gebouwd werd, kwam automatisch de toevoeging Oudeman bij Waterland. Dit was ook nodig, want er kwam een tweede (protestantse) parochie nl. Waterlandkerkje bij.

De keuze van de kerken lijkt mij niet al te gelukkig te zijn. Is het verantwoord mensen uit heel Vlaanderen naar kerkjes zoals Sint-Margriete en de Landsdijk uit te nodigen, terwijl er schitterende kerken zoals de Sint-Barbarakerk van Maldegem en de kerk van Middelburg in Vlaanderen voorhanden waren ? Ook was het heel spijtig dat de aangekondigde kerk van Waterland-Oudeman gesloten was, omdat de schilderwerken niet voltooid waren ! Drie mooie kerken en twee kerken, op kunsthistorisch vlak dan, van tweede rang.

Zeer jammer vind ik dat geen enkele heemkundig of historicus uit de kringen van *Appeltjes van het Meetjesland*, de *Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland* en *Het Ambacht Maldegem* betrokken werd bij het opstellen van de teksten. Er was een schat aan gegevens te vinden in de brochures die verschenen zijn naar aanleiding van *Een bezoek aan ...*, die nu al 36 jaar lang telken jaar gebracht worden aan een gemeente of kerkdorp van het Meetjesland !

L. Stockman

B. 1600 jaar Martinus

Naar aanleiding van de herdenking van het afsterven op 8 november 397 van Martinus van Tours, bisschop van deze stad, dus 1600 jaar geleden, werd er een uitvoerig feestprogramma op Ekkergem-Gent, één van de ongeveer 400 Sint-Martinusparochies van België, afgewerkt. Naast kunsthistorische rondleidingen in de kerk zelf waren er spirituele rondleidingen en geleide bezoeken aan de tentoonstelling *1600 jaar Martinus*.

Deze tentoonstelling was het werk van ons medelid Romain Coppens uit Lovendegem, één van de Meetjeslandse Sint-Martinusparochies, naast Zomergem en Assenede. Romain Coppens verzamelt al meer dan 25 jaar alle devotionalia en voorwerpen in verband met de verering van deze populaire heilig bisschop.

De tentoonstelling onder het motto *Martinus in beeld en prent* werd volledig gestoffeerd met beelden en beeldhouwwerk, munten en penningen, medailles en draagtekens, bedevaart- en gelegenheidsvaantjes, textiel, schilderijen, postzegels, prenten, devotieboeken, varia, foto's, prentkaarten, affiches, dag- en weekbladen uit zijn ongemeen rijke verzameling (niet minder dan 250 nummers).

In het Meetjesland vond hij weinig uitingen van devotie tot de heilige Martinus. Van de hand van Eugeen Van den Broeck hingt er *ingelijst knipwerk* met de afbeelding van de Meetjeslandse Martinuskerken. Er hingen verder foto's uit Zomergem van een schilderij van L. Tijdgat, van een stralenmonstrans en de voorzijde van de kuip van de preekstoel. Ook uit Lovendegem was er iets te zien : een ingelijst handwerk in kruisjessteek door Zoë De Boever en een ingelijst handwerk in katoendraad uitgevoerd door zuster Assumpta en Zoë Van Maelsaek.

We wensen Romain Coppens van harte proficiat met deze geslaagde tentoonstelling en wellicht zal hij eens een voordracht houden over het levensverhaal van Sint-Martens en zijn belevenissen als verzamelaar.

L. Stockman

C. De Duimpjesuitgaven van Victor De Lille

Onder deze titel ging van 7 tot 10 november 1997 in de *Gilde* te Maldegem een tentoonstelling door over de *Duimpjes* van Victor De Lille. Walter Notteboom had een uitgebreide keuze gemaakt uit de 124 boekjes die Victor De Lille tussen 1897-1913 en 1922-1926 publiceerde. Ook vond men in deze beperkte expositie een overzicht, aan de hand van documenten zoals brieven, dagbladen, tekeningen, enz. van zijn activiteiten als drukker-uitgever-dorpspoliticus. Een fotoreportage over het Maldegem anno 1900 bracht de bezoeker al dadelijk in de sfeer waarin de *Duimpjes* ontstonden.

Op de opening van deze tentoonstelling belichtte Hugo Notteboom de figuur van Victor De Lille (1863-1940) als journalist, schrijver en drukker-uitgever van *'t Getrouwe Maldeghem.*

Het is lovenswaardig dat het *Davidsfond-Maldegem* en het *Ambacht Maldegem* de gedachtenis van deze Maldegemse drukker in ere houden want hij droeg ook zijn steentje bij tot ontvoogding van het Vlaamse volk.

Over de *Duimpjesuitgaven* publiceerde Walter Notteboom een gedegen en goed gedocumenteerde bijdrage in het tijdschrift *Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland* (11de jaargang, 1997, nr. 3, blz. 130-143), terwijl Hugo Notteboom een artikel schreef over Victor De Lille voor het jaarboek nr. 3 (1997) van het *Ambacht Maldegem*. De Nottebooms, zoals die in de volksmond worden genoemd, hebben eens te meer hun beste beentje voorgezet om het Maldegemse verleden in de verf te zetten.

L.S.

D. Kerkschatten uit het decanaat Zomergem

Van 9 tot 11 (Sint-Maarten) november 1997 liep er in de Sint-Martinusbeuk van de kerk van Zomergem een tentoonstelling van de kerkschatten uit de parochies van het

decanaat Zomergem. De dynamische deken van dit decanaat, Wilfried Van Wilder (herinneren we ons
slechts het bezoek aan zijn dekenij tijdens onze uitstap naar Zomergem in augustus 1996), is een voorstaander van een *open kerk,* waar zowel misgangers als niet-misgangers thuis zijn. Een kerk moet ook kunnen gebruikt worden voor tentoonstellingen, concerten en toneelopvoeringen, zodat de hele gemeenschap van de kerkruimte kan genieten.

Hij vond in dat streven een goede bondgenoot in de pas opgerichte *Sint-Martinusgilde* met Luc Coulier als voorzitter. Zij wisten een hele schare medewerkers te vinden voor het opzetten van een tentoonstelling waarvoor in 11 parochiekerken van het decanaat schatten werden opgehaald. Enkele de parochie Poesele liet verstek gaan !

De catalogus telt juist 150 nummers gaande van cultusobjecten (cibories, kelken, ampullen, missaals, reliekhouders, enz.) over portretten, textielwaren (koorkappen, kazuifels, dalmatieken, enz.), klokken tot een dertigtal devotieprenten van Sint-Martinus uit de verzameling van Romain Coppens. Ook het Sint-Martinusaltaar, een brandglasraam, een schilderij en twee beelden (alle vier Sint-Maarten voorstellend) werden in het circuit opgenomen.

De presentatie van al die voorwerpen was zeer verzorgd en de toonkasten stonden links en rechts in de zijbeuk opgesteld met in het midden een derde rij met gewaden, zodat de bezoekersstroom goed kon gekanaliseerd worden.

De catalogus (prijs 100 fr., bij de voorzitter van de Sint-Martinusgilde te verkrijgen) bevat een woord vooraf van Luc Coulier, een brokje geschiedenis en een situering van het decanaat door Ianthe Coulier, een woordje over de functie van een decanaat door deken Wilfried Van Wilder, het levensverhaal van Sint-Martinus van Tours door Romain Coppens, de lijst van de geëxposeerde voorwerpen en een dankwoord.

Deze driedaagse was ook een topper qua publieke belangstelling. Op zondag 9 november 1997 kon men ongeveer 1200 bezoekers verwelkomen. Wie zei er ook weer dat religieuze tentoonstellingen geen volk meer wist te lokken ?

L.S.

E. Het Ledeganckjaar in Eeklo

In 1997 was het precies honderdvijftig jaar geleden dat Karel Lodewijk Ledeganck overleed en honderd jaar geleden dat zijn standbeeld werd onthuld. Het stadsbestuur van Eeklo besloot dan ook terecht van1997 een Ledeganckjaar te maken. Ze zullen het in Eeklo wel geweten hebben, want er werden tientallen activiteiten georganiseerd waarvan alleen al de opsomming een paar bladzijden zou vergen. We beperken ons dan ook tot die activiteiten die min of meer rechtsreeks in verband stonden

met de figuur van Ledeganck zelf, want er waren onthullingen van beelden (borstbeeld Luc Verstraete, beeld Herbakker op de vernieuwde markt), een mooi en origineel toneelstuk (Nimmer Vooruit) waarbij Ledeganck als kapstok fungeerde om er allerlei sociale wantoestanden aan op te hangen, het Ledeganckbrood (zeer smakelijk), een Ledeganckschoolfeest in O.-L.-Vrouw ten Doorn, Ledeganckvoordrachtwedstrijd, de postume opname van Ledeganck in de Herbakkersorde samen met de burgemeesters van *De drie Zustersteden,* een bloemenhulde aan Ledeganck in Eeklo en Sint-Amandsberg, enz., enz. Eigenlijk was het, om het met schepen Koen Loete te zeggen, een beetje van het goede te veel, het was om er een Ledeganckindigestie van te krijgen.

Het echte Ledeganckjaar werd ingezet op zaterdag 8 februari 1997 met een ACADEMISCHE ZITTING in een bomvolle *De Herbakker.* Paul Van de Woestijne schetste het leven en werk van de dichter waarbij hij heel wat nieuwe en verrassende gegevens vertelde. Piet Couttenier, professor aan de KUL, belichtte het artistieke oeuvre van Ledeganck en gouverneur Herman Balthazar besloot met nog iets te zeggen over het optreden van Ledeganck in de provincieraad en over zijn betekenis als jurist. Natuurlijk was het Paul die de interessantste zaken wist te vertellen en het gaf dus niet dat hij ook het langst sprak. Het was in elk geval een voorname en leerrijke academische zitting, waarbij de lezingen van de geleerde sprekers afgewisseld werden met het spelen van muziek door Ledeganck gecomponeerd, het zingen van enkele liederen en het voordragen van mooie gedichten.

Een volgende activiteit waarover we iets meer willen schrijven was OP WANDEL MET LEDEGANCK, ingericht op 21 september door de BGJG van de gewesten Eeklo, Zelzate en Zomergem. De deelnemers aan deze wandeltocht werden via citaten uit het werk van Ledeganck doorheen Eeklo geloodst en aan het standbeeld van de dichter werden door kinderen ballonnetjes opgelaten waaraan, naast het adres van de deelnemer, ook telkens een citaat uit een gedicht van Ledeganck was vastgemaakt. Op die manier waaierde Ledeganck over heel Vlaanderen uit. Het mooiste van de hele dag ging door in het Vredegerecht waar door enkele rasechte Eeklonaren een episode uit het leven van Ledeganck werd uitgebeeld, namelijk toen hij fungeerde als secretaris van de loting. Deze zeer realistische schets, geschreven door Etienne Notteboom uit Adegem, viel erg in de smaak van het publiek en kon op heel wat belangstelling rekenen.

De uitvoering van de LEDEGANCKCANTATE op de Eeklose markt was een historisch moment. De ruim 300 zangers en muzikanten, bezorgden de honderden aanwezigen een uurtje muzikaal genot. Dirigent Spittael haalde meer dan eer van zijn werk en de rillingen die vele toeschouwers voelden, werden niet uitsluitend door de kou veroorzaakt! Het vuurwerk na de cantate, afgestoken bij het standbeeld van de dichter - net als honderd jaar ervoor - was oogverblindend en oorverdovend. Een vloek was de muziek die het vuurwerk begeleidde.

De Marnixring Meetjesland reed op 5 oktober de KAREL LODEWIJK LEDEGANCK ROUTE in. Deze route starttte aan het Ledeganckstandbeeld waar voorzit-

ter Carlos Delagaye de meer dan honderd deelnemers verwelkomde en het doel van de tocht uiteenzette. Twee bussen voerden de Ledeganckfanaten vervolgens naar Kaprijke waar op het Plein *Het Burgslot van Zomergem* werd voorgedragen door Nolle Versyp die dat op een meer dan voortreffelijke wijze deed. Op de hoeve Rapenburg in Zomergem was gezorgd voor koffie en gebak waarna in de Sint-Martinuskerk werd geluisterd naar de integrale opname van de Ledeganckcantate. Indrukwekkend. In het eerbiedwaardige *Huys van Oombergen* te Gent, waar de Vlaamse Academie resideert, luisterde iedereen naar een boeiende lezing van Laurent De Poorter over het leven van Karel Ledeganck. De indrukwekkende en prachtige vergaderzaal was het geknipte kader om nog eens te luisteren, via Nolle Versyp, naar Ledeganck zelf. Een bezoek aan het Campo Sancto ontbrak evenmin, iedereen aanhoorde er, in eerbiedig stilzwijgen, de grafrede die dr. Ferdinand Snellaert hier op 23 maart 1847 uitsprak. Naderhand hield burgemeester Matthijs nog een korte toespraak in de raadzaal van het Eeklose stadhuis waar het gezelschap een receptie werd aangeboden. Deze *bedevaart* langs de plaatsen waar Ledeganck geleefd had, was onberispelijk georganiseerd en verliep vlekkeloos, behalve de *misstap* naar het kasteel van graaf d'Alcantara, eigenlijk meer een historisch moment: twee bussen op een boswegeltje van nauwelijks een paar meter breed, dat was in Kaprijke nog niet eerder vertoond.

En dan was er de tentoonstelling in november over JULES LAGAE in De Herbakker. Alleen al het samenbrengen van de indrukwekkende collectie beelden van de hand van de meester moet een krachttoer zijn geweest. Een tweede krachttoer was de magnifieke opstelling van de kunstwerken. Deze tentoonstelling, waaraan ook in de nationale pers veel aandacht werd besteed, kende zeer veel belangstelling. De begeleidende catalogus is interessant om lezen, aan de uitgave ervan mocht meer zorg zijn besteed.

Tenslotte was er de tentoonstelling over Ledeganck zelf, LEDEGANCK EN ZIJN TIJD. Naast zijn vele andere bezigheden wist Paul Van de Woestijne op deze tentoonstelling een goed beeld te geven van het leven van de dichter en dit via veel originele stukken: handschriften, eerste uitgaven, schilderijen, enz. Ook deze tentoonstelling, die een beetje ongelukkig moest doorgaan in de hall van de Academie - een allesbehalve gezellige plaats - mocht rekenen op een ruime publieke belangstelling. Het was tijdens deze tentoonstelling dat op 15 november hèt boek van het Ledeganckjaar werd voorgesteld: *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847)*, een volledig nieuwe biografie van de dichter.

Naast deze en andere activiteiten verschenen in 1997 heel wat publicaties over de dichter. *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland* verzorgde een apart Ledeganck-nummer waarin, naast de toespraken van de academische zitting, ook nog bijdragen verschenen over *Jan Ledeganck, meer dan een gewone onderwijzer* en *Karel Lodewijk Ledeganck in Zomergem.* Van dit nummer werd een speciale Ledeganckuitgave verzorgd. De *Karel Lodewijk Ledeganck route* van de Marnixring Meetjesland, een brochure van 29 bladzijden, geeft een gedetailleerde beschrijving én van de route én

van het leven van Ledeganck. Dezelfde Marnixring realiseerde ook een facsimile uitgave van *De drie Zustersteden* met de originele tekst uit 1846 en een facsimile van de hulde die Ledeganck op 15 en 16 augustus 1846 in Antwerpen te beurt viel. Paul Van de Woestijne schreef de catalogus bij de tentoonstelling *K.L. Ledeganck en zijn tijd*, een overzicht van leven en werk van Ledeganck en een gedetailleerde beschrijving van de tentoongestelde stukken. Het blijvend gedenkstuk van heel het Ledeganckjaar is ongetwijfeld de biografie die Paul Van de Woestijne en ondergetekende publiceerden, die volledig nieuw is en een geheel andere Ledeganck ten tonele voert.

Hugo NOTTEBOOM

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Gesticht in 1946 door dr. Elisabeth DHANENS, erevoorzitster (voorzitster 1951 - 1968), wijlen apotheker Prudent RYCKAERT (ondervoorzitter 1946-1968) en wijlen dr. Edmond TIELEMAN (voorzitter 1946-1951). Wijlen Achiel DE VOS fungeerde van 1948 tot 1977 als secretaris en was voorzitter van 1968 tot 1989.

Het Bestuur

Voorzitter
Luc STOCKMAN, Brugstraat 103 - 9880 Aalter - Tel. (09) 374 16 10

Ondervoorzitter
Hugo NOTTEBOOM, Prins Boudewijnlaan 9b - 9991 Adegem - Tel. (050) 71 29 12

Secretaris
Dirk DE REUCK, Bellemdorpweg 54 - 9881 Bellem - Tel. (09) 374 36 76

Penningmeester
Oskar LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke - Tel. (09) 377 28 54

Bibliothecaris
Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. (09) 377 43 24

Redactiesecretaris
Filip BASTIAEN, Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter - Tel. (09) 375 08 38

Leden
Roger BUYCK, Plein 66 - 9970 Kaprijke - Tel. (09) 373 90 93
Marc DE VLEESSCHAUWER, Nieuwstraat 17 - 9960 Assenede - Tel. (09) 344 54 41
Lieve DE VOS, Groenelaan 30 - 2830 Willebroek - Tel. (03) 886 60 14
Peter LAROY, Gemeenteplein 11/9 - 9880 Aalter - Tel. (09) 375 14 86
Walter NOTTEBOOM, Noordstraat 196 - 9990 Maldegem - Tel. (050) 71 30 25
Wilfried STEEGHERS, Vurstjen 21 - 9940 Evergem

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Jaarboek, sedert 1949 uitgegeven door het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.*

Redactieraad/Recensiedienst

Redactiesecretaris: Filip BASTIAEN
Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter

Leden: Peter Laroy en Luc Stockman.

Alle artikels dienen uiterlijk 1 september in het bezit te zijn van de redactiesecretaris, bij wie ook de auteursrichtlijnen te bekomen zijn.

Boeken ter bespreking aangeboden, worden op hetzelfde adres verwacht en worden nadien in de bibliotheek van het *Genootschap* ondergebracht.

Ruildienst

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. (09) 377 43 24
Bestellingen van vorige jaarboeken gebeuren op hetzelfde adres.

Nog beschikbare jaargangen

Nr.	Jaar	Nr.	Jaar
2	1950	41	1990
13	1963	42	1991
21	1970	43	1992*
25	1974	44	1993
32	1981	45	1994
35	1984	46	1995
36	1985	47	1996
37	1986	* slechts enkele exemplaren	
38	1987		

Lidmaatschap

Het lidmaatschap kost 600fr. (+ eventueel 125fr. voor het verzenden van het jaarboek; + 200fr. voor het buitenland). Oudere jaarboeken zijn aan dezelfde prijs te bekomen.

Werkwijze:
- bestellen op hogervermeld ruiladres;
- of door storting op postrekening 000-0604056-37 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13, 9971 Lembeke (Kaprijke) met vermelding "nieuw lid" of de gewenste jaarboeken.

Steunende leden
(1.000fr. of meer)

Lieven Bockaert, Aalter
Herwig Carton, Aalter
André De Schepper, Evergem
Nico De Pauw-Goethals, Eeklo
Daniël De Veusser, Zomergem
Magda Devos, St.-Denijs-Westrem
E.H. Pierre De Wulf, Aalter
prof. Wilfried Dumon, Heverlee
Gerard Gysels, Eeklo
Marcel Haek, Eeklo
Paul Jacobs, Waarschoot
Christiane Lamote-Stockman, Niel
Erik Laroy, Lovendegem
Raoul Laureyne, Drongen
Alfons Loontjens, Izegem
Srymes-De Neve, St.-Laureins
Omer Steyaert, Aalter
Jozef Strybol, Knokke
Lionel Van Damme, Adegem
François Van Damme, Eeklo
Walter Van de Veire, Bassevelde
Adri Van Gils, Kaprijke
J. Van Impe, Gent
Jacques Van Passel, Aalter
Monique Van Vooren, St.-Margriete
Achiel Versyp, Evergem
Jan Vrielynck, Deurle
C.G. Wyffels, Delft (Nl)

INHOUD

A. MARTENS - De conferentie van Sint-Vincentius à Paulo te Hansbeke (1854-1949) 5

L. GOEMINNE - Een windmolenvermelding in Assenede in 1255 . . . 45

P. STUIJ - Ottogracht, ja of nee ? 47

J. BUYCK - De Boerenkrijg in Assenede 67

P. HUYS - De algemene herbergentelling van 1683 in het Meetjesland 85

R. BUYCK - De linnennijverheid te Kaprijke : 1830-1850 117

E. DE SMET - Herbergen en herbergiers te Eeklo in 1916 143

L STOCKMAN - Vernieuwing van het schaliedak van de kerk van Vinderhoute in 1660-1661 189

W. STEEGHERS - Gentse poorters uit Evergem (1542-1796) 193

W. STEEGHERS - Gentse poorters uit Sleidinge (1542-1796) 196

W. STEEGHERS - Gentse poorters uit Ertvelde (1542-1796) 198

A. MARTENS - Bouwkundig patrimonium te Hansbeke Tien pentekeningen van Robert Leenknecht 201

L. STOCKMAN - Verzoekschrift van heer Job Petrus De Cock, pastoor van de Oudeman, aan de abt van Sint-Pieters te Gent in 1574 211

H. NOTTEBOOM - Karel Lodewijk Ledeganck... vereeuwigd 221

F. BASTIAEN - Heemkundig repertorium 1997 261

KRONIEK 283

Verantwoordelijke uitgever :
Filip Bastiaen, Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter

Dit jaarboek werd uitgegeven door het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland
gedrukt bij VAN HOESTENBERGHE b.v.b.a., Stationsstraat 17-19, 9990 Maldegem